ORESZT MALCEV

JUGOSZLÁV TRAGÉDIA

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1952

A mű eredeti címe

ЮГОСЛАВКСАЯ ТРАГЕДИЯ

Írta

ОРЕСТ МАЛЬЦЕВ

A Znamja folyóirat 1951. évi 10, 11 és 12 számából fordította

GYÖNGYÖS IVÁN

Felelős szerkesztő: GYÖNGYI LÁSZLÓ
Ellenőrző szerkesztő: Kassai Margit
A fedélrajz Bandl Antal munkája
Műszaki felelős: Siklós Béla
Felelős kiadó az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója
A kiadó minden jogot fenntart.

— Ez a könyv 13.000 példányban készült, az MNOSZ 5601—50Á és 5602-50Á szabványok szerint. —
Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-utca 10. — Felelős vezető: Radnóti Károly.

ELSŐ RÉSZ

1

November... Ezerkilencszáznegyvenhárom novembere. Igen, de hányadika? Megint ezzel a gondolattal ébredtem: talán éppen ma van hetedike, a mi szovjet ünnepnapunk, az Októberi Évforduló? A háború előtt ezen a késő őszi napon a diákfiatalság zsivajgó oszlopában róttam a díszbe öltözött moszkvai utcákat; a mosolygó arcokon ott reszketett a bíborszínű lobogók visszfénye, piros, kék, zöld léggömböcskék röppentek a fejünk fölé, s hangos kiáltások, zeneszó, dalok szálltak utánuk... A mauzóleum emelvényén pedig integetve, mosolyogva köszöntött bennünket Sztálin.

Bár mindez régebben történt, valahol messze, messze mögöttem, szülőhazámban maradt, ez a hetedike mégiscsak megvan!

És fogságom egyhangú, sötét napjainak sokaságában menynyire szerettem volna rátalálni erre a napra, hogy valamivel mégis emlékezetessé tegyem. Beszéltem volna a nagy ünnepről új társaimnak, akik éppúgy, mint én, az egyik jugoszláviai német gyüjtőtábor foglyai, és együtt álmodoztunk volna azokról a boldog, békés időkről, amelyek egész biztosan visszatérnek majd.

Ott feküdtem csukott szemmel a kemény priccsen abban a barakkban, ahol bennünket, újonnanjötteket egyideig még elszigeteltek a többi fogolytól. Igyekeztem feleleveníteni emlékezetemben a napok számát, amit elvétettem, amióta a Dnyeperen túl, az auli hídfőállás ellen intézett nyolcadik vagy kilencedik német ellentámadás alatt légnyomást kaptam és fogságba kerültem. Felidéztem emlékezetemben az eseményeket és számolgatni kezdtem. Szeptember 29-ére virradó éjjel keltünk át a Dnyeperen. Az ellenség minden erejét megfeszítette, hogy megakadályozza hadosztályunk átkelését a jobbpartra, de azért elértük, pedig veszettül lőtték a rögtönzött hidat: a meredek partról aláhajló fák gyökerébe fogózva kapaszkodtunk fölfelé, beástuk magunkat és olyan keményen megvetettük lábunkat, mintha magunk is a

talaj mélyébe vájódó gyökerek lettünk volna. A nyárfák világoszöld kérge elsötétült az aknavetők robbanásának tűzmarásától, a golyók és a lövedékrepeszek átlyuggatták, össze-vissza hasogatták a fatörzseket, letörtek minden ágat és gallyat... De bennünket nem morzsoltak szét a németek, nem tudtak a folyóba vetni. Megálltuk a sarat, aztán nyomultunk tovább.

Estére elfoglaltuk Auli községet; a falu határában, egy betakarítatlan kukoricatábla előtt megerősítettük magunkat. A hitleristák utánpótlást vontak össze, páncélvonatot vonultattak ellenünk, s rendkívül heves ágyú- és aknavetőtüzet zúdítottak ránk. Reszketett a föld, fejtetőre állt. Lövészárkunk a síneken nyargaló szerelvényre emlékeztetett, melynek minden kocsija ugrál, ide-oda rángatózik. Már-már úgy látszott, hogy a lövészárok falai összezárulnak, mint valami hatalmas állkapocs és elnyelnek bennünket. Az utolsó, amire emlékszem: vakító sárgásfekete villanással csapott fel egy rettenetes robbanás és leterített.

Ragadós, hideg, égettszagú, agyagos földön heverve tértem magamhoz. Nagy kínnal fölemeltem elnehezedett fejemet. Körülnéztem. A lövészárok fölött elszáradt, töredezett levelű, hosszú kukoricaszárak ágaskodtak, zavarosszürkén derengett át rajtuk az alacsony felhőzet. Sivár volt a mező, hallgatag. Egyetlen lövés zaja, még a legkisebb nesz sem hallatszott. Ugyan hol lehetnek az elvtársaim?

Kókadtan himbálóztak fölöttem a sötétbarna kukoricalevelek. Sokáig meredtem rájuk és sehogyan sem fogtam fel, miért olyan nehézkesen nyomasztó az égbolt, meg ezek a könnyű levelek; mintha arra készülnének, hogy szétlapítsanak, lesujtsanak rám... Párázott a levegő. Tömör, fullasztó léghullámok fodrozódtak a föld felett. És szokatlan, halotti csend uralkodott körös-körül.

Mért vagyok én csak így magamban? Hol vannak a mieink?... Az első pillanatban reám tört félelem még jobban erőt vett rajtam. Meg kellett tőle valahogy szabadulnom. Kivergődtem a lövészárokból és odébb csúsztam a mellvédtől, előre, abban a biztos tudatban, hogy ezredünk előrenyomult. Másztam gépiesen, egész valómat betöltötte az a törekvés, hogy meneküljek ez elől az irtózatos, természetellenes csend elől. A robbanás megsiketített s így nem hallottam, amikor két német katona felém futott. Hátulról rohantak meg, úgy látszik, kiabáltak valamit, de én semmit se hallottam. Aztán elhajtottak valahova, belöktek egy zárt tehergépkocsiba és sok más levert, hallgatag emberrel együtt elrobogtak velem az állomásra s ott betuszkoltak egy teherkocsiba.

...Elindult a vonat. Valahonnan friss levegő áradt felém. A vagon falán rést vettem észre, valószínűleg bomba- vagy lövedékszilánk ütötte rajta. Mohón odanyomtam az arcomat.

Világosodott.

Ligetek, mezők, és rétek libegtek visszafelé lassan, fűzfacserjével és rekettyével benőtt árkok meg patakok. Láttam a kormos kéményű, elhamvasztott házakat, felperzselt kerteket, az elnémult falvakat, mintha magányosságuk és kihaltságuk ejtette volna rémületbe őket.

Sebektől vérző ukrán föld! Aztán következik egy idegen világ, az ismeretlenség, a fogság. Ki tudja, sikerül-e majd megszöknöm fogságomból, megtalálhatom-e enyéimet? Századom megy majd a hadosztállyal előre, nyugatnak, egyik vonaltól a másikig, Dnyepertől a Bugig, Bugtól a Dnyeszterig, Dnyesztertől a Dunáig vagy a Pruthig s végül is eljut a győzelemhez, a békéhez. De én?...

Utolsó levelemet a Dnyeper átkelése előtt írtam haza és ez a levél tele volt életkedvvel, a küszöbön álló harc sikerébe vetett hittel. Szeretteim most sokáig várnak majd tőlem új híradást, az anyám izgatott lesz, sírni fog, végül kap egy rövid értesítőt: „Nyomtalanul eltűnt"... Ugyan mit csinálhatnak most? Apámnak biztosan tele van a keze munkával, szorgoskodik, rendet teremt a kolhozban. A brjanszki rengetegben partizánkodott és amikor visszatért szülőfalujába, Konopelkába — bizony, a fejéhez kapott. Azt írta nemrégen, hogy nincs a kolhozban se gép, se igásló, se ökör; parlagon hever a föld, belepte a gaz. Most mit csináljon? Pedig fel kell törni a földet, még ha ásóval is, megművelni, hogy teremjen, segíteni kell a frontot. Találtak a kolhoztagok kint a mezőn egy összetört vetőgépet, kijavították, összeszedték a gazdátlan lovakat, abrakkal talpra állították, kigyógyították őket. A nép hamuból építi most újjá boldogságát, jólétét. Eljön-e még annak a sora, hogy visszatérjek szülőfalumba, újra meglássam Moszkvát meg az ősrégi parktól övezett Tyimirjazev-akadémiát?

Ilyen gondolatok rajzottak fel bennem, miközben — hallásom elvesztésétől csüggedten — a vagon falán támadt résen néztem szüntelenül kifelé. A földekről tejszínű köd szállott föl s eloszlott a tiszta reggeli mennybolton. A vonat lankán ereszkedett lefelé. A völgyből, ahol egy hidacska púposodott, nedvesség és a réti füvek fanyar őszi illata áradt. A köd lassanként eloszlott. A nap szép csendesen előtűnt a távoli halom mögül.

Hirtelen úgy tetszett, mintha bizonytalan zörejt és morajt hallanék. Fölütöttem a fejemet. A zaj egyre erősödött, mind világosabban, élesebben hallatszott. Feszülten figyeltem ezekre a hangokra. A vagonkerekek meg-megismétlődő csattogása, a teher-

kocsi meglazult deszkáinak nyikorgása volt ez. Meg az ütközők csörömpölése, a mozdonyok füttye. Visszanyertem a hallásomat! De mindjárt fájón belém hasított egy riasztó gondolat. A szívem összeszorult. Sietve végigtapogattam zubbonyom belső oldalához varrt titkos zsebemet; az ujjam beleütközött egy keményfedelű könyvecske szélébe: megvan épségben! Megdobogott a szívem. A komszomol-könyvecském itt van.

A résen beszűrődő napsugár bevilágította a kocsi szögletét. Egy perc mulva eltűnt a napsugár. Ámde ott hagyta maga után az élet forró érzését, szózatát, úgy, hogy akaratlanul mosolyogni kezdtem. A mellettem ülő ember borús és néma csodálkozással tekintett rám.

— Megszökünk — szóltam hangosan. — Ha pedig nem sikerül: harcolni fogunk. Kerüljünk akárhová, mégiscsak szovjet emberek vagyunk: nem engedjük, hogy megtörjenek és akkor szégyen sem eshetik rajtunk.

Az emberek közelebb húzódtak hozzám, beszélgetni kezdtünk. De már nem nehezedett tudatunkra a fájdalmasan sajgó szorongás, amikor a résen át a szabadba néztünk. Nem, lelkünkben már érett a harag és a kétségbeesett elszántság, hogy mindenáron kitörjünk innen, kiszabaduljunk.

... A kocsi csak egyre rángatózott. Néha hosszan vesztegeltünk a kitérőknél.

Kezdetben még ugyan tettem kísérletet, hogy a nappalok és éjjelek váltakozásából számon tartsam az időt, meg abból, hogy hányszor adnak enni: a német őr naponta egyszer bedobott nekünk egy cipót hat ember részére és hozott egy kanna vizet; de aztán minden összekúszálódott, mint valami lázálom.

Éhségtől elcsigázva nagynehezen elvánszorogtam a résig, hogy friss levegőt szippantsak és kitekintsek a szabadba. Idegen volt a vidék. Keskeny parcellát láttam. Cékla termett rajta egyenetlen sorokban: kézzel vetették. Hitványbokrú, fakó volt, egyáltalán nem olyan, mint nálunk, Kurszk táján.

És hogy csépelnek!? Rongyos vászonnadrágot viselő mezítlábas paraszt két csontos gebét hajt: alig nagyobbak a borjúnál. Vastag rudat vonszolnak a gabonakeresztek között... Vasútállomás: két fekete ökör pótolja a tolató mozdonyt, láncra kötve húznak maguk után a sínpáron egy teherkocsit. Rajta a felirat: „România".

Ez volna hát a külföld, az idegen föld! Máskor arra tértem magamhoz, hogy morajló dübörgést hallok. Elsuhantak előttem egy vasúti híd ívei, zöldesszürke hullámok csaptak fel.

— Fiúk, úgy látszik, a Dunán megyünk keresztül — mondta valaki, aki a résnél álldogált.

— Talán nem is Németországba visznek minket? — találgatta csüggedten egy másik.

— A Balkán-félszigetre!

— Nem volna rossz! — szóltak fejüket felütve szomszédaim.

„Ha a Balkánra kerülünk — gondoltam — akkor elmondhatjuk, hogy szerencsénk volt: mégiscsak közelebb fekszik a hazánkhoz!"

Még egy éjtszakán át alaposan rángatott bennünket a vonat, reggel végre éles nyikorgással felnyílt a kocsi ajtaja. Ködbeborult erdős hegyeket pillantottam meg, végtelenül üde és tiszta levegő csapta meg az orrom. Megkérdeztem az őrtől, hol vagyunk. Jó hangulatban volt, hát odabökte:

— Südslawien!

Jugoszlávia! A századunkban ezt a szót emelkedett érzéssel ejtették ki. Amikor a jugoszláv partizánok hősi harcáról szóló szűkszavú jelentéseket olvastuk, lelkünkben mindig együtt voltunk a partizánokkal. Ezért látszott olyan jó előjelnek, hogy Jugoszláviába kerültem.

A hadifogolyszerelvényt a Szerbia déli részén fekvő Nisbe irányították. Egy ősi török erődben helyeztek el bennünket. Sokan lelték itt sírjukat, a komor Kele-Kula toronyban, amely még mindig őrzi a janicsárok kegyetlenkedésének emlékét. Akik még valamennyire álltak a lábukon — mint például én is — azokat teherkocsira ültették és a Bor városka környékén fekvő „Dresden" gyűjtőtáborba szállították. Itt csoportokba osztottak bennünket, az oroszokat szigorúan különválasztották egymástól.

...Most, amikor a priccsen feküdtem és emlékezetembe idéztem az események folyását, szerettem volna rájönni: hányadika is van ma? De elvtársaim sem tudták. „Több mint egy hétig tartott, míg idehoztak — gondoltam. — Nisben töltöttem tíz napot és mintegy két hete, hogy már itt vagyok. Alkalmasint közel van már november hetedike. De elmúlt-e már ez a nap vagy sem?..."

A kavicsos udvarról keréknyikorgás hallatszott. Tudtam: ez a fehérkeresztes fekete szekér — a halottaskocsi — valakit most kivitt „a szabadba": vagyis a tábortól nem messze fekvő árokba!

Fölnyitottam a szemem. A kettős ráccsal és rozsdás drótháló-val ellátott ablak alig észrevehetően kékülni kezdett. Most mindjárt belép a géppisztolyos katona a kutyájával, ordít egy nagyot: „Aufstehen! Schnell!", és a csengő nekivadulva sivít fel az alvók felett, kiragadja az embereket rövid, mély álmukból. Felsorakoztatnak bennünket és az oszlopot kihajtják a rézbányába, vagy követ fejteni.

Mellettem nyitott szájjal hortyogott Aleksza Muszics, mellén összefonva napbarnított, szurtos, összevissza hasogatott kezét.

Hangos lélekzése meg-megborzolta összekúszált, hosszú bajuszát és göndör szakállát. Mintha minden pillanatban arra készülne, hogy felpattanjon és távozzék, éjjel sem vetette le házi posztóból készült rövid gubáját és bivalybőr-bocskorát, amit szíjjal csavart a lábszárára. Muszics egy csoportban volt velem. Mihelyt megérkeztem a táborba és megtudta, hogy orosz vagyok, igyekezett közelemben maradni. Szerbül tanultam tőle, elég könnyen ment, hiszen a szerb szavak annyira hasonlítanak az oroszra! Lassanként egész jól megértettük egymást. Elmondta, hogy már két ízben megszökött a nácik táborából. Először Bela Reka faluban találtak rá a csendőrök, beteg felesége mellett. Mikor Muszics másodszor is megszökött, falujába érve látta, hogy viskója helyén romhalmaz van, a megüszkösödött szilvafa mellett pedig kis domb emelkedik: ide temették feleségét a szomszédok. Az SS-legények halálra kínozták. Biztosan attól az időtől kezdve ég állandóan lázas, komor tűzben Aleksza mélyenülő szeme. Muszicsot — még mielőtt eljuthatott volna a partizánokhoz — újra megfogták és a „Dresden"-be zárták. Ez volt a legrettenetesebb gyüjtőtábor.

...Ajtó csapódott, csengő harsogott. A táborban megkezdődött a reggel.

2

Hideg, latyakos napra virradtunk. Álmos unalommal szemezett az eső.

A „vigyázz"-vezényszóra felsorakozva ácsorogtunk a sárban, moccanni sem mertünk. A sor előtt pedig fekete esőköpenyben, fejére húzott csuklyával lépdelt fel és alá Schmolka frontführer, a Bor-vidék Todt-táborainak parancsnoka. Ez a kidülledt sárgásfehér szemű, köpcös emberke, pontosan minden harmadik nap épületes oktató-beszédet intézett hozzánk. Akármilyen volt az idő, nem hozta zavarba. Sőt, éppen rossz időjárásban, esőben, hidegben mutatkozott különösen bőbeszédűnek. Igazi élvezetet okozott neki, ha láthatta a csontig ható szélben remegő emberek szenvedését. Schmolka régebben alkalmasint a náci párt szenvedélyes vidéki szónoka volt és most is nagy szükségét érezte a figyelmes és alázatos hallgatóságnak. A „volksdeutsche"*-ből toborzott, sötét olajzöldszínű köpönyeges rendőrök ügyeltek arra, hogy a lehető „legmohóbb figyelemmel" hallgassuk a frontführert. Ez ráadás volt a többi kínzáshoz. Előfordult, hogy egy olasz fázós borzongással fel-

* Azok a németek, akik a háború előtt Európa délkeleti országaiban éltek.

tűrte nyakán a gallérját és ásított egyet. Erre az egyik rendőr patkós csizmájával hasba rúgta. Az olasz halk jajszóval földrezuhant. Társai elébe álltak, meg akarták akadályozni, hogy tovább verjék. De máris odafutottak a géppisztolyos németek és kergették a barakkba a „zendülőket", hogy leszámoljanak velük.

... Schmolka tovább beszélt. Igyekezett belénk verni, hogy mi a hadiépítkezés nagy hadseregének katonái vagyunk s ezt a sereget már régóta Fritz Todt, a német vezérkar lángesze vezeti. Meg hogy azokat, akik Todt terveit a legcsekélyebb mértékben is felborítják, kegyetlenül és irgalmatlanul megbüntetik.

De bárhogy is rémítgetett bennünket Schmolka, bármenynyire is elcsigázó volt a kőfejtésnél végzett fegyencrobot, bármilyen rettenetesnek és kilátástalannak tűnt is egyes napokon helyzetünk a táborban, ahonnan a „szabadulást" csak a fehérkeresztes, fekete halottaskocsi hozta meg, én és barátaim mégis erősen bíztunk a jobb jövőben. Az erdőborította hegyeket fürkészve, gyakran gondoltam arra, hogy akár így, akár úgy, de innen mi megszökünk, eljutunk ezekre a zöldbeborult hegycsúcsokra, a partizánokhoz és részt veszünk harcukban.

Aleksza Muszics a kőbányába menet nem egyszer mutatott a közelben emelkedő hegyoromra, amelyet tövétől tetejéig sűrű sötét erdő lombjai takartak és különös nyomatékkal hangoztatta:

— Crni Vrh! Fekete Orom!

Az első időben félénken és nagy elővigyázatossággal célozgatott arra, hogy nekünk csak egy utunk lehet és az oda, a Fekete Oromra visz. Mikor pedig már hozzám szokott, titokban közölte velem, hogy a Fekete Orom környékén fekvő erdőségben egy egész partizánhadosztály állomásozik és csak a fővezérkar parancsát várja, hogy nekirontson Bornak.

Milyen szenvedéllyel gyűlölte a bori rézbányát, ami tulajdonképpen — amennyire visszaemlékszik — sosem volt a jugoszlávoké! Mindig külföldiek voltak az urak benne. A háború előtt: franciák. Ellátogattak ide amerikaiak is. Most meg a németek törtek be. Francia helyett német lett a bánya igazgatója: doktor Krebs. A tulajdonosok egymást váltják, de ez nem könnyít a munkások helyzetén. A bánya vágatában mérgező hatású, sötétkék, térdigérő vízben dolgoznak s szívják a mérgezett levegőt. Aleksza fiának, Szrecskónak már két évre rá szürke lett az arca, kínzó köhögés szaggatta tüdejét, aztán meghalt. A rézöntőde kemencéi kénes gázt ontanak, s ettől a gáztól körös-körül sok kilométernyire elsatnyul, elsorvad a növényzet s a föld nem akar teremni. A mogorva, ma már kopár halmokon tavasszal csak a vörhenyes színű ruta gyér cserjéi nőnek.

— Nálatok, a Szovjetunióban minden másképp van, ugye, Nyikolaj? — faggatott Muszics s mikor már végighallgatta, amit mondtam, még bizalmasabb, még őszintébb lett hozzám.

Mint valami nagy titkot közölte velem, hogy kommunista és hogy régi barátja, Nedelko bányász vitte be a pártba.

Már a háború előtt megbarátkozott vele, amikor a bori réz még a francia nagyiparosoké volt. A környékbeli parasztok egy ízben összebeszéltek a bányászokkal, vasvillával, vadászpuskával fegyverezték fel magukat és neki a bányának. Elhatározták, hogy szétrombolják az irodát. Muszics, meg Nedelko egymást bátorítva haladtak egymás mellett. De az a hő vágyuk, hogy elkergessék szülőföldjükről az idegen tulajdonosokat, nem teljesedett be. A külföldi koncessziók vagyonát őrző jugoszláv királyi csendőrök puskatűzzel fogadták a felkelőket.

A két jóbarát a megszállás idején is találkozott egymással. E titkos találkozók nyomán új érzés kelt életre Aleksza szívében. Ilyet azelőtt nem ismert: a saját erejébe vetett hit érzése volt ez. Hiszen most már ő is tagja a rézbányában alakult kommunista szervezetnek és a nemrég még homályos ábránd bátran szólította most meghatározott cél felé. Nedelkóval és más elvtársaival együtt munkához látott s az ellenségnek egyre nagyobb nehézségeket okozott a réz elszállítása Borból. De úgy látszik, a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottsága nem volt megelégedve a bori kommunisták munkájával. Új vezetőt küldtek hozzájuk: Popovics-Krcunt. Popovics szívesen emlegette a spanyol háború idején Andaluziában és Madridban véghezvitt vitézi tetteit, de nyilván nem rendelkezett valami nagy konspirációs tapasztalattal, mert rövidesen lefogta a gestapo és a rendőrségnek sikerült csaknem az egész bori pártcsoportot kézrekeríteni.

Nedelko és Aleksza Bela Rekában rejtőzött el.

Popovics-Krcunnak szerencséje volt: sikerült megszöknie a gestapo belgrádi börtönéből. A párt Központi Bizottságának mandátumával felhatalmazva ismét Homoljébe érkezett s ő lett az egész keletszerbiai partizánmozgalom vezetője. De megint cserben hagyta a szerencse. Hitlerék támadást indítottak és Tito kiadta a parancsot a keletszerbiai partizánosztagok feloszlatására. Popovics ezt azzal magyarázta, hogy ezen a vidéken a viszonyok nem kedveznek a népi felszabadító harcnak. Azt tanácsolta a partizánoknak, hogy széledjenek haza és várják a párt új szózatát. Muszics így is cselekedett és... a Todt-táborba került. Csodával határos módon menekült meg az akasztófától. Nedelko meg sok más bányász pedig ottmaradt az erdőkben. Most mindnyájan éppen abban a partizánhadosztályban vannak, amelyik a Fekete Ormon állomásozik.

— Állomásozik, egyre csak ott áll... — sóhajtozott Muszics s munka alatt folyvást a Fekete Ormot szemlélte.

...Hajnaltól sötét estig robotoltattak bennünket. A Belgrádból Pozsarevácon keresztülvezető, sűrű erdőben vágott út, amely a Mlava völgyében Zaecsarnak visz — ez az út nem felelt meg a hitleristák céljainak. Nagysietve kiszélesítették: még egy útra volt szükségük, Bulgáriába, keletre. Muszics azt várta, hogy a partizánok minden bizonnyal szétrombolják ezt a stratégiai utat. Hitt abban, hogy a német szállítmányok nem jutnak át a Fekete Orom mellett. Meg volt győződve arról, hogy a levegőbe röpül majd az a keskenyvágányú vasút is, amit mi fektetünk le Bor és Zsagubica között és hogy Schmolkának meg Krebsnek nem sikerül elszállítani a rezet a Duna mentén fekvő Kosztolac kikötőjébe. De a partizánok hallgattak. Miért nem sietnek a Bor ellen intézendő támadással? Azt várják talán, hogy a németek még erősebben befészkeljék magukat? Sehogyse értette a dolgot Muszics s csak úgy forrt benne a harag: mikor áll hát bosszút a nép a kiuzsorázott és terméketlenné tett földért, a fasizmus ellen vívott harcban elesett fiaiért, a sok, szerencsétlenné tett feleségért, a halálra kínzott anyákért? Mikor kergeti el a nép végre ezeket az átkozott idegeneket?

Muszics fel nem foghatta, mi az oka ennek a tétlenségnek. Türelmetlenség gyötörte. A csákány kifordult a kezéből. Az őr már egyszer észrevette és megkorbácsolta. Muszics titokban fenyegetően rázta öklét a fasiszta felé és kétségbeesetten tekintett a Fekete Oromra. Az utóbbi időben már kitért kérdezősködésem elől s mogorván hallgatott, mintha önmagát okolta volna azért, hogy várakozásunk ilyen sokáig nem válik valóra.

Schmolka a napokban az utat építő foglyok néhány csoportját a bányába helyezte át. A mi csoportunk is odakerült. Az volt a parancs, hogy sürgősen kezdjük meg a fejtést a Tilva-Mika dombon. Itt ugyanis rezet tártak fel. Németországnak pedig nagy szüksége volt a rézre.

Muszics a bánya közelében dolgozott s lopva tekintgetett ideoda, mintha türelmetlenül várna valakit. Ellesve az alkalmas pillanatot, rövid időre szóbaállott egy ösztövér, szikár, széleskarimájú kalapot viselő férfivel, amikor az ásóval a vállán elhaladt mellette. Ezután Muszics szemlátomást megnyugodott.

A következő éjjel szokatlan lármára ébredtem. A foglyok izgatottan tolongtak az ablaknál. Az ablaküveg sötét bíborvörös fényben játszott.

— Égnek a németek! Ez már teszi! — hallatszott mindenfelől.

Muszics is ott állt az ablaknál. Elégedett mosollyal fordult felém:

— Nézd csak, barátom, Zagorjanov, ezt jól csinálták. Fogat fogért.

A tilva-mikai domb tövében fekvő német anyagraktár lángban állott. Bíborszín duzzadó vitorlaként emelkedett Bor fölé a tűzvész rőt lángja, amely elvegyült a csillékből a töltésre hányt izzó salak visszfényével. Mintha vérrel itták volna tele magukat a füstösszélű felhők.

Jól sejtettem: az illegálisan dolgozó kommunisták a bányában megint működésbe léptek.

Vajjon ez a tűz nem jeladás-e a partizánoknak a támadásra? De elmúlt az éjtszaka és a partizánok nem jelentkeztek.

3

Megtudtam végre, hányadika van. Így hát nem sikerült semmivel sem megünnepelni november hetedikét. Amikor kérésemre Aleksza egy bányász-ismerősétől megtudta, hogy a hónap hányadik napja van most, kiderült, hogy már november közepén járunk. Milyen nyomasztón hatott rám, hogy egyáltalán nem tudtam, mi történik a nagyvilágban! Hogy milyen események mennek végbe táborunk szögesdrót-kerítésén túl? Ugyan mi történik most a Szovjetunióban, az én kedves kurszki vidékemen, szülőfalumban? Új utcánkon már biztosan csattog az ácsok szekercéje. Hát a bajtársaim, a századom? Tiszta sor, már jó messze lehetnek a Dnyepertől s Moszkvában talán már el is dördült a díszsortűz hadosztályunk tiszteletére. Hát én?... Ki kell szabadulnom! Hogyan szabaduljak ki?!

Beállt a tél. Gyér, nedves pelyhekben hullott a hó és elolvadt a sárban. A szürke homályos ég meg a föld egyetlen nedves gomolyaggá folyt össze. A melegétől megfosztott nap alaktalan rózsaszín folthoz hasonlított. A havas eső és a süvítő szél kemény páncéllá fagyasztotta rongyainkat.

Hat jóbarát volt fogolycsoportunkban: mi ketten — Muszics meg én, Eugen Lausek, cseh színész, a magyar származású Pál Miklós és két olasz. Ezek ketten nem akartak Jugoszláviában harcolni, Mussolini érdekeit szolgálni: két feketehajú, széles földművestenyerű, nagyszerű lombardiai fiú. Egykori légionárius külsejükből csak a tollas kalpag maradt meg. Egyenruhájuk csupa rongy már. Az egyik, Antonio Colaccione optimizmusával, vidám, közlékeny természetével tűnt ki, a másik, Enrico Marino, komoly volt és szigorú, ritkán mosolygott, keveset beszélt, de mindig okosan és nyomatékkal.

A foglyok oszlopát erős fedezet mellett kísérték a kőbányába.

Mellettem lépkedett Pál Miklós, félénk, ijedtképű budapesti órás. Nagyon sovány volt s a képe dagadt, betegesen sárgás. Ócska sállal átkötött borotvált fejét felöltőjének kopott perzsa gallérjába bújtatta. A kabát ujjára meg a hátára sárga csillag volt varrva, mint minden zsidó fogolynak. Időnként heves köhögés rázta meg, mély lélekzettel, sípolva szedte a levegőt.

Lausek a karjánál fogva támogatta. Nehéz lett volna elképzelni, hogyan maradt volna meg Pál ezen a fegyencmunkán az erős, szívós, sohasem csüggedő Lausek nélkül. Együtt ült Pállal a budapesti Margit-körúti fogházban s azóta ő a gyámolítója elvtársának. Itt a táborban ő cipelte a szerszámait s amikor a mészkősziklába vágta csákányát, gyakran mondogatta: „Utóvégre is magunknak javítjuk ezt az utat. Valamikor majd ezen megyünk Belgrádon keresztül: te Budára, én meg Prágába. És mi is azt mondjuk, amit Shakespeare III. Richárdja: „Üdvözöllek, hazám földje!"

A keresztútnál cölöp állott szerb felirattal: „Berlin-centrálig 1608 km." Lausek felém kacsintott.

— Aztán — együtt megyünk Berlinbe...

Antonio Colaccione megértően nézett össze velünk s könyökével oldalba bökte Muszicsot. De az gondolataiba merült, nem látott, nem hallott semmit. Lehorgasztott fejjel bandukolt és csak egyszer ütötte fel a fejét, amikor a hegyláncra pillantott. Kurtán mondta:

— A Fekete Orom!

— Megint a Fekete Orom! Mikor ébred fel hát valahára? — szólt ingerülten Enrico Marino.

— Hát csakugyan itt volna az ideje, hogy ez a Fekete Orom életjelt adjon magáról. Mindenki várja, ő meg hallgat — húzta el a szót Lausek.

— Akkor hát nem jött még el az ideje — felelte Muszics nyomatékosan.

— Tél van már — sóhajtotta bánatosan Pál Miklós, elkékült orrát gallérjába dugva.

Szemközt velük néhány katona egy óriási szöges dróttekercset gurított.

— Egyre erősítik magukat! — jegyezte meg gúnyosan Antonio. — De már nemsokára, nemsokára ránk mosolyog Fortuna! — hangzott el váratlan következtetése. — Ne csüggedj, színészem! A partizánok még szerephez jutnak!

Hogy a partizánok közel vannak és Bort fenyegetik, azt minden jelből érezni lehetett. A németek és a Todt-féle rendőrség igyekezett bevehetetlen erőddé kiépíteni Bort. Elmélyítették az

árkokat az időjárás viszontagságaitól megfeketedett deszkabarakkok körül, mégegyszer körülfonták az egész telepet többsoros drótsövénnyel.

— És te tudod az utat a Fekete Oromra? — kérdeztem suttogva Alekszától.

Kémlő szemmel tekintett rám, de kisvártatva mégiscsak válaszolt:

— Tudom.

Éjtszaka Muszics közelebb húzódott hozzám:

— Nyikolaj — mondotta — te ma a Fekete Oromhoz vezető út felől érdeklődtél. Csak nem az jár az eszedben, hogy beállj a partizánokhoz?

— Miért ne? Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez — feleltem tréfásan.

Muszics megértette. Én pedig nekiszegeztem a kérdést:

— És te nem akarsz újra megszökni?

A bajuszába mosolygott.

— Jó volna mind a hatunknak... És van is rá lehetőség. Csakhogy erről senkinek egy hangot sem egyelőre...

...A szökés gondolata hovatovább kezdett valósággá érlelődni. Muszics még két alkalommal találkozott bányásztársával. Úgy látszik, minden rendbejött. Hamarosan megszabadulunk, együtt leszünk a partizánokkal!...

Nem is kérdeztem Muszicstól, hogy ki segít nekünk. Úgyis világos volt: az illegálisan működő kommunisták. Barátaim közül egyik sem habozott, amikor tudomást szerzett a tervezett szökésről. Még Pál Miklós sem, pedig ő volt a leggyengébb hatunk közül.

— Egész kompániát teszünk ki, signorok. Fortuna mosolyog ránk! — mondta bizakodva Colaccione.

Már az első sötétebb éjtszakán megvalósítottuk szándékunkat.

Mikor a barakkban már mindenki elaludt és a géppisztolyos őrszem az ajtóban szintén bóbiskolni kezdett, fölkeltem s a nap folyamán tartalékolt nehéz követ zubbonyom alatt tartva, szép csendesen az ajtó melletti szögletben álló „kübli"-hez somfordáltam. Az őrszem rámsandított, de nem szólt egy szót sem: emberi dolog...

Ezalatt Lausek szintén lemászott a priccsről, megállt a folyosón, teste váratlanul természetellenesen megfeszült és igazi színésztehetséggel, némán őrültet kezdett alakítani, akire rájött a roham.

A géppisztolyos katona csodálkozva meredt rá. Én meg ebben a pillanatban hátulról odalopakodva, a nehéz kővel keményen tarkón ütöttem a katonát.

A homályos barakksorban Muszicccsal együtt lerántottuk a köpenyt az elkábult őrszemről. Nesz nélkül és gyorsan csináltunk mindent.

Muszics a német köpenyben, géppisztollyal, vakmerően kilépett az udvarra, mi meg utána. Ha valaki fel is ébredt a barakkban, bizonyára azt hitte, hogy az őr éjjeli kihallgatásra kísér öt foglyot.

Fekete viharos éjtszaka volt. Heves szél lóbálta a póznákra erősített óriási villamos-lámpákat. Az udvaron fehéres fénykévék cikáztak és megvilágították a felkavart havat. A fénynek, sötétségnek és hónak ebben a forgatagában lehetetlen volt bármit is észrevenni.

Az udvar mélyén kerek csatornanyílás. A vasrostélyához erősített nehéz lakattal nem kellett sokat bajlódnunk. Aleksza jóelőre elrejtett feszítővasat hozott magával. Bedugta a lakat fülébe s aztán letépte a lakatot.

A vasrostélyt felemeltük és sietve beugrottunk a csatornanyílásba. Aleksza ereszkedett le utoljára a kis vaslépcsőn s a feje fölé húzta a rostélyt. Mindenre el voltunk szánva, de minden sokkal jobban sikerült, mint ahogy vártuk.

Négykézláb vergődtünk át a betoncsövön s majd megfulladtunk a konyhahulladék s a sok szemét bűzétől. Én mentem elől, utánam a többiek. Végre tisztább lett a levegő, valahonnan enyhe szellő csapott felénk. A cső lejtett és csaknem minden fáradtság nélkül csúsztam előre.

A csatornacső egy mély szakadékba torkollott, a gyorsvizű, be nem fagyott folyócska partján. Sebtében megmostuk kezünket, arcunkat, kiráztuk a ruhánkat.

— Na, most aztán hová? — kérdezte halkan Lausek.

— Gyertek utánam, barátaim — mondta Muszics komor, ünnepélyes hangon s megigazította a mellén lógó géppisztolyt.

Sietve vezetett bennünket a Fekete Orom felé.

4

Borban nagy pánik támadt reggel.

Zagorjanov és társai ekkor már messze jártak a tábortól. Willy Schmolka frontführer veszett dühvel futkosott fel és alá dolgozószobájában, amit az egykori francia szálloda épületében rendeztek be. Unosuntalan magához rendelte alárendelt tisztjeit a „Dresden" táborból, fenyegetőzött, parancsokat osztogatott, toporzékolt. Végül teljesen kimerülve rogyott karosszékébe és fa-

nyar képpel fontolóra vette mindazt, ami az utóbbi időben történt.

Leégett a raktár.... A majdan-peki táborból három orosz fogoly megszökött tíz szerbbel együtt... Egyenesen a bányából lógtak meg. Alig két napra ezek után az események után partizánok támadtak Majdan-Pekre, ahonnan Bor a szenet kapja.

Ezen az éjtszakán pedig eltűnt a barakkból hat fogoly!

„S megint egy orosz van köztük! — emlékezett Schmolka bősz haraggal. — Most várhatom tovább az újabb kellemetlenségeket! Mi az ördögöt csináljak? Erősítsem meg a táborőrséget? Rendeljek ide még egy falka vérebet?..."

A ház előtt automobil dudája bőgött fel. Schmolka ijedten ütötte fel a fejét s kitekintett az ablakon.

Sárga páncélgépkocsi géppisztolyosokkal. Valami kurtalábú ezredes az SS-csapatok egyenruhájában.

Egy perc mulva az ezredes már ott állott a dolgozószoba küszöbén.

— Heil Hitler! — kezét előrelendítette s olyan mereven vette szemügyre Schmolkát, hogy az önkénytelenül fölkelt karosszékéből. — Tessék: itt vannak az igazolványaim.

Schmolka átfutotta a tekintélyes iratot. Von Holz ezredes nevére volt kiállítva és a gestapo-vezérkar földerítő osztályának parancsnoka írta alá. Schmolka aggodalmas képpel sandított a vendégre s felkérte, hogy foglaljon helyet.

Von Holz azonban Krebs bányaigazgatót kívánta azonnal látni.

— Rendkívül fontos különleges megbízatásom van — közölte és sokatmondó pillantást vetett a frontführerre.

Schmolka megremegett: csak nem jutottak Himmler fülébe egyes üzleti műveletei, amelyeket nemrég hajtott végre Krebssel együtt?...

Az ezredes mindenekelőtt azt követelte, hogy Krebs mutassa be az elmúlt évről szóló könyvelést. Schmolka és Krebs a bori vállalatok teljhatalmú urainak tartották magukat, rendszerint közösen jártak el, figyelembe vették egymás előnyeit és érdekeit. Most alaposan megijedtek: csak nem Himmler hivatala küldte ide von Holzot revízió végett? Von Holz pedig kérte, hogy hozzanak neki számológépet és azonmód, Schmolka dolgozószobájában, a gép fogantyúját forgatva nekilátott a számoszlopok összeadásának s ezeket a számokat a vérbeli könyvelő ügyességével halászta ki a számlákból és okmányokból. Egyébként von Holz a bori ércbányák gazdagságát illetően olyan tájékozottságot árult el, hogy Krebs doktor nem tudott hova lenni a csodálkozástól.

— Ez itt Európa egyik legjelentősebb ércvidéke — állapította meg von Holz. — Itt természetesen nincsenek olyan nagy érckészletek, mint — mondjuk — Észak-Amerikában vagy az afrikai Katangában, maga a bori érc pedig kohászati szempontból nem elsőrendű anyag. Viszont — szögezte le von Holz — a helyi piritnek megvan az a kiváló tulajdonsága, hogy először is tiszta, nincs benne egyéb fémkeverék. Márpedig ezeket a fémeket, különösen az ólmot és a horganyt, nehéz kiválasztani. Másodszor pedig — hangsúlyozta — az itteni érc arany- és ezüsttartalmú...

— Ha figyelembe vesszük — folytatta von Holz, miközben gyorsan forgatta a számológép fogantyúját — hogy a bori réz, amint ez pontos megállapítást nyert, tonnánként harminc-negyven gramm aranyat és száz gramm ezüstöt tartalmaz, az üzem pedig évenként legalább negyvenezer tonnát szolgáltat...

— Ugyan már! — legyintett Krebs. — Negyvenezret!? Most nem békeidőket élünk. Mennyit ártanak a partizánok...

— Önök mindent szívesen a partizánokra hárítanának, csak hogy mentséget találjanak hanyagságukra! — vetette oda élesen von Holz. — Értsék meg, a rézre égető szükségünk van, kell a hadiüzemeknek, a frontnak, kell a világkommunizmus elleni harcra! — Az ezredes kékesszürke arca rángatózni kezdett. — Kaparják hát ki a földből, míg nem késő. És semmiféle technikai tökéletesítés! S egy fölösleges pfenniget se költsenek azokra a jöttmentekre, akik vegyészek képében akarnak beférkőzni a bányába. Ugyanez áll a többi tudós szélhámosra!

Krebs elsápadt. Úgy rémlett neki, hogy ezek a szavak őt magát vették célba.

— Ugyan miféle tökéletesítésről lehet itt szó — vetette ellen. — A gyári laboratóriumnak még mikroszkópja sincsen.

— Minek magának a mikroszkóp? — vágott a szavába epésen von Holz. — Itt fekszik a réz az orruk előtt, úgyszólván a föld felületén. Csak nem akarják mikroszkóp segítségével felfedezni a rézdús dombokat és hegyeket?! Így tehát — folytatta, miközben újra megragadta a számológép fogantyúját — ha önök elszállítottak egy év alatt Németországba negyvenezer tonna rezet... Na jó, mondjuk húszezer tonnát, az eredmény még akkor is az, hogy önök itt a rézből annyi aranyat vontak ki, az ezüstről nem is szólva, hogy annak összege...

S itt von Holz tekintélyes számot nevezett meg.

— Az önök okmányai szerint sokkal kevesebb az eredmény — toldotta meg haragosan, ingerülten lapozgatva a főkönyvet.

— Hibát talált? — kukkantott a könyvbe Schmolka az ezredes vállán keresztül.

— Ez a hiba félmillió márkába kerül! — rivallt rá von Holz. — Hova tették ezt a pénzt?

Azzal bizalmasan megveregette a teljesen fejét vesztett Krebs felső kabátzsebét.

— Idesüllyesztette, ugye, barátocskám?

Krebs vörös lett, elfordult.

— Nem, nem, ön tréfál ugyebár, Herr Oberst. Itt bizonyára valami félreértés van. Rögtön... — Homlokát gondterhelten összeráncolta, mintha az a gondolat kínozná, hogy hova is tünhetett a hiányzó összeg.

Krebs tulajdonképpen az időt húzta, szeretett volna rájönni arra, hogy mi rejlik von Holz durva bizalmassága mögött.

— Ugyan, miért fecsérelnénk az erőnket hiába ilyen semmiségekre? — fordult hozzá Krebs behízelgő mosollyal. — Mindig találhatunk módot arra, hogy elejét vegyük az esetleges nemkívánatos bonyodalmaknak.

— Na, jól van! Elég volt! Kicsit heves voltam — szólt békülékenyen von Holz. — Beszéljünk általában a dolgok állásáról.

Kényelmesen elhelyezkedett a karosszékben, s bátorítóan bólintott a már teljesen megszeppent frontführernek.

— Schmolka úr, ön olyan képet vág, hogy két márkát se adnék érte, ahogy ellenségeink, a jenkik mondogatják. Miről van szó?... Óhajt rágyujtani? Ez csillapítóan hat. Önt az orosz fronthelyzet nyugtalanítja? Ezzel szemben az olasz front — hogy úgy mondjam — a tökéletes tespedés állapotába jutott. Hallotta, mit mondott a rádió? Dwight Eisenhower közli, hogy a Róma ellen intézett offenzíva „kiábrándító lassúsággal halad". És önöket itt személyükben senki sem nyugtalanítja.

— Hogy-hogy senki? — tört ki hirtelen Schmolka. — Hát a partizánok? Hát Majdan... — de mindjárt el is harapta a szót.

— Komolyan gondolja, hogy ezek a jugoszláv vademberek magukra támadnak?

Schmolkát elbátortalanította von Holz tónusa: mi ez? Gúny? Csúfot úz belőlünk? A frontführer rájött, hogy a heveskedés és az őszinteség itt nem helyénvaló, sőt el is ronthatja a dolgot. Nyugodtabban kezdte tehát magyarázni a helyzetet:

— Mi itt úgy élünk, Herr Oberst, mint valami ostromzár alá vett erődben. Ezek az átkozott partizánok több hasznos értesülést kapnak a lakosságtól, mint mi őróluk. Táborainkból hozzájuk szöknek a foglyok. A partizánok minden zugot ismernek. Minden pillanatban itt teremhetnek az ajtó előtt. Ott a hegyekben egy egész hadosztály van ezekből a hasfelmetszőkből.

Schmolka gyorsan az ablakhoz fordult, ahonnan látni lehetett az erdőborította kéklő hegyeket:

— Látja, ott!

— Igen, igen — mosolygott gúnyosan von Holz. — Látom, ötsoros drótsövénnyel fonták körül magukat.

— És nem hiába... — fakadt ki Schmolka türelmét vesztve. — Csak tegnap virradatkor történt, hogy alig tudtuk visszaverni őket. Megtámadták Majdan-Peket, ahonnan a szenet kapjuk. Borhoz egész közel fekszik. Ha nem figyelmeztettek volna...

— És ki figyelmeztette önt? — von Holz keskeny szeme Schmolkára meredt. — Ki volt az?

A frontführer hallgatott.

— Nos? — kérdezte egészen halkan von Holz. — Olvasta meghatalmazásomat az igazolványon? Nos, ki volt?

— Egy befolyásos személyiség.

— Neve?

Schmolka Krebsre sandított.

— Nem most... — mormogta.

— Helyes — bólintott von Holz beleegyezően s a régi gúnyos hangon folytatta: — Bármit is mondjanak, de Borban meglehetősen nyugalmas a helyzet és aránylag biztonságos. És ezentúl is épp oly nyugalmas és biztonságos lesz — ismételte nyomatékosan.

— Meg van erről győződve? — Schmolka és Krebs összenézett.

Az ezredes fölnevetett:

— Önöknek kissé nehézkes a felfogásuk! Vajjon gondolhat-e Tito arra, hogy csorbát ejtsen az amerikaiak érdekein?

— Mi közük van ehhez az amerikaiaknak? — kérdezte Krebs értetlenül. — Hiszen Bor a mienk.

— Egyelőre a mienk — hagyta helyben von Holz. — Sajnos azonban mi itt csak átmeneti tulajdonosok vagyunk. Az ércbánya egy anonim részvénytársaság birtokában van. A részvényesek azelőtt Párizsban gyűltek össze és vették ki osztalékukat, vezérigazgatójuk pedig New Yorkban székel. A társaság részvényeinek többsége az ő kezében van; és nem tévedek, ha azt mondom, hogy ez az igazgató ma is hasznot húz Oroszország ellen viselt háborúnkból. Értik, ugyebár? Bor a miénk, de továbbra is amerikai érdekek fűződnek hozzá. Itt, barátocskáim, messzemenő politikai számításról van szó. Tito nem nyúl önökhöz.

— Adja isten! — lélekzett fel megkönnyebbülve Schmolka, aki rettenetesen megörült, hogy vége a hivatalos beszélgetésnek.

— Kérem, Herr von Holz, szíveskedjék követni bennünket — hajlongott izzadt képpel Krebs doktor. — Egy baráti vacsora a komoly üzleti beszélgetés után fölfrissít bennünket. És mi mindent, de mindent elintézünk kölcsönös megelégedésre... Azonnal rendelkezem — s az ajtóhoz sietett.

— Most már beszélhetek önnel arról a befolyásos személyiségről. Álneve: „Kobra", nagyon érdekes életrajza van — súgta Schmolka, szemét lesütve és karonfogta von Holzot.

Vacsora után az ezredes sürgősen készülődni kezdett, nem kívánt éjtszakára ottmaradni. Halaszthatatlan teendőire hivatkozott. Schmolka kikísérte.

Búcsúüdvözlésére von Holz hanyagul sapkájához emelte kezét.

— Belgrádba! — kiáltotta a kocsivezetőnek.

Bortól néhány kilométernyire elágazik az út. Az egyik Belgrádba visz, a másik a Fekete Orom felé. Itt, az útelágazásnál, a Mlava-folyó völgyében állott a „Három Medvéhez" címzett magányos kafán, vagyis falatozó.

Abban az időben, amikor a fenti események lejátszódtak, ritkán tévedt ide látogató. Néptelenek voltak az utak. Csak a közeli falvakból jártak ide hébe-hóba öreg parasztok, hogy elüldögéljenek egy pohár szilvapálinka mellett és megtudakolják a kafán tulajdonosától az újdonságokat, amiknek forrásául valamelyik erretévedt utas néhány elejtett szava szolgált. Az éj leple alatt lejöttek ide nagyritkán a partizánok is a homoljei hegyekből: a németek közlekedési vonala itt húzódott a Mlava-völgyön keresztül.

Sárga páncélgépkocsi gördült a „Három Medve" elé. Meglehetős későre járt az idő.

A kafánban nagy riadalom támadt.

Valami vézna, rongyosruhájú paraszt egy német ezredest pillantott meg a küszöbön. Erre félig kiürített poharát otthagyva, egy szempillantás alatt eltűnt. A söntés mögött álló tulajdonos megremegett. Csak egy látogató maradt a helyén: pirospozsgás képű, sörtebajuszos ember. Bárányborbundát viselt.

Von Holz kikecmergett a kocsi fülkéjéből és megparancsolta a kocsiban ülő géppisztolyos katonáknak, hogy ne engedjenek be senkit a kafánba.

— Hideg vizet a Mlaváből! — parancsolta a német s odadobta kulacsát a söntésre.

Az öreg kocsmáros szó nélkül a folyóhoz sántikált.

Amikor von Holz magára maradt a vörösképű paraszttal, asztalkájához telepedett.

A másik ráemelte szúrós, fürkésző szemét.

— Beszéljen! Gyorsan! — mondta németül.

S von Holz tüstént kipakolta mindazt, amit Schmolkától és Krebstől megtudott a bori bánya és rézkombinát állapotáról, megmondta annak az embernek a nevét, aki a „Kobra" álnevet viselte és néhány részletet közölt életrajzából.

— Gratulálok, ezredes. — A „paraszt" finom, eres ujjai megkoppantak az asztalon. — Ez az ön első hozzájárulása egy szolid vállalathoz.

— Remélem, Sir — mondotta von Holz széles mosollyal. — Egyébként, Sir... Borban kissé nyugtalankodnak. Az önök repülőgépei gyakran áthaladnak a bánya fölött Romániába menet. Biztosan bombáznak ott valamit.

— Úgy van, úgy van.

— Az olajtelepeket?

A parasztruhás gyors pillantást vetett a németre.

— Ön nagyon sokat akar tudni.

— Fölmerül a kérdés, nem fogják-e Bort is bombázni ezek a repülőgépek?

— Ne aggódjék, ezredes. A bori bányára vigyázunk: magunknak tartogatjuk.

— Ezt igyekeztem értésére adni Schmolka frontführernek.

— Nos, térjünk a tárgyra. Legközelebb — mielőtt elutazik Berlinbe — a dalmáciai Szinben találkozunk, körülbelül a hónap utolsó napjaiban. Szinben aztán kezeskedem, hogy minden izgalom nélkül töltheti el a Szilveszter-estét. Nyugalmas zugocska! — hangsúlyozta sokatmondón a bekecses ember.

— Ez annál kellemesebb — szólt őszinte örömmel az ezredes — mert a szini helyőrség parancsnoka, aki egyben a „Tölgyfalevél"-hadosztály egyik ezredének parancsnoka is — jó barátom. Oroszországba készül ezredével... Érdeklik az ilyen újdonságok?

— Nem irigylem a barátját... De ez nem tartozik a dologra. Kissé élénkebben gombolyítsa tovább a fonalat. Szaporítsa a lajstromot új nevekkel.

— Éppen ezt cselekszem, Sir... mégpedig Himmler megbízásából — jegyezte meg von Holz, mintegy hangsúlyozva, hogy tevékenysége azonkívül önálló szolgálati jellegű tevékenység is.

— Engem nemigen érdekel, hogy mit csinál ön a „boss"-a megbízásából. Az én megbízásaimat hajtsa végre s akkor nyomós oka lesz arra, hogy nyugodt legyen jövőjét illetőleg.

Von Holz fejet hajtott engedelmessége jeléül.

— Így tehát, ezredes — folytatta a társa — továbbra is változatlanul üzletemberek maradunk. Nyélbeütjük „bizniszünket". A titkos ügynökök lajstroma az ön birtokában van. Ez az ön aranyalapja, valutája. Ezzel a valutával ön egész jól fest. A névsort elhozza Szinbe és ott átadja nekem. Ezt a szolgálatot nem felejtjük el. Bármikor, mihelyt szüksége van rá, megkapja az engedélyt, hogy szabadon átjöhessen hozzánk. Remélem, megértett engem?...

Von Holz némán bólintott s hirtelen félreugrott. Nyikorgott az ajtó, a küszöbön megjelent a korcsmáros s átnyujtotta a kulacsot a kafánba betért németnek.

Az SS-ezredes ivott egy kortyot és távozott.

A páncélgépkocsi elrobogott Belgrád felé.

A veresképű paraszt kifizette a sligovicát, amit a háromórai várakozás alatt megivott, meglehetősen tiszta szerb nyelven köszönetet mondott a gazdának a szives vendéglátásért, fejére húzta prémes sapkáját és elindult a Fekete Oromhoz vezető úton.

A „Három Medvé"-től két kilométerre fekvő erdőben néhány jól felfegyverzett partizán lovakkal várta már.

5

...Nyaktörő, a madarak röptéhez hasonló kanyargós ösvényeken, sűrűn behavazott erdőn át vezetett az utunk: így telt el az éjtszaka és a nap első fele.

A fagyos levegő kicsípte az arcunkat. Szikrázott a hó a verőfényes erdei tisztásokon s égő fényfoltokban játszott, úgy, hogy belefájdult a szem a nézésbe. A mozdulatlanul álló zúzmarás fák meg-megreccsentek mély álmukban. Olykor-olykor egy-egy mókus törte meg a csendet, amikor fenyőfáról fenyőfára ugrott, néha meg felriasztott madár szárnyának suhogása hallatszott.

Időnként úgy rémlett, mintha nem is az idegen Jugoszláviában volnék, hanem a gyermekkorom óta ismert fenyvesben, szülőfalumtól, Konopelkától nem messze. Csakhogy ott nincsenek hegyek. Még a kenderikére is ráismertem: egészen olyan, mint a miénk, épp olyan pirinyó, kisebb a verébnél, barnás-karminvörös tollazatú, pajkos, vidám kis jószág. A kenderikék ügyesen himbálóztak a nyírfaágakon, lerázták róluk a havat és kicsipegették a magot az ágakon maradt termésből... A kökénybokrok között hosszú füttyöket hallatva, gömbölyű pirókok nyüzsögtek, a megmaradt bogyót csipegették. Nagy élvezettel ettünk mi is ezekből a sötétkék, fanyar bogyókból.

Pál Miklós már alig vonszolta magát, minden hangra ijedten nézett körül: nem jönnek-e utánunk a németek? Amikor pedig az erdei tűznél melegedtünk, amiatt morgott, hogy a füst elárulhat bennünket, bár ő volt, aki elsőnek nyujtogatta megkékült kezét a tűz felé. Eugen Lausek nevetett rajta: „Úgye, komám, ez nem olyan, mint valami vasárnapi kirándulás a Gellért-hegyre?"

Az olaszok mindig előreszaladtak, hogy tüzet rakjanak és ők hagyták ott utolsónak a pislákoló parazsat. Fázós emberek voltak, mint általában a déliek, legtöbbet ők szenvedtek a hidegtől.

— No, hamarosan ott leszünk-e már, vagy mi? — fakadt ki türelmetlenül Lausek.

— Még egy kevéske maradt, barátom — felelt Aleksza.
— Azt mondod, sok partizán van ott?
— Nagyon sok. Egy hadosztály!
— Nagyszerű!
— Fortuna mosolyog reánk! — örvendezett Colaccione.

Aleksza fáradhatatlanul vezetett bennünket tovább és egyre mélyebben a Homolje-hegységbe. Könnyű bocskorában, amit a szerb költészet „a hegylakók szárnyá"-nak nevez, szabadon és minden zaj nélkül ugrott egyik kőről a másikra.

Én ezalatt már ki is gondoltam, milyen terv szerint fogunk cselekedni és közöltem a tervet barátaimmal. Először is, mondottam, jelentkezünk a partizánhadosztály parancsnokánál és részletesen elmondjuk neki, hol fekszenek a bori fegyverraktárak, a robbanóanyag, meg a ruharaktár, hol vannak az őrszobák és az SS-laktanyák, merre állították fel a bunkereket, melyik házban lakik Schmolka frontführer és melyikben Krebs bányaigazgató. Mindezt Aleksza hozta tudomásunkra. Aztán mi magunk vezetjük a partizánokat egyenest Bor ellen...

Mindenkinek kedvére volt a tervem.

Esteledett már, mikor Muszics örömmel rikkantotta:

— Megérkeztünk! — S a hóban látható bocskor-nyomokra mutatott. Aztán jó erőset szippantott a levegőből: — Érzitek?

Füstszag volt. A nyomok a Fekete Orom szikláihoz vezettek bennünket. A rengeteg tábortűz füstjétől kékes köd ülte meg az erdőt.

— És ezt nevezik álcázásnak! — csóválta a fejét szemrehányón Lausek. — Akár a cigányok, még őrséget sem állítottak. Az jön ide, aki akar...

Az erdei tisztás közepén köralakban kidöntött fák hevertek, szélfújta oldalukat ágas lombokkal rakták körül. Ropogott a tűz, a sűrű füst szikrát hányva emelkedett a magasba, a sötét ibolyaszín estéli mennybolt felé, a fák csúcsáról olvadó hó hulladozott. A partizánok némán üldögéltek a tábortűz mellett; pipáztak, a lobogó lángok közé nagy fahasábokat vetettek, meg-megforgatták, hogy jobban égjenek. Kinek mije volt, abba öltözött: a legkülönbözőbb árnyalatú, színű és szabású kabátot, cserzett bőrből készült köpenyt, nyaksált és posztózekét viseltek. Mintha a háború közös szenvedései terelték volna ide több állam békés lakosait, akik aztán mintha összecserélték volna ruhájukat. Csak egy volt egyforma: mindegyiknek a katona- vagy szőrmesapkáján vörös csillag ékeskedett.

Muszics megállott az első tábortűz mellett. Kíváncsi szemmel fogadtak bennünket.

— Kik vagytok? Honnan jöttök? — kérdezték egyremásra.

— A „Dresden"-ből — felelte Lausek.

— Megszöktetek?

— Meg.

Erre fölugrottak a tűz mellől és körülfogtak bennünket.

— Ez itten orosz — mutatott rám Muszics, aztán megkérdezte: — Hol találom én meg itt Nedelkót? Bányász, ismeritek?

— Ismerjük, hogyne — hallatszott néhány hang.

— Az ottan Nedelko, annál a tűznél ül.

Egész tömegben indultunk egy távolabb fekvő tábortűz felé.

— Nedelko! — kiáltották a partizánok. — Itt a földid, meg vendégek is érkeztek! Fogadd őket.

Az ágakat félrehajtva fiatal, beteges külsejű harcos lépkedett felénk. Ő volt az, Nedelko bányász, akiről Muszics beszélt nekem. A két jóbarát összeölelkezett. Most megint együtt vannak!

A táborban már szétszaladt a hírünk. Tudta mindenki, hogy ki vagyok és kik a kísérőim. Mindenfelől tódultak hozzánk a partizánok.

— Orosz vagy? Te vagy az orosz? Jó egészséget, testvér. Minden baj nélkül jöttetek? Kako szi?* — hallatszott mindenünnen.

Valaki átnyalábolt és úgy magához szorított, hogy majdnem megfulladtam, egy másik keményen szájon csókolt, volt, aki a kezem kezébe vette, szorította, mint a harapófogó és nem engedte el.

— Kako szi? Kako szi, drága testvérem? — félénken, de állhatatosan kérdezgette tőlem egy sovány, csontosképű, fényes, mosolygószemű ember.

— Jól vagyok — feleltem. — Most már jól.

A harcos erre kotorászni kezdett tarisznyájában és elővett egy darab friss sajtot. — Egyél! Légy oly szives, egyél, drága testvérem.

A tűz mellett heverő bárányborra ültettek minket s kínálgattak, kinek mije volt: édeskés lepénnyel, aszalt szilvával, sült kukoricával. Nem győztem felelni a sok kérdésre: hogy kerültem Jugoszláviába, hogyan szöktem meg a táborból, miképpen nyomul előre a Vörös Hadsereg, hogy élnek a szovjet emberek. A szigorú, szőrrel benőtt arcokról egy pillanatra sem tűnt el a mosoly.

Elakadt a lélekzetem az izgalomtól. Mennyi szives öröm és forró érzés volt ebben a találkozásban!

— Hü, hiszen ti annyian vagytok itt, mint az ördögök! — kiáltotta elragadtatva Lausek. — Mit ültök hát itt? Mit jelent ez? Mért nem mentek Bor ellen?

— Nedelko, mért nem mentek Bor ellen? — ismételte Muszics szigorúan elvtársa kérdését.

* Hogy-mint vagy?

A bányász vállat vont:

— Hogy mennénk, ha egyszer nincs parancs?

— Egy álló hónapja itt ülünk tétlenül — toldotta hozzá valaki.

— Ejnye az ebugattát! — csodálkozott Lausek. Colaccione sem hitte el:

— Lehetetlen — mondotta. — Miféle csapat vagytok hát akkor? Mit gondolnak nálatok a vezérkarban?

— Ki tudja? — szólt Nedelko s szemöldöke összeráncolódott. — Van mindenünk: fegyver, géppuska. Akár mindjárt támadásba indulhatnánk, csakhogy nincs parancs.

— Szóval azt mondod, parancs nincs? Mi tart hát itt benneteket? — firtattam.

A harcosok egymás szavába vágva kezdték magyarázni helyzetüket. A késedelem nem őrajtuk múlik. Egy alkalommal, éjtszaka, mikor meglátták a bánya fölött a lobogó lángokat, türelmetlenségükben kis híja, hogy maguk nem indultak Bor ellen. Ámde ... a fölöttes parancsnokság visszatartotta őket.

A harcosoknak megmagyarázták, hogy a vezérkar utasítása szerint Bort nem szabad bántani, mert hát az ércbányák, a tárók meg az üzem — az mind a nép vagyona, arra még szükség lesz a háború után. A partizánok joggal zúgolódtak: ha egyszer az ő javaik ellenséges kézen vannak, akkor már csak azért is minél hamarább újra birtokba kell venni. Ebben az időben a majdanpeki táborból tíz szerb és három orosz szökött át a partizánokhoz: derék, bátor fiúk. Ezek még jobban feltüzelték az embereket. Maguk keresték fel a hadosztályparancsnokot és nyomatékosan követelték, hogy csináljon valamit. A parancsnok először nemet mondott, de később megengedte, hogy a két legjobb zászlóalj rajtaüssön a majdan-peki bányán. Elindultak, de közvetlenül a bánya előtt géppisztolyos SS-ek és csetnikek tábori alakulataival találták szemközt magukat. Hiába pusztult el a sok bátor, harcos kommunista; a fasisztákkal történt elkeseredett összecsapás során a három bátor orosz is elesett.

Rosszul áll a szénánk, bánkódtak a partizánok, nincs mivel dicsekednünk. Ez a Homolje általában nincs ínyükre. Heteken át rostokolnak a Fekete Oromnál, lesik a szakadékokban a német szállítmányokat, mint afféle szervezetlen hajdúnépség, fagyoskodnak, betegeskednek, egyre csak várnak valamire a telet szemlélve, de hogy mire — azt senki se tudja.

— Nálunk is így van ez, drága testvérem — szólt tompa hangon az a harcos, aki sajttal kínált meg.

Látszott, hogy el van csigázva; élesen ugrott elő az orra csontos arcából, amelyen megfeszült barna bőre. Tágranyílt szeme csillogott.

Az orra hegyét zavartan vakargatva magyarázta, hogy Korcsagin futárral érkezett ide az első dandárból. Ez a dandár Livno környékén állomásozik.

— Korcsagin? — ismételtem meglepődve.

— Így hívják századunk politikai biztosát, Jovan Mileticset. Abban reménykedtünk, hogy megkapjuk itt a parancsot... a parancsot a Szin elleni támadásra — mondta akadozva a harcos.

— És nem kaptátok meg?

— Nem, nem kaptuk meg.

— Látjátok!?

Zajos hangok hallatszottak köröskörül.

— Hát, pocsék egy helyzet — nyujtotta el a szót elgondolkozva Colaccione.

— Nesze neked, így mosolyog ránk Fortuna — csipkelődött vele Marino.

— Drága testvérem — fordult hirtelen hozzám az elgyötört képű harcos és legyintett egyet. — Gyerünk csak Korcsagin barátunkhoz. Örülni fog neked.

Égtem a türelmetlenségtől, hogy minél előbb tudomást szerezzek a fronthelyzetről, a Vörös Hadsereg új sikereiről. A századpolitikai biztosnak tudnia kell a legújabb hírekről. Lausekkel együtt követtem a partizánt. Útitársaim a tábortűznél maradtak.

6

A szikláktól nem messze, a hadosztályparancsnok bódéja közelében, melynek bejáratánál őrszem állott, fenyőgallyakból néhány sátort róttak össze. A bennünket kísérő partizán besurrant az egyik sátorba s egy perc mulva jelt adott, hogy kövessük.

Kékes hamuréteggel bevont zsarátnok mellett fiatal legény guggolt. Lehetett huszonhárom éves. Gyors mozdulattal ugrott fel, amikor meglátott bennünket. Ugyanebben a pillanatban erősen átölelt. Rövidre nyírt bajusz érintését éreztem arcomon.

— Te orosz vagy? Igen? Hogy hívnak?

Csaknem helyesen beszélte az orosz nyelvet.

— Nyikolaj Zagorjanov.

— Nyikolaj? Engem meg Jovannak, Jovan Mileticsnek hívnak. No, üljünk közelebb hozzám. Milyen jó, hogy találkoztunk, Nyikolaj... Ezt a nevet már régen ismerem. Nézz ide.

Tábori tarsolyából erősen megtépázott könyvecskét húzott elő. A fedőlapján a következőket olvastam: „Kako sze kalio cselik."

— Ez itt „Az acélt megedzik" című regény szerb nyelven. A ti Osztrovszkij-tok írta. Őt is Nyikolajnak hívták. Ezt a könyvet nagyon szeretem. Mindig nálam van. Sőt, amikor megkezdődött a

háború, az ő hősének nevét vettem fel. Lehet, hogy szerénytelenség tőlem?... Ha nehéz a lelkem, felütöm a könyvet akármelyik lapján és olvasni kezdem. Mindjárt megkönnyebbülök... Na, ismerkedj meg az enyéimmel. Ez itten Gyuro Filippovics, aki idekísért, köszönet érte. Ez meg Branko Kumanudi... Mi az, Branko, alszol?

A sátor sötét szögletéből olasz köpenybe burkolózott, esetlen és nehézkes partizán mászott elő. Puffadt arca fénylett, nagy fejét göndör haj ékesítette. Álmos szemét törölgetve, széles szájjal mosolygott és minden magyarázat nélkül így szólalt meg:

— Istennek hála!

— Mindnyájan szeretünk titeket — folytatta dallamos hangján Jovan Miletics. — Gyermekkorunk óta szeretjük Oroszországot. Nagyon szeretném, hogy ami csak rossz van még nálunk, mindet kiirtsák és mindent megtanuljunk tőletek, ami jó.

Száraz gallyakat dobott a parázsra. A láng fényesebben lobogott s világánál végre jól szemügyre vettem ezt a hevesvérű alkatú, gyorsmozgású és hirtelenbeszédű legényt. Mindjárt megnyert azzal, hogy Korcsagint állította maga elé példaképül. Egész külsejében volt valami vonzó, olyan, ami nyomot hagy az ember emlékezetében. Napbarnított széles arca, amit — bajuszán és az állán kívül — gondosan borotvált, kusza szemöldöke, sűrű, sötétbarna haja, keskenyvágású, zöldeskék szeme, nyílt homloka, kemény, egyenes tekintete.

Miletics erőnek-erejével hívott, hogy menjek Boszniába, lépjek be a századába, az első dandár Sumadiai-zászlóaljába és mindjárt — mielőtt még gondolkozhattam volna rajta — ünnepélyesen kijelentette, hogy ezentúl mi ketten — ő és én — „pobratim"-ok vagyunk, vagyis egymást testvérré fogadtuk: mint a vándormadarak szárny szárny mellett röpülünk majd, mindenben segítjük egymást. Így követeli ősi szokás szerint a „pobratimsztvo".

— „Bátor hősök a moszkoviták, segítséget adhatnak a harcban!" — szavalta Jovan.

A velem történt találkozás olyan boldog izgalommal töltötte el, hogy csak most vette észre a bejáratnál szerényen üldögélő Lauseket.

— Hát te ki vagy? — s vállon ragadta. — Te is orosz vagy?

— Nem, én cseh vagyok, Eugen Lausek.

— Cseh vagy? Nagyszerű! A szlávok valamennyien édestestvérek! A mi dandárunkban — folytatta hévvel Miletics — az ország összes nemzetiségeiből vannak emberek, valamennyien egyszerű dolgozók. A népek barátságában az erőnk! — kiáltotta lelkesen Jovan.

Lausek félbeszakította:

— Aranyszavak! — s türelmetlenül tekintett rám. — Talán térnénk a dologra?

— Mi ez a dolog? — kérdezte gyorsan Miletics.

Részletesen kifejtettem előtte a Bor ellen intézendő támadás tervét.

— Ott már várnak bennünket — fűztem hozzá. — Ha erélyesen és meglepetésszerűen támadunk, a siker biztos. Borról olyan értesüléseket szereztünk, amelyek hasznára lesznek a hadosztályparancsnoknak. El kell mondani neki mindent.

Kezdetben magával ragadta a terv Mileticset, de aztán — mintha eszébe jutott volna valami — szemlátomást zavarba jött, elkomorodott, valahogy lelohadt a kedve.

— Jelenteni éppen lehetne — mondotta. — De érdemes-e? Kételkedem benne... A vezérkarnak Borral kapcsolatban vannak bizonyos meggondolásai. Alkalmasint ott jobban eligazodnak az itteni helyzeten — fűzte hozzá vállát vonogatva.

Kiábrándultan hallgattunk.

— És milyen a helyzet most általában? — tudakoltam végre. — Mennyire haladt előre a Vörös Hadsereg? Mi van a második fronttal?

— Hát ti valóban semmit se tudtok? — emelte rám szemét csodálkozva Miletics. — Hát ti... Vagyis hogy persze... Akkor mindent elmondok nektek. Mindent, mindent! Üljle, Eugen.

Eugen leült egy fatuskóra.

Jovan a sátor bejáratát még szorosabban elzárta a hosszú, sásból font ajtóval.

— Beszéljünk hát mindenről... Második front? — Karját szomorúan tárta szét. — Nincs még második front. De...

Rejtélyes mosollyal kutatott tábori tarsolyában, ami tömve volt különböző könyvecskékkel, újságkivágásokkal és papírokkal.

— Itt van az egész agitációs anyagom. Teljes készlet. Tessék! — Egy sapirografon nyomtatott röpcédulát vett elő. — A legutóbbi hírek pompásak! Nemrég Teheránban konferenciát tartottak. Sztálin, Roosevelt, Churchill találkozott egymással. Rövidesen létrejön a második front! Rövidesen! Már ki is tűzték a hadműveletek időpontját. És nyilatkozatot adtak ki arról, hogy a háború után minden ország — nagy és kicsi — békésen együttműködik. Elképzelitek, hogy mi ez?

A feszült figyelemmel hallgató Lausek felélénkült: — Ez azt jelenti, hogy vége a háborúknak! Az égre és a földre esküszöm, hogy ez nagyszerű!

— S milyen újdonságok vannak még? — szakítottam félbe Lauseket.

— Pszt! Halljátok? — Felfülelt.

Szélvész sivított az erdőben. Csikorogtak a fák, csattogtak az ágak. S az erdőnek ebben a riasztóan izgalmas és vibráló zajában világosan hallatszott az egyre közeledő lódobogás.

— Tessék, ez a legfőbb újdonság! — szólt ünnepélyesen Miletics. — Itt vannak nálunk a szövetségesek képviselői, egy angol meg egy amerikai. Már két nap óta a hadosztályparancsnoknál laknak. Az amerikai elutazott valahova rövid időre, de úgy látszik, már visszatért. Azt mondják, segíteni fognak nekünk. Észbekaptak!

— Jobb későn, mint soha — jegyezte meg filozófus nyugalommal Lausek.

— Hát a mieink? — kérdeztem. — A Vörös Hadsereg?

— Keményen támad. Elfoglalta Kievet. A sztálingrádi vereség után semmi sem menti meg többé Hitler-Németországot. Tudom, testvérkém, nehéz nektek! Hitler minden hadosztályát a keleti arcvonalra veti, de az oroszok mindennek ellenére csak mennek előre. Sőt, úgy vélem, még meg is előzhetik nyugati szövetségeseinket. Ej de jó volna, ha a szovjet emberek hamarabb jönnének ide az amerikaiaknál és az angoloknál! Mi valamennyien ezt akarjuk, bratko, mindnyájan... egész népünk. Most meg ide nézzetek. — Jovan szétterítette előttünk Jugoszlávia térképét. — Itt a mi sikereinket is föltüntettük.

A térképen szétszórtan piros ceruzával rajzolt köröcskéket láttunk.

— Ezek felszabadított körzetek. Látjátok, mennyi van!? Itt is, meg ott is, meg amott is. Ez pedig itt a szülőföldem — Miletics mosolygott. — Ez itten, Szplit. Egyelőre német kézen van. Volt már a mi birtokunkban is, de nem tudtuk megtartani. Ellenben Bosznia és Hercegovina, ott jól megvetettük lábunkat. Kihasználjuk azt a körülményt, hogy a németek főereje a keleti arcvonalon van. Nektek köszönhetjük, testvérkéim, hogy mi itt élünk, harcolunk, nem vesztjük el a reményt. Sikereink még nagyobbak volnának, ha nincsenek ezek a borzas haramiák: a csetnikek, nedicsevisták, és a horvát usztasák. Ők a mi házisütetű fasisztáink. Így aztán kétfelé viselünk háborút. Az egyiket a megszállók ellen. A másik a polgárháború. Nincs semilyen arcvonal. Ezek a köröcskék a térképen állandóan változtatják helyüket. A front változékony, minden nap mozgásban van. Kézről-kézre járnak a városok. Úgyszólván nem is építünk erődítéseket meg lövészárkot. Ma itt, holnap ott. És ami a fő: az a rossz, hogy annyira szét vagyunk szóródva. A hadosztálytörzs két dandárral, például, itt van, az első dandár pedig Nyugat-Boszniában. Mi azért jöttünk ide, hogy összeköttetést hozzunk létre dandárunk és a hadosztálytörzs között. — Miletics szórakozottan húzta végig ceruzáját a térké-

pen s mintha valami ránehezedő gondot hessegetne el magától, halkan folytatta: — Hát igen, nehéz a helyzet. Az erők szét vannak forgácsolva, a németek bekerítik és megsemmisítik az egyes különálló csapatrészeket... Most ősszel ilyen eset fordult elő. Macedóniában partizánjaink az albánokkal együtt meglehetős nagykiterjedésű körzetet szabadítottak fel. Sok harcosuk volt, fegyver is elegendő, megerősíthették és tarthatták volna magukat. De parancs jött a macedóniai Vezérkartól, hogy az összes csapatokat osszák szét: minden csapatrészt egy-egy városkában. Így is cselekedtek. A németek éltek az alkalommal, körülzárták a kis városokat... A mieink közül kevésnek sikerült kimenekülni. Ki Görögországba szökött, ki meg Csernogorjába (Montenegro). Később olyan hírek hallatszottak, hogy ez a parancs magától Vukmanovics-Tempó-tól, pártunk Központi Bizottságának tagjától származott. Egyszerűen csodálatos, hogyan tévedhetett ennyire! A németek most is offenzívát folytatnak, immár a hatodikat. Ha nem tévedek, betörtek Szandzsákba és Kelet-Boszniába, mi meg újra úgy vagyunk, hogy: ki hol...

Jovan hangján ingerültség érzett.

— Mi az oka ennek?

— Mi az oka? Honnan tudjam azt, bratko? Egyelőre az a parancs, hogy kössük le az ellenség erejét olyan helyeken, mint Bor, Livno és végezzünk felderítő műveleteket. Semmi egyéb...

— De azért mégsem értem, mért ne lehetne megakadályozni a németeket a bori réz kiaknázásában?

Miletics fürkésző pillantást vetett rám, mintha kérdésemben bántó gondolatainak visszhangjára talált volna. Aztán felállott s heves mozdulattal összébbhúzta a derékszíját.

— Gyerünk, bratko, a hadosztályparancsnokhoz. Popovics-Krcun megörül majd neked és mindent tisztázunk...

„Popovics-Krcun hadosztályparancsnok? — kérdeztem magamban. — Csak nem ő az, akiről Muszics beszélt?..."

7

Az alacsonyan lógó felhők és az erdei fák nedvességet és hideget lehellő sötét tömeggé olvadtak egybe. Egyetlen csillag sem volt a fekete égen. Csak a tábortüzek rőt visszfénye járta vibráló táncát árnyakkal váltakozva.

— Ez orosz! — szólt nyomatékosan az őrszemnek Miletics-Korcsagin.

Az egyik kíváncsian szemügyre vett, aztán bement, hogy jelentést tegyen. Behívtak bennünket.

Egy nagy bódéba léptünk be, Lausek pedig a tábortűzhöz szaladt — itt várakozott Muszics, Antonio, Enrico meg Pál — hogy közölje velük a Mileticstől hallott újdonságokat.

A bódéban jó volt a világítás. Több lámpa és néhány gyertya égett. A tűzben gyantával átitatott mészkő parázslott, meleget és kellemes illatot árasztva. A hosszú asztalt térképek borították. Volt még ott hőpalack, meg kulacsok és tálak ételmaradékkal. A sarokban gramofonlemez forgott hörögve.

A gramofon előtti támlátlan széken egy ember ült. Prémes zekét, sárga fűzőscsizmát viselt. Bizonyára külföldi. Meglátott bennünket, de meg se moccant. Mozdulatlan és kifejezéstelen volt koravén, szürke, lapos képe, kiugró állkapcsával, táskás szemével. Nem is hallgatta a zenét, ami inkább a mocsári béka vartyogására emlékeztetett. Kissé félrehajtott fejjel arra fülelt mohón, hogy mit beszél a másik vaskos, zömök külföldi tiszt. Ennek téglavörös arca volt, sörteszerű bajusza úgy meredezett, mint a tüske. Szabadon lógó nadrágot és terepszín zubbonyt viselt s hasonló színű nyakkendőt. Fel és alá járt a térkép fölé hajló ember előtt s füstölgő cigarettát tartva kezében, szapora szóval beszélt valamit németül.

Csak néhány mondatot vettem ki belőle.

— Őrült vakmerőség volt tőlem. Ellenben az eredmény... több mint pompás...

A zubbonyos tiszt ekkor észrevett bennünket.

Levette a lemezt. A bódéban csönd lett.

— Parancsnok bajtárs, ez itten orosz. Nyikolaj Zagorjanov — közölte halkan Miletics, a térkép mellett ülő emberhez fordulva.

A másik nem mindjárt emelte fel fejét. Nyilvánvalóan nem jöttünk jókor. Egy rövidke pillanatra bosszankodás ült az arcára. Hosszú bajusza volt, amilyennel a zaporozsjei kozákot szokták ábrázolni, és horgas orra.

Rájöttem, hogy Popovics-Krcun hadosztályparancsnok előtt állok.

— Ah, orosz?... Vártam önre. Már beszéltek önről. — Megszorította a kezem. — Egészséget. Nagyon örvendek.

Nyájas örömmel beszélt, csak vibráló hangja árulta el leplezett izgalmát.

— Ismerkedjenek meg. Szövetségeseink! Ez itt MacCurver alezredes, bocsánat, ezredes,* amerikai megbízott.

Az amerikai megigazította félrecsúszott nyakkendőjét és barátságosan intett felém.

* A nyugateurópai hadseregekben beszélgetés közben nem használják az „alezredes" megszólítást.

— Ez pedig — a hadosztályparancsnok a prémes zekét viselő emberhez fordult — Pinch százados, az angol misszió tagja.

Pinch felállt s éles mozdulattal felém lökte hosszú, kifényesített körmű kezét.

— Kitűnő! Most együtt van minden szövetséges — jelentette ki hangosan Popovics-Krcun s a kulacs tartalmát poharakba töltötte. — Ön katona vagy tiszt, Zagorjanov bajtárs?

— Hadnagy.

— Kitűnő. Nálunk ilyen rangfokozat egyelőre nincs. Mi még nem vagyunk reguláris hadsereg, de afelé tartunk. A harc, a harc áll most az első helyen! Örülök, hogy eljött hozzánk. Most már együtt fogunk verekedni népeink szabadságáért. Maradjon nálunk, érezze magát úgy, mint hazai hadseregében. Holnap mindenről részletesebben beszélünk...

— Parancsnok bajtárs — fordult elszántan Miletics a hadosztályparancsnokhoz. — Mi egy ügyben jöttünk. — Kissé zavarba jött.

— Beszélj, ne feszélyezd magad. Szövetségeseink előtt nincsenek titkaink.

— Zagorjanovnak van egy terve Borra vonatkozólag. Azt tanácsolja, hogy...

Minél tovább beszélt Jovan, annál inkább lohadt erélyes hangja, amin kezdte és csaknem félénken fejezte be:

— Nagyon jó volna... Mit szól hozzá?

Popovics-Krcun MacCurverre tekintett és hallgatott.

Nem vesztegettem az időt, én is igyekeztem bebizonyítani, hogy szükség van erre a vállalkozásra.

— Világos! — szakított félbe Krcun. — Újra egy szovjet ember van a hadosztályunkban: újra egy terv született! Volt már itt nálunk három orosz, ők is a táborból szöktek. Rábeszéltek, hogy üssek rajta Majdan-Peken. Beleegyeztem. És mi történt? Nem sikerült. Elpusztultak. Mind a hárman. Béke poraikra. Hősök voltak, junákok! De nemcsak ők hullottak el — a hadosztályparancsnok hangja még keményebben recsegett — hanem az én harcosaim is, néhány száz a legjobb harcosaim közül... Ön ugyebár nem akarja, hogy megismétlődjék Majdan-Pek? Hát én se akarom.

Jovan megrökönyödve tekintett rám, mintha csak ezt mondta volna: „No látod, hát nem figyelmeztettelek?"

— Ami önt illeti — Popovics-Krcun futó pillantást vetett Mileticsre — ön itt futári megbízatását teljesítette. Most haladéktalanul induljon Livno alá. A Perucsica dandárparancsnoknak szóló levél elkészült. Tessék. — A mappából kihúzott vékony boríték az asztalra esett. — Kész!

— Még egy kérdést — szólt élénken Miletics, miközben átvette a borítékot.

— Gyorsan!

— Engedje meg, hogy Zagorjanov barátomat beosszák a mi Sumadiai-zászlóaljunkba.

— Á! Összemelegedtek már?

— Testvérré fogadtuk egymást, „Pobratimsztvo" köt már bennünket — mosolygott Jovan.

— No, derék dolog, jól van. Megengedem. Szóval, elviszed tőlünk?

— Hát valahogy úgy...

— Nos, mit csináljak, nagyon sajnálom, hogy elválunk. De ha már összebarátkoztak, semmit sem tehetek! Ja igen, még valamit — folytatta szigorúan. — Ajánlom önnek, Korcsagin, mint századpolitikai biztosnak, hogy harcosait tartsa a fegyelem keretében. Semmi fantázia! Hát maga, barátocskám, miért nem ivott? — jutott eszébe Krcunnak és felém tolta a poharat. — A mi rakiánk, szilvapálinka. Kérem.

— Köszönöm, nem iszom.

Markos kéz nehezedett a vállamra. Megfordultam.

MacCurver állott mögöttem. Széles mosoly ragyogott a képén.

— Orosz hadnagy! Ön elég jól beszél szerbül. Nagyszerűen meg fogjuk egymást érteni. Oroszul is rövidesen megtanulok. — Barátságosan megveregette a vállamat. — Tetszik nekem az ön terve, hogy intézzünk támadást Bor ellen. Teljes mértékben támogatom. Az ön összes értesülései tökéletesen egyeznek az én adataimmal. És képzelje, a hadosztályparancsnokot éppen az ön megérkezése előtt próbáltam meggyőzni ugyanerről: meg kell támadni Bort. De mit csináljunk? Ez a Majdan-Pek elrontotta minden dolgunkat. Mint ahogy maguknál mondogatják: „Akinek a forró tej megégette a száját, az vizet iszik!" Nem gondolja?

Föltámadt bennem a remény, hogy ez az amerikai talán segítségemre lesz és rábeszéli Popovics-Krcunt.

De éppen hogy szóra nyitottam a szám, amikor az — még mindig nyájasan mosolyogva — kezet nyujtott:

— Még találkozunk a közel jövőben: frontjaink találkoznak! A közeli találkozóra!

— A közeli találkozóra! — bólintott Popovics-Krcun is.

Nem maradt más hátra, mint hogy Jovannal együtt távozzunk.

A kijárathoz léptünk.

MacCurver jó szorosan lezárta mögöttünk a bódé bejáratát.

Teljesen tisztában voltam azzal, hogy meg akartak szabadulni tőlünk, hivatlan vendégektől.

Valóban, azon az estén Popovics-Krcunnak kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy Zagorjanovval és Mileticcsel törődjék. Nyugtalan, nehéz napja volt... Az utóbbi időben Krcun hadosztályparancsnok csaknem állandóan idegeskedett. Ingerültségének egyik főoka abban rejlett, hogy a harcosokat türelmetlenség kínozta, égtek a vágytól, hogy hadba menjenek Bor ellen, ő pedig kénytelen volt minden módon tartóztatni őket. (Bort illetően Krcun külön utasítást kapott Titótól és Rankovicstól.) Meg aztán a hadosztályparancsnokot fölöttébb aggasztotta, hogy a szövetségesek katonai missziójának hivatalos képviselői itt tartózkodtak a Fekete Ormon. Furcsa volt, hogy éppen az ő hadosztályában jelentkeztek és továbbra is itt maradtak. Mi kell ezeknek itt, de különösen ennek a verespofájú amerikainak? Mindenhova beleártja magát kérdéseivel, tanácsaival, közreműködő indítványaival. Ez az úr nem sokat ceremóniázik! De meg kell adni, nem gyáva. Mit jelent például vakmerő bori utazása, amelyet „azzal a céllal tett, hogy kitapogassa a német védelmet", amivel — úgymond — Krcunt kívánta konkréten támogatni!? Mintha valaki felkérte volna erre... Budge Pinch, az angol, jóval szolídabb, ez ugyan nem teszi kockára drága személyét. Az ő főfoglalkozása itt: véget nem érő beszélgetéseket folytat arról, hogy milyen kilátásokkal kecsegtet a második front létrehozása a Balkánon, igenis a Balkánon és nem valahol Európában; meg arról beszél, hogy milyen szomorú sors vár a Balkán-félsziget népeire, ha Anglia túl későn érkezik ide... Agyonkínozta a sok beszéddel!

Az bizonyos, hogy amíg ezek ketten itt vannak, egy pillanatra se lesz nyugta. Mi az oka annak, hogy Bor és az Első Hadosztály a szövetségesek különös figyelmét élvezi? Homályos, nyomasztó nyugtalanság lett úrrá Krcunon. Még egyszer figyelmesen szemügyre vette Tito nemrég kelt parancsát, amelyben arról volt szó, hogy „tanulmányozni kell a névsorban feltüntetett angolokat és amerikaiakat, hogy alkalomadtán megfelelő támogatást, segítséget nyujtsunk ezeknek az embereknek". A parancshoz csatolt terjedelmes lajstromban feltűnő helyen állott Sherry MacCurver alezredes és Budge Pinch százados neve. Ezzel föltétlenül számolni kellett. Krcunt persze nem lepte meg, hogy külföldi tisztek tartózkodnak a jugoszláv partizánok között. Tudta, hogy még a mult év nyarának elején ejtőernyőn egy angol küldöttség szállott le Jugoszlávia területére. A küldöttség vezetője Deakin őrnagy történész volt, Winston Churchill közeli barátja és munkatársa, aki rádiókészülékeket és aranyat hozott magával. Már abban az idő-

ben közvetlen kapcsolat jött létre Nagy-Britannia miniszterelnöke és Tito között... Erről természetesen csak nagyon kevesen, a Tito és Rankovics környezetében lévő emberek tudtak, köztük ő is, Popovics-Krcun. Amire pedig váratlanul megérkezett a fölszabadított területre az az amerikai szállítórepülőgép, amely ez év őszén a glamocsi kis repülőtéren az amerikai és angol híradós tisztek új csoportjával szállott le, a szövetséges katonai misszió már alaposan megvetette a lábát a jugoszláv felszabadító néphadsereg (JFN) vezérkara mellett. Erről az ország minden partizán-törzsét kellő módon tájékoztatták.

Popovics-Krcun már egy héttel ezelőtt rádióparancsot kapott, hogy a hadosztály tartózkodásának körzetében kisebb leszállóteret létesítsen egy híradós repülőgép számára. Ennek ellenére a hadosztályparancsnokot teljesen váratlanul érte, amikor MacCurver és Pinch megjelent a Fekete Ormon. Sejtette, hogy a szövetségesek nem ok nélkül jöttek az ő hadosztályába. Komoly okai voltak a nyugtalanságra, különösen a majdan-peki vállalkozás után...

Krcun erős vágyat érzett, hogy valakitől tanácsot kérjen. Igen, de kitől? Nyíltan csak Rankoviccsal beszélhetett. Ő pedig messze járt. A rádióösszeköttetés rossz volt és nagy zavarokkal működött. Utazzon hozzá talán? De amíg itt vannak a szövetségesek, ez lehetetlen.

...Különösen a mai nap telt el nyomasztó lassúsággal. Krcun aggódva várta MacCurver visszaérkezését. Pinchet azonban úgy látszik, egy szemernyit sem nyugtalanította kartársa sorsa. A szerb nyelvet rettenetesen kerékbetörve szüntelenül fecsegett, egyre arról fecsegett, hogy Angliát hagyományos és önzetlen érdekek fűzik Délkelet-Európa ügyeihez, hogy milyen régóta szereti Jugoszláviát s hogy mennyire vonzza a nyugalom és béke, amikor Dalmácia és Csernogorja csodálatos partjait látja kéklő ködfátyolba burkolva, és így tovább, ebben a hangnemben...

Krcunt kihozta a sodrából Pinch hangja, amely egyhangúan zakatolt, mint a kávédaráló. Magában jót nevetett az Intelligence Service ügynökének választékosan finom „diplomatikus" játékán. A százados, úgy látszik, biztos volt abban, hogy közönséges hadosztályparancsnokkal van dolga...

Popovics-Krcun megkönnyebbülten lélekzett föl, amikor a saját ékesszólásába belefáradt angol kis erdei sétára indult az alkonyatban.

Éppen ekkor tért vissza MacCurver. Veres képpel, mosolyogva tört be a hadosztályparancsnok bódéjába. Ledobta válláról a báránybőrbekecset s hangos szóval jelentette be:

— Na, parancsnok, minden rendben van! Nagyszerű üzletet kötöttem! Olyan felderítés volt ez, amilyet még nem ismer a háborúk története!

Kivette bőröndjéből szokásos öltönyét, gyorsan átöltözködött, aztán a bódé kijáratát jól eltakarta a függönnyel. Majd tekintetével helyet mutatott a széken Popovics-Krcunnak.

— Rövid leszek — kezdte éles hangon s szúrós kis szeme csak úgy csillogott. — Nincs időm arra, hogy felőröljem az idegeit, amivel bizonyára angol kartársam próbálkozott. Egyszerre rátérek a kérdés velejére. Emlékszik ön a jugoszláv önkéntesek zászlóaljára Spanyolországban? A madridi harcokra, az andalúziai hegyekben lefolyt ütközetekre? Hát Katalóniára meg Barcelonára? És a délfranciaországi gyűjtőtáborra, ahová önt Spanyolország után internálták? Emlékszik-e a háromsoros tüskés drótsövénnyel bekerített saint-cypriani köves pusztaságra, meg a vörösfezes szenegáliaiakra, akik önöket őrizték? És a hideg szeles éjtszakákra? Meg arra, amikor sorban állott, hogy megtöltse csajkáját vízzel a sarokban elkerített szennyes vizű patakból?

— Nagyon jól emlékszem — szólt vállat vonva Popovics-Krcun, remegve a belső feszültségtől. — Nehéz idők voltak.

— Úgy. És nem ismert egy bizonyos Willy Schmolkát, aki véletlenül került az önök táborába, már Pétain idejében? És emlékszik-e Schmolka német nyelvleckéire, meg az önök között kifejlődött barátságra, melynek révén ön szerencsésen megérkezett Németországba, onnan pedig visszatért Belgrádba? Emlékszik?

Popovics-Krcun arca a legnagyobb fokú értetlenséget mutatta:

— Schmolka? Nem, nem emlékszem rá.

— És Németországban nem találkoztak?

— Nem! Nemcsak én voltam Németországban. A jugoszlávok egész csoportjával kerültem ki a táborból.

— Felhasználva minden eszközt...

— ...egy egész csoporttal, amelyben sokan voltak mai parancsnokaink közül, mint például Kocsa Popovics, Koszta Nagy, Ivan Gosnyak, Velko Kovakevics, Petar Drapsin, Vukmanovics-Tempo, Dusan Kveber, Peko Dapcsevics, Danilo Lekics...

— Á! A hősök galériája! Nagy, Gosnyak, Dapcsevics, Lekics... — MacCurver beirta a neveket jegyzetkönyvébe. — Ki volt még önökkel? Ismételje.

Krcun zárkózott arccal hallgatott.

MacCurver egyre ingerültebben tekintgetett a bódét eltakaró függönyre: Pinch minden pillanatban bejöhetett.

— Röviden — s az amerikai a hadosztályparancsnokhoz lépett — tudomásom van róla, kit tartanak nyilván a németek „Kobra" álnév alatt...

A parancsnok egészen a térkép fölé hajolt és ceruzáját végigvonva keresett rajta valamit.

— Nem értem, mire akar kilyukadni mindezzel!? Mire céloz? — kérdezte még mindig nyugodtan.

— Majdan-Pekre — mondotta szótagolva MacCurver. — Nos? Ön figyelmeztette Schmolkát? Ugye? A régi barátság alapján, természetesen? Hiszen maga nagyszerű fiú és üzletember. Emlékezzék csak, milyen „szakavatottan" vezette ön a bori pártszervezetet, később pedig az egész keletszerbiai ellenállási mozgalmat. Emlékezzék csak, milyen csodálatos módon szabadult ki a gestapo karmaiból. Nos? Hiszen én mindent tudok.

— Úgy látszik, nem mindent — felelte gúnnyal Popovics-Krcun és felnézett a térképről. — Nemcsak én szabadultam ki. Alekszandr Rankovicsot, pártunk politikai irodájának tagját, elvtársaink annakidején szintén kiszabadították...

— Most nem Rankovicsról van szó, hanem önről.

— Csak azt szeretném hangsúlyozni, hogy kiszabadulásomban nincs semmi csodálatos. A véletlen műve volt.

— És nem Schmolka műve? Megint csak kizárólag önre célzok. De akárhogyan is volt — folytatta gyorsan MacCurver — ön éppen az a kaliberű ember, akire nekünk szükségünk van... Érdekes volna első forrásból megtudni, mi történik itt maguknál... Hiszen szövetségesek vagyunk! Nem igaz? Őszintesége bizonyítékául pedig reggelre megír nekem egy kis kötelezvényt... Magam fogom őrizni a legnagyobb titokban. Nos?

A hadosztályparancsnok hallgatott, ismét egészen a térkép fölé hajolt.

— Az ön makacssága nem visz jóra — fakadt ki most már ingerülten MacCurver. — Legyen önben józan belátás.

Popovics-Krcun arca nem remegett meg. Csupán az álmatlan éjtszakától megdagadt szemhéja csukódott le.

— Rám akar ijeszteni? Olcsó trükk. Revolverezés az önök köpnivaló „g-man"-jének* szellemében.

— Ohohó! Végre a maga hivatásos zsargonján szólalt meg! — vágott közbe halk kiáltással MacCurver s újra a bódé függönye felé sandított. — Most már könnyebben megegyezünk. Bizonyos vagyok benne, hogy ön rendkívül bátor ember (Tito nevezetesen így nyilatkozott önről), s ezt a sorscsapást is keményen elviseli. Egyébként nem is nevezném csapásnak. Csapás a szövetségesektől? Hisz ez képtelenség! Ugyebár? Még a Schmolkához való viszonyát sem akarom elrontani. Egyelőre semmit sem kérek ön-

* Az FBR — az amerikai titkos rendőrség „különleges ügynökeinek" elnevezése. „Pisztolyos-embert" jelent.

től... kivéve azt az ígéretet, hogy a továbbiak során közreműködik programmunk végrehajtásában... Nemde, elenyészően csekély szolgálat egy szövetséges számára?! Később ön maga fog köszönetet mondani nekem, hogy idejekorán megmentettem a német birodalom süllyedő hajójáról. Hiszen ön előrelátó ember. És ne aggódjék — ez a sorsában beállott kis változás nem veszi el az életkedvét, az élet intellektuális és fizikai gyönyörűségei iránti kedvet: én nem holmi márkában vagy dinárban, hanem dollárban fizetek...

A hosszúra nyúlt beszélgetést Budge Pinch megjelenése szakította félbe. Az angol nyugtalanul körülkémlelt. De mindjárt észre is tért, méltóságos külsőt öltött, veleszületett ildomosságának fellegvárába zárkózott. Híven ahhoz az elvhez, hogy semmi iránt sem szabad fokozott érdeklődést mutatni, csupán könnyed főhajtással üdvözölte a visszatért MacCurvert. Majd bőröndjéből neszesszert vett elő s egy kis tükör előtt gondosan félrefésülte hosszú, de már ritkuló haját.

Captain Pinch látszólag teljesen nyugodt volt. MacCurverre és Krcunra vetett sunyi tekintetéből megvető gúny ütközött ki: mintha az égvilágon mindent értene, de fölényének tudata megvigasztalja. Pedig Pinch módfölött dühös volt magára. Jól látta, hogy távollétében történt valami: a hadosztályparancsnok nagyon rossz hangulatban van. Az arcán támadt rozsdavörös foltok, összeszorított szája minden szónál ékesebben elárulták Krcun lelkiállapotát.

„Ugyan mi történhetett itt? Az alezredes persze már másra terelte a beszélgetést. Mégis miről is folyhatott a szó közöttük egy perccel ezelőtt? Minden arra vall, hogy nem a bori felderítés eredményéről: a felderítésnek semilyen eredménye sem válthatott ki a hadosztályparancsnokból ilyen nyomasztó-komor hangulatot."

Kínzó gondolatok vettek erőt Pinch-en, amikor hirtelen belépett a bódéba a fogságból megszökött orosz, meg valami partizán. Pinchet nem érdekelte, hogy miről beszéltek, miről akarták meggyőzni a hadosztályparancsnokot. Figyelme egészen más dolgokra összpontosult.

9

MacCurver összehúzta a függönyt a hivatlan látogatók mögött s fölnevetett.

— Ó, ezek az oroszok! Nem valami könnyű szövetségesek!... De mit keres ón még mindig ezen a térképen olyan buzgalommal? — Újra odalépett Popovics-Krcunhoz. — Kormányának tartózkodási helyét talán? Mellesleg, önök, az új szuverén Jugoszlávia

építől, kiket választottak be nemrégiben a tábori-parlamentbe? Hisz én meg a captain még erről semmit sem tudunk.

— A JNAV, vagyis a Jugoszlávia Népfelszabadításának Antifasiszta Vecséje elnökévé Ivan Ribart választották — felelte tompán Popovics-Krcun.

— Ivan Ribart? — MacCurver elővette jegyzetfüzetét. — Tulajdonképpen kicsoda ő? Nem az a politikus véletlenül, aki már huszonöt évvel ezelőtt az országgyűlésen — a királyi szkupstinában elnökölt? Nemde ő?

Krcun késett a válasszal. MacCurver kérdése zavarba hozta, de egyben akaratlanul meg is örvendeztette. Szóval ezt az amerikait nemcsak ő érdekli, hanem a kormány tagjainak életrajza is. Kíváncsiságból teszi-e ezt, vagy valamilyen különleges céllal? Mindenesetre Krcun nem találta szükségesnek, hogy bármit is eltitkoljon előtte.

— Úgy van, ő az — mondotta.

— Úgy, úgy. — MacCurver bejegyezte a nevét. — Eddig rendben van. Az öreg államférfi hasznot hozhat. Önöknél éppen olyanok hiányoznak, mint ő, akik az új mozgalom és a régi kormányzat közötti összekötőkapcsot jelentenék. Hiszen mégsem lehet minden burzsoá politikust a pöcegödörbe dobni. Ez nem az igazi demokrácia elve szerint való. Nos, tovább.

— Ribar helyettese, Mose Pijade.

— Á, a marxizmus teoretikusa! Drvarban ismerkedtünk össze. Állandóan Tito mellett tartózkodik. Azt mondják, szerbre fordította Marxot.

— Igen, lefordította, mikor a börtönben ült.

Krcun félrenézett, látva MacCurver kutató tekintetét.

— És megengedték neki ott, hogy lefordítsa? Hm. Úgy látszik, logikájának ereje oly hatalmas, hogy börtönőreit is marxistává varázsolta! Ez esetben Pijade valóságos kincs a kormány számára és... számomra is. Hogy ennek a sokoldalú fordítónak tehetségét próbára tegyem, egyebek között szeretném felkérni, hogy fordítsa le a mi íróink nagyszerű könyveit, például: „A szőke kísértet"-et és „Az emberfeletti lény"-t. Egyébként önnek is ajánlom, olvassa el. Mindjárt föltámad önben az egészséges életkedv és az élénk, vidám hangulat. Mert amint látom, vannak pillanatai, amikor úgy fest, mint aki két lyukas centet sem ér.

— Az ideiglenes kormány fejéül — folytatta Krcun, gyűlölettel tekintve MacCurverre — Broz-Titót választották. A Jugoszlávia Népfelszabadításának Antifasiszta Vecse ülésén marsalli rangra emelték.

MacCurver egy pillanatra elnémult.

— Tito... marsall? Nagyon jó! Ez hízeleg neki. Helyeslem.

MacCurver az öltözködéssel elfoglalt Pinchre pillantott, majd halkított hangon, szerbül hadarta:

— Ezek az angolok folyvást ott lebzselnek a maga Titója körül, mint a tányéron a körítés a zsíros liba mellett. Könyökkel kell odébb taszigálni őket, hogy az ember legalább egy ízes falatot lecsípjen a javából... — MacCurver kifejező arccal tekintett a hadosztályparancsnokra. — Tehát ki van még az önök kormányában?

— Vladiszlav Ribnikar — felelte kedveszegetten Krcun. Kezdte érezni, hogy ennek az amerikainak a nyomása leveri a lábáról.

Pinch közelebb húzódott.

— Ribnikar? — ismételte MacCurver, mintha nem is vette volna észre, hogy Pinch milyen figyelemmel fülel. — Úgy, úgy. Találkoztam vele, hogyne! Nagyon, de nagyon tevékeny ember. Mi volt a háború előtt? Azt mondják, a leggazdagabbak közé tartozott Belgrádban.

— Igen, a „Politika" című lap tulajdonosa.

— És látja, mégis milyen liberális érzelmű ember! Konspiratív lakást tartott fönn s ott rejtőzött el Tito.

MacCurver hirtelen Pinch felé fordult s cigarettájának füstjét az arcába fújta.

— Hogy tetszik önnek, captain, az én szerb beszédem?

— Régóta el vagyok ragadtatva tőle. Jóllehet, be kell vallanom, az ön kiejtésén inkább a nyelvi technika érzik, mint az eleven beszéd gyakorlata — szólt epésen Pinch.

— Mit tegyünk, ha egyszer századunkban a technika dominálja a világot! — S MacCurver tréfásan széttárta karját, majd ismét a hadosztályparancsnokhoz fordult. — Tovább!

— A külügyi hivatal vezetője — folytatta Popovics-Krcun — Joszif Szmodlaka, horvát diplomata. Királyi követ volt a Vatikánban.

„Megfelel?" — kérdezte önkénytelenül a tekintete.

— Külügyi hivatal? Pompás. Tovább, tovább!

— A belügyminiszter Vlado Zecsevics. Plébános volt. A demokrata párt vezetője. A háború elején Drazsa Mihajloviccsal működött együtt, később a bandájával átpártolt hozzánk — folytatta leplezett kárörömmel Krcun, mintegy értésére adva MacCurvernek, hogy vannak sokan, akiknek életrajzában sötét foltok éktelenkednek.

— Mihajloviccsal volt együtt? Azzal a szerencsétlen flótással? — kacagott fel MacCurver. — Ügyesen átcsusszant... és micsoda karriert csinált! Tovább!

— A bányaipari és erdőgazdasági miniszter...

— Bányaipari? — szakította félbe MacCurver. — Úgy, úgy. — Szeme kíváncsian csillant fel. — Kicsoda?

— Szulejman Filippovics, volt nedicsevista tiszt. Szintén nemrég pártolt át hozzánk.

— Elég! Ön éppen azt nevezte meg, akire most nekem égető szükségem van... — MacCurver újra áttért a szapora suttogásra. — Mondja meg, hol lehet őt föltalálni? Úgy gondolom, Horvátországban? Filippovics egyébként, ha nem tévedek, geológus? Nem? Talán meg tudna nevezni nekem néhány geológust? Tudományos célból érdeklődöm.

Pinch feszülten figyelt, de rosszul értette a szerb szavakat, mert gyorsan beszéltek.

— Nagyszerű! — ugrott föl MacCurver, amikor észrevette Krcun bólintását, ami ígéretet, de lehet, hogy behódolást is jelentett. — Mint ahogyan a latin szólásmondás hangzik: a bölcs kevés szóból is ért. Rendkívül kellemes kormányösszetétel, ugyebár, Pinch százados? Teljesen demokratikus! Csaknem az összes régi és új pártok képviselőinek lehetőségük nyílik arra, hogy kezdeményezést fejtsenek ki. Demokrácia a gyakorlatban!

Pinch, mialatt az amerikait hallgatta, szomorúan elmélázott: „Lám, nemrégiben még elsőrangúan működött az angol kémszervezet! Hisz a gyarmatokon nagy munkatapasztalatot szerzett, megvannak a maga tradíciói, az emberek toborzásának módszerei... Az Intelligence Service Jugoszláviában is már régóta gyökeret eresztett. Mi több: Churchill miniszterelnök a fiát, Randolphot is ideküldte. Úgy látszik, mindent előre figyelembe vettek s mindamellett az új jugoszláv kormányban mégis kevés olyan miniszter akad, aki azzal a következetességgel szolgálhatná az angol érdekeket, mint Drazsa Mihajlovics tábornok."

— És hogyan tekint erre a Tito-kabinetre a Kairóban székelő jugoszláv kormány, a törvényes kormány? — kérdezte váratlanul Pinch.

— Kairóval tárgyalásokat folytatunk — felelte Krcun. — Küldöttségünk odautazott.

— Bizonyosra veszem — fűzte hozzá MacCurver — hogy Péter király — ha helyesen sugalmazzák neki — kellő józanságot mutat: elismeri Titót és kikiáltja a harc vezetőjének. A marsallban pedig, remélem, lesz annyi tapintatosság, hogy tekintélyének megcsorbítása nélkül, szépen megegyezik mind a régi polgári pártok képviselőivel, mind pedig ezzel a tacskókirállyal.

Pinch félrefordult. Úgy érezte hirtelen, hogy melege van és szűk neki a prémes zeke, a feszülő lovaglónadrág és a magasszárú, szorosan befűzött csizma. Világosan látta, hogy az intri-

kának élesebben látó mesterére, ügyesebb felderítőre akadt, mint jómaga... És Pinch átkozni kezdte magát mulasztásáért. Arról volt szó, hogy Fitzroy MacLean dandártábornok, az angol-amerikai katonai misszió főnöke Pinchet, mint összekötő tisztet osztotta be az amerikai alezredes mellé s bizalmasan azt a feladatot adta neki, hogy ne tévessze szem elől MacCurvert és tisztázza mindenáron, hogy mi érdekli tulajdonképpen ezt az amerikait Szerbiában. Ő pedig — mármint Pinch — hagyta, hogy MacCurver egyedül menjen Borba, egy egész napra szem elől vesztette, sőt elpuskázta azt az időpontot is, amikor Borból visszatért. Bosszantó volt elismerni azt is, hogy az újonnan érkezett szövetséges jobban beszélt szerbül Pinchnél, pedig ő már a háború előtt is egy ideig Jugoszláviában tartózkodott, mint a trepcsai ércbánya angol ügyvezetője. Lám, hova visz az, ha a bennszülöttek nyelvével és életmódjával nem törődnek! Ez a MacCurver alkalmasint jól ismeri a jugoszláv erkölcsöket is, ha ilyen villámgyorsan sikerült megállapodnia Krcunnal. És miért kezeli olyan tapintatlan megvetéssel a jugoszláv királyt s olyan vakmerőségre vetemedik, hogy tacskónak nevezi? És mire kell neki az újdonsült bányaipari miniszter? Bányaipar?... Érc, ércbányák...

Mindez kibillentette Budge Pinch-et szokásos szilárd lelki egyensúlyából. Eszébe jutott folyóparton fekvő gyönyörű kis kastélya az elhanyagolt kerttel, szőlővel, ami tisztességes jövedelmet hozott. És Pinch képzeletében reális kép ötlött föl: harácsoló, keménymarkolású kezek nyúlnak a trepcsai ércbánya, az ő kis kastélya, gyümölcsöse és szőlője felé...

Ezalatt MacCurver fütyörészve rakosgatta be bőröndjébe a parasztruhát, a teljes szerb tanfolyamot tartalmazó könyvet, whisky-kulacsot, néhány cigarettadobozt, Szerbia történelmét, különböző utasításokat, vezérfonalakat...

— Reggel röpülünk tovább! — jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon. — Készüljön fel az útra, százados. És egy kicsit több életet, az isten szerelmére! Ajánlom, tenniszezzen. A játék mozgékonnyá teszi az embert, kifejleszti azt a képességet, hogy bármilyen körülmények között is tájékozódni tudjunk, a játék azonkívül pontos ütéseket kíván...

Pinch csak hallgatott, szemét egy pontra meresztve.

Virradatkor egy kis híradós repülőgép szökkent a magasba a Fekete Ormon épült repülőtérről. Popovics-Krcun megkönnyebbülten lélekzett fel, amikor kikísérte a vendégeket.

A repülőgép Horvátország felé vette útját.

Pinch komor, hallgatag volt, émelygés fogta el, amikor a gép egy-egy légvölgybe zuhant. Hova hurcolja még ez a jenki, miféle új nyomorult fészekbe?

Ezzel szemben MacCurver kitűnő hangulatban leledzett és gondtalanul dúdolta „Az egészséges kacagó roham" című dalocskát. A siker szárnyakat adott az amerikainak. Popovics-Krcunt a markában tartja, ehhez semmi kétség sem férhet. De nem is ez a legfontosabb. Fő, hogy minél előbb kézhez kapja von Holztól a jugoszláv hadseregben és a kommunista pártban működő összes új gestapo-ügynökök titkos névsorát. Erre a lajstromra, melynek létezéséről MacCurver megbízható forrásból értesült, szüksége volt, hogy eleget tehessen további, nem hivatalos küldetésének Jugoszláviában.

10

...Mikor Jovannal visszatértünk a sátorba, Gyuro — meztelen lábát a pislákoló parázs fölé nyujtva — már aludt, Branko Kumanudi pedig, mint valami törpe bagoly, a sarokban gunnyasztott. Karikára nyílt szeme visszaverte az égő üszkök kékes lángját.

Ezen az éjtszakán sokáig nem tudtam elaludni. Ropogtak a fahasábok, füstszag terjengett s úgy rémlett, mintha Branko valamilyen oknál fogva, szempillarebbenés nélkül, makacsul reám meredne. Végre mégis lefeküdt, nekem pedig állandóan a hadosztályparancsnokkal és a szövetségesekkel történt találkozó járt az eszemben...

Kora reggel mind a hatan — akik a „Dresden"-ből szöktünk — elhagytuk a tábort. Senki sem akart olyan hadosztályban maradni, amelyik nem harcol. Miletics pedig hajlandó volt befogadni bennünket Boszniában állomásozó Sumadiai-zászlóaljába: ott — mint mondotta — egy pillanatra sem szünetel a harc. Nedelko vállalkozott, hogy elkísér bennünket a dűlőútig. Minden ösvényt ismert az erdőben.

Hátul bandukolt borús hangulatban Aleksza Muszics. Különösen az izgatta fel, hogy éppen ez a Popovics-Krcun volt a hadosztályparancsnok, aki a multban azzal vált hírhedtté, hogy bori és keletszerbiai vállalkozásai nem valami jól sikerültek. Muszics haragudott mindenkire és kiábrándult mindenből.

— Nincs semmi baj, cimborák! — biztatta a csüggedést nem ismerő Lausek. — Ha nem itt, akkor valahol máshol... Hiszen végeredményben mindegy, hogy hol harcolunk. Ehhez a Schmolkához nem sikerült hozzáférnünk, hozzáférünk egy másikhoz. Az élet olyan, mint a holdvilág: egyszer dagad, másszor fogy.

— Jól van, helyes! — bólintott Muszics és futó mosoly világította meg borús képét.

— És mi történik Olaszországban, elvtársak! — folytatta izgatottan Lausek. — A nép talpraáll. Az új kormány hadat üzent Németországnak: éppen jókor. Shakespeare-ben olvastam egy okos udvari bolond mondását: „Lefelé guruló kerékbe ne kapaszkodj, mert nyakad szeged, de mikor a nagy kerék fölfelé igyekszik, kapaszkodj bele: téged is magával húz".

— Magával húz, az bizonyos! — rikkantott Colaccione. — Még élnek Garibaldi hagyományai! Föl a fejjel, Antonio!

Egy erdei tisztásnál Nedelko megállapodott:

— Innen egyenes út visz Bogovina mellett... Lám, hova kellene lecsapni Majdan-Pek helyett — jutott hirtelen eszébe. — Ugyanolyan bányák vannak ott is. Csakhogy olaszok dolgoznak benne a Todt-táborból. Csupa csetnik meg rendőr őrzi őket.

— Bogovinában olaszok vannak? — mondta fejét felütve Colaccione. — És nem tudnak semmit arról, hogy mi történik Olaszországban?... Mi pedig távozunk...

— Szégyen-gyalázat! — mondta Lausek.

Barátaim szemrehányóan tekintettek rám. Látszott, hogy egy csepp kedvük sincs a távoli Boszniába menni velem meg Mileticcsel.

— Körülbelül hány főből áll a bogovinai őrség? — kérdeztem Nedelkotól.

— Alig ötven-hatvanan lehetnek.

— Akkor hát éppen jó! — lépett közbe Lausek. — Egy bátor katona, még hozzá, ha váratlanul támad — öt közönséges katonával fölér. Mért ne próbálnánk meg? A váratlan támadás pótolja az emberek hiányát.

— Nem, ez nagy kockázat. Nincs jogunk rá! — szólt fejét rázva Jovan Miletics.

— De miért? Hát már eltörölték nálatok a kezdeményezést? Olyan rossz dolog volna, ha bosszút állhatnánk a majdan-peki balsikerért? — kérdeztem.

— Kevés a fegyverünk.

— Ott majd szerzünk.

— Cicero mondta: „Mikor bátorság vezérel, szerencse kísér" — nyilatkoztatta ki Lausek.

Jovan ingadozott.

— Parancs nélkül nem szabad.

— Akkor magunk próbáljuk meg. Mi hatan.

— Én meg a hetedik vagyok — lépett hozzám Gyuro Filippovics.

Branko Kumanudi helytelenítette a dolgot. Sanda képpel tekintett Gyuróra.

— Milyen nagy vitéz lettél, te szerencsétlen flótás!

A másik elutasítóan legyintett:

— Megleszünk nélküled is. Meglátni rajtad: földet nem szántottál, fákat nem döntöttél, csak bonbont gyártottál. Hogy is vállalkoznál ilyesmire!

— Isten az atyám, mi köze ehhez a bonbonnak? — morgott Branko. — Látja mit beszél, Korcsagin bajtárs? Hallgassa csak meg.

De Miletics rá se hederített szóváltásukra. Teljesen gondolataiba merült. Ingadozott: egyrészt nagyon csábította a Bogovina elleni támadás, másfelől félt magára venni ilyen komoly felelősséget. Alkalmasint eszébe jutott Popovics-Krcun figyelmeztetése, hogy vissza kell tartani a harcosokat minden „fantáziától", lehet, hogy visszagondolt Majdan-Pekre is, de végül mégiscsak rászánta magát. Veleszületett bátorsága és vakmerősége felülkerekedett.

— Jól van! Megyünk, elvtársak, Bogovina ellen. Vezess minket, Nedelko. Utóvégre is nem a fegyver, hanem a katona lángoló szíve viaskodik hősiesen!

Kumanudi állt, álldogált egy darabig elgondolkozva, aztán utánunk sietett.

Az előbbi mogorvaságnak még csak a nyoma sem maradt senkiben. Élénk beszélgetésbe bocsátkoztak mindannyian, Schmolkát és Krebset emlegették. Ha nem is Borban, de Bogovinában borsot törünk az orruk alá, ahogy dukál. Colaccione és Marino fennhangon arról ábrándoztak, hogyan szabadítják ki a táborból honfitársaikat.

Egy kacskaringós, köves ösvény erdőborította völgybe vezetett bennünket. A hegy lankáján szomorúan álldogáltak a letört ágú csonka tölgyek: az ekeszarvára hasonlítottak. Közel jártunk már Bogovinához. Most az volt a feladat, hogy amennyire lehet, észrevétlenül a táborba lopakodjunk.

Figyelmemet már ekkor felkeltette az erdőből kibukkant szekér. Takarmánnyal volt szinültig rakva: tölgyfagallyakat vitt, lombjai még mindig zöldek voltak. Két ökör húzta a szekeret. Apró öregecske hosszú, száraz faággal hajtotta őket. Muszicsal odamentünk az öreghez. Őszszakállú, még keménykötésű, kicserzett, rezesarcú ember volt. Nagyon hasonlított az orosz öregapókra.

Beszédbe elegyedtünk. Megörült az öreg, mikor megtudta, hogy partizánok vagyunk. De hogy orosz vagyok, azt nem hitte el mindjárt. Kérdezősködés közben az arcomat fürkészte, aztán

könnyekre fakadt és elmondotta, hogy akkor látott először oroszokat, amikor még a török ellen folyt a háború. Abban az időben mindössze tíz éves volt Zsivko, mármint ő. Egyízben búzakaszálásnál segített az apjának meg a testvéreinek. Egyszerre csak látja: jön ám három fehérzubbonyos, katonasapkás lovas, hosszú pikával a kezében. Körülnéztek a határban, a falu mellett és eltűntek. A kaszások ijedten hagyták abba a munkát: miféle lovasok ezek? Némelyik azt állította, hogy kisázsiai törökök, mások meg azt mondták, hogy albánok. De mért jöttek akkor fez meg turbán nélkül. Alig telepedtek le ebédelni, amikor a völgy felől kiügetett néhány ugyanilyen öltözékű lovas, odarúgtattak hozzájuk és megkérdezték: „Hogy-mint vagytok, testvérek? Vannak-e itt a közelben istentelen török latrok?"

Senki sem értett semmit. Csak egy öreg falusi ember — kint járt nem egyszer dolgozni Oroszországban — csak az jött rá: „Hisz ezek oroszok!" Az emberek örömükben beszaladtak a faluba s hozták korsószámra a szilvapálinkát és a tejfölt, meg kenyeret, húst, brinzát. Együtt lakomáztak. Másnap aztán nagy orosz csapat érkezett. Elől a kürtösök meg a dobosok, utánuk a harcosok a hosszú pikával... A falu harangozója félreverte a harangot, mintha tűz lett volna. Az egész falu összesereglett a felszabadítók fogadására. Jöttek továbbá szerb és bolgár népfölkelők zászlóstul és az orosz hadakkal együtt indultak Alekszinác és Zajecsar felé a törökök ellen, akik a Sztaraja Planina felől támadtak. De éppen ekkor jött egy nagy felhőszakadás. A kerekekhez hozzátapadt a sár és a szekerek belesüppedtek a kátyúkba. Lóval sehogyse tudták kihúzni az ágyúkat. Zsivko apja nézett, nézelődött egy darabig, áztan odaszólt a fiainak: „No csak, fogjátok be a bivalyokat, menjetek, segítsetek az oroszoknak." Zsivko meg a testvérei befogták a szekérbe a bivalyokat, nyakukba akasztották a kenyeres tarisznyát, utólérték az oroszokat és felvonszolták az ágyút a domb tetejére. Megörültek a katonák: „Derék legények vagytok, jó segítséget adtatok. Köszönet érte" — mondogatták.

Egyszóval nem volt nehéz megállapodni az öreggel, hogy ezúttal is segítsen nekünk.

...Az ökrök az egyre sötétülő alkonyatban elvonszolták a szekeret a falu végén álló őrség mellett a község kellős közepébe. Zsivkóval úgy egyeztünk meg, hogy a „Három rózsához" címzett kafántól nem messze állapodik meg. Ebben az időben itt szoktak gyülekezni a csetnikek.

A bennünket takaró gallyakat óvatosan széthúzva, egymás után másztunk le a szekérről s mint afféle mulatozók, egy tömeg-

ben betódultunk a kafánba. Elől ment Muszics, géppisztolyát gubája alá rejtve, utána Miletics, aztán én a többivel.

A nagy, piszkos termet annyira telefüstölték, hogy az emberek olybá tűntek, mintha finom vattaréteggel fedték volna be őket. Viselt német mundérba öltözött szakállas alakok az asztalhoz koppantották poharukat, kártyáztak, zecchinóikat csörgették és nagyokat toppantva össze-vissza, teli torokból fújták a „Péter király"-ról szóló dalt. Néhány férfi billiárdjátékba merült, három golyót kergettek ide-oda. Lausekkel együtt egészen a játékosokhoz férkőztem, hogy köztük meg az ablakpárkány közt legyek. Ott hevertek ugyanis a fegyverek.

Ebben a pillanatban a küszöbről félelmetesen harsant fel Miletics kiáltása:

— Halál a fasizmusra, szabadság a népnek!

Ettől a kiáltástól a csetnikeknek már nem egyszer szállt inukba a bátorságuk. De most csak egy pillanatra hökkentek meg, aztán valamennyi hahotára fakadt. Azt hitték nyilván, hogy valaki részeg fejjel tréfát űz velük. De a fegyver már a kezünkben volt. Még az öreg Zsivko is kezébe ragadta a bejárat melletti fogason lógó puskát.

Jovan egy sorozatot adott le a géppisztolyból és a csetnikek fejvesztve emelték föl kezüket. Egy-kettőnek sikerült kiugrani az ablakon. A csetnikek az utcán nyargalászva, rémülten üvöltöttek, hogy egy nagy partizánoszlop nyomult be a telepre. Zsivko ott maradt a kafán ajtaja előtt, hogy vigyázzon a németek cinkosaira, akik a teremben voltak. Mi pedig egy pillanatnyi időt sem vesztve, átrohantunk az utcán a magas kerítéses kapuhoz, lefegyvereztük az őrszemet és betörtünk a gyüjtőtábor barakkjába.

— Talpra, olaszok! — ordította Colaccione. — Fogjatok fegyvert: fejszére, ásóra, kapára... Ide hozzám valamennyien!

— Éljen a szabadság! — kiáltotta Marino.

Egy perc mulva az olaszok már kezükbe kerítették a raktárban heverő szerszámokat, az őrszobában pedig a még megmaradt puskákat.

A hazájukban lejátszódott események híre fellelkesítette őket: bősz haraggal kutatták fel az elrejtőzött őröket.

A bányatelep fölött egész éjjel vöröslött az ég a tűz visszfényétől. Lángban álltak a külszíni bányaépületek, az őrtornyok, égett a gyüjtőtábor barakkja. Lövések durrantak, géppisztolysorozatok, gránátrobbanások hallatszottak. A csetnikek itt-ott dühödt ellenállást fejtettek ki.

Reggel eltemettük az elesett Pál Miklóst és néhány olaszt, akik az éjjeli ütközetben hullottak el. Megadtuk nekik a katonai végtisztességet: több mint száz puska és géppisztoly sortüze resz-

kettette meg a levegőt a magas tölgyfa mellett domboruló közös sír fölött. Az ágakról lehulló sárgult falevelek a sírhalomra szóródtak.

— Búcsúzom tőled, Miklós — mondta Lausek. — Aludj háborítatlanul itt olasz testvéreiddel, akik osztályosaid voltak szenvedésben és harcban. Ha életben maradok, elmondom Budapesten, hogy úgy haltál meg, mint bátor katona.

11

...Szomorúan, de az eljövendő találkozás reményében váltam meg barátaimtól: Alekszától, Lausektől, Colaccionetól és Marinótól.

Ők ott maradtak Homoljében. Ezen az éjtszakán az olasz partizánosztag parancsnoka Colaccione, politikai biztosa pedig Marino lett.

Így alakult meg a Giuseppe Garibaldi-partizánzászlóalj, amely később oly nagy hírnévre tett szert. A környékbeli falvakból való szerbek is beálltak az osztagba. Muszics vezetésével Bor irányába távoztak. Alekszának régi számadása volt Borral. Lauseket rábeszélte, hogy legyen törzsparancsnoka. Colaccionevel gyorsan megállapodásra jutott a közös cselekvés tervét illetően. Ennek a kis csapategységnek, amely egyelőre még senkinek sem volt alárendelve, mindjárt kialakult a legközelebbi célja, mégpedig az, hogy néhány helyen felrobbantják a petrovac—zsagubicai keskenyvágányú vasutat, nem engedik, hogy a németek ezen a vonalon a Dunához szállítsák a bori rezet.

A zöld lebernyegben menetelő olaszok rázendítettek:

Onni dirito, costro rispectar farem,
*Siamo, proletari...**

Erre a dalra, mint a hullám csapott föl a másik, a szerb nóta:

Vörös csillag az Uralból,
A volgai, doni tájról
Szállt s leszállt a fejünk felett,
Sapkánkon lelt jó helyet.

Az oszlop mögött a hadtáp haladt. A falusiak megrakták a szekereket a tábor fegyverraktáraiból zsákmányolt hadfelszerelés-

* Kényszerítjük őket jogaink elismerésére,
Mi proletárok...

sel és a vajüzem termékeivel. Ezt az ellenség a bori német helyőrségnek tartogatta. Az utolsó szekéren, amibe két ökör volt fogva, kukoricás zsákok tetején hetykén kiegyenesedve feszített Zsivko apó. Itt hagyta a falu végén álló kidűlt-bedűlt viskóját, amelyben eddig magányosan éldegélt.

Néztünk a szekér után, míg csak el nem tűnt a völgy kanyarodójánál...

Nedelkót boldog izgalomban tartották az események, irigyelte Alekszát és küszöbönálló vállalkozásait. Csak Nedelko tért vissza Popovics-Krcun hadosztályába. Pedig milyen szívesen ment volna el Alekszával!

Miletics, Gyuro, Branko meg én a zsákmányolt lovakon tértünk vissza Boszniába. Rövid ideig tartott ismeretségem Jovannal, de ez elegendő volt arra, hogy megszeressem eszéért, őszinteségéért, nyíltságáért és bátorságáért.

Nem volt könnyű útunk nyugat felé. Kietlen pusztaságokon, hóval borított magas hegyeken keresztül vergődtünk át, kikerültük a falvakat, mert csetnikekkel és nedicsevistákkal voltak tele.

Sokáig tartott, míg felkapaszkodtunk a Kopaonik-hegygerincre, felhőktől borított gránit- és porfirsziklák, meg sárgászöld hrizotilkőzetek között hatoltunk át. Innen messze és mindenfelé szép kilátás nyílt meg előttünk ezen a derült, fagyos napon. Alant fehérlett Krusevác városa. Távolabb kelet felé a Nyugati-Balkán hegyei kéklettek meg a Száraz-fensík kopár, csipkézett csúcsai.

— Nézd csak, bratko, az ott a Koszovo-mező!

Jovan délnek mutatott, ahol a hegyek galambszürke ködfátyolba burkolt óriási tölcsért alkottak.

— 1389-ben ott verték szét a törökök a szerb csapatokat. Akkor egészen egymagában állott a csatatéren Szerbia. De most az egész szlávság együtt van: egységes, baráti nagy család.

Sok minden érdekes dolog akadt útközben s minden alkalommal beszélgetés indult meg köztünk és Miletics között. Gyuro mohó figyelemmel leste szavunkat, Branko csak lusta kíváncsiságot árult el. Hol valami eldugott kápolnában pihentünk meg, ahol a fali freskóról janicsárok kése vakarta le a szerb fejedelmek arcát, hol meg földalatti vizek morajlásától visszhangzó barlangban töltöttük az éjtszakát. Valamikor itt szabad hajdúk rejtőztek; előfordult, hogy kőből rótt elhagyott pásztorkunyhóban vártuk ki a zimankós fergeteg végét. Egyízben csaknem függőleges, rózsaszín habkőszikla emelkedett előttünk s magasan, magasan, óriás-betűkkel vésték rája: *Sztálin:*

Csodálkozva állottam meg.

— Nézzétek! — kiáltottam elragadtatva.

— A Nagy-Sator hegyén, falunk közelében, én is kifaragtam ezt a nevet — mondotta komolyan Gyuro.

— Ez a név mindannyiunk szívében él — szólt halkan és büszkén Jovan.

Sokáig néztünk erre a drága szóra, amelyet valami ismeretlen örökített meg itt.

De már mögöttünk maradtak a sumadiai hegyek s aztán más, még ridegebb és komorabb hegyláncok húzódtak előttünk, állandóan keresztezve utunkat. S itt mutatták meg csak igazában zömök, igénytelen lovacskáink, hogy mire képesek. Nagy ügyességgel kapaszkodtak fölfelé a kavicsos, sikamlós ösvényeken, a görgelék-kövek garmadáin.

Az én pejlovacskám rendkívül óvatosan és elővigyázattal lépkedett a veszélyesebb helyeken. Nem tette le mindjárt a mellső lábát, hanem eleinte súlyban tartotta, kutató szemmel választotta ki, melyik a legjobb hely, hova tegye a lábát, hogy ne csússzon meg. Ezért minden lépése hirtelen, szaggatott volt s én belekábultam a sok rázásba.

Valahogy kezdett tompulni a környezet iránti érdeklődésem. Miletics a Durmitorra mutatott, Észak-Csernogorja egyik legnagyobb hegyére, melynek két havas orma tőlünk balra csillogott. Igen élénk hangon beszélt nekem valamit, de alig hallottam és rosszul értettem, amit mondott. Furcsa: minden iránt közömbös lettem. Tüzelt és szédült a fejem, szinte úszott minden a szemem előtt. Úgy látszik, megbetegedtem.

Egy alkalommal alattunk, a völgyben, nagy várost pillantottam meg hirtelen. Este volt már, utcaszerte nyájasan hunyorogtak a fények... „Nézzétek, itt fogunk megpihenni!" — kiáltottam és tulajdon hangom magamhoz térített... Más alkalommal, pihenés közben, úgy rémlett, mintha tábortüzet látnék. Egészen a közelben égett, alacsonynövésű bükkcserjék bozótjában. A tűz fölött bográcsok lógott, köröskörül emberek ültek; még a fokhagyma és az ürühús átható szagát is jól éreztem. Ez már nem fantasztikus látomás volt, mint a vad hegyek közepette fekvő város, hanem valami egészen reális, kézzelfogható dolog... Odarohantam a tűzhöz és... a hóba zuhantam...

MÁSODIK RÉSZ

1

Felébredtem, de csak feküdtem tovább csendesen, miközben Ajsa Basics ápolónőt kísértem figyelemmel, ezt a vaskos, termetes leányt, aki rövid zekét és köpenyposztóból készült nadrágot viselt. Ott ült egy kerek terméskövön, a kővel körülrakott négyszögletes tűzhely mellett, ahonnan a fal mentén egy cső ágaskodott a magasba. Ült és élesztgette a tüzet, rőzsét rakott rá. Végre zubogni kezdett a víz a katonacsajkában. Ajsa kukoricalisztet szórt bele s közben ormótlan fakanállal keverte. Mikor a liszt megsűrűsödött, egy csipet sót dobott a csajkába és felém fordult. Haja rövidre volt nyírva.

— Nem alszol, Nyikolaj elvtárs? Kész ám a reggeli.

Ajsa a csészébe helyezte a forró masszát.

— Egyél, elvtársam, váljék egészségedre. Egyél. Ez a mi eledelünk: kacsamak.

A kacsamak jóízű volt, különösen tejjel. Tartogatott még nekem Ajsa néhány aszalt szilvát meg egy marék erdei mogyorót, és elkészült a „pecsnyák" is: két cső kukorica, amit parázson sütöttek. A lakoma után következett „az orvosság": sűrű fenyőtű-tea...

Engem — ahogyan Ajsa elmondotta — a nyeregkápához kötözve hoztak ide a Sumadiai-zászlóaljhoz. A vastag gerendákból összerótt erdei őrházikót, ami belül csak úgy fénylett a koromtól, tábori kórháznak nevezték. Ajsa gondoskodása és a néhány napig tartó teljes nyugalom helyreállította erőmet. Akár mindjárt talpra állottam volna, de Ajsa szigorúan továbbra is a kórházban tartott. Senkit sem engedett be az őrházikóba Miletics-Korcsaginon kívül, pedig nem egyszer hallottam hangokat a küszöb mögött és láttam, hogy a harcosok be-bekukkantanak az ablakon.

Csak Ruzsica Brkovics kórházigazgatónő látogatott ide gyakran. Ennek a lánynak sűrű, gesztenyebarna haja volt, amit két varkocsba fonva, akkurátosan, ellenző nélküli sapkája alá dugott,

napbarnított arca majd kicsattant az egészségtől, az erdők és mezők üdesége ömlött el rajta. Fiatalabb volt Ajsánál, de a homlokába vésődött harántos redőcskék, zöldes szemének figyelő, makacs tekintete és örökké szorosan csukott ajka tekintélyes külsőt kölcsönöztek neki. Mindig gondterheltnek látszott. Ruzsica tegnap este beszélgetett velem „A sumadiai harcos szava" című faliújságról, amelyet ő szerkesztett és megkért, írjam meg egy cikkben, mi az a kolhoz.

— A harcosok szeretnék tudni, hogy élnek a parasztok a Szovjetunióban — mondta kissé szégyenlősen. — Írja meg, Korcsagin majd lefordítja. Jó?

Ajsa, miután enni adott, ágyam fejénél letette azt a füzetet és ceruzát, amit Ruzsica még tegnap nála hagyott, aztán a patakra ment, hogy kiöblögesse a csajkát és friss vizet merítsen.

Száraz páfrányleveleken feküdtem, jó melegen betakarva széles, bárány gyapjából font kendővel és az ablakot nézve azon töprengtem, hogyan fogjak hozzá a cikkhez.

A négyszögletes ablakocska kékes üvegén keresztül girbegurba fenyőfák látszottak, meg meredek, szeszélyes könnyed körvonalú sziklák. A sziklák mögül már előbukkant a nap, rézsútos sugarai az ablakra tűztek s frissen gyalult kerítés gyanánt vették körül a homályos őrházat. Nem messze félelmetes bőgéssel tört ki a barlang mélyéből a rohanó vizű Bisztrica.

Ajsa azt mondta, hogy ennek a folyócskának a sziklákon és köveken megszűrt vize kristálytiszta, sőt gyógyhatású. A Bisztrica a Dinári-Alpokról fut le s a Cetina-folyóba torkollik, a Cetina pedig — ugyanezeknek az Alpoknak a szülötte — már Dalmácián hömpölyög keresztül a jadrinai, az adriai kéktenger felé. És mi is leszállunk, a Bisztricát követve. Lenn a völgyben, Szin városka környékén harcol egy csernogorjai zászlóalj s csak bennünket vár, hogy együtt rohamozzuk meg a várost. Mi pedig itt rostokolunk Livno környékén és mi is csak várunk valamire. De mire?

Az a parancs, amit Miletics-Korcsagin hozott Popovics-Krcuntól, egyáltalán nem változtatott a dandár helyzetén. Jovan azt mondta, hogy amikor Perucsica dandárparancsnok elolvasta a parancsot, mindjárt nyíltan kijelentette, hogy nincs megelégedve vele: megint csak álljunk tovább Livno közelében! A fő hadvezetőség stratégiai tartalékaként! A fasiszták meg ezalatt Hercegovinában és Tengermelléken, Kelet-Boszniában és Szandzsákban támadnak! És az első német vadászhadosztály, a „Tölgyfalevél", melynek egyik ezrede Szinben állomásozik, felderítőink értesülései szerint, a szovjet-német frontra készül. Ha nem teszünk lépéseket, a szini ezred teljes harci készenlétben elindul keletre. Ezt

meg kell akadályozni... Miletics kijelentése szerint Perucsica Arszo Jovanovics vezérkari főnökhöz utazott felvilágosítás végett, mert a vezérkar nincs messze innen. Tito főhadiszállása Livnótól északnyugatra, a Krna-hegységen túl, az erdős Drvara körzetben volt. A zászlóalj türelmetlenül várta Perucsica visszaérkezését.

„Csak már minél előbb csatasorban lehetnék — gondoltam. — Akkor talán sikerülne majd az enyéimhez átvergődnöm. A partizánok segíteni fognak... De hát azért mégis, hogyan írjak úgy a kolhozokról, hogy a harcosok minden szót megértsenek?..."

A nagy téma nehezen illeszkedett bele a kis cikk keretébe. Miben is rejlik az a bőség és az életnek mindaz a szépsége, ami közelebb hozta a szovjet népet a kommunizmushoz? Erről nagyon sokat lehetne írni. Talán jobb volna, ha egyszerűen elmondanám, hogyan élt és dolgozott a kolhozban édesapám, felsorolnám, milyen javakkal rendelkezik, miből áll háztájéki gazdasága, aztán közölném, mennyit kapott a végzett munkaegységekért?...

Már befejeztem az írást, amikor az ajtónál zaj hallatszott, valaki óvatosan kopogtatott.

— Szabad! — kiáltottam.

Gyuro Filippovics dugta be a fejét az ajtón. Mikor látta, hogy Ajsa nincs ott, belépett és utána hat partizán préselte be magát az őrházikóba.

— Jóegészséget! — köszöntöttek kórusban és zavartan lökdösték egymást könyökükkel.

— Hogy érzed magad?

— Szeretnék veled megismerkedni.

— Igyekezz meggyógyulni. Aztán minél előbb harcba!

Mindegyik keményen és hosszan szorongatta kezemet.

— Ezek mindnyájan a mi szakaszunkból valók — magyarázta Gyuro. — És itt jön Kicsa Jankov századparancsnok — fűzte hozzá gyors suttogással, majd fölugrott és tisztelettudóan átengedte helyét mellettem az ebben a pillanatban belépő embernek.

A parancsnok semmivel sem tűnt ki harcosai közül, ha csak széles, bozontos szakállát nem számítjuk. Ő is keskeny szíjjal átkötött daróczekét viselt. Szemében, amit a vastag szemüveg megnagyított, olyan fiatalos és lángoló hév tüzelt, hogy nem is vettem észre mindjárt koravén arcának éles szigorúságát, redős homlokát, a szájánál képződött két mély ráncot. „Bizonyára nagyon szeretik a században" — gondoltam, s nagy volt az örömöm, hogy éppen hozzá kerültem.

Félig lehúnyt szemmel, térden felül bekötözött lábát átfogva, figyelmesen hallgatta, hogyan válaszolok a partizánok kérdéseire

a Szovjetunió munkásainak életéről s közben sűrűn bólintott, leszögezve:

— Úgy van, helyes. Igen, ez az. Nálunk is így lesz. Így lesz biztosan!

Jankov levette szemüvegét s arca hirtelen haragos kifejezést öltött.

— Még visszaemlékezni is szégyelek arra, hogy milyen alázattal robotoltam garasokért, amikor lakatos voltam a kragujeváci haditechnikai üzemben. Akár egy török rabszolga. Szégyelem! Sok mindent meg kell tanulnunk a szovjet emberektől. Bizony, nagyon sokat, hogy mindent megváltoztassunk...

A századparancsnok elhallgatott, amikor az ajtó váratlanul megcsikordult.

Ajsa Basics jelent meg a küszöbön.

— Hát így segítted ti nekem orosz barátunk kigyógyításában?! — szólt a leány szigorúan. — Értsétek meg, nyugalomra van szüksége, ti pedig...

— Na, jól van, jól van — békítgette Jankov. — Csakhogy ne úgy gyógyítsd, ahogy engem... Tudod, egy aknarobbanás megsebesített — fordult felém — s akkor ez a lány el akart küldeni a kórházba, hogy levágják a lábamat.

— Nem én voltam, hanem a politikai biztos — tiltakozott Ajsa. — Katnics parancsolta. Ha nincs a vadfodormenta virága, bizony levágták volna a lábát.

— A politikai biztosunk is kragujeváci — magyarázta Jankov. — Az apjának kafánja volt ott, ő pedig a tanítóképzőben volt történelemtanár, gyakran megfordult a gyárunkban, előadásokat tartott a munkásoknak a szerb történelemből. Így ismerkedtünk meg vele. És lám, most majdhogy a vesztemet okozta: a lábamat akarta levágatni! Hova lettem volna én akkor? Nálunk-felénk ezt mondogatják: „Ha a fejed fáj, visz a lábad, ha a kezed fáj, megint csak visz a lábad, de ha a lábad fáj, akkor feküdj!..." Ami pedig a sebek ellen való orvosszereidet illeti: a fodormentát, az ezerjófüvet meg az útilaput, arról jobb lesz hallgatni, Ajsa. Ne hozz szégyent magadra orosz ember előtt! No, gyerünk, bajtársak!

Jankov elengedte maga előtt a harcosokat, várt egy kicsit az ajtóban, aztán visszafordult:

— Fogjad, elvtárs, ezt én adom... elemózsiának meg tölténynek való. Rövidesen hadba indulunk! — És tarka gyapjúból font négyszögletes tarisznyát tett az ágyam fejéhez.

Testvérré fogadott kenyerespajtásom, Miletics-Korcsagin rendszerint esténként látogatott el az őrházikóba, amikor a században már vége volt a gyakorlatozásnak s egész éjfélig együtt voltunk. Ő szerbül tanított engem, én meg őt oroszul. Tetszett nekem a szerbek zengzetes és kifejező nyelve. Sokban hasonlít az oroszra, de néha a mássalhangzók torlódása miatt keményen hangzik: „Crni Vrh, szmrt, vrba..." Jovannak kedvére volt a lágy orosz beszéd.

Havas, fergeteges telünk volt. A hosszú estéken gyakran álmodoztunk a jövőről, emlegettük a multat.

Jovant minden érdekelte: Konopelkában, a csendes Szejm partján töltött gyermekkorom, iskoláséveim, Moszkvába való érkezésem, a tanulás a mezőgazdasági akadémián, moszkvai életem és mindaz, amit átéltem a háború alatt.

Egy este Miletics magáról beszélt és én feszült figyelemmel hallgattam.

...Jovan még egészen kisfiú volt, amikor nagyapjának, a szpliti halásznak ősi dalaiból megtudta, hogy az oroszok a legbátrabb emberek, akik senkitől sem félnek a világon, országuk úgy tündöklik a többi között, akár a nap. Az öreg, mikor haldokolt, meghagyta fiának — az is halász volt — és unokájának, Jovannak, hogy kegyelettel őrizze a mult hagyományait, maradjon hű Oroszországhoz, aki a legidősebb testvér a szláv baráti közösségben.

Jovan édesapja jobb sorsot szánt fiának, az volt az álma, hogy örökre búcsút mondjon a halászsorsnak, ismerje meg a jó életet. A gyerek felcseperedett, apjának összegyűlt egy kis pénzecskéje, amit nehéz munkával kuporgatott össze; ez a megtakarított pénz adott módot arra, hogy Jovan a gimnáziumban tanulhasson.

A serdülő ifjú földrajztudós, utazó szeretett volna lenni, az volt az álma, hogy a Szovjetunióba utazik. Sikerült Belgrádba elkerülnie s azt remélte, hogy ott majd beiratkozik az egyetemre, de keserű csalódás érte. A halász fiának, még ha gimnáziumot végzett is, nem akadt hely a főiskolán.

Most menjen haza minden eredmény nélkül? Az ilyesmi nem vágott egybe Jovan karakterével. Elhatározta, hogy Belgrádban marad. Apja testvére, Vuk bácsi, aki a dúsgazdag Vlado Dedijer villájában volt portás, beajánlotta unokaöccsét Fischer könyvkereskedésébe kifutó fiúnak. Miletics szerencséjére az öreg Fischer megengedte, hogy szabad idejében olvasson. És Jovan — hogy úgy mondjuk — a hátsó bejárat felől férkőzött a tudományok-

hoz. Falánk mohósággal vetette magát a könyvekre, amelyek az utazásokat, a nagy felfedezéseket, expedíciókat, a tűzhányók kitörését és az óceán mélyének rejtelmeit írták le. Különösen azt tanulmányozta nagy szorgalommal, ami a Szovjetunió beláthatatlan térségeit tárta fel előtte, az ország tudósaival és kutatóival, hőseivel ismertette meg. Az üzletben orosz könyveket is talált. Innen tanult meg Jovan oroszul olvasni és beszélni. Egy ízben az újonnan érkezett könyvek között ott találta Nyikolaj Osztrovszkij „Az acélt megedzik" című regényének szerb fordításban megjelent egyik példányát. A vevőktől már sokat hallott erről a könyvről. Jovan újra meg újra elolvasta Osztrovszkijt s érezte, hogyan ébredeznek benne és lesznek úrrá rajta a nagyszerű, merész gondolatok.

Esténként ezzel a könyvvel kereste fel a Kalemegdan-parkot, ahol olyan szép volt minden, amikor a leáldozó nap az itt egymással egyesülő Duna és Száva vizét bearanyozva, eltűnt a Bezsaniföldnyelv mögött és galambszürke homályba burkolóztak a partot szegélyező jegenyefák. Sötétedett. A könyv betűi lassanként szürke sávokká olvadtak össze, de Korcsagin alakja, tettei, gondolatai, szenvedélye, akarata és álmai továbbra is hatalmukban tartották Jovant. Elgondolkozva tekintett a hullámokra, amelyek csendes csobogással iramodtak a Fekete tenger felé, oda, ahol hatalmas térségen egyetlen közös áradatban sok szláv folyó találkozik...

De 1941 tavaszán már nem járt a parkba Jovan: nem a sétára gondoltak az emberek. Tompán háborgott Belgrád. Nagy események történtek Európában. Folyt a háború. A város utcáin angolok jártak-keltek méltóságosan, pipázva, borostyánfogantyús pálcájukat forgatva. Néha betértek Fischer üzletébe, könyvet és útikalauzt kértek, amely leírja a rideg Csernogorját meg a dalmáciai fenséges Hvar szépségeit. Ritkábban látogattak ide a németek, ezek a látszatra jóindulatú, kopaszodó kereskedők, tanárok és turisták. Boldog-boldogtalan előtt váltig hajtogatták, hogy Hitler elismerte Németország és Jugoszlávia végleges határát, hogy milyen tiszteletben tartják a jugoszláv semlegességet és lármás hűhóval köszöntötték a balkáni népek egyesülését... Az angolok a boche-okra sandítva, megvetően vigyorogtak...

Ezalatt a hitlerista csapatok Magyarországot, Bulgáriát és Romániát elárasztva, lassanként minden oldalról bekerítették Jugoszláviát. Szédületes gyorsasággal fejlődtek az események.

Március 25-én Fischer leverten, kedveszegetten jött be az üzletbe s újságját, a „Politiká"-t összegyűrve a pultra dobta. A címlapon öles betűk adták hírül, hogy a Cvetkovics-kormány Bécsben aláírta azt a jegyzőkönyvet, hogy Jugoszlávia csatlakozik a három fasiszta hatalom paktumához. Az országot kiszolgáltatták

Hitler kényének-kegyének. Fischer bezárta az üzletet és csatlakozott a tiltakozó tüntetéshez.

Az utcát elözönlötték a fővárosi üzemek haragtól izzó, felháborodott munkásai, alkalmazottai és a kisiparosok. A nép oszlopokban gyülekezett össze s ilyen kiáltásokkal indult a parlament felé: „Le a Hitlerrel való megegyezéssel!", „Éljen Moszkva—Belgrád!" Jovan Miletics hangja is ott zúgott ebben a vészes morajban...

— És hol volt ebben az időben Tito? — szakítottam félbe Jovan elbeszélését.

Csodálkozva pillantott rám.

— Tito? Akkoriban még semmit sem hallottunk róla. A nép kelt fel, érted? Maga a nép!

...Katonaságot rendeltek ki, hogy elnyomják a tömegek mozgalmát, de a katonák kezdtek átpártolni a nép oldalára. Ez már általános felkeléshez hasonlított. A kormányzó körök attól tartottak, hogy megdöntik uralmukat. Erre március 27-re virradó éjjel maguk rendeztek palotaforradalmat, elkergették Pavel nagyherceget, a kormányzót és a húszesztendős II. Pétert emelték trónra. Ő aztán Szimovics tábornokot „bízta meg" kormányalakítással. Az új minisztertanács engedett Jugoszlávia népei követelésének: lépjenek tartós barátságra a Szovjetunióval és küldöttséget menesztett Moszkvába a barátsági és megnemtámadási szerződés aláírása végett.

És Jovan április 6-ára virradó éjjel a rádióban hallotta a közleményt, hogy ezt a szerződést Moszkvában aláírták.

Akkor éjjel Miletics sokáig nem tudott elaludni szűk kamrácskájában. Olyan érzése volt, hogy már valóra válik öregapjának álma: a nagy és örök barátság a szovjet néppel.

Hajnali szürkületkor a belgrádiakat szokatlan dübörgés és robbanások riasztották fel. A magasban repülőgépek keringtek. Jovan kirohant az utcára és borzasztó hírt hallott: a német fasiszták áruló módon, hadüzenet nélkül, meglepetésszerűen rárontottak Jugoszláviára.

3

„Zúgnak, zúgnak, egyre csak zúgnak... Éjjelenként száguldozó gépkocsik dübörgése. Az ember lelkében tanyát vert a förtelem és félelem: németek! Kiket lövöldöznek még le, vagy kiket lapít agyon a sok „kraftwagen" meg motorkerékpár?... Morálisan már amúgy is sok embert széttapostak a kéthónapos megszállás óta."

Miletics 1941 júniusában jegyezte be ezt naplójába. Az események leverték. Jovant a természet jó megfigyelőképességgel és

fogékonysággal áldotta meg s így sokat látott és sok mindent észrevett. Példának okáért Vuk bácsival is valami nagyon furcsa dolog történt.

Az öreg Vuk, mint minden vérbeli lakáj, nagy becsben tartotta a bejárat és a lépcsőház között elfoglalt őrhelyét, hasonlóképpen aranypaszománnyal kivarrott libériáját. A legnagyobb elragadtatással nyilatkozott „nagyszerb" gazdájáról: Vlado Dedijerről. Az öreg jómagát is „nagyszerbnek" titulálta, megvetően tekintett horvátra, macedónra meg a többi „apró törzsre". S egyszer csak mi történt: komolyan megsértődött, amikor Jovan valami beszélgetés során szóvá tette az ő szerb származását.

Pedig ez nem jelentett egyebet, mint, hogy Vuk a gazdáját, Vlado Dedijert majmolta. A szerb nyelv egyszeribe divatját múlta, mihelyt Hitlerék a szerbeket „összeesküvők nemzetévé", „alacsonyabbrendű nemzetté" deklarálták. És Belgrád „felső körei", a tegnapi nacionalisták, hajlandók voltak szolgálatkészen elismerni, hogy korántsem a szerb nemzet a fő Jugoszláviában. A „Politika" meg a „Novo vreme" hasábjain felszólították a népet: „felejtse el nemzeti multját". Sőt, ők voltak azok, akik Nedics tábornokkal az élén a németek szája íze szerint való kormányt alakítottak, helyesebben egy rendőrapparátust, melynek segítségével Neuhausen, Szerbia gauleitere a germán birodalom ellátásának bázisává alakította az országot.

Elképesztő gyorsasággal roppant össze, hullott részeire és semmisült meg az eddigi állam: Jugoszlávia. A fasiszták egymásra uszították a népeket, s közben mindegyiket külön-külön leigázták. Most került sor Hitler és Mussolini régi tervének megvalósítására, hogy a Balkán-államokat az agresszionak egyetlen óriási háborús felvonulási területévé, éléstárukká tegyék s egyben olyan forrássá, ahonnan csapataikat ágyútöltelékkel egészíthetik ki.

Amikor Jovan szóbahozta ezt Vuk bácsi előtt, az csak morgván hallgatott és másra terelte a szót, az élet nehézségeiről kezdett beszélni. De egy ízben mégis keményen kirúgott a boche-ok ellen. Ez azt jelentette, hogy Dedijer villájában megint másfelől kezdett fújni a szél. Újra szerbre fordították a beszédet. Dedijer jóbarátságba került azokkal az angolokkal, akiknek már nem volt idejük megszökni Belgrádból, s mint helyi lakosok húzódtak meg a városban. Egy alkalommal Jovan — egészen estig elüldögélt Vuknál — meglátott a kertben egy angol gentlemant, aki annakidején többször belátogatott Fischer üzletébe s főleg jugoszláv útikalauzok érdekelték. Dedijer a keskeny kerti úton sétálgatott vele. Beszélgetésükből egyes mondatok eljutottak Jovan fülébe; Dedijer a nehéz időkre panaszkodott. Az angol, nagy igyekezettel ejtve ki a szerb szavakat, az elnyomott nép iránti rokonszenvének

adott kifejezést, majd felajánlotta segítségét az üldözött antifasiszta Dedijernek és barátainak. Sőt, mintha pénzt és fegyvert is ígért volna, úgy látszik, valami ellenszolgálat fejében...

Milyen különös volt mindez!...

Szorongó szívvel és riadtan töprengett Miletics, hogy mi is lesz hát tovább országával és mi lesz övele.

Az üzletet, ahol alkalmazva volt, a németek rendőrőrszobának rendezték be. A könyveket széthordták, elégették. Fischert, az öreg zsidót a gestapo-legények bedugták a banicai gyüjtőtáborba, innen szállította ki „Marica" — a zárt fekete autóbusz — a foglyokat, hogy agyonlőjék őket.

Mindenkivel történhetett valami előre nem látott, rettenetes dolog. Jovan éjtszakánként gyakran ugrott fel hideg verítékkel arcán: úgy rémlett neki, mintha „Marica" ott állt volna meg a ház előtt.

Szívesen elment volna Szplitbe, az apjához, de nem merte elhagyni a várost. Az utcaszerte kifüggesztett parancsokban, a német tudósító iroda közleményeiben egyre-másra a „lázadókkal" cimboráló és a szerb hegyi falvak „haramiafészkeivel" összeköttetésben álló gyanús személyek letartóztatásáról és kivégzéséről adtak hírt.

Schröder altábornagy, Belgrád német parancsnokának egyik rendelete így hangzott: „Éjtszaka Belgrádban egy ismeretlen szerb csoport megölt két német katonát. Parancsomra reggel a helyi lakosságból száz embert agyonlőttek. Ezentúl minden megölt német katonáért száz szerbet fogok agyonlövetni." Másnap reggel pedig Jovan ugyanazon a falon, ugyanezen parancs alatt a következőket olvasta: „Éljen a Szovjetunió!" „Vesszen Hitler és bandája!"

Amikor Miletics meglátta ezt a felírást, úgy érezte magát, mint a fuldokló, akinek sikerült a víz felszínére kerülni, szippantani egyet a friss levegőből, úgy érezte, mintha valami biztos, szilárd dologba kapaszkodott volna. Szíve boldogan dobbant meg: a nép nem hajtott térdet a megszállók előtt! A nép harcol! Micsoda égető szégyen fogta el most, hogy visszagondolt arra, amit Vuk tanácsolt neki: „Lapulj meg csendesen, ne mássz be a tűzbe, vigyázz a fejedre, elégedj meg sorsoddal, hiszen még életben vagy, de nézz csak körül, hányan elpusztultak már!..." Tegnap még úgy tetszett Mileticsnek, hogy ez a tanács okos, célszerű, de most... most erejének teljében és szépségében tárult eléje Korcsagin alakja, és Korcsagin legyűrte benne Vukot...

Elhatározta, hogy beáll a partizánokhoz. Mindent előkészített az útra. Igen, de hogy surranjon ki észrevétlenül a városból?

Már közeledett a virradat, amikor Miletics hirtelen ráeszmélt, hogy túl későre jár az idő. Félbeszakította mondókáját.

— Mára elég volt.

Türelmetlenül vártam a folytatását. Különösen az érdekelt, hogyan járta be Jovan az ő harcos partizán útját, érdekelt a Sumadiai-zászlóalj története.

Másnap este aztán megtudtam a következőket:

... 1941. július 13-a, vasárnap. Jovan úgy határozott, hogy ezen a napon elhagyja Belgrádot. A város tele volt a megszállók ellen kibontakozó népfölkelés félelmetes visszhangjával. A régi Szerbiában, Novi-Pazar környékén ötezer paraszt otthagyta gazdaságát, fegyverre kapott és kiebrudalta földjéről a fasisztákat. Csernogorja és Hercegovina határán, a trebinjei hegyvidéken létrejött a partizánmozgalom territoriális központja, az északszerbiai járhatatlan hegyekben és sűrű rengetegben a szétzüllött jugoszláv királyi hadsereg töredékei, katonai és tiszti csoportok, az úgynevezett csetnikek portyázgattak félénken, erejüket kímélve. Drazsa Mihajlovics vezérkari ezredes volt a parancsnokuk. Mihajlovics röpcéduláiban kijelentette, hogy őt Anglia és az Egyiptomba menekült Péter jugoszláv király támogatja.

De az egyszerű emberek nem Mihajlovicshoz mentek. A parasztok és munkások főleg a kommunisták vezette partizánosztagokban gyülekeztek. Terjedt a fölkelés és most már nemcsak egyes falvakat, nem „fészket fészek után" ölelt fel, hanem egyik vidéket a másik után, eljutott egészen Belgrádig és más városokig. A partizánok mindenütt elkeseredett harcokat folytattak a fasiszta csapatokkal.

Sőt, a partizánok Valjevo környékén még ki is nyomtatták Sztálin elvtársnak július 3-án meghallgatott rádióbeszédét. Ez a beszéd gyorsan elterjedt országszerte. „E felszabadító háborúban nem leszünk egyedül. E nagy háborúban hű szövetségeseink lesznek Európa népei. A nép minden erejét vessük harcba az ellenség szétzúzására!" — ezeket a sztálini szavakat minden becsületes jugoszláv harci jelszóként ismételte meg magában.

Miletics szeretett volna elbúcsúzni Vuktól, mielőtt elhagyja a várost.

Gestapo-legények és rendőrök cikáztak fel és alá nyugtalanul Belgrád utcáin. Gépkocsik száguldottak, szirénájuk bőgött, mintha tüzet jeleztek volna. Jovan szándékosan a leghosszabb utat választotta: a Kral Alekszandrt. Fürkészve tekintett a járókelők arcába. Egyesek szemében a remény sugara csillogott, másokéból rémület ütközött ki.

Vlado Dedijer Belgrád egyik legelőkelőbb negyedében lakott. Vuk bácsi gyakran mesélt Jovannak különböző históriákat gazdájáról, agyba-főbe dicsérte. Büszkén mondogatta róla: arisztokrata és milliomos, sportférfiú és újságíró. Sőt, legutóbb azt mondta róla, hogy — forradalmár!

Jovan ugyancsak Vuktól szerzett tudomást Dedijer életrajzának bizonyos körülményeiről. Dedijer anyja bizalmas lábon állott Mária királynővel és „A szerb nővérek szava" reakciós nőegyesület vezetője volt. Ennek az egyesületnek csak magasrangú személyiségek lehettek tagjai. Milica Dedijer-Kicsevácot bízták meg továbbá, hogy elkísérje azokat a külföldi turistákat, akik a Karagyorgyevicsek Fehér Palotájának nevezetességeit megtekintették. Milica itt, úgy látszik, a derék amerikaiakat részesítette előnyben. Az egyik ilyen amerikai segítségével két fiat is szült: Sztevát és Vladót. Szteva, az idősebbik, két éves kora óta Olaszországban lakott, ott egy amerikai főiskolában nevelkedett s később Amerikába utazott. Vlado Belgrádban tanult, „igazi szerb"-nek nevezte magát s élvezte a gondtalan, világi élet örömeit. Előnyös házasságot kötött: a királyi belügyminiszter leányát, Olga Popovicsot vette el feleségül és ingatlanvagyonát új házakkal, villákkal, szőlőkkel gyarapította.

...Jovan odalépett a magas vaskerítéssel övezett villához. A falakat teljesen befutotta a repkény, a villa valami középkori váracskához hasonlított. Jovan erősen megnyomta a csengőt.

— Mit csapsz olyan lármát? Nem szép dolog! — förmedt rá Vuk bácsi, miközben félretolta a kapu reteszét.

— Fölkelés van, Vuk bácsi! — súgta oda Jovan. — Én most megyek, búcsúzni jöttem!

— Hová mégy? A partizánokhoz? — Vuk összeráncolta a homlokát. — Ejha! — Kis hallgatás után megszólalt. — Hát ami azt illeti, most mindenki megy. A gazdám is odakészül. Gyere csak ide...

Az öreg titokzatos képpel behívta unokaöccsét a kertbe, nagyvigyázva odavezette az egyik zöldzsalus ablakhoz és titkolózva súgta oda:

— Nézd csak, kik vannak nálunk vendégségben!

Jovan bekukucskált a zsalugáter résein, s a mennyezet üvegén átszűrődő napsugár fényében néhány embert pillantott meg a teremben. Vlado Dedijer erősen tartott egy létrácskát, amelyen egy madárképű, hosszúsörényű, horgasorrú, alacsony emberke állott. A könyvállvány felső polcáról egymásután előhúzott köteteket nézegette. Vuk megmondta a nevét: Mose Pijade. Jovan ráismert továbbá Milovan Gyilaszra. Sűrű, fésületlen, boglyas haja volt és pipázott. Nem egyszer látta Dedijerrel együtt hol verseny-

autóban, hol meg az úgynevezett „zanatszki dom", az úri klub vendéglője táján egy teliképű, vaskos ember társaságában. Ez az ember most is itt volt. Dedijer megkülönböztetett tisztelettel kezelte.

— Hát ez ki? — kérdezte Jovan.

Vuk ravaszul mosolygott s ujjával lilaszín, érett szilvához hasonlatos orra körül kaparászott.

— Hát mondd már meg, kicsoda?

— Csendesebben, te! — sziszegte fenyegetőn Vuk. — Ne kiabálj úgy. Ez maga Tito. Itt lakik nem messze tőlünk, Ribnikarnál, a „Politika" kiadójánál és minden nap idejár hozzánk ebédelni. Máma tyúklevesre jött a barátaival. De te, azt mondom, hallgass! Senkinek egy szót se! Értetted?

— Értettem, persze. — Jovan mohó szemmel lesett be az ablakon. — És ki az ott az asztalnál, az a kicsi, mogorvaképű?

— Rankovics. Igazi junák! Megszökött a gestapótól! Aki csak vele volt, valamennyit agyonlőtték. De ő betegnek tetette magát. A németek kórházba vitték, ő meg — kapta magát — és kereket oldott! Hogy milyen ügyes ember az! — Vuk bácsi ujja megint az orra körül kalandozott. — Jaj, hogy mit tudok én róla! Micsoda egy ügyes fickó! ... A legyet is megpatkolja.

— Ugyan mit tudsz? De mit kaparászol az ujjaddal! Miféle szokás ez!

— Nem kotyogod ki?

— Hát persze, hogy nem.

— Német bélyegzője van neki — suttogta szapora szóval az öreg. — Most az övéit sorra ellátta német igazolvánnyal: mehetsz oda, ahova akarsz, teljesen szabadon. Te, tudod mit? — Vuknak valami ötlete támadt. — Ha holnapig vársz, szerzek neked ilyen igazolványt az útra, akkor könnyen kimehetsz a városból.

Az öreg megtartotta ígéretét.

Másnap Miletics elhagyta Belgrádot. Bátran ment az utcán és ha valamelyik nedicsevista megállította, a világ legegykedvűbb ábrázatával mutatta fel a német igazolványt, amivel Vuk bácsi felszerelte. Amikor Jovan elhaladt az utolsó rendőrposzt mellett, odaszegődött egy sor parasztszekérhez. Ezek rekvirált élelmiszert szállítottak a német parancsnokságnak és most üresen tértek vissza valami közeli faluba.

Alkonyattájt, amikor Jovan a Koszmaj-hegy közelébe érkezett, előrelátóan megsemmisítette igazolványát és se aznap, se pedig később egy szóval sem árulta el a partizánoknak, akikhez hozzászegődött, hogy milyen körülmények között sikerült kijutnia a városból.

— Dehát mért titkoltad el?

— Tudod, Nyikolaj ... — Rámvetette tekintetét s hirtelen ezt kérdezte: — S te hittél volna a szavamnak?

Gondolkodni kezdtem. Hát bizony, ez az egész história meglehetősen furcsa. Német igazolvány... Tito Dedijernél, a kapitalistánál vendégségben...

Hát az bizonyos, hogy a Sumadiai-osztagban harcoló bányászok meg falusiak aligha hittek volna ennek a tizenkilencéves faragatlan fiúnak, aki német igazolvánnyal jött hozzájuk a fővárosból, nem hitték volna el neki, hogy látta Titót, akit már szárnyára vett a hír. A harcosok megkérdezték volna Jovantól: miként lehetséges az, hogy olyan ismert pártember, mint Tito — amikor leghevesebben dúl a harc a németekkel — úgyszólván teljesen nyíltan ott lakik Belgrádban, Ribnikar házában, Schröder német parancsnok tőszomszédságában, a német laktanya mellett? Hogyan lehetséges az, hogy a párt vezető emberei: a gestapo karmaiból kimenekült Rankovics, Gyilasz és Pijade szabadon járnak-kelnek Belgrád utcáin? S ezt teszik akkor, amikor a gestapo a kommunistákat és az ártatlan emberek százait veti börtönre annak a puszta gyanúnak az alapján, hogy rokonszenveznek a partizánokkal? Nem egyszer tette föl önmagának ezeket a kérdéseket Jovan, de nem volt ideje hosszasan gondolkozni rajta — az új élet magával ragadta.

5

— Nagyszerű idők voltak ezek — folytatta Miletics. — Az apró helyi osztagokból, mint a sok csermelyből támadt hatalmas áradat, nőtt ki a felkelő nép ereje. Délnyugat-Szerbiának csaknem az egész területéről kiseprűzték a megszállókat. Loznica, Csacsak és Uzsica városokban a partizánok létrehozták a maguk hatalmát. Ez volt az első igazi szabad köztársaság, amely a „Szovjet" nevet viselte.

A Sumadiai-osztag fölött — itt harcolt Korcsagin — a szmederevói erőmű villanyszerelője, a huszonhároméves Ilia Perucsica parancsnokolt. Ez az ügyes, vállalkozó szellemű és rettenthetetlen munkás részt vett Szmederevo város fegyverraktárának lerombolásában. A politikai biztos pedig Szlobodan Milojevics volt. Ez az éltesebb ember azelőtt éveken át bányában dolgozott. Kezdetleges „pokolgépeket" készített, a partizánok ezekkel röpítették a levegőbe a fasiszta szerelvényeket, sőt egy alkalommal még a „Halálfejes" páncélvonatot is felrobbantották. Az egész ország visszhangzott a Sumadiai-osztag hire-nevétől.

A hol itt, hol ott partizánkodó osztagok és kisebb csoportok kapcsolatot teremtettek egymással. Egyre szervezettebbé vált a

harc. Csak a hadvezetőség hiányzott. Olyan idők voltak ezek, amikor minden vállalkozó szellemű ember nagytekintélyű parancsnokká válhatott. Az ösztönösen harcba szállt nép hitt mindenkiben, aki csak együtt haladt vele, aki vállalta a felelősséget. Éppen ezidőtájt jelent meg Tito legközelebbi segítőtársaival a felszabadított területen. A szétszórt partizánosztagok őköréje kezdtek tömörülni. Mindenki követte. De hogyisne követte volna, mikor a felkelés zászlaján, amelyet hordozott, ez a szó állott: „Oroszország"? Megalakult a vezérkar is, Arszo Jovanoviccsal az élén. Titóhoz igyekezett akkor minden belgrádi jóismerőse, Vlado Dedijer is. Párnás kocsiban, zsebében német igazolvánnyal érkezett meg. A hadiélet viszontagságai helyett jobbnak látta, ha nyugodtan ott rostokol a vezérkarban, mint a hadjáratok és csaták krónikása; most a „Partizán napló"-ját írja.

— Érdekes — sajtoltam ki magamból. — Mi az, ő is kommunista lett talán?

— Természetesen! Mostanában sokmindenféle ember tódul a pártba. Hiszen a régi, háborúelőtti munkás-párttagokból egyre kevesebb és kevesebb lesz.

— Rossz dolog az egy proletár pártnak — mondottam..

Miletics azonban a „különleges" helyi viszonyokra utalt, arra hivatkozott, hogy a JKP vezetősége afféle „osztályok fölötti egységet" igyekszik teremteni az országban. Nyilvánvaló volt, hogy mások szavát ismétli, s váltig hajtogatta, hogy a Dedijer-féle vezetőket azért veszik fel a pártba, mert különben Mihajlovicshoz mennének.

— Csak tessék, oda is valók!

— Tévedsz — mondta Miletics. — Hiszen nálunk népfront van. — Hallgatott egy darabig. — Különben, akármilyen furcsa is, de mind kevesebb és kevesebb siker kíséri harcainkat.

Igazán nehéz volt megérteni, miben van a dolog nyitja. Talán mindennek az az oka, hogy a párt felső rétegeiben nem volt egyetértés. Egyes vezetők például jó jelszavakkal állottak ki, mint például „Szovjet-Macedónia", „Tegyük Hercegovinát szovjetországgá". A nép megértette. De Tito azt állította, hogy az ilyen jelszavak önkényesek és szektaszelleműek. Sőt Metodij Satarovot, Macedonia kommunista pártjának területi titkárát ki is zárták a Központi Bizottságból. Abban az időben sok szó esett arról, hogy meg kell erősíteni a párt vezetőszerepét a népi felszabadító mozgalomban. Lépések történtek a KB osztatlan befolyásának érvényesítésére a pártban... Hát akkor alkalmasint még nem tudtak ráfeküdni a hadműveletekre... Jovan, miközben erről beszélt, folytonosan a csetnikeket emlegette. „Ugyan mire volt az jó, hogy ilyen sokáig összevissza keveredtünk velük?" — fakadt ki.

Persze az első időben a csetnikek szintén harcoltak a németek ellen, különösen a Drina-folyónál, Sabác környékén. Az angolok csak nekik nyujtottak légi segítséget, habár a londoni rádió hivatalosan bejelentette, hogy „Anglia és az USA segítséget nyujt minden, a németek ellen eredményesen harcoló csoportnak". De ezek csak szavak voltak, az angolok valójában igenis Drazsa Mihajlovicsra tették fel a fő kártyájukat, nem pedig Titóra. Sőt abban az időben csak úgy ímmel-ámmal ismerték el Titót. Ellenben Mihajlovicsot hadseregtábornoki és hadügyminiszteri minőségben bevették a jugoszláv emigrációs kormányba. A csetnikvezérkar összes ügyeit Hudson angol százados intézte. Mihajlovics az ő segítségével próbálta parancsnoksága alá vetni az összes partizánokat. Sőt, mondogatják, Tito még Mihajlovicsot is felkereste tárgyalások végett, valahol Uzics táján találkozott vele egy parasztházban... Később Rankovics látogatta meg a csetnikek ravna-gorai főhadiszállásán. Mikor visszatért, kezdték gyüjtögetni a fegyvert a partizánok között és átadták a csetnikeknek. Rövidesen elterjedt a híre, hogy Churchill angol miniszterelnök táviratilag üdvözölte a két vezért, Titót és Mihajlovicsot „az elért megállapodás alkalmából".

Ámde Mihajlovics mindenkit ügyesen falhoz állított és becsapott. Mihelyt az angoloktól megkapta a fegyvert, lőszert s a tetejébe még a partizán hadfelszerelést is, a németekkel együtt hátbatámadta a partizánokat. Emiatt az álnok cselekedet miatt az Uzsica-Csacsak vidékén alakult szabad „köztársaság" megszűnt. Lankadt a szabadságmozgalom ereje Szerbiában. A mozgalom központja nyugatra, Boszniába, az Adriai-tenger környékére helyeződött. Éppen itt, a Dinár-szektorban kezdte az erőket gyüjteni Tito, hihetőleg azért, hogy könnyebb legyen felvennie a stratégiai érintkezést a nyugati szövetségesekkel... Szerbia pedig — északi vidékeit kivéve — a nedicsevisták, a csetnikek vadászterületévé változott. Nedics tábornok maga jelentette ki a „Novo Vremé"-ben, hogy „őrcsapatai és a csetnikek vállvetve harcolnak, mint az édestestvérek". Nedics nem győzte dicsérni az áruló Mihajlovicsot, mert nem irgalmazott a foglyul esett partizánoknak. Mihajlovics mégis valahogy „mentegetni" próbálta árulását s ezért kiáltványaiban váltig bizonygatta, hogy ő óva-óvja a szerbeket a pusztulástól: az SS-ek minden megölt németért száz lakost végeznek ki, ebből az következik tehát, hogy nem a németeket kell gyilkolni, hanem azokat, akik a megszállók ellen harcolnak, mert hiszen ezzel a tettükkel ezer meg ezer békés lakos halálos ítéletét irják alá.

A megszállók, miután faluhelyen nyeregbe segítették a csetnikeket, segítségükkel hallatlan vérfürdőt rendeztek Szerbiában.

Sok „partizánfészeknek" nyilvánított falut tövig perzseltek, ezrével végezték ki az embereket, a Nedics-kormány háromszázezer parasztot — főleg a partizánok hozzátartozóit — munkára küldte Németországba. Így „óvta" hát Mihajlovics a szerb népet! ... Mihajlovics Dél-Szerbiának csupán néhány tucat, egymástól elszigetelt szakaszát tartotta erőivel. Ott a németek nem támadtak rá. Ellenkezőleg, még ő segített nekik a partizánok elleni harcban. Mindamellett főnökei, az angolok telekürtölték a világot, hogy „Mihajlovics Jugoszláviának egész körzeteit tartja kezében" s hogy „csapatai sikeres harcot folytatnak a németek ellen".

Anglia most is buzgón támogatja a csetnikeket.

— De van itt még egy másik csodálatos dolog is — folytatta Jovan. — Kezdetben Hudson, ez az angol ügynök a csetnikeket támogatta, akik sorra mészárolták Szerbiában és Csernogorjában a kommunistákat és más hazafiakat, de abban a pillanatban, amikor MacLean missziójával Tito vezérkarához érkezett, ugyanez a Hudson nyíltan és nagy hűhóval a jugoszláv kommunistáknak vallott szerelmet.

— Hogy értsem ezt?

— Érstd, ahogy akarod ... — szólt vállát vonogatva Jovan. — De hallgasd csak, hogy mi történt tovább.

... 1942-be fordultunk ... Rettenetes és nehéz idők jártak, különösen Csernogorjában. Ott is csak kezdetben mentek jól a dolgok Felkelt a nép, kikergette országából Mussolini gyászvitézeit, és kemény gyűrűbe fogta Cetinje, Podgorica meg Niksics helyőrségét. A megszállók napjai meg voltak számlálva.

A csernogorjaiak ezzel a jelmondattal szálltak harcba: „Szabadság vagy fegyverrel a kézben halunk meg!" Tito a párt KB-ának két delegátusát: Milovan Gyilaszt és Mose Pijadet küldte hozzájuk segítségül. Kivételes felhatalmazással ruházták fel őket, az volt a feladatuk, hogy emeljék a partizánok harci szellemét és erősítsék a fegyelmet. Gyilasz valami vizsgálatot folytatott egyes esetekkel kapcsolatban, amikor megtagadták az engedelmességet a vezetőknek. Gyilasz parancsára sok partizánt agyonlőttek. Pijade meg az osztagokban tartott előadást, Csernogorja történetéből vett példákkal illusztrálva ... De hiába volt Gyilasz és Pijade minden kísérlete, nem sikerült felélesztenlök a csernogorjaiak harci kedvét. Sőt, ennek épp az ellenkezője történt. A nemzetség szerint alakult osztagok között váratlanul föllángolt a régi törzsbeli viszály. Összetűzésekre került a sor, mint a párviadalok és a vérbosszú idején. A fegyelem erősen meglazult. Ehhez még hozzájárult egy hír — nem tudni, ki hozta forgalomba, de Gyilasz és Pijade megerősítette — hogy Bulgáriában kitört a forradalom, Dubrovnik kikötőben pedig partra szálltak az angolok; így hát nincs értelme

annak, hogy harcoljanak: az olaszok amúgy is kitakarodnak. De a fasiszták nem mentek el, sőt kihasználva a partizánok között uralkodó zűrzavart és széthúzást, elindították úgynevezett első offenzívájukat Csernogorjában.

Erre Gyilasz és Pijade kiadta az utasítást a partizánosztagoknak: két-három tagú apró csoportokra szakadva vonuljanak el vagy pedig maradjanak az ellenség hátában és illeszkedjenek be a legális életbe. A nép ezt a maga módján fogta fel. Az „áruló" szégyenbélyegét sütötte a partizánokra, nem segített elbujtatni őket. Így aztán a fasiszták könnyen kézrekerítették és elpusztították a partizánokat. Csak azok az osztagok maradtak meg, amelyek az utasítás ellenére megőrizték szervezettségüket, átvergődtek Kelet-Boszniába s ott egyesültek a szerb és horvát partizánokkal.

De Boszniában sem folytak jobban a dolgok. Itt a megszállók 1942 januárjában megkezdték második offenzívájukat. A partizánok kénytelenek voltak kivonulni Szarajevo vidékéről. A magas, erdőborította Igman-hegységen keresztül távoztak, nagy hóban és húszfokos hidegben, vállukon vitték a sebesülteket és betegeket. Sokan elpusztultak azokban a napokban...

A harmadik, a májusi ellenséges támadás idején a partizánok még beljebb vonultak Hercegovina mélyébe. És ott, Gacko városánál újra nagy és értelmetlen, céltalan veszteség érte őket. Fényes nappal indultak támadásba a hadosztályparancsnok parancsára, pedig Gacko előtt egy árva cserje sincs, még csak egy kövecske sem emelkedik ki a földből. Teljesen sík terepen kúsztak előre az ellenség közvetlen tüzében s golyó ellen csak egy-egy darabka mészkő-palát tartottak a fejük fölött...

Gacko környékén csaknem az egész állományát elvesztette a Sumadiai-zászlóalj. A régi partizánok, a harcedzett forradalmárok helyébe fiatalok jöttek a dandárba, ugyancsak ügyesek és bátrak. De igaza van a csernogorjai közmondásnak: „Ha öreg nincs veletek, nem erős a kezetek". A fiataloknak nincs még tapasztalatuk. A harcedzett partizánok tanácsa és a harcokban való személyes részvétele nélkül néha nem tudnak eléggé keményen lesujtani az ellenségre. De hiába: az ilyen puskaport nem szagolt partizánok elé is állandóan olyan feladatot tűztek, amilyenekkel csak egy reguláris hadsereg jól kiképzett katonái birkózhatnak meg.

A dicső zászlóaljban is sok változás történt. A Gacko alatt elesett dandárparancsnok helyére Ilia Perucsicát nevezték ki az első dandár parancsnokává. Maga Arszo Jovanovics vezérkari főnök emelte őt erre a tisztségre. A harcosok Tomas Vucsetin csernogorjai újságírót, a lovcsenói osztag pártcsoportjának volt titká-

rát választották új parancsnokukká. Most is ő a zászlóalj parancsnoka.

Nincs többé Szlobodan Milojevics, a néphős. Nem felejti el őt Jovan sohasem. Milojevics sokat beszélt a harcosoknak a Szovjetunióról, a Vörös Hadseregről, szívvel-lélekkel kitartott a harcban és keményen bírálta a vezetőség hibáit, különösen a partizántaktika idő előtti megváltoztatását ellenezte...

Szlobodan Milojevics rejtélyes módon pusztult el, egy hegyszakadékban eldördült puskalövés ölte meg, pedig se német, se csetnik nem volt a közelben...

Új politikai biztos érkezett a zászlóaljhoz: Blazso Katnics. Különleges utasításokat hozott, a legszigorúbb fegyelem mellett kardoskodott, éber szemmel ügyelt a harcosok magatartására. A párt KB-a küldötte, hogy „alulról erősítse a hadsereget..."

6

Éreztem, hogy mondanivalóját Miletics a végén már elsiette. Arról nem beszélt, hogyan harcolt később a zászlóalj.

— Majd elmondom később, valamikor máskor — szólt mogorván és elhallgatott.

Úgy láttam, valamit titkol előttem. De miért? Hiszen a bogovinai hadművelet során meg azalatt, amíg a hosszú nehéz utat Homoljeből Szerbián és Hercegovinán keresztül megtettük, nagyon közel kerültünk egymáshoz. Megszerettem Jovant, mert bátor, élénk kedélyű ember volt, forrt benne a lelkesedés, szerettem éles eszéért és leleményességéért. Most megismertem élettörténetét is, megtudtam, kinek a politikájával rokonszenvez. Gyorsan emelkedett az osztagban: kezdetben egyszerű harcos, majd komszomolec, párttag lett, most pedig századpolitikai biztos. Tudtam, milyen erősen gyökerezik benne országának új, megújhodott életébe, szabadságába és boldogságába vetett hite. Enélkül a hit nélkül élni sem tudott volna. De ugyanakkor valami nyomasztó kétség marta, gyötörte. Úgy látszik, mély lelki tusa ment végbe Jovanban.

Egész reggel ezen töprengtem.

Ruzsica Brkovics jötte riasztott fel gondolataimból. Sietve lépett be az őrházikóba s bejövet így felelt valakinek:

— Mindjárt, mindjárt! Itt van kötszer.

Egy kövér ember követte. Úgy kellett magát begyömöszölnie a szűk ajtón keresztül. Széles derékszíj és kardszíj fogta át új köpenyét.

— Hogy az ördög vigye el ezt a tollat, jól beleszaladt az ujjamba! — morgott, arcát fintorgatva s a kezét lóbálva.

Mikor meglátott, éles, sipító hangon kérdezte:

— Ahá, te vagy az az orosz? Na, jó egészséget! — biccentett a fejével.

Petyhüdt, dagadtas képén valami mosolyféle suhant át.

— Politikai biztos elvtárs — hívta Ruzsica. — Ide jöjjön, a világossághoz.

„Blazso Katnics politikai biztos? Hát ez volna az!" Kíváncsian figyeltem, mialatt Ruzsica gondosan bekötözte vérző mutatóujját.

— Szóval te vagy Zagorjanov? — s odalépett hozzám. — Azt mondják, már lábadozol!? Hamarosan talpraállsz. Kitűnő! Na, jó egészséget. Ja igen ... — Katnicsnak valami eszébe jutott. — Brkovics elvtársnő — fordult szigorúan Ruzsicához — te mondtál valamit arról a cikkről, amit Zagorjanov elvtárs írt?

— Igen, a szovjet parasztok életéről szól. Már el is készült.

— Helyes. Add csak át, majd megnézem. Á, a kolhozokról? Érdekes. Ez a téma fölöttébb érdekli harcosainkat.

Katnics és Ruzsica távozott. Észrevettem, hogy a leány arca sápadt, riadt volt.

— Mért ijedt az arca olyan gyakran Ruzsicának? — kérdeztem Ajsától, amikor fát hozott és rárakott néhány hasábot a tűzre.

— Kiforgatták az életét — felelte Ajsa. — Az apja valóságos fenevad, gonosz és durva. De az anyja nagyon jó és csendes asszony volt. Egyebet se csinált, csak reggeltől késő éjtszakáig a férjére dolgozott. Kiszolgálta, lehúzta a csizmát ró'a, még a lábát is megmosta, le sem mert ülni a jelenlétében, az pedig ütötte, verte s a végén belehalt az asszony ... Ruzsicát is sanyargatta az apja, véresre verte, amikor belépett a komszomolba, nem engedte el a gyűlésre. De a lány vasfejű, hozzánk szökött. Az apja meg beállt a csetnikekhez ... Ruzsica Katnicstól is fél — folytatta Ajsa. — Katnics haragszik, mert a lány nem akarja levágni a hosszú hajfonatát. Szigorú a mi politikai biztosunk. Azt mondja, mindent fel kell áldoznunk, mindenről le kell mondanunk. Fegyelem ...

A kéményben süvített a szél. Hol fütvült, hol meg hosszan, fenyegetően zúgott, néha meg vékonyan szűkölt, mintha a hidegre panaszkodna. Jeges dara görgött végig az ablaküvegen. Hangosan nyögtek, csikorogtak a fák az erdőben. Csodálkoztam, hogy olyan gyorsan besötétedett az őrházikóban. Az ablaküvegen, a nemrég szikrázó jégvirágok hidegen és halványan kéklettek.

Rövid a téli nap!

A fa sistergett, csak nehezen kapott lángra. Ajsa meggyujtotta a mécsest.

Csendesen, észrevétlenül lépett be Miletics. Az ablaknál lát-

tam meg, vagyis inkább hallottam, amint ujjával az üvegen dobolt és magában dúdolgatta:

Valahol a tenger táján
Szülőfalum s babám vár rám...

Sokáig hallgattunk.

— Nemsokára itt az éjtszaka — jegyezte meg Jovan. — Mi minden történik most az erdőben!

Az idő hirtelen megfordult. Megint hullott a hó, de inkább havas eső volt, sűrű ködfüggönyt eresztett le, amit fehér villámok hasogattak szét. Tompán dörgött és zengett az ég.

— Mi az, zivatar decemberben?!

— Nálunk gyakran előfordul. Hallod, hogy fütyül?

— A szél?

Jovan furcsán fölnevetett: — A „zduhacs" dalol.

— Kicsoda? — kérdeztem értetlenül.

— Azt mondják nálunk az öregek, hogy a zduhacs: emberi lélek, amely, mialatt az ember alszik, kiszáll a testéből. Ezek a lelkek — így tartja a hiedelem — jó szellemek. A szülőföldért harcolnak, azért hogy gazdag legyen, a termésért meg a boldogságért szállnak sikra. Nekem is most olyan zavaros a lelkem, hogyha rajtam múlna, a magasba szállnék s elröpülnék, az ördög tudja, hová!

— Mi történt veled?

Jovan Ajsára pillantott.

— Hallod-e — mondta neki. — Eredj, segíts Ruzsicának faliújságot csinálni. Én itt maradok egy kicsit.

Jó szorosan bezárta mögötte az ajtót s némán járkált föl és alá az őrházikóban.

— Visszajött a vezérkarból Perucsica és vele van Marko is — szakította félbe végre a hallgatást.

— Miféle Marko?

Úgy látszik, valami erőset, keményet akart mondani, de türtőztette magát s kis gondolkozás után, kelletlenül mondta:

— Rankovics. A Politikai Iroda tagja. „Marko", az az álneve, azonkívül néha „Rettenetes"-nek hívják. Grombaccal, hadosztálybíróságunk elnökével együtt jött az este.

Miletics összeráncolta szemöldökét, hunyorgott, állkapcsa alatt hirtelen csomós daganat dudorodott ki. Szemmelláthatóan valami nagyon aggaszthattta: hol a legegykedvűbb képpel telepedett le, hol meg felugrott, mintha valamilyen ötlete támadt volna és folyton sápadozott. Először láttam ilyen felindult állapotban.

— Jovan, te félsz valamitől? — mondtam neki és keményen ránéztem.

— Rankovics és Grombac hiába nem jön ide — válaszolta. — Bizonyára tudomást szerzett Bogovináról.

— Na és ha tudomást szerzett? — kezdtem, de Jovan félbeszakított.

— Te beteg voltál — szólalt meg idegesen — s én egyet-mást titkoltam előtted. Mikor Homoljeből megérkeztünk, Katnics rámripakodott s úgy tüntette fel a dolgot, mintha Bogovinában nem mi győztünk volna, hanem minket törtek volna ízzé-porrá. Majdan-Pekről egy szót sem szólt, mintha ott minden nagyszerű lett volna, ellenben Bogovinával kapcsolatban kijelentette: „Micsoda disznóság, ki az ördög vitt rá benneteket, hogy parancs nélkül cselekedjetek! Ezt nem úszod meg szárazon. De orosz barátocskádnak a fejecskéjét sem simogatják meg érte." Látod, mire lyukadt ki a dolog!?

— Parancs nélkül cselekedtünk... De hiszen tízen voltunk ötven ellen, mégis győztünk és nagy kárt okoztunk az ellenségnek! Meg aztán két új partizánosztag is alakult... Talán ez nem mentség számunkra? Nem vagyunk mi olyan nagy bűnösök...

Jovan bosszankodva ráncolta össze homlokát.

— Ej, Nyikolaj — és sóhajtott egyet — sok mindent nem értesz, ami nálunk történik! Nahát hallgass ide. Elmondok néhány esetet. Harmadik zászlóaljunk parancsnokát agyonlőtték, mert „túlságba vitte az önkezdeményezést". Századunk egyik géppuskását a hadosztály forradalmi bíróságának ítélete alapján a csapat előtt lőtték agyon, mert egy kereskedő kertjében néhány szem szilvát szakított le a fáról. Egy fiatal politikai munkást Grombac erkölcsellenes magatartásáért ítélt halálra: a fiú azt a vakmerőséget követte el, hogy szerelmes lett valakibe. Egy másikat meg azért, mert a szuteszkai ütközetet vereségnek és szégyennek minősítette. Szuteszkáról majd még beszélek neked... A lányokat itt kigúnyolják és lenézik, ha a szoknyát nem cserélik fel nadrágra, vagy nem vágják le a hajfonatukat. Elég, ha valaki akárcsak a legcsekélyebb mértékben is megsérti a fegyelmet... agyonlövetés jár érte. Más büntetést nem ismer Grombac.

Miletics hirtelen elnémult és fülelni kezdett.

Valaki az őrházikó felé sietett.

Beszaladt Ajsa. Egészen átázott a havas esőtől. Zihálva kiáltotta Jovannak.

— Korcsagin bajtárs!

— Mi történt? — Jovan szinte átfúrta a szemével.

— Marko hívja magát! — mondta ki végre lihegve Ajsa. — Eljöttek magáért!

Markos, ragyásképű fickó jelent meg az ajtóban.

— Gyerünk! — mondta rekedten s mancsát rátette a derékszíján elől himbálózó revolverére.

Miletics kihúzta magát, megigazította zubbonyát s az ajtó felé indult. A köpenyéről megfeledkezett.

A kijáratnál megfordult, rámnézett, mintha örökre búcsút vett volna tőlem. Igyekeztem bátorítóan mosolyogni reá, de nem volt vidám a lelkem.

Sokáig törtem a fejemet ezeken a furcsa dolgokon, amikkel ebben az országban találkoztam. Miféle vad, terrorista módszerekkel verik bele a partizánokba a fegyelmet? Mire jó ez a kegyetlen, erőszakkal meghonosított aszketizmus? Itt valami nincs rendjén.

Késő éjtszakáig vártam Jovant, de csak nem tért vissza, A falnak fordultam s igyekeztem mozdulatlanul feküdni, hogy ne aggasszam az amúgy is megrémült Ajsát. Gondolataim hazámba repítettek. Szivem fájdalmasan összeszorult. Az az égető, fájdalmas vágy, hogy láthassam az enyéimet, annyira eluralkodott rajtam, hogy felemelkedtem. Szerettem volna — anélkül, hogy Ajsa észrevegye — kilopózni az őrházikóból.

Mi lenne, ha megpróbálnám s átvergődnék valahogy Szerbia rengetegein és hegyein, a megszállott Romániân keresztül Ukrajnába, onnan aztán csúszva-mászva lopakodnék át a frontszakaszon és magán az arcvonalon az enyéimhez...

Ajsára tekintettem. Aludt. Feje a vállára billent. Menjek el?!... De mit mondok ezredtársaimnak, ha megkérdezik, honnan jöttem? Fogságból? Mivel tettem jóvá szégyenemet? Akaratlanul ugyan, de mégis csak szégyen. Nem — határoztam el — itt kell nekem még valamit cselekednem, segítenem a partizánokat harcukban, segítenem kenyerespajtásomat, Jovant, hiszen közös az ellenségünk: a fasiszták. Ott vannak Ukrajnában is, de itt vannak Jugoszláviában is. Először tettekkel kell rászolgálnom a partizánok bizalmára s akkor majd ők maguk segítségemre lesznek, hogy eljuthassak az enyéimhez. Ez a gondolat fölmelegítette a szívemet. Csak minél előbb mehetnék már a hadjáratba, harcba!... Az erdőben pedig tovább sivított, fütyült a szél, olybá tűnt, mintha vadkacsák repülnének feljebb, egyre magasabbra, nagy lárma és surrogás között hasítva szárnyukkal a levegőeget.

7

...Rankovics testőrségével érkezett Livno alá. Egy egész osztag kísérte: kurjongató, arcátlan, állig felfegyverzett lovasok. Rankovics alig szólt valamit az egész úton, mialatt együtt rázatta

magát a lovon Perucsica dandárparancsnokkal. Hallgatott most is, amikor ott ült a dandártörzs helyiségében.

Perucsica nem tudta, miért kereste fel dandárját Rankovics. Ez a bizonytalanság nyomasztóan hatott rá. S még hozzá váratlanul új gond szakadt a nyakába. A vezérkari rádiós felvett egy rádiótáviratot: MacCurver amerikai alezredes közölte, hogy Glamocsba repül és kéri, készítsenek részére leszállóteret. Most egy három-négyszáz méteres térséget kell majd megtisztogatni a hótól, hogy a híradós repülőgép leszállhasson.

Rankovics ült éppen, térdére fektette vastag vörös kezét, puha csizmájával topogott és hunyorogva vizsgálgatta az előtte álló fali térképet. Zord és feszült figyelem ült ki kemény súlyos homloka alatt szétterülő nagy arcára, amiből hosszú orr ágaskodott elő. Valamit fontolgatott magában.

Nagy zajjal feltárult az ajtó s gyorsan belépett Dobrivoe Magdics, dandárpolitikai biztos, ezelőtt geológus. Most tért vissza éppen a zászlóaljból s Perucsicával még nem találkozott.

— Na, hogy állunk, rendbe jött a dolog? — kérdezte élénken a dandárparancsnoktól, de mikor meglátta Rankovicsot, zavarba jött s ahelyett, hogy tisztelgett volna, régi civil szokása szerint meghajolt előtte.

— Rendben van — bólintott Perucsica. — Megyünk Szin alá. A vezérkari főnök megengedte.

— És Popovics-Krcun parancsa?

— Semmis.

— Józan döntés — fordult Magdics Rankovicshoz. — Ott Homoljeben a hadosztályparancsnok nem látja olyan világosan, mint mi, az itteni helyzetet... — A reá szegezett világos-vizenyős szemek hideg tekintete zavarba ejtette, elakadt a szava, majd tartózkodó hangon folytatta: — Ha nem támogatjuk a mi saját csernogorjai zászlóaljunkat, a német ezred áttörheti a gyönge ostromzárat és kijuthat Szinből. Ez esetben pedig keletnek indítják a Vörös Hadsereg ellen. Ezt nem szabad megengednünk.

— Teljesen észszerű — dörmögte Rankovics. — De micsoda kicsinyes gyámkodás a Vörös Hadsereg fölött, amire az egyáltalán nem szorul rá? És mért mászik ide hozzám ebben az ügyben Popovics-Krcun megkerülésével? Úgy véli talán, hogy célszerűbb volna a hadosztály- és hadtesttörzseket feloszlatni, mert ugyebár nincs szükség rájuk? A saját fejük után mennek!... No, sokáig fog még itt okoskodni?! — ripakodott rá hirtelen Perucsicára. Amikor Rankovics izgatott volt és kijött a sodrából, erősen selypített.

— Szeretnék megbeszélni valamit magával — fordult Perucsica nyugodtan, de kissé sápadt arccal Magdicshoz. — Az angol-amerikai misszió képviselői kívánnak iderepülni...

— Ne vesztegesse az időt — szakította félbe türelmetlenül Rankovics és rostéllyal ellátott ormótlan karórájára pillantott. — Adja meg a szükséges támogatást a szövetségeseknek.

Magdics nem tudta, miről van szó, néma várakozással tekintett hát mindkettőjükre. Perucsica sietve megmagyarázta neki, hogy legalább egy zászlóaljat kell kirendelni, hogy a leszállóteret megtisztítsák a hótól. Kiderül hát, hogy csupán egy zászlóalj mehet Szinbe, mégpedig a legjobb, a Sumadiai, a negyediket ott kell hagyni Livno alatt.

A politikai biztos ingerülten járkált a szobában.

— Ilyen felelős vállalkozás előtt nem szórhatjuk annyira szét erőinket — jelentette ki keményen.

— Azonnal hajtsa végre a parancsot! — Rankovics nagy lendülettel csapott le öklével a szék támlájára.

Magdics összerezzent és az ablakhoz lépett.

— El kell halasztanunk a hadműveletet — szólalt meg keserűen Perucsica. Soványkás arca elsötétült. — A csernogorjai és sumadiai harcosok álljanak most ki egy egész ezred ellen...

— Teljesen elegendő! — Az alacsony, hosszútörzsű, rövidlábú Rankovics felállott. Még mindig megkövesedett, merev arccal nézett maga elé. Kissé lábujjhegyre állt, hogy kezével elérje a magas, sudár dandárparancsnok vállát. — Bízom a harcosaidban, Perucsica. Derék fiúk. Junákok! Mutassuk meg szövetségeseinknek, hogy mire vagyunk képesek. Cselekedj haladéktalanul. Egy zászlóaljat Szin ellen, egyet Glamocs alá. A csernogorjaiak várnak, barátaink pedig az angol-amerikai misszióból segítségünkre jönnek. Siess! — és Rankovics tréfásan az ajtó felé tuszkolta Perucsicát. — Nekünk kapóra jönnek az olyan barátok, Magdics, akiknek módjukban van élelmiszert, fegyvert, lőszert meg egyebeket küldeni. Egyelőre nem számíthatunk az oroszok segítségére! Megértetted? Mellesleg — most már halkabb tónusban beszélt — hallom, hogy van már egy orosz nálatok?

— Igen, szerencsénk volt.

— Ez szerencse volt? — Rankovics gyors, figyelmes pillantással mérte végig Magdicsot, mintha csak most látta volna először maga előtt ezt a nyíltszívű, naiv, nagy darab embert, akinek olyan volt az arca, mint egy ábrándos kisfiúé. — Tessék idehallgatni, kedves-drága politikai biztosom, megkövetelem öntől, hogy a helyzet magaslatára emelkedjék! Ha azt mondjuk, hogy szerencsénk volt és megbízhatunk ebben az oroszban, csak azért, mert orosz, azt jelentené, hogy elveszítjük éberségünket. — Rankovics mogorván megtörölte felfelé szélesedő homlokát s hadarva beszélni kezdett: — Csodálatos, hogy milyen nehéz önnek néha a felfogása, politikai biztos. Ez az ember a németeknél volt fogságban. Fog-

ságban volt, érti? Csodába illő módon megszökött a „Dresden"-táborból s maga már ki is tárja a lelkét előtte. A táborból megszökni — nem olyan egyszerű dolog.

— Tudjuk, hogy fogságban volt — felelte Magdics. — Meg azt is, hogy megszökött a táborból. De a fogság nem mindig szégyen, s nem mindig árulók jönnek ki a fogságból. De miért is beszélünk erről? Hiszen a mi elvtársaink is megszöktek, még hozzá a gestapo börtönéből szöktek ki.

— Hát persze, előfordultak ilyen esetek. — Rankovics szeme vérben forgott. — Úgy látszik igazad van, politikai biztos: a németektől megszökni hőstett. Nem kell, hogy ilyen esetek különösebb gyanúra adjanak alkalmat.

Rankovics türelmetlenül topogott, egy pillanatra se vette le a szemét Magdicsról.

— Úgy. S ez a Korcsagin nálatok barátkozik az orosszal?

— Testvérré fogadták egymást, „pobratim"-ok.

— Szóval már össze is melegedtek?

Csönd lett a szobában. Csak Rankovics csizmája csikorgott élesen.

— Távozhatom? — kérdezte tompán Magdics.

— Megállj csak, mindjárt...

Rankovics ismét gondolataiba merült. Magdics szeretett volna kimenni, hogy künn jól átgondolja azokat a küszöbönálló változásokat, amelyeket Rankovics érkezése és a szövetségesek rádiótávirata idézett elő a dandár terveiben. De csak várakozott türelmesen.

Az ajtóban a legkisebb nesz nélkül megjelent a himlőhelyes, nagyfejű fickó, sapkája alól szerteszéjjel ágaskodott hosszú haja.

Köhintett egyet, hogy magára vonja Rankovics figyelmét, aztán rekedt basszus hangon röffentette:

— Behoztam Korcsagint.

— Egy pillanat! — Rankovics még erősebben összeráncolta homlokát. Aztán fölugrott és legyintett. — Na, jól van, Grombac! Nincs szükség rá! Hagyjuk a dolgot ezzel a Korcsaginnal.

— Igenis, hagyjuk — húzta el a szót csodálkozva a hadosztálybíróság elnöke.

— Ide figyelj, politikai biztos — s Rankovics ujjával magához intette Magdicsot. — A hadosztály forradalmi bírósága itt bizonyos szociális védelmi intézkedéseket kívánt foganatosítani... Megismertettek a Mileticsre vonatkozó anyaggal: eljárása bizonyos fokig a forradalmi fegyelem és a hadvezetőség tekintélyének alá-aknázására irányult... Az ügy bizonyítékokat szolgáltatott arra, hogy visszaélt hatalmával... Igaz is, hogy hívják ezt az oroszt, Korcsagin kenyerespajtását?

— Zagorjanovnak...

— Na igen, alkalmasint ez nem az ő befolyása nélkül történt... Ez persze változtat a dolgon...

— Remélem, mindkettőjük tettét igazság szerint fogja méltányolni... — kezdte el a beszédet Magdics, de Rankovics nagyot ütött tenyerével az asztalra.

— Döntöttem! — kiáltott föl váratlanul. — Fejezze ki nevemben Zagorjanovnak buzdító dicséretemet és köszönetemet Bogovinában kifejtett kezdeményezéséért és igazi orosz találékonyságáért. Korcsaginnak pedig... azért, mert ezt a kezdeményezést ügyesen magáévá tette. Szükség esetén ezután is kikérjük Zagorjanov tanácsát, építünk tapasztalatára, anélkül azonban, hogy szem elől tévesztenénk az óvatosságot... Megértette?

Magdics arca felderült, szívéről nagy kő esett le.

— Tudtam, hogy igazságosan fog dönteni! — sóhajtott megkönnyebbülten. — Helyes dolog, hogy köszönetet mondott. Korcsagin és Zagorjanov egyetlen éjtszaka alatt többet tettek, mint amennyit Popovics-Krcun tesz egy hónap alatt, két dandárjával a Fekete Oromnál rostokolva.

Rankovics újra kutató, merev pillantással fürkészte Magdics arcát.

— Van még egy dolog, ami személyesen önt érinti, politikai biztos — mondta a legbarátságosabb hangon.

— Milyen dolog, Marko bajtárs?

— Ha nem tévedek, ön geológus?

— Bányamérnök és geológus — igazította helyre Magdics.

— Egyszóval levelet kaptam a mi bányaügyi miniszterünktől, Szuleiman Filippovicstól. Ismeri?

— Nem.

— Ő persze — köztünk legyen mondva — egyáltalán nem geológus, hanem csak kötelességtudó tiszt, hűségesen kitart az ügy mellett... Maga szereti a geológiát?

— Már diákkoromban részt vettem hasznos ásványok feltárásában, ércek és fémek után kutattam. — Magdics mindjárt felélénkült, mihelyt kedvenc témája került szóba és szabadabban érezte magát. — Vannak ércbányáink, amiket már a római birodalom ideje óta ismernek. Ilyen például a Malij-Pek-folyó mentén elterülő majdan-peki bánya. De a föld méhében még sok minden szunnyad érintetlenül. Száz kilométereket bejártam az ércerek nyomában, találtam szenet a fekete kőhordalékban, amit a folyó vetett ki. Szeretem ezt a hivatást és az az álmom, hogy visszatérek hozzá a háború után. Most sem megyek el semilyen jel mellett, ami arra mutat, hogy a talaj ércet tartalmaz. Hogy úgy mondjam, a jövő számára...

— No, ez dicséretes! — elégedett kifejezés ült ki Rankovics arcára, amelyből élesen kiállott két pofacsontja. — Éppen ez az, amire szükségünk van... Hallgasson ide, Magdics! Nekünk szükségünk van... a mi amerikai szövetségeseinknek szükségük van önre, mint geológusra és tudósra.

— Az amerikaiaknak? Mire volnék én nekik? — kérdezte csodálkozva Magdics.

— Mr. MacCurver, remélem, elég meggyőzően meg fog magyarázni önnek mindent. Találkozott Filippoviccsal s ő ajánlotta önt mint szakértőt. Az Egyesült Államokat — hogy úgy mondjuk — a katonai együttműködés céljából érdekli országunk geológiája. Kérem, járjon a kezére minden módon MacCurvernek, adja meg neki mindazt a felvilágosítást, amire szüksége van. Mindenképpen erősítenünk és javítanunk kell kapcsolatainkat a nyugati szövetségesekkel. Erre most is szükségünk van és a jövőben is hasznos lesz számunkra.

— Csak a nyugatiakkal? — kérdezte félénken és várakozóan Magdics.

— Ami az oroszokat illeti — rikkantotta vidáman Rankovics — azokkal amúgyis nagyszerű viszonyban vagyunk. Ősidők óta! Mindenkor!... Hiszen testvérek volnánk, szláv testvérek! Errenézve csak azt tanácsolom, politikai biztos, ne nyugtalankodjék! Egyelőre ennyit akartam mondani... Ha sikerül tudományos kapcsolatra lépnie az amerikaiakkal, a jövőben biztosítjuk önnek a lehetőséget, hogy szélesebb alapon foglalkozhassék kedvelt munkájával.

Kegyesen mosolygott és keményen kezet szorított Magdiccsal. A politikai biztos nyomasztó hangulatban hagyta el a törzs helyiségét. Még mindig magán érezte Rankovics makacsul beléje fúródó pillantását s a legcsekélyebb öröm nélkül emlékezett vissza váratlan mosolyára és látszatra hízelgő indítványára. „Amerikaiak... tudományos kapcsolat..." Új, csábító, de ugyanakkor ijesztő, érthetetlen távlatok tárultak Magdics elé. Rankovics szavaiban, szemének kifejezésében valami ki nem mondott, alattomos dolog lappangott, mintha bizonyos kétesen gyanús tettekre ösztökélné... „Furcsa egy ember — gondolta magában Magdics — olyan nyúlós-iszamos fajta, ezzel nem lehet meghitten elbeszélgetni..."

8

Grombac, a forradalmi bíróság elnöke utána nézett Magdicsnak, míg csak az el nem érte az erdei tisztást: Perucsica ott már felsorakoztatta a zászlóaljakat, hogy az egyiket a harminc kilo-

méterre fekvő Glamocs felé, a másikat pedig Szin környékére küldje. Grombac jelt adott Blazso Katnicsnak.

A Sumadiai-zászlóalj politikai biztosát Rankovicshoz rendelték. Ott üldögélt a folyosó sötét zugában s félve várta, hogy számot kell adnia Korcsagin Bogovinában elkövetett önhatalmú vállalkozásáért és a zászlóaljban előfordult néhány más, ehhez hasonló fegyelemsértésért. Várakozása ellenére a Politikai Iroda tagja és KB káderosztályának főnöke, barátságosan fogadta a politikai biztost. Hellyel kínálta meg maga mellett, érdeklődött egészsége felől, megkérte, hogy gyujtson rá s végül a dolgok állásáról kezdett beszélgetni. Rankovics célzott arra, hogy a háború már vége felé jár, hogy Hitler minden bizonnyal elveszti, a Szovjetunió pedig még a második front létrehozása nélkül is győzni fog.

— Persze, hogy győzni fog — hagyta rá engedelmesen Katnics.

— De mi lesz majd tovább? Hogyan gondolod? Hisz foglalkozásodra nézve te történész vagy! Főiskolai képzettséged van. Én pedig azelőtt falusi szabó voltam. Magyarázd meg tehát nekem, milyen helyzet áll elő a Balkánon, ha idejön a Vörös Hadsereg. Már maguknál a történelmi hagyományoknál fogva is szovjet befolyás alá kerülünk, nem igaz?

— Minden bizonnyal.

— Úgy. De mi lesz tovább? Milyen irányban fogunk fejlődni? — Rankovics mosolyogva tekintett a politikai biztosra.

— A szocializmus irányában — felelte Katnics, de nem egészen határozottan s habozva hozzáfűzte: — Ez igen népszerű jelszó.

— Úgy. Szóval az a véleményed, hogy nekünk, vezetőknek figyelembe kell vennünk a tömegek kívánságát?

— Hát hogyne! Hogy is lehetne máskép?

— De nem ragadnak-e magukkal, Katnics, túl messzire a szocializmus útján ezek a tömegek? Olyan messzire, hogy ez már nem felel meg nyugati szövetségeseinknek? Mi lesz akkor?

— Hm. Nehéz volna megmondani...

— Ravasz róka, ne bújj ki a következtetés alól! Hiszen te nagyon jól tudod: Anglia és az Egyesült Államok látják, milyen stratégiai helyzetet foglal el Jugoszlávia a Balkánon s ezért se az egyik, se a másik nem engedi meg, hogy elforduljunk tőlük és egyoldalúan a Szovjetunió felé orientálódjunk.

— Értem — mondotta elgondolkozva Katnics, miután elkapta Rankovics fejtegetéseinek fonalát.

— Márpedig, ha így van, akkor nekünk előre rá kell tapintanunk az eseményekre s fontolóra kell vennünk a jövőt. A mi feladatunk az — nyíltan beszélek veled, Blazso — hogy eleve fel-

készüljünk arra az önálló szerepre, amelyet Jugoszlávia és a mi szerb népünk tölt majd be a háború befejezése után nyugati barátainkkal szövetségben. Nem volna-e jó, Blazso, hogy a cél érdekében már ma, amíg nem késő, némileg mérsékeljük embereinkben azt, hogy vakon utánoznak mindent, ami orosz, ami szovjet és túlságosan hiszékenyek minden orosz ember iránt? Odáig mennek ostoba szeretetükben, az ördög vigye el, hogy például, ezek a csernogorjai zsiványok a legnagyobb szemű burgonyát, amit földükön tenyésztenek, „russziánka"-nak, orosz burgonyának keresztelik el! Mit szólsz hozzá? Hogy tekintesz te erre a dologra?

Katnics késett a válasszal. „Csak nem provokáció akar ez lenni? Valami kelepce? — ötlött föl benne a gondolat. — Talán a lojalitásomat ellenőrzik?"

Rankovics nem is várt a válaszra.

— Meg kell még értened azt is — folytatta a KB tagja, egyre suttogóbbra fogva hangját, — hogy nekünk máris át kell térnünk pártunk és hadseregünk belső erőinek megszervezésére... hogy később sikerrel érvényesíthessük — mint mondottam — önálló politikánkat. Nemzeti becsületünk és méltóságunk követeli ezt.

Katnics Rankovicsra pillantott:

— A szocialista fejlődés útja, persze a nemzeti sajátosság figyelembevételével.

— Igen, igen, igen! — helyeselt Rankovics. — Éppen erről van szó... Éppen most gyüjtöm össze a megbízható embereknek egy csoportját: az ő segítségükkel működöm majd ebben az irányban. Káderekre van szükségem. Látom, te sem ellenzed, hogy alkalomadtán vezető tisztséget foglalj el az állami vagy pártapparátusban, ugyebár?

— Mit kell ebből a célból tennem konkréten?

— Először is mint történésznek, az a kötelességed — én bízlak meg ezzel, pártmegbízatás — hogy annak az alapján, amit mondtam neked, megfelelő megvilágításban dolgozz ki afféle tudományos, politikai előadást, vagy ahogy nálatok nevezik...

— Értekezést — sietett a segítségére Katnics.

— Igyekezz olyan tényeket felkutatni, hogy népeinknek történelmi nézeteltéréseik voltak a régi Oroszország kormányzó köreivel. Mert hát voltak nézeteltérések, nem igaz? Egyszóval el kell terelni valahogy harcosaink figyelmét a Szovjetunióról, ki kell emelni előttük — legalább közvetve — nyugati barátaink érdemeit. Ez lesz, hogy úgy mondjam, a diplomai értekezésed, amivel bevonulsz majd a magas politika szférájába.

— Szívesen megteszem. Igyekszem majd felkutatni az idevágó anyagot. A főiskolán tartott előadásaim kivétel nélkül arra a koncepcióra épültek, hogy...

— Másodszor — szakította félbe Rankovics, s széles tenyerével az asztalra csapott — át kell térni a cselekvésre! Enélkül egy lyukas garast sem ér az egész elméleted. Konkréten? Tessék. Itt van nálatok ez a Zagorjanov meg Korcsagin... Olyanok, mint az élesztő a tésztában. „Pobratim"-ok... Már maga ez a név: Korcsagin... Magdicsot éppen most utasítottam, hogy mondjon köszönetet mindkettőjüknek a bogovinai vállalkozásért. Az egész zászlóalj előtt csak maradjon úgy, mintha köszönet volna. De rád nézve, Blazso, semmisnek nyilvánítom ezt a köszönetet. Azokkal szemben, akik önhatalmúan jártak el, nincs elnézés, nincs irgalom! Értetted? Mellesleg, régóta van a zászlóaljban Korcsagin?

— A fölkelés óta.

— Szóval átvészelte Igmant, nem hagyta ott a fogát Gacko alatt sem és ott volt Szuteszkánál is?! Akkor hát túl sokat látott és túl sokat tud harcunk történetének szomorú lapjairól. — Rankovics suttogóra fogta hangját.

Rövid hallgatás állott be.

— Szomorú lapok — csak az ajka mozgott s szemét fájdalmas kifejezésre kényszerítette. — Sikereinkkel szemben ez szinte hihetetlennek látszik.

— Egyenesen képtelenségnek — kapott a szón Katnics.

— Mennyire igazad van. — Rankovics alig észrevehetően mosolygott. — Jó hírünk és tekintélyünk a Szovjetunióban megrendül, ha történetünk szomorú lapjairól ott tudomást szereznek, még ha ettől a Zagorjanovtól is. Neki pedig kenyerespajtása, Korcsagin kotyoghat ki majd valamit... A Szovjetuniót illetően ideig-óráig ragaszkodnunk kell szokásos deklaratív politikánkhoz. Világos? Nyájas szeretettel kell bánnunk természetesen a szovjet emberekkel, de semmiesetre sem szabad a hátsó bejárat felől bebocsátanunk portánkra. Márpedig ez a Zagorjanov, amint látod, hadseregünknek kellős közepébe furakodott be. És Korcsagin folyton-folyvást vele van. Mi a véleményed egyébként, Korcsaginról? Fecsegő természetű?

— Minden kitelik tőle. Lobbanékony és nem elég fegyelmezett. Ön ismer jól engem, ugyebár? Mindenkor szerb hazafi voltam és sehogysem tudom elviselni ezt a Korcsagin nevet: nem szerb név ez. Miletics nem tartja becsben a nemzetiségi hagyományokat. Csodálkozom, hogyan adhat neki Perucsica és Vucsetin zászlóaljparancsnok felelős megbízatásokat.

— Ami Vucsetint illeti, majd később még beszélünk róla. Perucsica pedig... Ó, Perucsicáról külön beszélgetünk. Zagorjanovot és Korcsagint illetően: ha látod, hogy torkodon akad, mint a szálka, ami fölöttébb valószínű, egyáltalán nem lep meg majd és

nem keserít el túlságosan, ha megtalálod az eszközöket... Megértesz, ugyebár?...

— Értem — felelte fojtott hangon Katnics.

— Hogy miképpen: magad döntöd el. A te gondod. De óvatosan járj el. A Népvédelmi Osztály, a NO* támogatását biztosítom.

Rankovics merev, üveges tekintete egyenesen Katnics szemének pupillájába fúródott s mintha egész valójába behatolt volna, gúzsba kötötte akaratát, csírájában fojtott el minden kísérletet, hogy kibújjon a veszélyes megbízatás alól.

Rankovics a szék támlájának dőlt s cigarettára gyujtva eregette a füstöt.

— Mellesleg szólva, olvastad Macchiavelli „A fejedelem" című könyvét?

Katnics bólintott.

— Tito állandóan a zsebében hordozza. Sok értelmes dolog van benne, amit megtanulhat az ember. Minden eszköz meg van engedve! A cél szentesíti az eszközt! Egyetértesz ezzel?... Igaz is, majd elfelejtettem, ajándékot hoztam neked a marsalltól. Egy ízben szóvá tettem előtte ügybuzgóságodat. — Rankovics keresgélni kezdett elegáns zubbonya zsebében. — Itt van. Cigarettaszipka: rénszarvasagancsból faragták. A rénszarvas Oroszországban tenyészik... Sajátságos szimbólum... érted?

S Rankovics orrhangon fölnevetett.

Katnics néma alázattal vette át az ajándékot.

9

A hóborította Dinári-Alpok már mögöttünk maradtak. A meredek Kamesnics-hegynyeregről leérve ismét őszi időjárásba jutottunk. Bokáig merült a lábunk a cuppogó latyakban, meg-megcsúsztunk az utat borító nedves kerek köveken. Hébe-hóba az őszi vetés eleven zöldje örvendeztette a szemet; a behordatlan kukorica-parcellák melegen csillogtak a nap rózsaszín sugaraiban, a szél ide-oda görgette a mezőn a gyökerüktől elszakadt kökény- és vadmeggy-gallyakat.

Egyhangú tájék. De mennyi örömkiáltás és dal harsant itt széltében-hosszában! Fenyőgallyal, szőlővenyigével átfont, a mi tiszteletünkre emelt diadalívek alatt haladtunk át. Az asszonyok, öregek és gyerekek forró szeretettel, büszkén köszöntöttek bennünket: „A mi seregünk! Éljenek a sumadiai harcosok!" Tudták, hogy megyünk segíteni Csernogorja népének és tiszta szívből sikert kívántak nekünk.

* Titóék felderítő szervezete a háború alatt.

Emelkedett, szinte ünnepi hangulat uralkodott a zászlóaljban. Az én erőm is dagadozott, egyre nagyobb vágyat éreztem a cselekvésre. Tomas Vucsetin zászlóaljparancsnok felajánlotta a lovát, de határozottan visszautasítottam. Ez a magas, ösztövérképű, keskeny, zártajkú csernogorjai tartózkodó, sőt rideg volt irányomban, csak csodálatosan nyugodt, mélyen ülő szeme sugárzott a melegségtől, amikor erőnek-erejével rá akart beszélni, hogy üljek fel a hegyi lovára.

Vidám és élénk volt Jovan Miletics, akárcsak a többiek. Úgy tetszett, mintha minden aggodalmáról megfeledkezett volna. Már magam is úgy véltem, hogy nemrég tapasztalt nyomasztó hangulata túlzott gyanakvásából, hirtelen rászállott búskomorságából fakadt. Mint ahogy sejtettem, semmi baj nem történt vele. Rankovics nem fogadta személyes kihallgatáson, de Magdics dandárpolitikai biztos útján mindkettőnknek köszönetét tolmácsolta. De azért Jovan mégis sápadtan lépett be reggel az őrházikóba. Arca idegesen remegett. „Jó, hogy velem voltál Bogovinában, jó, hogy most is velünk vagy" — mondotta.

De most már boldog volt Jovan: minden szerencsésen végződött és a zászlóalj is végre hadba indult: az ő szülővárosa, Szplit felé haladtunk. Úgy rémlett neki, mintha a szél már hozná is feléje a dalmát partvidékről a vízi növények fanyar illatát. Most felrajzott emlékezetében, hogyan bolyongott játszótársaival a szpliti félsziget homokzátonyain, a napmelegítette kövek között alvó rákok után kutatott, vagy moszatot gyüjtött, amivel Dalmáciában a burgonyaföldet trágyázzák.

Jovan váltig hajtogatta, hogy oda leszek Dalmáciától, elbűvöl a természet, gyönyörűséggel fogom szemlélni a régi velencei stílusban épült, csinos fehér házakat, az ősi bazilikákat és kolostorokat, a nyájas-barátságos halászfalvakat, amiket elborít a zöld lombozat meg az évenként háromszor nyíló rózsa.

— Ha életben maradok — mondotta — akkor segítségére leszek népemnek: fáradozzék azon, hogy Dalmácia ne csak szép, hanem boldog is legyen, mint Szovjet-Abházia vagy Grúzia. Ugye, Kicsa?

A századparancsnok mosolyogva nézett körül.

— Természetesen! — hagyta rá. — Mi meg Bajóval visszamegyünk a gyárba s mi is rajta leszünk, hogy úgy éljünk és dolgozzunk, mint a Szovjetunióban. Nincs ellenedre, Bajo?

Bajo, szakaszparancsnokunk, válasz helyett rázendített a „Hej, szlávok!" című dalra.

Ott dolgozott ő is abban a kragujeváci gyárban, ahol Jankov. Kovács volt. Jól az emlékezetébe véste, amit a minap az őrházikó-

ban a szovjet munkásokról mondtam. Érzéseit ebben a szózatszerű dalban fejezte ki...

Sok munkás volt a mi szakaszunkban. Radiszlav és Tomiszlav Sztankov, ez a két testvér egyenest a bányából lépett az osztagba. Még most is feketéllett az arcuk a pórusaikba behatolt szénportól. Radiszlavnak rövid, fekete, kondor haja volt, alig maradt meg rajta a kis katonasapka. Erősebbnek, szívósabbnak látszott öcscsénél. De a látszatra vézna Tomiszlav semmiben sem maradt mögötte. Ő vitte az aknavető csövét. Radiszlav pedig a szíjra erősített acéllemezt hordozta vállán. Valamelyik ütközetben aknavetőt zsákmányoltak a németektől, felszedték hozzá az aknával tele ládákat, megtanultak tüzelni, s most már ágyúról álmodoztak.

Volt nekünk páncéltörő fegyverünk is, rajta a szovjet jelzés. Egy fiatal harcos, Koce Petkovszkij találta nemrég az erdőben. Meg volt győződve róla, hogy ezt a fegyvert maga Sztálin küldte a partizánoknak s őrizte, mint a szeme fényét. Petkovszkij költő volt. A faliújság — „A sumadiai harcos szava" — gyakran hozta hazafias költeményeit, amelyeket a hazájának, Macedoniának jobb jövőjébe vetett hit hatott át. A versek címét Ajsa Basics pingálta ki türelmes kézzel.

Mellettem lépdelt két régi homoljei ismerősöm: Gyuro Filippovics és Branko Kumanudi. Gyuro némán, hosszan, mosolyogva tekintett reám és büszkén vitte a zászlóalj lobogóját, ami szerbül „borjak"-ot jelent: kis vászondarab volt ez, kivarrott vörös csillag rajta, a széle megfakult, rojtos lett, sok helyen golyó szakította át. Az első partizánok ez alá a zászló alá gyülekeztek, a Koszmaj-hegyen. Nem egyszer tűzte ki a zászlót Filippovics az ellenséges állásokra. Erősen szaporázta lépteit Branko, igyekezett, hogy le ne maradjon, mint valami golyó görgött a nyomunkban s kíváncsian hallgatta, miről beszélek Jovannal.

— A Cetina-folyó völgye! — szólalt meg Miletics s karját szélesre tárta. — Nézzétek! — mosolygott boldogan. — Dalmácia!

Egy falu tűnt fel előttünk. Hirtelen kiáltások hangzottak:

— Vigyázzatok!

Sietve félreugrottunk.

Bárányból subában lovasok ügettek előre. Csupa válogatott, tagbaszakadt, veresképű fickó. Az árokba szorítottak és sárral fröcsköltek be bennünket. Az utat tisztították meg egy vézna, jelentéktelen külsejű lovas számára. Új angol köpenyt viselt, feltűrt gallérral, egy nagy gyorstüzelő pisztoly szíja lógott a nyakában. Elegáns csizmába bujtatott kurta lába alig érte el a kengyelt; könyökben himbálódzó keze ernyedten tartotta a kantárt. Marko volt, vagy másképpen Rankovics. Előtűnt egy pillanatra nagy csontos képe, hosszú orra és bikahomloka alól kimeredő szúrós

tekintete, amely végigsiklott a menetelő oszlopon. Telivér, keskenyfejű, sötét pejlova testét jobbra-balra vetve bizonytalanul poroszkált.

A katonák újra sorba igazodtak és rágyujtottak egy nótára. Miletics hallgatott. Meglepődött a félelmetes Rankovics láttán, mert azt hitte, hogy már régen elutazott a zászlóaljtól.

A lovasok nyomában bevonultunk a faluba, ahova Blazso Katnics zászlóalj-politikai biztos már előbb bevágtatott. Valami ismerős, hazai szellő áradt ebből a faluból. Csaknem minden ház falán ott láttam a párt harci jelszavait és ilyen feliratokat: „Szovjetunió", „Sztálin". A királyi Jugoszlávia régi címereit meg az olasz szavakat gondosan áthúzták vagy bemeszelték. Egy kőépület előtt, amely borókagallyakból font füzérrel volt díszítve, egész sereg paraszt fogadott bennünket. Egy magas testes öregember, agyagszín öltönyt viselt, vörös szalaggal a hajtókájában, mihelyt a lovasok megállították paripájukat és Rankovics előrelovagolt, méltóságosan intett s a falusiak telitorokkal harsogták:

— Zsiveo Tito! Zsiveo Marko, a mi legkedvesebb vendégünk! Ti-to, Ti-to! Mar-ko! Ti-to, Ti-to! Mar-ko, Mar-ko! ...

Rekedtre kiabálták magukat, arcuk elkékült az erőlködéstől, amint ütemesen harsogták a neveket s olybá tűntek a hangok, mintha dobot vertek volna.

Katnics oldalvást figyelt, mint a rendező: meg volt elégedve munkájával. Petyhüdt képéről lerítt a megelégedés. Hol festett bádogcsillagos katonasapkáját szorongatta és kopaszodó fejét törölgette, hol meg lovaglónadrágjának zsebébe dugta a kezét, csizmája orrán himbálta magát, harapdálta és ide-oda tologatta a foga között tartott nagy cigarettaszipkát. A zászlóaljban már mindenki tudta, hogy ezt a rénszarvas-agancsból faragott szipókát Tito marsall küldte neki ajándékba.

Rankovics hiúságának hízelgett az ünnepélyes fogadtatás, helyeselve bólintgatott Katnics felé, amikor az odaszaladt hozzá, hogy lesegítse a nyeregből.

Mi a parasztházakban és kis kőkerítésekkel övezett apró udvarokban széledtünk szét pihenőre. Ruzsica és Ajsa feltűnő helyen azon mód kifüggesztették a faliújság legfrissebb számát. A faliújság részleteket közölt Sztálinnak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 26-ik évfordulóján tartott beszámolójából. A dandár politikai osztálya rádión felvette az egész beszámolót, Magdics politikai biztos pedig sokszorosította. A politikai foglalkozások során ez a beszámoló szolgált fő témául Miletics és a többi politikai biztos számára. A faliújságon mindjárt szembeötlöttek a nagybetűvel nyomtatott sorok, amiket Ruzsica aláhúzott. Sztálin következő szavai voltak:

„... feladatunk az, hogy:

... felszabadítsuk Európa népeit a fasiszta hódítók uralma alól és támogassuk abban, hogy a fasiszta leigázók által szétdarabolt nemzeti államaikat újra megteremthessék; Franciaország, Belgium, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Lengyelország, Görögország és a többi, német járom alatt lévő állam népeinek vissza kell nyerniök szabadságukat és függetlenségüket..."

Ezután következett az én cikkem a kolhozokról, a továbbiakban pedig díszkeretben közölték Koce Petkovszkij költeményét, amely Ajsa Basicsról, a partizánleányról szólt.

Egyre nagyobb tömeg sereglett a faliújság köré. A harcosok ki voltak fáradva, de azért egyik sem távozott onnan, míg elejétől végig mindent el nem olvastak. Elolvasták — ki gyorsan, ki meg betűzgetve — aztán elmondták a tartalmát az analfabétáknak. Ezek az emberek nemigen pazarolták érzéseiket, de lelkükben ott szunnyadt a mélységes szeretet Hazám iránt, a fölszabadító Vörös Hadseregbe vetett törhetetlen hit.

Nehéz volna elmondani, milyen büszkeséggel hallgattam a harcosokat és éreztem magamon meleg tekintetüket. Most először ismertem fel igazán, teljes nagyságában azt a felelősségemet, hogy méltó módon képviseljem ebben az országban dicső Hazámat.

Rakics zászlóalj-számvevő meghívott bennünket egy kis „csorbá"-ra, sűrű liszttel berántott levesre. A kiéhezett harcosok mohón nekiestek a levesnek. Branko Kumanudinak volt a legnagyobb kanala. Mindig az övébe tűzve hordta, mint valami gránátot.

— Még szétreped a szád tőle — nevetett Djuro.

— Biz isten, nem — és Branko nagyot nyelt, úgy, hogy majdnem cigányútra csúszott a leves. — Ej, csak hazakerülhetnék most: enném a jó szalonnát meg a foszlós kalácsot. De ez itt, ez is étel? — Útálkozva még egy kanállal löttyentett a szájába a levesből. — Rossz karácsonyesténk lesz.

— Csakugyan, hiszen máma karácsony küszöbén állunk — jutott eszébe Petrovszkijnak. — Mivel ünnepeljük meg?

— Azzal, hogy bevesszük Szint — felelte Bajo. — Holtbizonyos, hogy bevesszük! Be kell vennünk... Olvastátok, mit mondott Sztálin: most a németeknek nem azért fáj a fejük, hogy a hájukat növesszék, hanem, hogy a bőrüket mentsék.

— Mink talán közel vagyunk a hájhoz? — És Branko rímánkodó, panaszos hangon karácsonyi dalocskába fogott:

Bozsics ekkép énekel:*
„Bort hozzatok énnekem."
Majd ilyen szót hallatott:
„Jó szalonnát hozzatok."
Végül egy nagyot kiált:
*„Hozzátok a rakiát!"***

A partizánok gúnyosan mosolyogtak:

— Arra ugyan várhatsz.

— Megkapod holnapután kiskedden.

— Látod, mégis elhozta! — És Branko a közeledő Ajsa felé intett. — Basics — Bozsicsnak! — És nagyot nevetett a saját szójátékán.

Ajsa néhány cső sültkukoricát tartott katonasipkájában. Azok között osztotta szét, akiket gyógyított, engem is megkínált, az utolsót pedig Petrovszkijnak nyujtotta és elpirult.

— A drága Koce-nek! — nevetett fel epésen Branko. — A költeményért.

— Nyughass! — csapta el a szót Jovan. — Ne beszélj ostobaságot! No, bajtársak, készüljetek, hallgassuk meg a legújabb híreket. — Azzal felém fordult: — Ez itt Matje Macsek, pártbizottságunk titkára.

Cingár, harminc év körüli ember közeledett felénk. Derekát kissé előrehajtotta, úgy, hogy hamarjában nem lehetett megállapítani, meg akar-e hajolni előttünk vagy általában ilyen a járása. Papírt tartott a kezében. Azt hittem, hogy Macsek most majd valami rendkívüli rádióközleményt olvas fel.

Amikor a titkár megpillantotta a faliújságot, gyorsan átfutotta, csodálkozva ránt otta fel keskeny szemöldökét, aztán visszatért a nagy kőházba. A tornác lépcsőjén ott állt egy testes öregember, mellén a vörös szalaggal, Rankovics meg Katnics.

Felfüleltünk. Rankovics és Katnics odalépett a faliújsághoz. Olvasni kezdték, Rankovics mondott valamit, visszafordult a ház felé s menet közben korbácsával a csizmája szárát csapkodta. Katnics továbbra is figyelmesen tanulmányozta a faliújságot.

Macsek pedig hozzánk lépett és unalmas, egykedvű hangon olvasta fel azoknak a nevét, akiket a helyi népi bizottság elnökéhez meghívtak ebédre.

* Bozsics = karácsony.
** Rakia = pálinka

Mint valami kastély, emelkedett ki a sok viskó közül egy cserepes ház, oszlopos tornáccal. Fent a kéményen szélkakas.

Együtt léptünk Mileticcsel a tornácra. Katnics fogadott bennünket, aztán karonfogott.

— Ma van karácsony estéje. Természetesen, mi ezt nem ismerjük el; a vallás — ahogy mondják — ópium a népnek, ezzel teljesen egyetértek, de mi, szerbek, nagy hívei vagyunk a hagyományoknak s hagyomány-tiszteletből mért ne ragadnánk meg az alkalmat, hogy egy kicsit jóllakjunk? Biztosan megéheztél, mi? Hű, mennyire lesoványodtál!

Beléptünk a szobába. A falat tölgyfagallyak díszítették, még rajtuk voltak a rozsdabarna levelek.

— Ide ülj, a díszhelyre, mint legkedvesebb barátunk és testvérünk. Egyebek között — Katnics halkabbra fogta a hangját és Rankovics felé biccentett — a cikkedet helyeselte. Jól megírtad! Bogovinai vállalkozásod, publicisztikai tehetséged — nagyszerű ajánlólevél.

Furcsán, fonákul éreztem magam a sárgászöld szemek kutató tekintete alatt. Mire való ez az alakoskodás? Hiszen Jovantól tudtam, hogyan vélekedik Katnics valójában a mi bogovinai vállalkozásunkról. Meg aztán azt sem valami szívesen engedte meg, hogy a cikkemet közöljék a faliújságban, sőt Ruzsica szerkesztő előtt meg is jegyezte, hogy ez a cikk a harcosok számára egyelőre még „nem lónak való abrak". Most meg dicséri!

Megkönnyebbülten lélekzettem fel, amikor Jovannal, Jankovval és Bajóval együtt odakerültem a hosszú asztal végére, közel a kijárathoz. A zászlóaljból meghívott parancsnokok és politikai munkások közül csak Tomas Vucsetin hiányzott. Az ebéd alól azzal az ürüggyel vonta ki magát, hogy el van foglalva.

A mi hétköznapi, egyszerű katonalevesünk után egy kicsit még meg is hökkentünk, amikor itt sült birkahúst meg tyúkot tálaltak elénk. A tálak között borral telt fonottkosaras palackok és pálinkás kancsók állottak. Csillogott a sok tányér aszalt szilvával és dióval megrakva, ott gömbölyödtek előttünk a rózsás töltött sütemények, vagy amint Jovan nevezte, a csesznica.

Rankovics az asztalfőn székelt. Ott ült feketén, soványan, most még jelentéktelenebbnek látszott, mint a lovon. Széles homlokú, nagy, csontos arca, amely keskeny állban végződött s hozzá a lelógó, hosszú orr, úgy külsőleg, mint színére nézve, a piros ászra emlékeztetett.

Katnics egy pohárban rózsaszín bort kevert pálinkával Rankovics részére. Minden figyelmét erre a műveletre összpontosította.

— Pokoli portéka ez a koktél! — s csettintett a nyelvével.

Rankovics egyik szemét behúnyva, rejtett mosollyal vette át az italt s mintha tréfás kedvében lett volna, a vöröses, átlátszó folyadékkal megtöltött poháron keresztül engem vizsgálgatott. Ujjával keményen megmarkolta a poharat. Bántóan nyomasztó jeges tekintetét rám szegezte. Furcsán kezdtem érezni magam s elfordultam.

— Zagorjanov elvtárs! — kiáltott felém hirtelen az asztalon keresztül Katnics. — Hát a te poharad hol van? Micsoda? Nem iszol? No, no — s ujjával megfenyegetett. — Ismerünk mi titeket, oroszokat.. Általában mi sem iszunk. A legszigorúbban tiltva van. Most azonban... amikor így szűk körben összejöttünk... s annak a tiszteletére — ennél a szónál felállott, Rankovicsra nézett s emelt hangon folytatta — hogy a Vörös Hadsereg dicsőséges csapatai fölszabadították Kievet, továbbá a teheráni konferencia tiszteletére — mi, akik itt e szerény asztalnál összejöttünk, köszöntőt mondunk arra, hogy... — Katnics elkapta Rankovics pillantását, s nem mondta végig a köszöntőt. — Egyszóval tölts csak neki, Korcsagin, abból a „prepecsenicá"-ból, abból a kisüstön háromszor is átfőtt szilvapálinkából. Erősebb az még a vodkánál is.

Rankovics várt, amíg Miletics teletöltötte poharamat.

— Elvtársaim, testvéreim! — kezdte reszelős hangján. — Igyunk a mi barátunk, Tito marsall egészségére, aki...

S nagy pátosszal kezdte magasztalni Titót. Erőlködött, szinte rikácsolta a szavakat, sűrűn akadozott s beszéde itt-ott értelmetlen mormogásba csapott át. Kihívásszerű hangos kiáltással fejezte be: „Zsiveo Tito!"

Mindnyájan utána mondták. Csak egy roskatag vén ember hallgatott, mintha nem hallotta volna a köszöntőt. Félig leborotvált feje állandóan reszketett. Ott ült észrevétlenül egy alacsony lócácskán, nem evett, nem ivott. Riadt kifejezés ült színtelen, kékes szemeiben. A magasrangú parancsnok jelenléte, az ételek bősége, ebben a nehéz háborús időben, a hangos pohárköszöntők, mindez a zűrzavar, úgy látszik, nyomasztóan hatottak rá; nem tudta, mit csináljon ukrán kobozhoz hasonlatos guszlájával.

A népi bizottság elnöke az öregemberre mutatva, súgott valamit Rankovicsnak.

— Á-á! Nagyon jó! — Rankovics kegyesen bólintott. — Ősi szokás nálunk, hogy a néphősök vitézi tetteit guszlát pengetve megénekeljük. Azt mondod, hogy emlékszik még a török hódoltság idejére? Hát akkor annál jobb. Hadd énekeljen az öreg valamit...

— Deli Markóról*! — pattant fel Katnics. — A bátor szerb vitézről! Szelleme ma is itt él csapatainkban!

S itt sokatmondó pillantást vetett Marko Kralevics druszájára: Rankovicsra.

Rankovics méltóságteljes pózba vágta magát s várta az éneket. Az öreg a térde közé vette a hosszúnyakú guszlát, amelyen egy madárka volt kifaragva, megragadta a vonót, a szőrrel átfogott hajlított fát.

Hirtelen csöndesség lett...

Megcsörrent a vasgyűrűs vonó s elnyujtott mély hangot hallatott. Hol zurboló, hol meg panaszosan nyöszörgő hangokat csalt ki a hangszerből, majd a guszlár elnyujtott torokhangon rákezdte:

Amíg nap meg hold lesz az égen,
Mindenütt emlékezni fognak Markóra...

Egyhangúan, a szót elhúzva, szinte szavalva énekelt a guszlár, Marko Kralevics, a balkáni hős, az erős és bátor dalia dicső tetteiről. A magas hangokat hirtelen mélyre cserélte fel, néha szünetet tartott, hogy torkát pihentesse s éneklés közben szinte újjászületett, hangja egyre hatalmasabb erővel, szenvedéllyel csengett, szintelen homályos szeme kigyulladt, bátorság csillogott benne.

Jovan az ásztalon ütötte a taktust s alig hallhatóan ismételte az egyes versszakokat. Felrajzottak előttem az ősrégi mondák és szájhagyományok, a mi Ilja Muromecünkre gondoltam, a mult egybefonódott a jelennel... Valami rokoni, közeli áradt felém a guszlár dalából.

Mikor befejezte, mindnyájan némán ültünk egy ideig, aztán valaki megkérdezte:

— És hogyan halt meg Marko?

— Nem halt ő meg, gyermekeim — felelte komolyan és méltósággal az öreg. — Egy barlangban alszik, szablyája kőbe fúrva mered előre, Sarec paripája pedig mohát eszik. Mihelyt a kő szétmállik és a kard kiugrik hüvelyéből, Marko felébred. Felpattan akkor paripájára és eljön, hogy megmentse népét.

— Már el is jött! — kapott a szón Katnics s felállott poharával kezében. — A mi Markónk egészségére! — kiáltotta Rankovicsra pillantva. — Most pedig — fordult az öreghez — énekelj nekünk arról az emberről, akit egész népünk szeret. Atyó, hallod!?

* Deli Marko — délszláv mondahős.

A guszlár gondolkodóba esett, aztán mosolygott. Ez a mosolygás saját gondolatának szólt. Arca megvilágosodott, büszkén felszegte fejét, aztán ünnepélyes hullámzással, kissé reszketve, de kristálytisztán ömlött a dal. A húrok emberi hangon énekeltek. Hívó szózat, kérelem és öröm sugárzott belőlük.

Ó, Sztálin, te népeknek vezére,
Te nélküled mi nem élhetünk...

Mennyi lélek volt az öreg hangjában s szavaiból milyen tiszta és mélységes szeretet áradt Sztálin felé és milyen erős hit az igaz ügy győzelmében. A parancsnokok és a politikai munkások lesték az öreg minden szavát, a húrnak minden hangját, megfeledkeztek az ízes ételekről, kialudt cigarettájuk és pipájuk.

Mikor az öreg befejezte az éneket, dörgő kiáltások hangzottak: „Sokáig éljen Sztálin!", „Éljen a Vörös Hadsereg!" Olyan taps zúgott fel, hogy a falat díszítő tölgyfagallyakról lehullottak a levelek.

Hirtelen észrevettem, hogy Miletics arca nagy zavart árul el. Figyeltem, hogy hova néz.

Rankovics összeráncolt szemöldökkel meredt az öregre, s oly erővel szorította üres poharát, hogy ujjának izületei elfehéredtek. Mosoly ült az ajkán, de úgy rémlett, hogy míg ez az ajak köszöntő szót kiált, őt magát veszett düh marcangolja.

Jovan a kabátujjamnál fogva szép csendesen magával vont és a fülledt levegőjű szobából kiléptünk az utcára.

11

Az út mentén jobbra és balra, a domboldal sziklás kiszögelléseinél, rendetlen összevisszaságban alacsony, kétfelé hajló zsúpfedelű viskók lapultak. A szalmatető már félig megrothadt rajtuk. Szúrós cserje-gallyaktól fedett kőfallal voltak elkerítve az apró földparcellák s nem is annyira mezőre, mint inkább földdel teleszórt hatalmas kosarakra hasonlítottak. Valamikor a múzeumban láttam afféle özönvíz előtti falu kicsinyített mását. Ezek is épp ilyenek voltak.

Miletics bánatosan nézett körül.

— Gyerünk be, pajtás, ebbe a „kucsába", ide a viskóba — ajánlotta. — Legalább megnézed, hogyan él a mi falusi népünk. Azt hiszem, itt van szálláson Vucsetin. Egyúttal azt is megtudjuk, mikor indulunk.

Beléptünk a tyúktrágyaszagú pitvarba, abból meg egy mennyezet nélküli füstös-kormos kamrácskába. Volt rajta egy marhahólyaggal bevont nyílás, valami ablakféle.

A félhomályban, a földes padlóra hintett szalmán három vékony, görbelábú, félmeztelen gyerek mászkált. Szemecskéjük mohón csillogott. Körülfogtak bennünket, bizalmatlanul tekintgettek ránk; könyörgő és ugyanakkor komor kifejezés rajzolódott kékes-halovány arcocskájukra.

A negyedik fiú — tizennégy éves lehetett — úgy látszik, éppen most hozott az erdőből badnyákot, egy sudár tölgycsemetét, aminek levelei még zöldek voltak. A tölgyecske a sarokba volt támasztva, a fiú gyönyörködött benne, sehogy sem szánta rá magát arra, hogy a szokáshoz híven meggyujtsa. Mikor meglátott bennünket, zavarba jött, félmeztelen testét eltakarta rongyaival.

— Dobor dan — jó napot — köszöntött szomorú hangon a tűzhely melléről feltápászkodó hajlott hátú, bozontos hajú férfi. — A parancsnokhoz jöttek? Nincs itt. Elment, hogy csorbát hozzon ezeknek a csókafiókáknak. Üljenek le, kérem.

A tűz mellé kuporodtunk. A nedves giz-gaz, burján nagyon nehezen fogott tüzet a kis bádogrúdra akasztott bográcsalatt, amiben kukorica főtt.

Körülnéztem. A kunyhóban nem volt se lóca, se asztal. Lehet, hogy egyáltalán nem is volt neki, vagy pedig kitette valahová, mert ahogyan Jovan mondta, „az istenanya meg az igaz szívű József ezen a napon nem használt semmiféle bútort". A falba vert ékeken hagymakoszorúk lógtak, meg veres paprika, valami tarisznya és holmi ruhaféle. A polcon szegényes agyagedények szomorkodtak. A sarokban rúdra erősítve deszkából összetákolt priccs állott, vastag daróccal letakarva. Ez volt az egyetlen ágya az egész családnak. Semmi egyéb nem volt a kunyhóban.

— Hogy hívnak? — kérdezte Jovan.

— Vuja Hrisztics.

A gazda hirtelen mentegetőzni kezdett, bocsánatot kért, hogy főtt kukoricán kívül nem tud egyébbel megkínálni bennünket.

Kézmosásra kért fel bennünket. Valahonnan a priccs alól előhalászott egy nagy piros almát s betette a tiszta vízzel telt tálba.

— Hogy maguk is olyan egészségesek, erősek és pirosak legyenek, mint ez az alma — magyarázta.

Vuja Hrisztics újra keresgélni kezdett a priccs alatt s vigyázva átnyujtott nekünk egy új törülközőt, amelynek szélére vörössel fogazott bástyát hímeztek, hátterében egy névvel: *Sztálin*, és a nyomorúságos viskó egyszeriben megvilágosodott, ékesebb lett.

— A feleséged varrta ki, ugye? — kérdezte sugárzó arccal Jovan. — Hol van?

— A csetnikek lemészárolták — nyögte tompán Hrisztics.

— Miért?

— Ezért a törülközőért. Kettő volt belőlük. Az egyiket eldugtuk, a másik a falon lógott. Mihelyt meglátták, már rántották is le és ordítottak: „Ahá, itt kommunisták laknak!" És...

— Leszúrták az anyámat ezek a bozontos haramiák! Fasisztáik! — kiáltotta csengő, éles hangon az idősebb fiú.

Rettenetesen sovány volt. Elálló fülén átvilágított a tűzhely lángja.

— Ha megnövök, majd megmutatom nekik! — tette hozzá mogorván.

— Helyes — mondta Jovan. — Ne gyujtsuk-e meg a badnyakot ebből az alkalomból?

— Gyujtsuk meg! — hagyta rá a fiú.

Együtt húzták elő a sarokból a fiatal tölgyfát és a leveles végén ünnepélyesen a tűzre helyezték. Szikrakéve csapott föl a szinte megszenesedett, fekete, füstölgő tető felé. Fönn, a hosszúrojtos koromcsipke libegni kezdett.

Csodálkozva, örömrepesve rikkantottak fel a gyerekek.

— Sok-sok évig éljetek — szólt megindultan Miletics. — Ahány szikra száll itt, annyi boldogságot, annyi jószágot, annyi termést kívánok a következő évben. Úgy legyen!

— Ámen! Megszületett Krisztus — mormogta áhítattal Hrisztics, azzal sietve leterítette előttünk a kecskebőrből készült szőnyegecskét és elhelyezte rajta a szegényes lakomát: főtt kukoricát, gesztenyét, mogyorót.

— Megszületett Krisztus! Megszületett Krisztus! — kiabálták a gyerekek és nagy bukfencezés közben feltúrták a szalmát, hogy megkeressék a Jovan által eldobott pénzdarabot. Nevettek és cérnaszál hangon csipogták: — Piju, piju, kvák, kvák! Piju, piju, kvák, kvák!

A tyúkokat és a ludakat hívogatták be a házba, hogy mennél több legyen belőlük a következő esztendőben.

— Adja isten, adja isten — ismételte elgondolkozva Vuja Hrisztics és hirtelen így toldotta meg: — Minket már csak az isten és az oroszok menthetnek meg.

— No, az istennek ehhez semmi köze... Hanem a szovjet emberek, olyanok, mint ez itten — Jovan rám mutatott — az igaz, azok segítenek. Boldogságot hoznak nekünk.

Hrisztics zavartan, félénken mosolygott:

— Orosz vagy?

Úgy gondolom, nem hitte el egészen, hogy orosz vagyok, de kíváncsiság és remény csillant föl gyulladásos, dagadt szemében. Az idősebb fiú meg egészen felfalt a szemével.

— Ne feledd, öreg — folytatta Jovan — a mi ünnepünk még csak ezután jön el. Már közeleg. De nem jön ám el magától. Tudod, mit mondott Sztálin elvtárs? „A győzelmet — azt mondta — nem adják harc és erőfeszítés nélkül. A győzelmet harccal vívják ki." És mi is harccal vívjuk ki, öregapám, esküszöm neked a becsületemre. Igaz-e, Nyikolaj testvérem? Együtt vívjuk ki a győzelmet.

Közben kinyílt az ajtó és belépett rajta Vucsetin zászlóaljparancsnok. Letette a szőnyegre a forró csorbával telt tálat.

— Tessék, az asztal terítve van — mondta. — Üljetek le, barátaim. Kevés az időnk, nemsokára indulunk.

...Egy óra mulva felsorakoztunk.

A fiú — Hrisztics fia — a kunyhó küszöbén állva, sokáig nézett ránk mélázó szemmel. Majd elszántan odalépett Vucsetinhez:

— Magukkal megyek, parancsnok elvtárs. Megengedi?

Az apja nem is beszélte le.

— Ebben a háborúban két felnőtt fiam esett el — mondta Vucsetinnek. — De látod, négyen már fölcseperednek. Ha ezek nem lennének, magam is elmennék. Csak hadd menjen Vaszko. Csak minél hamarabb vége legyen a háborúnak... Ments meg minket, ó istennek kedves szent Szávo és te is, szent istenanya — rebegte keresztet vetve. S most már valamennyi harcoshoz fordult: — Vértezd fel egészséggel és kitartással minden katonánkat, aki az aranyszabadságért harcol, hóban fekszik, hideget, éhséget szenved. Ne hagyd, hogy elpusztuljanak ellenség kezétől. De ha el is hull valaki, haljon meg junák-módra, dicsőséggel... Junákok, üssétek keményebben a fasisztákat!

Nemcsak a fiától búcsúzott el, búcsút vett minden katonától. Nemcsak a fiát indította útnak, hanem valamennyit, az egész, szívének drága csapatot.

Tomas Vucsetin nem várt Katnicsra, vitte tovább a zászlóaljat. A századparancsnokokkal közölték, hogy a politikai biztos halaszthatatlan ügyben ott maradt Rankovicsnál, de rövidesen utólér bennünket.

12

Katnics még csak észre sem vette, hogy a zászlóalj már elment. A történtek felingerelték s egyben a bátorságát is elvették. Igazán nem volt szerencséje. Olyan jól kieszelte ezt az ebédet és hirtelen minden füstbe ment.

Katnics küldönce, egy göndörhajú, csalafinta szemű partizán, aki egyébként a Párduc névre hallgatott, szaporán őrölte a kávét kis darálóban, amit egy bádogedénnyel és egy porceláncsészével együtt mindig a gazdája után hordozott a tarisznyájában. Azonmód a tűz fölött főzte meg az italt, amit ő szörbetnek nevezett.

De még a zamatos, habzó szörbet sem tudta elterelni Rankovics figyelmét komor gondolatairól. Mozdulatlanul, némán ült tovább karosszékében. Csak lassan csillapodott haragja, amely külsőleg alig volt észrevehető.

Végül dörmögött valamit. Katnics riadtan ugrott hozzá, Párducnak pedig intett, hogy távozzék.

— Ne izgulj — szűrte fogán a szót gúnyosan Rankovics.

Vizenyős szemének hideg tekintete rémületbe ejtette Katnicsot.

— Meg vagyok a munkáddal elégedve, politikai biztos! — kiáltotta hirtelen epésen.

Katnics összerezzent.

— Csak az marad hátra, hogy köszönetet mondjak neked, amiért embereinket a Szovjetunió iránti határtalan szeretet szellemében, a Szovjetunió iránti örök barátság szellemében, a Szovjetunió nagy szerepének tökéletes megértése szellemében neveltet — mondta ingerülten Rankovics. — Legalább is olyan nagyszerű nevelő voltál, mint ez a véletlenül elpusztult Szlobodan Milojevics... Többet mondok, nem is vártam, hogy az általa elvetett mag ilyen hálás, termékeny talajba hullott s ilyen pompásan virágba szökkent. Ez a te érdemed is, természetesen.

Katnics fejét lehorgasztva hallgatott. Jól tudta, hogy elődjének, Milojevics politikai biztosnak „véletlen" halálát éppen az okozta, hogy a vezetőség tevékenységét merészelte bírálni és elemezni.

Rankovics az ajtóhoz sietett és rúgott egyet rajta. Az ajtó nagy recsegéssel pattant fel. Miután meggyőződött róla, hogy senki se hallgatózik az ajtó mögött, hogy az őrség a folyosón lebzsel, újra a székre huppant.

— Ez a faliújság...

— Megsemmisítem! — mondta Katnics és egész testében megremegett.

— Semmiesetre sem! Ezzel csak elárulod magad! — Rankovics egészen az arcához hajolt. — Csak úgy dűl belőle a „szovjet". Egyenesen elérzékenyítő. Most már értem, miért érzi magát egészen odahaza nálunk ez a Zagorjanov.

Katnics elhárító mozdulatot tett, ami kétségbeesésre, vagy elszántságra vallott.

— Valamit kigondoltál? — kérdezte alig hallhatóan Rankovics.

— Még nem, de...

— Ne aggódj. Magam foglalkozom zászlóaljaddal. Majd a szini ütközetben... Azt hiszem, oroszbarát harcosaid nem kímélik életüket, hogy a német „Tölgyfalevél"-hadosztály vadászegységeit ne engedjék keletre, Oroszországba.

Katnics hallgatott. Sejtelme beigazolódott. Most már tudta, miért csak egy zászlóaljat küldtek a csernogorjai harcosok segítségére, nem pedig kettőt. Rankovics mintha eltalálta volna, mire gondol, száraz nevetéssel fordult hozzá:

— Megengedem, hogy egy kicsit késve érkezz oda. Maradj csak egyelőre itt...

Minden rendbe jött. Kávézás közben élénk beszélgetés folyt közöttük, meg voltak elégedve egymással. Katnics beavatta Rankovicsot a multban kialakult orosz-szerb kapcsolatokról szóló tudományos-politikai értekezésének alapgondolatába és esküdözött, hogy ebben az értekezésben fényesen megvédi majd a jugoszlávok nemzeti méltóságát, kiemeli a szerb nemzet vezető szerepét. Olyan megvilágításban mutatja majd be Oroszország történelmi tettét — Szerbiának a török barbárság alól történt felszabadítását — mintha az családd cselekedet lett volna...

— Tulajdonképpen miért kell nekünk mindig másokra tekintenünk? — szavalta. — Úgy fogjuk intézni, hogy mások nézzenek mireánk. Például a szomszédos bolgárok... Igazam van?

Rankovics szórakozottan bólintott. A maga gondolataival volt elfoglalva...

13

Az ablak előtt hirtelen lódobogás, angol beszéd hallatszott.

— A szövetségesek! — szólt hirtelen Rankovics és fölállott. — Gyorsan, Blazso, teremts rendet itt az asztalon!

Amig a tornácon Rankovics a vendégeket fogadta, Katnics a tányérokon maradt húsdarabokat és süteményeket sebtében két nagy tálra rakta, lesöpörte a morzsát az asztalról, irdatlan kockás zsebkendőjével letörülgetett néhány tányért, kést meg villát.

Az ajtó feltárult.

— Van szerencsém! Nagyon örvendek! — mondta Rankovics s betessékelte a terembe MacCurver alezredest, akit Pinch százados és Dobrivoe Magdics dandár-politikai biztos követett.

— Szövetségeseink! Drága szövetségeseink! — rikkantotta Katnics és örömrepesve sietett eléjük.

— Hello! Jó egészséget! — mondta MacCurver és keményen megrázta Katnics kezét. — Kicsoda ön?

— Blazso Katnics, a Sumadiai-zászlóalj politikai biztosa.

— Zászlóalj? Nagyon jó!

— Méltóztassanak, barátaim, asztalhoz ülni — invitálta őket Rankovics.

— Milyen kellemes, mikor az ember a hideg hó és a mogorva hegyek birodalmából kijutva, a bőségnek ilyen széles mezejére kerül! — búgta MacCurver, a lakoma maradványait szemlélve az asztalon. — Magdics bajtárs, üljön szembe velem, hamarosan szükségem lesz magára. Egyelőre pedig falatozzunk egy kicsit.

— Nem akarja megpróbálni? — szólt Katnics áthajolva az asztal fölött. — Saját készítményünk.

— Ó, koktél! Nagyon kedves. Látom, maga jó fiú. Foglaljon helyet. Budge Pinch, hát maga hova lett? Úgy látszik, bennünket itt vártak.

Az angol nem felelt. Egy kis lócán ült a tűz mellé telepedve. Hidegtől vörösre mart keskeny kezét a kékes lángok fölé tartotta és útálkozva fintorgatta az arcát. MacCurver szabados viselkedése felbőszítette. Hogy rávetette magát a birkahúsra, milyen közönségesen csámcsog! Pinchet elcsigázta az utazás és csak nagynehezen tudta leplezni környezete iránt érzett undorát. Ezt a nagy ünnepet útközben, holmi kocsmában kénytelen megülni.

— Összefagyott szegény — csóválta fejét részvéttel MacCurver. — Nem volt része a kellő edzésben! Kartársam nem tornázta fel magát a Mont Blanc tetejére, mint én, nem mászta meg az Ararátot, nem kóborolt a Pireneusok között. Ön már régen távozott Drvarból, Mr. Rankovics? Hogy van a marsall? Nem unatkozik barlangjában? Kinek a társaságát részesíti előnyben?

— Randolph Churchill őrnagyét — felelte Rankovics. — Egész csomó újdonságot hozott Teheránból...

Végre Pinch is hallatta hangját:

— Igazán érdekes. Sietnünk kell, ezredes, a főhadiszállásra. Mr. Randolph igazi gentleman. Jókedélyű és szellemes. A marsall sohasem fog vele unatkozni. Érdekes beszélgetések, sakkozás...

— Ami a sakkot illeti — mosolygott gúnyosan MacCurver, nyakkendőjét megigazítva — erről a játékról lemondtam. A gondolatot elvont irányba tereli s csak az agyszklerózist sietteti. Sem az egyik, sem a másik nem alkalmas a dolgok józan és gyakorlati felismerésére. Továbbá maguk a játékosok gyakran kerülnek a legbonyolultabb időzavarba meg veszélyes végjátékokba s nem tudják, hogyan evickéljenek ki belőlük. — Sokatmondó pillantást vetett Pinchre. — Jobbnak tartom a lawn-tennis-t. Ez a sport

ugyanis megedzi és megacélozza a szervezetet... Igaz is! Hallottak, uraim, bori felderítő utamról?

— Popovics-Krcun már elküldte jelentését — mondta Rankovics. — Gratulálok: Tito azt ígérte, hogy megadja Önnek a „Testvériség és egység"-érdemrendet, melynek tervezetét már kidolgozták.

— Szövetségesi kötelességünk, hogy segítsünk önöknek — hajtott fejet szerényen MacCurver. — Homolje után meglátogattuk Horvátországot, ahol tábori parlamentjük rendezkedett be. Nagynehezen találtam rá egy viskóban Filippovicsra... tudja, abban az ügyben, Marko, amiről — mint emlékszik — beszélgettünk egymással. A miniszter Magdicsot ajánlotta nekem.

— Már előkészítettem — súgta Rankovics.

MacCurver odaült Magdics mellé.

— Parancsoljon, Sir. Legjobb cigarettánk: „Camel". — A cigarettatárca felkattant a dandárpolitikai biztos orra előtt.

Magdics borús és gonosz hangulatban volt. Az a zászlóalj, amelyik leszállóteret készített Livno alatt, ott maradt őrizni a szövetségesek repülőgépét.

Perucsica Szin alá küldte Magdicsot, hogy segítségére legyen Vucsetinnek és Radovicsnak, a Csernogorjai-zászlóalj parancsnokának a közös harci műveletek megszervezésében. De a szövetségesek visszatartották útközben. A politikai biztosnak nagy kedve volt, hogy odamondjon valami gorombaságot, akárki legyen is az.

— Nem dohányzom — felelte szárazon.

— Kár... De ezt a csodajó koktélt mégis csak megkóstolja?

— Méltóztassék! — Katnics szolgálatkészen újra töltött.

— A szájvízre emlékeztet — vetette oda MacCurver Pinchnek.

Hirtelen ünnepélyes képpel felállott:

— Uraim, vándorlásaim közben egy új felderítés tervét dolgoztam ki. Ezúttal Szint választottam. Bátorkodom az ön közreműködését kérni, Mr. Rankovics.

Rankovics szétnyitott ujjú nagy, vörös keze az asztalra súlyosodott.

— Elkésett. Holnap két zászlóaljunk harcba indul Szin bevételéért.

— Harcba? Előzetes felderítés nélkül? Anélkül, hogy az ellenséges védelmet kipuhatolnák? Lehetetlen! Remélem, Pinch százados támogatja véleményemet?

Pinch határozatlanul vállat vont. Elhatározta, hogy egy tapodtat sem távozik többé partnerétől, de csöpp kedve sem volt Szinbe látogatni.

— Hiába aggódik, ezredes bajtárs. A felderítés már megtörtént — jelentette ki Magdics.

MacCurver lehangolva tárta szét kezét, alig tudta leplezni bosszúságát. Hiszen Szinben már várt reá von Holz.

— Már engedelmet! — azzal térképtáskájából kirántotta jegyzetfüzetét és gyorsan átlapozta. — Az első dandár Livno környékén foglal állást s az ő tervében nincs benne a szini hadművelet.

— Arszo Jovanovics parancsa megváltoztatta ezt a tervet — szólt lassan Rankovics.

— De hallgasson meg, Mr. Rankovics. — Az amerikai kényen ránézett. — Az ügy érdekében akadályozza meg ezt a hadműveletet.

— Nem tehetem.

— Legalább egy napra halassza el. Mint szövetséges, kötelességem önt figyelmeztetni erre. Égető szükség van még egy felderítésre. Értesüléseim vannak, amelyeket felül kell vizsgálnom, értse meg. Aztán jöhet a harc, de akkor már biztosra megy.

— Hát jó! — Rankovics gondolkozott. — Megkísérlem: esetleg találok módot arra, hogy elhalasszam a vállalkozást arra az időre, ami önnek a felderítéshez szükséges.

MacCurver megelégedéssel fújta a füstöt cigarettájából:

— Milyen gyönyörű dolog, mikor a szövetségesek megértik egymást! Egyelőre pedig, Rankovics úr, engedje meg, hogy Magdiccsal valamilyen szobácskába vonuljunk: tudományos kérdésekről fogunk beszélgetni... Kívánatos az ön jelenléte is. Az ősrégi kristálykőzetek és a geológiai jelenségek érdekelnek.

MacCurver lenyűgöző mosollyal fogta karon Magdicsot s Rankovics után a ház másik felébe vonult át vele.

Budge Pinch észbekapott, ő is utánuk ment, de MacCurver pont az orra előtt csapta be az ajtót. Pinch vállat vont s arca mosolyra torzult: újabb tapintatlanság! Kiment a tornácra, hogy egy kis friss levegőt szívjon, majd visszatért a terembe. Csak Katnics maradt ott. Kimérten, minden hangsúly nélkül kezdte neki „titokban" magyarázgatni, hogy Nagy-Britannia itt, a Balkánon rövidesen létrehozza a második frontot. Hangsúlyozta, hogy a balkáni hegyeken át történő európai beözönlés tervét ugyanolyan szigorú titok homálya boritja, mint ahogy annakidején a szövetségesek az északafrikai partraszállás összes előkészületeit eltitkolták. Az angol hajók már az olasz kikötőkben vannak. Wilson tábornagy csak azt várja, hogy mikor érkezik meg Anders tábornok lengyel hadserege, amely valahol Közép-Keleten kóborol. Andersnek nyilván az a szándéka, hogy az angolokkal együtt támadjon a Balkán-félszigeten keresztül s így hamarabb eljut Lengyelországba, még mielőtt a Vörös Hadsereg felszabadítja.

Katnics nagy figyelemmel hallgatta; hízelgett neki az a tudat, hogy beavatják a magas diplomácia és stratégia titkaiba.

— Ön, természetesen, megérti — folytatta Pinch finom mosollyal — hogy milyen nagy vállalkozás tervét gondolta ki Churchill miniszterelnök úr. Tiszta szívből és önzetlenül érdekel bennünket Délkelet- és Közép-Európa országainak politikája... Mi az önök hűséges szövetségesei vagyunk.

Katnics helyeslően bólintgatott s titokban nagyon örült, hogy előkészületben lévő értekezése a nyugati jóbarátok helyeslésével fog találkozni. Pinch is meg volt elégedve hallgatójával. „Várj csak — gondolt MacCurverre, magába fojtott dühvel — becsapom még én is az orrod előtt a jugoszláv ajtót!"

14

...Ismét az oszlop élén haladt szakaszunk. Mint láng a szélben, úgy lobogott a megfakult, a védőhüvelyt sose látott, kicsike, rövidnyelű zászló Gyuro Filippovics kezében.

— Fényesebb és nagyobb volt a mi zászlónk, amikor ott lebegett Koszmaj hegyén és Uzsicában, ahol szárnyainkat bontogattuk — mondta a mellettem lépdelő Jovan. — De ez a zászló most még drágább nekünk. Tűzbe-vízbe utána megyünk, bratko. Szlobodan Milojevics, első politikai biztosunk már a fölkelés elején ez alá a zászló alá gyüjtötte a bányászokat... Az első zászlóvivő Lovnicánál esett el, a második Gacko alatt. Gyuro vette át a lobogót, ő viszi most és mindannyian követjük a zászlót. Látod, hogyan néz rá ez a legényke? Ő is partizánnak érzi magát.

Vaszko Hrisztics a menet oldalán ugrándozott, felemelte fejét s a napfénytől hunyorogva, mosolygó arccal tekintett a fölötte lebegő lobogóra. Amióta a zászlóalj elhagyta a falut, egyetlenegyszer sem fordult vissza, büszkén és méltóságosan lépkedett, és dióbarna szeme ünnepélyesen csillámlott ki sápadt, fitosorrú arcából.

— Még egy harcos, aki jövőjéért száll síkra. Majd ez borsot tör a fasiszták, de kiváltkép a csetnikek orra alá! És tudod, hogy mért jött velünk? Azért, Nyikolaj testvérem, mert te is velünk vagy. Hallottad, mit mondott Vuja, az apja? „Csak az isten és az oroszok menthetnek meg minket." Az, hogy az istent is belekeverte ide, nem is olyan fontos. Már a régi szokással jár. De ami az oroszokat illeti, valamennyien így gondolkozunk. Emlékszel a magas sziklára, amin Sztálin neve volt? Most Vujának a törülközőjén láttuk. Ez a név ott él mindannyiunk szívében. Igazat beszélek, Bajo?

— Igazat. Sztálin vitt bennünket harcba.

— Messze van, de mindent tud és segít nekünk — mondta Petkovszkij. — Ez a való igazság.

— Egész biztos, látni fogom Sztálint! — kiáltotta izgulva, csengő hangon Vaszko.

Rámnézett ragyogó szemével, sötét pír gyulladt ki az arcán.

— Mikor vége lesz a háborúnak, magaddal viszel Moszkvába, Nyikolaj?

Mintha ebben a halk kérdésben összpontosult volna a fiú leghőbb vágya és minden álma. Átöleltem a vállát:

— Magammal viszlek. És a nagy ünnepen, amikor elvonulunk a tribün mellett, meg fogod látni Sztálint.

Mintha a tüzes napgolyóbisról lövellő, az orosz rónák kéklő távolából jött tavaszi fényes napsugár suhant volna végig a partizánok szigorú arcán. Lépteiket meggyorsították s amikor Bajo rázendített egy dalra, együtt énekeltek vele.

Petkovszkij szerzette nemrég ezt a dalt. Arról szólt, hogy a Vörös Hadsereg északon és keleten veri a németeket, délen pedig a csernogorjai és bosnyák harcosok küzdenek s biztosan tudják, hogy a szovjet katonák segítségükre sietnek.

— Látod, milyen csodás seregünk van nekünk, Nyikolaj testvér! — kiáltotta lelkesen Miletics. — Gondold csak meg. Senki sem képezte ki őket, alig-alig hogy fel vannak szerelve, nincsen hadtápjuk, nincsen hátországuk és mégis hogy harcolnak! Egyre nő és a végén győzedelmeskedik ez a sereg! Mindennel dacol! Mennyit tűr, mennyit szenved, mennyi vért hullat és mégis milyen bátor, vidám és gyors! És mindez azért van, mert bennetek, Sztálinban reménykedünk... Holnap majd meglátod a csernogorjai harcosokat: legények a gáton! Találkozunk Podkazaráccal. Nem beszéltem még neked róla? Ő a mi hősünk! Bizony összecsókolom! Vucsetin meg úgy megörül neki, hogy ki sem tudom mondani! Jóbarátok! Együtt voltak a lovcseni osztagban. Az első partizánok Csernogorjában!

Megkértem, beszéljen bővebben Vucsetinről. Az első látásra megtetszett nekem az az ember.

Ahogyan Jovan elmondotta, Tomas Vucsetin szintén Belgrádban lakott a háború előtt. A rieka-csernojevicsi városi tanító fia. Elvégezte a szláv filológiai fakultást és újságíró lett. Gyakran jelentek meg cikkei és riportjai a „Politiká"-ban. Igazsághűen írta le Csernogorja népének életét. De úgy látszik, voltak, akiknek ez nem tetszett és Vucsetint elbocsátották a „Politiká"-tól. Valami padlásszobácskában lakott, valósággal koplalt, leckeadással kereste kenyerét s közben az első világháborúról szóló regényén dolgozott. Jovan olvasta a regény első fejezetét. A dobrudzsai harcokat írja

le. Ezekben a harcokban a szerbek és az oroszok együtt vettek részt, egységes hadsereg testvéreiként, akiknek közös a sorsuk...

Vucsetin tüdőbajt kapott és elhatározta, hogy visszatér szülőföldjére, vissza a szigorú és egyszerű élethez, arra a vidékre, amelyen szerteárad az Adriai-tenger meleg lehelete. Ott mindig tiszta és egészséges a levegő. Vucsetin bejárta a falvakat, a hegyi legelőket és ahol csak beszélgetett az emberekkel, mindenütt megmutatta nekik az aranyszínű búzatengerben járó szovjet kombájn fényképét. Ezt a fényképet egy ismerőse, egy Tass-tudósító adta neki emlékbe. Az emberek a kombájnról készített felvételt nézegetve, világosan látták, mennyire megváltozott az élet Oroszországban a szovjet hatalom alatt. Vucsetin sok barátot szerzett. Az egyik Sztojan Podkazarác, a cetinjei középfokú szakiskola tanulója volt. Vasárnaponként Sztojan gyalog indult el Riekába, hogy Vucsetint meglátogassa. Mihelyt Csernogorjában eldördült az első partizánpuska, együtt mentek fel a Lovcsen csúcsára. Mikor pedig megalakult a nagy lovcseni osztag, Vucsetin lett a pártcsoport vezetője. Mindenki szerette. Csak Peko Dapcsevics, az osztagparancsnok nem fért össze vele.

Érdeklődtem, mi az oka ennek. Csodálkoztam rajta, hogy ilyen nyugodt s láthatóan szerény ember, mint Vucsetin, nem férhet meg valakivel. Jovan felelet helyett a vállát vonogatta: ki tudja, mi ennek az oka?! Dapcsevics nagy ember most, hadtestparancsnok. Bizalmas lábon áll Titóval. Első kebelbarátja Popovics-Krcun, a mi hadosztályparancsnokunk; együtt voltak Spanyolországban a harcok idején... csakhogy Dapcsevics később került vissza Jugoszláviába, mint Krcun: csak 1941 júliusában. A franciaországi gyüjtőtáborból Németországba került, ott maradt egy darabig, a stájerországi fegyvergyárban dolgozott, börtönben is ült, de megszökött s nagynehezen hazavergődött Csernogorjába. Maga Tito szervezte meg, hogy átszöktessék Németországból és kinevezte a cetinjei területi pártbizottságba a fölkelés katonai vezetőjévé. Mindjárt szétszaladt a híre, hogy hihetetlen bátorságú ember.

Vucsetin mégsem volt vele jó viszonyban, nem egyszer szembefordult határozataival. Volt például egy ilyen eset. A partizánok kezükbe kerítették az élelmiszerrel megrakott „Skandenberg" olasz hajót. De Dapcsevics, ahelyett, hogy ezt a hadizsákmányt felhasználta volna, tovább rekvirálta a gabonát és a húst az éhező parasztoktól. A partizánok felháborodtak. Erre parancsot adott ki, amely úgy szólt, hogy azt, aki bírálni merészeli a vezetőség eljárását, főbelövik. Míg a viták folytak és osztogatták a parancsokat, a hajó egész rakományával a csetnikek kezébe került...

Más alkalommal Dapcsevics megtagadta a segítséget három-

száz partizántól, akik a Levsanszkaja-Nahia szektorban egyenlőtlen harcot vívtak ötezer olasszal...

Vucsetinnek ilyenkor mindig nagy vitája támadt Dapcsevicscsel. Dapcsevics végül is a Párt KB-ának rendelkezésére küldte. Sztojan Podkazarác is Vucsetinnel ment Boszniába a Komszkovahegygerinc szakadékain és szikláin át. De Vucsetin nem maradt a KB-ban — ott azt ajánlották neki, hogy a pártapparátusban fejtsen ki munkát — hanem beállott Perucsicához a Sumadiai-zászlóaljba, egyszerű harcosnak. Együtt léptek be Sztojannal. Szlobodan Milojevicstól mind a ketten eltanulták az aknakészítés módját. Sztojan később átlépett a csernogorjai zászlóaljhoz, mert nem volt nekik szakavatott aknászuk. Most széltében-hosszában az ő dicsőségéről beszélnek: micsoda hős és vakmerő aknász.

— Hej, milyen öröme lesz Vucsetinnek, amikor viszontlátja Sztojant! — hajtogatta Miletics. — Úgy néz Sztojanra, mintha a fia volna. Hiszen Riekában Vucsetin egész családját kiirtották a fasiszták. Most az ő családja mi vagyunk, az egész zászlóalj. Olyan ő, mint a jó apa, akinek egy rakás gyereke van. Mindenkit szeret, mindenkire gondja van, mindenkire gondol. Látszatra kissé száraz, gyakorlati ember, de a szívében meleg gyöngédség lakozik. Igazi kommunista! Szeretnék én is ilyen lenni...

Éjtszakára valami félig elhamvadt faluban állapodtunk meg. Mindent elárasztott a fehérszínű holdvilág.

Sietve készültünk fel valamennyien a küszöbön álló harcra: hiszen holnap Szin ellen megyünk! A Sztankov-testvérek aknavetőjük körül szorgoskodtak. Koce Petkovszkij valamit dúdolgatott magában, mialatt páncéltörő fegyverének závárzatát olajozta: azon igyekezett, hogy a fegyver egyenletesen működjék. Vaszko Hrisztics bogovinai hadizsákmányomat, egy dagadtcsövű régi német géppisztolyt tanulmányozott s fennhangon arról szőtte álmait, hogyan szerez magának Szinben majd egy jó puskát.

Késő este felkerestek bennünket a falusi legények és leányok.

Jovan elmondta nekik, hogy az orosz testvérek verik-úzik már a németeket minden fronton, egyre jobban és jobban közelednek a Balkán felé: nincs messze már a találkozás napja! Hallgatták lélekzetvisszafojtva.

15

Reggelre menetoszlopunk kissé meghosszabbodott. Egész rajra való telt ki a fiatal és öreg újoncokból.

A legények bocskorban voltak, régimódi kékzsinóros, szük-

ujjú zekét, afölött meg vattával bélelt rövid kabátot vagy báránybőrbekecset viseltek. Övükből görbe, sarlószerű kés ágaskodott — ezzel vágják a cserjék fiatal hajtását, jószágnak való takarmányt. De volt ott fejsze is, német szurony, ősrégi jatagán meg pisztoly ezüstös-gyöngyházas foglalatban.

— Lépésben előre! — hangzott a vezényszó.

— Látod? Látod, bratko? — fordult felém Miletics. — Ma többen vagyunk, mint tegnap voltunk, holnap pedig többen leszünk, mint ma vagyunk. Látod, mit jelent a nép serege?! Mindenki velünk jön, mindenki hisz nekünk. Meghalunk inkább, de beváltjuk a reményét Vuja Hriszticsnek, aki ideadta nekünk a fiát.

A kék, fagyos égbolt, a verőfényes napsugár, a közeli találkozás a csernogorjai harcosokkal, Szin közelsége — minden, minden örömmel töltött el bennünket.

Nekilendülve haladt a zászlóalj. Valósággal repült előre, szinte mámorossá tette a napfény, lépteink hangos dobbanása az éjtszaka befagyott úton, a lőporfüstöt látott végtelenül drága és legyőzhetetlen vörös zászló, amelyet Gyuro kibontott és magasan, különös büszkeséggel tartott.

Vucsetin magához hívott. Az útmenti ösvényen haladtunk előre. Szeméből szigorúság, nyugalom áradt.

— Zagorjanov elvtárs — kezdte — meg akarom hívni magát a ma esti haditanácskozásra. A maga jelenlétében szeretném megvitatni Todor Radoviccsal, a csernogorjai zászlóalj parancsnokával a küszöbönálló hadműveletet. Szeretném megismertetni magával a mi partizán-taktikánkat s egyben megtudni magától, hogyan cselekedne egy szovjet parancsnok, amikor nyílt harccal kell bevenni egy várost.

— Jól van — bólintottam beleegyezően.

Vucsetin kezet szorított velem és előresietett.

A távolban, ott, ahol egy lilaszín felhőcske egybeolvadt a liget sötétbarna sűrűjével, már feltűnt egy városka hegyes gótikus csúcsban végződő temploma. Szin! Száraz és gyér puskalövések hallatszottak.

A zúzmarás tölgyesből hangos nótázással csernogorjai harcosok közeledtek felénk. Megszaporáztuk lépteinket, ők is csaknem futottak. A vrlik—szini útkereszteződésnél találkoztunk. A napégette csernogorjaiak örömmel és boldogan öleltek át bennünket. Csupa feketehajú, barna meg kékszemű ember. Arcukat mintha örökre megbarnította volna a nap.

— Szerencsés volt utatok, sumadiai testvérek?

— Szerencsés volt! Köszöntjük a Fekete-hegyek junákjait!

— Szerencsés találkozás!

— Hogy vagy, mint vagy, Pero?

— Istennek hála! Hát te, Mirko?

Mindkét zászlóalj harcosai lelkesen és zajosan üdvözölték egymást.

— Siettem nagyon hozzád, Todor! — Vucsetin átölelte a csernogorjai parancsnokot, ezt a magas, szikár, koromfekete, sűrűszemöldökű embert, aki elnyűtt köpönyeget viselt.

— Harc választott szét s megint csak a harc egyesít bennünket — felelte meghatottan Radovics s megcsókolta Vucsetin sapkáján a vörös csillagot. — Nem baj, hogy kevesen vagyunk. Azért a szini megszállók mégsem viszik el szárazon.

— Most már sokan vagyunk! — kiáltott fel Miletics s benyomakodott a csernogorjaiak tömegébe.

— Mi meg az oroszok kétszázmilliónyian vagyunk! — harsogta egy atlétatermetű, szép, kékszemű legény.

— Sztojan! Sztojan! — s Jovan már a nyakába is csimpaszkodott. — Hát te élsz, egészséges vagy?! Nem hagyott cserben a jó siker?

— Nemrég robbantottam fel még egy páncélvonatot. Éppen Kninből igyekezett Szin felé. Hát nálatok mi újság? Miért rostokoltatok annyi ideig Livno alatt?

— Ne is kérdezd! Inkább énekeljünk egyet.

Miletics és Podkazarác rázendítettek a „Jóban, rosszban" csernogorjai dalra. Arról szól, hogy minden szláv nép erős barátságban van egymással, meg hogy örömünket-bánatunkat mindig megosztjuk egymással.

Jovan hirtelen elnémult és hozzám lépett. A többiek is felhagytak a dalolással. Lassanként elült a dal, mintha megfojtották volna. A harcosok aggodalmasan tekintettek vissza.

A hegyek felől, ahonnan jöttünk, sebesen közeledett egy lovascsoport.

— Megint ezek! — szólt fojtott hangon Jovan. — Mi kell nekik?

A lovasok már egészen közelünkben rúgtattak. A hadosztálybíróság elnöke, a ragyás, nagyfejű fickó, akinek hosszú hajsörtéi úgy ágaskodtak ki sipkája alól, mint a mázoló meszelője, kényelmesen leszállt a lóról, helyreigazította hasára csúszott óriás revolverét és szép kényelmesen odaballagott Radovicshoz.

— Voltak maguk nemrég Repovci községben?

— Voltunk — felelte Radovics farkasszemet nézve a beléje fúródó tekintettel.

— Van maguknál egy... Sztanko Turics nevezetű?

— Van. Kommunista.

— Hát Sztojan Podkazarác?

— Ő a mi hősünk.

— Hol vannak ezek a sasmadarak?

A két partizán odajárult a ragyás lovashoz és kíváncsian tekintett rá. A ragyás gyors pillantással végigmérte őket, aztán szeméhez emelte vállszíjon lógó térképtáskáját, amiben valami papiros látszott a celluloid alatt és rekedtes, rikácsoló hangon kérdezte:

— Maguk is mulattak Repovciban Obrem Matics falusi lakos esküvőjén?

— Mulattunk hát, mi van abban? — felelte Sztojan mosolyogva.

— Ittak rakiát? Táncoltak? Csókolóztak az asszonyokkal?

A fiúk zavartan néztek össze.

— Ügyükkel tegnap foglalkozott a hadosztály katonai bírósága — folytatta vontatottan a ragyás, a tábori táskába dugott papírt nézegetve. — Megsértették a forradalmi fegyelmet. Kihirdetem az ítéletet. A nép nevében...

De még be sem fejezte, amikor az imént leszállott két másik lovas, aki Turics és Podkazarác mögött állott, a bundazsebből előrántotta revolverét... A golyók a partizánok tarkójába fúródtak.

Turics szétcsapott kézzel egy hang nélkül vágódott el, Podkazarác pedig csak megtántorodott. Ott állott némán, fegyverére támaszkodva, mintha mindenkinek meg akarná mutatni, hogy csak így halhat meg méltó módon az igazi junák. Kerekre tágult, megüvegesedő szemében még ott ült a csodálkozás. A két lovas hátába vágta öklét, mire arccal a hóba zuhant.

Mindez oly kimondhatatlanul gyorsan és annyira váratlanul történt, hogy már csak akkor ocsúdtunk fel kábulatunkból, amikor a lovascsoport — miután fenyegető pillantással végigmért bennünket — nagy kurjongatással, lármával visszavágtatott. Elnyargaltak, a leáldozó nap rózsaszín fényében csillogó behavazott mezőre pedig, amelyet néhány perccel ezelőtt még élénk zsivaj vert fel, baljós, szorongó aggodalommal terhes csend borult.

16

Jovannal a táboron keresztül ballagva, időnként fel-felneszeltünk a sátrakból kiszüremlő halk hangokra. Az emberek levert hangulatban voltak. Suttogva, félősen ejtették ki Sztojan és Turics nevét. A reggel még annyira élénk és vidám Jovan most újra elcsüggedt. Mintha újra feje fölött lebegett volna a veszedelem, megint azt várta, hogy hirtelen báránybőrbekecses lovasok tör-

tetnek elő a hadbíróság új ítéletével: ezúttal az ő bogovinai „önkezdeményezése" ügyében...

— Hagyd abba, Nyikolaj, hallod, mit mondok? Hiába beszélsz Rankoviccsal, nem lesz eredménye — mondotta Miletics.

— De miért? — faggattam. — Miért? Te azt mondod, hogy Katnicsnak nincs elég ereje ehhez, Magdics dandárpolitikai biztos ugyancsak nem tud változtatni a dolgon... De hiszen Rankovics a KB Politikai Irodájának tagja.

Nagy hévvel igyekeztem meggyőzni Jovant arról, hogy a túlkapások ellen harcolni kell, nem szabad hallgatni és mindent alázatosan viselni. Vitába szállt velem, sőt még magyarázgatni is kezdte, hogy a szigorú rendszabályokra azért van szükség, mert a hadsereg még rosszul van megszervezve.

— Nincs erre most Rankovicsnak ideje, értsd meg — mondta Jovan. — Meg nem is áll szóba veled, teljesen megbízik alárendeltjeiben és meg van győződve róla, hogy igazuk van. Különben is késő, az ütközet küszöbén állunk. Most már nem segíthetünk a dolgon!

Nehéz volt a lelkem. Saját szememmel győződtem meg róla, hogy Miletics nem túlzott, amikor arról beszélt, hogy a katonai bíróság vérfagyasztó ítéleteket hoz, amiket rögtön végre is hajtanak. Egész valóm fellázadt az ilyen vérszomjas fegyelem ellen, ami már a terrorral határos. Az ilyenfajta fegyelem nem az öntudatra épül, nem annak a megértésére, hogy mivel járulhatnak hozzá a győzelem kivívásához, az ilyen fegyelem alapja: a szigorú büntetéstől való félelem.

Mindkettőnknek az idegei annyira fel voltak zaklatva, hogy összerezzentünk, amikor valahol a távolban hirtelen puskalövés dördült el. Rövid gépfegyversorozat volt rá a válasz. Sárgászöld világító golyók láncszemecskéi száguldottak át a sötét égen. A ködben sápadt rakéták szétfolyó kupolája emelkedett a város határa fölé.

A kékesszürke égboltozaton megjelent az újhold keskeny, narancsszínű sarlója. Közvetlenül a föld fölött galambszürke ködtömeg úszott, ebbe a ködbe beleveszett a város, eltűntek a távlatok, elsikkadtak a térről alkotott fogalmak. Olyanok voltak a fák, mintha ráakasztották volna erre a sötétségre.

Tomas Vucsetin a tölgyes melletti tisztáson ütötte föl tábori sátrát. Innen a rakéták fényében jól lehetett látni Szint: a meredek tetejű, alacsony kőházakat, amelyek szorosan körülfogták a magas katolikus templomot és a gömböchöz hasonlatosan terpeszkedő görögkeleti templomot, meg a városparancsnok kerek toronnyal ékesített házát, melynek tetején kiterjesztett szárnyú ragadozó madárként hánykolódott a fasiszta zászló.

Beléptünk Vucsetin sátrába.

...Halványan imbolygott a gyertya lángja az összecsukható tábori asztalon. Egy-egy heves szélroham behorpasztotta a sátor vásznát s beljebb hatolva félrecsapta a gyertyalángot. A kis lángnyelv vadul libegett jobbra-balra és minden pillanatban várni lehetett, hogy kialszik.

Benn a sátorban folyt a haditanácskozás.

— Mi rendszerint lesből szoktunk rajtaütni — mondotta Vucsetin és reám tekintett. — A fák vagy a kövek mögött lapulunk meg s némán várjuk az ellenséget. Olyan helyeken várakozunk rá, ahol sem harckocsit, sem pedig tüzérséget nem tud ellenünk felvonultatni. Egészen közel engedjük magunkhoz és akkor beléjük tüzelünk — ahogy mifelénk mondják, egyenest a bajusza meg a foga közé — aztán kézitusára kelünk. Segítőtársaink: a hegyek, az erdő, a csatakos időjárás, meg a sötétség. Ezek a mi legmegbízhatóbb szövetségeseink... Majdnem minden várost éjtszakai harcban vettünk be. A mi harcosaink erélyesek, szívósak és elszántak. Sok bennük a katonai tehetség; ha kezdeményezésüket és akaratukat nem kötik meg, ha lelkes erejüket nem lohasztják le, akkor ügyes, gyors és okos taktikával, hősiesen végre is hajtják vállalkozásukat.

Vucsetin kóhintett egyet és némán hordozta végig fáradt tekintetét a parancsnokokon.

— Most azt mondja majd, hogy a vállalkozásról szóló parancsot megváltoztatták — súgta a fülembe Miletics.

De én éreztem, hogy Vucsetin egyáltalán nem erre céloz. Viszont Jovan hangulata is érthető volt. Én előttem is minden pillanatban felrémlett Sztojan Podkazarác napbarnított, őszinte arca, nyílt, világoskék szeme. A történtek után szinte megdöbbentő volt Vucsetin önuralma.

A parancsnok felfülelt a tölgyfaliget baljós morajára, majd megfontoltan és higgadtan folytatta:

— Mi azonban, bajtársak, még nem tanultuk meg, hogyan kell harcolni egy városért. Még nem törünk a cél felé a kellő kitartással és álhatatossággal, még nem vagyunk eléggé szervezettek. A legnehezebb számunkra például az, hogy lábunkat megvetve, állásainkban makacsul védekezzünk. Legtöbbször az történik, hogy vagy rávetjük magunkat az ellenségre, vagy megfutunk előle. Erről én most szántszándékkal beszélek, hogy Zagorjanov is tudja: mik az erényeink és mik a hiányosságaink. Különben ő is látja, hogy mi még nem vagyunk hadsereg a szó igazi értelmében. A mi nevünk még egyelőre „stetibrázd", így nevezik nálunk a bikaborjút, amelyik még ki-kiugrik a barázdából. Márpedig mi szovjetmódra, Szuvorov-módra akarunk megtanulni hadat viselni,

azt akarjuk, hogy ne sugallatszerűen, a véletlenre számítva, hanem harci tudással, biztosan verjük az ellenséget. Mi már amúgyis túl sok erőt pazaroltunk el a harcban; most mikor már közeleg a győzelem, itt az ideje, hogy megtanuljunk takarékoskodni erőnkkel. Nekünk drága minden katona: az új Jugoszlávia leendő építője... Éppen ezt kell szem előtt tartanunk, s ezért hadműveleti tervünket vitassuk meg most megfontoltan és minden részletében... Mondja hát el nekünk, Zagorjanov elvtárs — fordult hozzám Vucsetin — mit cselekedne a maga parancsnoka, ha az a feladat vár reá, hogy egy ágyúkkal és aknavetőkkel védett városkát rohamozzon meg? Olyat, mint ez a Szin, ahol tűzállássá alakítható át minden ház, mert vastag terméskőből épült. Ebben a kis városban állomásozik a „Tölgyfalevél"-hadosztály egyik vadászezrede.

— Szinben egy egész ezred van?! Mi pedig mindössze két zászlóaljjal rendelkezünk — mondta valaki tompán a sötét szögletben. — Különben is a ma történtek után nehéz lesz a harcosokat talpraállítani.

— Úgy van! Meg aztán a régi taktikai szabályok szerint a védekező ellenség megtámadásához háromszoros erőfölényre van szükség — toldotta meg a szót egy másik.

Rövid hallgatás következett.

— De senki sem adott engedélyt a vállalkozás megmásítására! — csattant fel haragosan Radovics.

— Engedjék meg, hogy én is hozzászólhassak — mondta Kicsa Jankov és egy ládára támaszkodva felállt.

A gyertya imbolygó világa árnyékot vetett a szája szélén húzódó két éles ráncra, ami keserű kifejezést adott arcának.

— Nem lenne jobb, ha megvárnánk politikai biztosunkat? A most előállott helyzetben túlságosan bonyolult és felelős feladat volna, ha mi magunk döntenénk Szin megrohamozásának kérdésében. Nekem ez a véleményem.

— Helyes — támogatta századparancsnokát Miletics, és Vucsetinhez fordult. — A történtekkel feltétlenül számolnunk kell. Csak hallaná, mit beszélnek a csernogorjaiak! — a hangja elcsuklott az izgalomtól.

— Ugyan mit beszélnek? — kérdezte lassan, enyhe gúnnyal Vucsetin.

— Azt mondják, hogy a szerbeknek túlságosan fejükbe szállt a dicsőség. Ők azok, akik lemészárolják a csernogorjai harcosokat. Hát ezt mondják, ha akarja tudni! — reccsentette oda nyersen Jovan. — Most nem szabad velük együtt menni Szin ellen.

— Mondd csak, Radovics — s Vucsetin hangja élesebben csengett — hát azt szabad megengedni, hogy összeveszítsük harcosainkat az ütközet küszöbén, mikor szemtől-szembe állunk az ellen-

séggel? A mi embereinknek talán nem tiszta a lelkiismeretük, hogy rájuk lehet ijeszteni? Hát olyan könnyű bizalmatlanságot, torzsalkodást és vitát támasztani közöttünk, amikor a jugoszláv népek egy családban testvérként egyesültek? Én ellenzem a harc elodázását, ezt a harcot nem szabad megmásítani.

— Egyetértek veled — szólt keményen Radovics.

Más parancsnokok és politikai biztosok is támogatták.

Kicsa Jankov közelebb húzódott hozzám és határozott hangon kijelentette:

— Na, ha egyszer így van, akkor hallgatunk téged, Zagorjanov elvtárs.

Hangján türelmetlenség érzett, szemében fellobogott a harci szenvedély tüze.

— Milyen értesüléseik vannak a felderítőknek a város megerősítéséről? — kérdeztem, magamon érezve Vucsetin biztató tekintetét.

Radovics részletes felvilágosítással szolgált. Érintkezésbe lépett a lakosokkal, világosan látja a helyzetet. A németek készülnek, hogy teljes nyugalomban üljék meg Szilveszter estéjét... A legnagyobb házakba vannak beszállásolva. Az ezredtörzs a tornyos épületben rendezkedett be. Védelmi vonalnak nyoma sincs. Csak a város végén, az utakon állnak őrszemek, főleg az árkokkal és a kukoricatáblákkal érintkező utcákat őrzik. A város közepén nincs se barikád, se lövészárok, se kiserőd. Csak az országút mentén vannak téglából emelt, földbe vájt fedezékek. De magát az országutat és a mezőt kétoldalt elaknásították.

A térképre pillantottam:

— Fontos, hogy csendesen és váratlanul behatolhassunk a város központjába. Melyik a legközelebbi út?

— Ha az országúton megyünk.

— Helyes. Ezen az úton ugyanis az ellenség egyáltalán nem vár bennünket. De hogy leszünk az aknákkal?

— Aknászaink nincsenek — mondta Radovics. — De kecske meg juh van elég, nekihajthatjuk az aknáknak.

— Rádismerek, bajtárs. Előrelátó ember vagy — helyeselt Vucsetin.

— A kecske, meg a bárány nem jó erre — intettem le. — Csak lármát csapnak és felköltik a németeket. Milyen kiterjedésű az országútnál húzódó aknamező?

Radovics a térképen mutatta meg, hogy az aknamező mélysége nem haladja meg a húsz métert sem, az eleje a város északi határától száz méterre vonul; csupa vezetékes akna...

Agyamban már derengett a megoldás s ebben az esetben talán ez volt a leghelyesebb. De mielőtt még közöltem volna, ismertet-

tem a parancsnokokkal a szovjet taktika főszabályait, kifejtettem, hogyan szervezzük meg a támadást és magát a harcot valamely lakott helyen.

Nagy erőt éreztem magamban és boldog voltam, hogy ebben a harcban hasznukra lehetek a partizánoknak. Lám, milyen kapóra jött most aknászi tudományom: második katonai szakmám, amit századommal annakidején a Dnyeper felé vezető úton tanultam.

A hadi tanácskozáson elfogadták azt az indítványomat, hogy aknamentesítsük az országút mentén az átjárót, minden zaj nélkül hatoljunk be a városba, zárjuk körül és rohamozzuk meg a német megszállta házakat. A helyszínen azonmód megfogalmazott hadiparancs szerint csak egyetlenegy utat kell szabadon hagyni, amely a várostól valamelyik szakadék felé vezet, s ott majd csapdát állítunk. Ezt pótlólag Radovics javasolta.

17

Éjtszaka jégkéreg verte béklyóba a földet. Erős szél fújt. Kisöpörte a szakadékokból a száraz-szemcsés havat, amely pattogva görgött végig a fagyos mezőn. Három lépésre se lehetett látni a sötét, fekete éjtszakában.

Lassan, óvatosan kúsztam előre, megtapogattam minden csomóra fagyott földkupacot, míg csak a hidegtől sajgó ujjaim rá nem akadtak a drótra. Átnyisszentettem az ollóval, hozzáférkőztem az aknához és kicsavartam a gyutacsot; egyik aknát a másik után tettem ártalmatlanná. Szerencsére egyáltalán nem volt sűrű a sor, az aknák szabályszerűen voltak elhelyezve, mint a sakktábla kockái. Ez megkönnyítette keresésüket.

Bajo szakaszparancsnok néhány harcosával nesztelenül lopakodott utánam.

Kétórai megfeszített munka után az országút baloldali ösvényén öt méter széles átjárót vágtunk az aknamezőn.

Mikor végeztünk az aknákkal, befeküdtünk a sorompó melletti árokba. Szájharmonikaszó hallatszott. Az őrszem egészen a közelünkbe ért, aztán visszafordult. Bajo a hátába csapta a kését. A német rekedt nyögéssel elzuhant.

A bunker felé kúsztunk. Amikor elvergődtem odáig, a német katona nyugtalanul fészkelődött éppen, de ez volt az utolsó mozdulata... Bajo az út másik oldalán épült bunkerből a lábánál fogva húzott ki egy félálomban lévő gyászvitézt.

A két fedezékben nagykaliberű géppuskákat zsákmányoltunk. Észak felől nyitva állt az út a városba.

Visszatértem Vucsetinhez és jelentést tettem neki.

— Testvérem! — egyebet nem mondott és magához ölelt.

A szürke, ritkuló ködben egyik század a másik után haladt a vrlik—szini országút mentén, pontosan a baloldali ösvényen. Némán haladtak, tüzet nem nyitottak.

Álmában, váratlanul ütöttünk rajta a szini helyőrségen, amely egészen rábízta magát aknamezőire, a veszélyes irányokban kiállított őrségeire meg az árkok előtt épült drótakadályra. Hiába voltak a vészjelek: a szirénák üvöltése, az éles füttyök és az őrszemek hangos kiáltozása — elkéstek vele. A városba betört partizánok tüstént a nagy épületek felé iramodtak, körülzárták és megrohamozták őket. Gránátok röpültek be az ablakokon, s nyomukban egymásután törtek be a házakba a harcosok s kedvelt szokásuk szerint közelharcot vívtak az ellenséggel. Minden századnak megvolt a maga előre kijelölt, meghatározott célpontja. A német helyőrséget részeire tagolták s így az ellenség már nem tudott semilyen szervezett ellenállást kifejteni.

Jankov százada heves iramban tört előre a város főteréig és megostromolta azt a tornyos, kétemeletes házat, ahol a törzs volt elszállásolva. De a németeknek már arra sem volt idejük, hogy ezt a házat támaszponttá építsék ki. Rohammal foglalták el a földszintet: az életben maradt őrség az emeletre menekült. Ki-kigyulladt a világosság az ablakokban s fel-feltűnt egy-egy félig öltözetlen tiszt alakja.

A harcosok a lépcsőről a folyosóra rohantak. A németek megtorpantak és vissza a szobába. Onnan meg az utcáról berepített gránátok robbanása kergette ki őket. Megkezdődött az utolsó kézitusa.

— Hände hoch! — harsogta diadalmasan Kicsa Jankov.

Gyuro Filippovics csizmájával nagyokat dobbantva szaladt föl a toronyba vezető csigalépcsőn, mi meg Vaszkóval utána.

Gyuro összeszaggatta az aranyos tölgyfalevelű fekete horogkeresztes zászlót, rátaposott s helyére a mi szerény zászlónkat tűzte ki.

— Győzelem! Győzelem! — dörgött a téren át Filippovics szava.

Az alul még lövöldöző harcosok felszegték fejüket és „hurrá"-t kiáltottak.

Egy röpke pillanatra úgy tetszett, mintha ismét szakaszomban volnék, elvtársaim között, akikkel együtt indultam ki a kaukázusi hegyek nyúlványaitól, úgy tűnt föl, mintha nem is váltam volna el tőlük és most megérkeztünk ide, eljutottunk csaknem az Adriai-tengerig, amely talán az utolsó állomás a békéhez vezető úton.

Leírhatatlan érzés: a győzelem érzése!

A sapkáját lengető és kiáltozó Vaszko hirtelen elhallgatott s ijedten rántott egyet a köpenyem ujján:

— Nézz oda!

A katolikus templom kerítése mögül páncélgépkocsi kanyarodott elő, sárga volt, mint a sivatag homokja, alkalmasint ezelőtt Rommelék használták. Közvetlenül a gépkocsi után német katonák szaladtak, géppisztolyukból jobbra-balra lövöldözve.

A tér kezdett kiürülni. A partizánok visszahúzódtak, a házak udvarában és a mellékutcákban kerestek takarást.

Csak a Sztankov-testvérek maradtak az utca végén aknavetőjükkel. A kapuból kitekintő Vucsetin intett nekik.

Radiszláv aknát helyezett a csőbe és lehajolt. Hangos pukkanás hallatszott. Sisteregve röppent ki az akna, utána a másik. A halványsárga tűznyelvek messze a németek csoportja mögött csaptak fel. Tomiszlav gyorsan átállította az irányzékot, s magasabbra emelte a csövet...

Koce Petkovszkij pedig egy kőtömb mögött helyezkedett el s páncéltörő fegyveréből lőtte a gépkocsit.

Vaszko is bátorságra kapott, arcát a puskájához szorította, s összehúzott szemmel elrántotta a ravaszt. A puska kicsit visszalökte, a fiú meghökkent s esdeklő pillantást vetett rám. Ez volt az első lövése.

— Derék gyerek vagy! — kiáltottam neki. — Megöltél egy fasisztát. Látod, ott fekszik! Tüzelj gyorsan tovább, mert elszaladnak!

A fiú újra a puskához tapadt.

Egyre gyérültek az ellenséges géppisztolyosok sorai. Ablakokból, utcaszöglet mögül, a házak kapujából lövöldöztek rájuk.

A páncélgépkocsi hirtelen megrázkódott, erősen oldalt billent s girbe-gurbán mozogva, nekivágódott egy kőkerítés szögletének. Észrevettem, amint a fülke ajtaja fölpattant, a halott kocsivezető kizuhant belőle, aztán valami kurtatestű katona mászott ki, gyűrött köpenyben, nagy, ormótlan csizmában, vastagon duzzadó aktatáskával a hóna alatt és át akart mászni a kerítésen. Rálőttem, de elhibáztam. A német eltűnt a kertben.

A géppisztolyos németek látva, hogy elvesztették mozgó páncélfedezetüket, vissza-visszatüzeltek még s egy tömegben a közeli utcába vetették magukat, ahol nem voltak partizánok. Az utca bozótos cserjével benőtt, mély szakadékhoz vezetett.

— Ne vegyük üldözőbe őket? — kérdezte Vaszko s csaknem derékig kihajolt a torony lőréséből. — Nézd csak, hova szaladnak. A szakadékba!

— Nem jutnak messzire.

Tudtam, hogy Radovics egy csernogorjai szakasszal ott ül a szakadékban, leshelyén.

18

Fehér lepedők lógtak a nagy házak ablakából. Bozontos, vastaglábú lovak kóboroltak utcaszerte, csörgött-zörgött rajtuk az istráng; a hadtápszolgálatosok összefogdosták, szekérbe fogták őket s megrakták mindenfélével a szekereket. Egy helyen könnyű hegyi ágyúk állottak, lövegpajzsukra tölgyfalevél volt festve. Parázs vita támadt.

— Ezek a mi ágyúink! — kiabáltak Jankov századának katonái.

De az ágyúcsöveken és a lövegtalpakon elhelyezkedett csernogorjai harcosok magukénak vallották a hadizsákmányt.

— Felesbe — szólt megfontoltan Petkovszkij. — Testvérek közt minden felesbe megy.

Ide-oda csavargatta a forgató és az emelőszerkezet fogantyúját, kinyitotta és betolta a závárt, meghúzta a kakas rögzítőjét. Az ágyú volt a szenvedélye, mint minden, ami a technikával összefüggött.

— De megtanulsz-e lőni? — kérdezte Vucsetin, amikor odaérkezett.

— Hogyne tanulnék... Töltsek talán? Nézze, mennyi lövedék van itten! Kész! Tüzelj!

— Visszakozz! Ha majd ütegparancsnok leszel, tüzelhetsz kedvedre.

Vucsetin szakavatottan szemügyre vette a lövegeket:

— Három Radovicsnak, három nekünk. Így senki sem bántódik meg. Most már igazi reguláris csapattest vagyunk. Nemcsak elnevezésre, hanem fegyverzetre nézve is.

— Látjátok, mit jelent az, ha együtt harcolunk! — zajongtak a csernogorjaiak.

— Helyes! Nem az ujjunkat szétrakva, hanem ökölbeszorítva! Szovjet-módra!... Nem halljátok?

A szakadék felől sortűz dördülése, rendetlen lövöldözés hallatszott, aztán minden elcsitult.

Vucsetin megmarkolta a kezem:

— No, ezzel kész volnánk. Úgy, ahogy kiterveltük...

— És most hová lesz az út? — kérdezgették a harcosok.

A siker szárnyakat adott nekik, tüstént tovább akartak menni.

— Szplit ellen! — erősködött Miletics. — A kék tengerhez.

Magával ragadta a harci kedv.

— Szplit ellen! Szplit ellen! — ismételte, mintha féktelen vakmerőségével akarná levezekelni tegnapi kétségbeesését és ingadozását. — Egyenes út vezet oda. Harminchat kilométer!

Bizony csábító dolog volt az, hogy segítségére siessünk a dalmát partizánoknak, akik szívós kitartással, váltakozó sikerrel már régóta harcolnak Szplit kikötővárosért s a Szplittel szemben fekvő nagykiterjedésű szigetekért. Csábító dolog volt elvágni az ellenséges összekötővonalakat a partmenti szakaszon és kijutni a tengerhez...

De egyelőre az volt a feladat, hogy összegyűjtsük a hadizsákmányt és határozzunk, hova küldjük a foglyokat. A partizánok már terelték őket mindenünnen. A csernogorjai harcosok egész hadifogoly-oszlopot kísértek ide a szakadékból. A hegyivadászok föltűrt köpeny- és zubbonygallérral, kezüket köpenyujjukba dugva vánszorogtak; olykor-olykor bizalmatlan tekintetet vetve maguk körül, borús képpel baktattak tovább. Elől tappogott ormótlan csizmájában az a katonaköpenyes, kurtalábú német, akire éppen akkor tüzeltem, amikor átmászott a kerítésen. Maga Radovics ráncigálta ki a szakadékból.

— Nagykutya — mondta Vucsetinnek. — Nézd, itt a táskája.

A tömött aktatáskában — voltaképpen erre vadászott Radovics — mindenféle iratok, teleírt füzetek, térképek, bizonyos levelek voltak, meg egy mundér foszlányán lógó vaskereszt.

Még hátra volt, hogy mindezt rendezzük, kivizsgáljuk. Vucsetin felkérte Radovicsot, hogy vállalja a helyőrségi parancsnok teendőit, állítson tábori őrséget az utakra, biztosítsa a távíró, telefon és más fontos épületek védelmét. Korcsagint pedig — Katnics távollétére való tekintettel — megbízta, hívjon össze nagygyűlést a város lakosságának részvételével.

— Járjunk körül egy kicsit — szólt Vucsetin és karonfogott. — Túlságosan elfáradtam... és azonkívül is szeretnék beszélni magával.

Megindultunk az utcán.

— Ráismer? — kérdeztem.

Szembe jött velünk Vaszko Hrisztics: egy hadifogolycsoportot kísért. Fontoskodva lépdelt, de azért egy kicsit zavarban volt. Zsákmányolt, négy nagyzsebes katonazubbonyt viselt. Majdnem a térdéig ért. Bocskor helyett nagy bakancs volt a lábán. Vaszko föltűrte az egyenruha hosszú ujját, s olyan különös volt látni vékony gyerekkezében a nehéz puskát, amit nagy fáradsággal súlyban tartott.

— Csakugyan Vaszko volna? Gyere csak ide.

Vaszko parancsoló mozdulattal megállította a hadifoglyokat, odament a parancsnokhoz, s feszesen lábujjhegyre állt előtte,

hogy még magasabbnak lássék. Aggodalmas képpel tekintett Vucsetinre: hátha hirtelen elveszi a puskát, őt meg hazaküldi?

Vucsetin azonban heves mozdulattal magához vonta a fiút és homlokon csókolta. Vaszko zavartan szívta az orrát, hosszú szempillájával pislogni kezdett, suttyomban körültekintett: nem ejtett-e csorbát katonai méltóságán a parancsnok?

— Kár, hogy nincsenek itt csetnikek — mondta kihívóan. — Még egyebet is megmutatnék nekik. Ők ölték meg édesanyámat, tudja?

Vaszko tisztelgett, aztán továbbterelte a hadifoglyokat a gyüjtőhelyre.

— Ugyanilyen fiam volt nekem is — szólalt meg Vucsetin s szomorú mosollyal tekintett a fiú után.

Az udvarokon már mindenütt tábortüzek égtek, a tábori kondérok meredek oldalát lángok nyaldosták. Számvevőtisztünk, Rakics bőkezűen ellátta élelmiszerrel a szakácsokat a német raktárakban felhalmozott készletből. A csernogorjai, meg a sumadiai harcosok a reggelit várva, egymással összekeveredve üldögéltek a tűz körül. Harci lelkesedésük még nem lohadt le. Mennyi élmény, mennyi benyomás rajzott bennük! Nincs idejük hallgatni másokat, mindenki szeretné elmondani, hogyan ölt meg egymaga három németet, hogyan ért utól ötöt. Az egyik tábortűz mellett lelkesen énekeltek egy dalocskát. Még a harc első évében született:

Kifenjük a kaszát, a búza megérett...
Kifenjük a kaszát, előre!

Mellettünk szaladt el Ruzsica Brkovics és Ajsa Basics egy ölrevaló kötszerrel és különféle gyógyszerrel, amit a német egészségügyi csapatoktól zsákmányoltak. Méltóságteljesen lépdelt Kumanudi, teleaggatva diadaljelvényekkel: tüzérségi térképtáska, szíjazatában terpeszkedő tábori kulacs, látcső, fényképezőgép lógott rajta.

Diadalmasan zúgó dobpergés hívta össze a népet. Vörösszalagos nemezkalapot viselő legény úgy verte a dobot ökéllel, hogy az embereknek a füle zúgott. Ehhez még hozzájárult a hegedű hangja. Egy élemedett férfi nagy hévvel rángatta vonóját s az éppen odalépő cimbalmosra kacsintott, aki a cimbalom verőivel máris ádázul ütötte a húrokat. Megjelent még egy öregecske is, kezében dudával s menetközben átható, nyöszörgő hangokat csalt ki zeneszerszámából. Valahogy magától verődött össze a zenekar.

Az emberek összefogódzkodtak: két kislépés balra, egy meg jobbra; balra haladva mind gyorsabban és gyorsabban szaporáz-

ták, könnyedén felszökelltek, hirtelen lekuporodtak, hímbálták magukat, „Haj, haj!" kiáltásokkal biztatva egymást.

— Kólót, kólót! — rikkantotta Miletics. — A kölcsönös szeretet és bizalom jeléül!

A kör kiszélesedett, magával ragadt válogatás nélkül mindenkit: harcosokat és lakosokat, fiatalokat és öregeket egyaránt.

Jovan, a körtánc-vezető, a kóló előtáncosa, a legbonyolultabb figurákat végezte tánc közben: hol mulatságos módon a levegőben bokázott, hol hihetetlen pergést-forgást művelt, hirtelen úgyszólván elterült a földön, majd meg a magasba szökkent szilaj kiáltással: „Hahá!" „A-aáh! I-há!" Oly könnyedén és természetes közvetlenséggel pattant a magasba, mintha maga a föld dobálta volna fel. A csernogorjaiak pedig egymás vállára ugrottak s táncemeletet alkotva, kurjantották: „Haj, haj!" S valamennyien ütemesen dalolták egy és ugyanazt ismételve:

Sztálin az elvtársunk, elvtársunk,
Sztálin az elvtársunk, elvtársunk.

Ilyen muzsikának, ilyen táncnak és ilyen refrénnek lehetetlen volt ellenállni.

Vaszko kézenragadott és magával vont a körbe. Mámorba szédülten jártam a táncot, elfeledtem minden bánatom, aggodalmam, büszke voltam arra, hogy Sztálin neve a legszeretettebb név a Balkánon.

Egyre szélesedett a táncolók köre, elárasztotta az egész teret, szinte beljebb nyomta a házak falát és a kerítéseket.

— Ilyen táncnál nem tud megállni egy helyben az ember, én pedig nem táncolhatok! Járjunk egyet inkább — fordult hozzám újra Vucsetin, amikor kiléptem a körből.

19

Északi szél fújt a szemünkbe. Nekipirosodott arcunkat ezernyi üvegszilánkként csípte, vágta a száraz és szúrós hó.

Fejét magasra emelt vállai közé ékelve rótta az utat Vucsetin, gondolataiba merülve. A távolság és a szél lassacskán elmosta a zeneszót. Nemsokára elült a dobpergés moraja is. Egyhangúan és unalmasan terült el előttünk a csupasz fekete síkság, amelyről a szél lenyalta a havat. A reggel még fényes napgolyó most fakó, sárga foltként éktelenkedett a zavaros szürke égen. Hamuszín hóréteg rakódott a megbarnult árvalányhajra, a kökénybokrokra

meg a behavazott barázdáktól csíkos mezőre, amelyen mintha óriásfésű szántott volna végig.

Kiértünk a városból.

Vucsetin meglassította lépteit:

— Dohányzik, elvtársam? Nem? Én se, csak úgy néha.

Elővette hengerformára csavart dohányzacskóját, óvatosan széjjelhúzta és beleeresztette rövid pipáját.

A legközönségesebb, zsírfoltos és elnyűtt dohányzacskó volt, de Vucsetin nagy becsben tartotta: az apjától maradt rá, édesapjának pedig egy Sztepan nevű orosz katona ajándékozta, amikor az országba jött a törökkel hadakozni. Ez a dohányzacskó volt Vucsetin egyetlen emléke a szülői házból.

— Üljünk le itt, elvtársam.

Az erős köhögési rohamtól meggörnyedve a parancsnok szinte leroskadt a kőfeszület előtt álló padra.

— Rosszul érzi magát — mondottam. — Térnénk tán vissza?

— Nem tesz semmit... Mindjárt elmúlik. Mihelyt vége lesz a háborúnak, újra bemegyek a hegyekbe, pásztorkunyhóban fogok lakni. Ott majd talpraállok...

Lábával megbolygatta a kérges-csomós tölgyfa előtt elterülő sárga avarszőnyeget és hunyorogva, hosszan szemlélte a kereszt lábához borult madonna gipszszobrát. A szél dühösen cibálta a fejét ékesítő papírvirágkoszorút; az eső lemosta róla a festéket, ami végigcsordult a madonna arcán, mintha vér volna. A feszület talapzatán alig-alig kivehető latin feliratot fedeztem fel. Zöldes penész vonta be. Ez a kereszt meg a felirat halálos szomorúságot árasztott.

— Szeretném megmondani, miért hívtam ide magát — kezdte a szót Vucsetin. — Először is köszönetet akarok mondani. — Átkarolta a vállam és nyájasan tekintett a szemembe. — Tiszta szívemből! Maga nagy segítségünkre volt, Nyikolaj.

— Kötelességem, parancsnok elvtárs — feleltem. — A fasizmus közös ellensége országainknak, tehát itt az én Hazámért is harcolok.

Vucsetin körültekintett:

— Magunkban vagyunk. Nyíltan szólok magával. Sztojan Podkazarác... Még annyi időm sem volt, hogy beszélhessek vele. Tanítványom ő. Szerettem, mintha a fiam lett volna. Az ütközetig minden akaraterőmmel arra kényszerítettem magamat, hogy ne gondoljak arra a vadállati és felháborító dologra, ami történt, mert ellenkező esetben — ha úrrá lett volna rajtam és Radovicson az általános hangulat — vállalkozásunk meghiúsulhatott volna. A forradalmi bíróságnak nyilván voltak bizonyos nyomós okai arra, hogy ilyen rideg ítéletet mondjanak ki erre a két cser-

nogorjai harcosra. De azzal, hogy közvetlenül a harc előtt hajtották végre, s még hozzá szerbek — kereken kimondom — olajat öntöttek a tűzre! Itt a nemzeti villongás — akár a hamu alatt pislákoló parázs — nem alszik ki. Szerencsére a vállalkozás nem hiúsult meg. Azt hiszem, maguknál a hadseregben ilyesmi egyáltalán nem fordul elő?

— Nem is fordulhat elő! — mondottam élesen.

— Magától értetődik, én is így gondoltam. Különböző népek gyermekei testvéri módon együttműködnek egymással... Így is van rendjén. Efelé haladunk mi is. Dandárunkban az ország minden nemzetiségéből találhat harcosokat. A harc keményen egybeforrasztotta az embereket. Csak az a baj, hogy — amint látja — mégiscsak támadnak néha ilyen torzsalkodások. Akarva, vagy akaratlanul.

— De hiszen ezek a torzsalkodások nem maguktól támadnak — jegyeztem meg.

Vucsetin fájdalmas mosollyal mondta:

— Igen, de ...kitől függ ez? — Elhallgatott, hogy átgondolja, amit mondani akar. — Hallotta már ugye ezt a kifejezést: „A Balkán-félsziget: lőporos hordó"? Lehet, hogy így is van. A népek között, az egyes törzsek között örökös marakodást és vérontást, széthúzást és viszályt látunk. Vegye például a mi Jugoszláviánk történetét. Mi egyéb az, ha nem a különböző dinasztiák, politikai pártok közötti villongások története, a palotaforradalmak, összeesküvések, árulások, a nyíltan vagy orvul elkövetett politikai gyilkosságok története? Egyes történészek bennünket, jugoszlávokat vádolnak. Azt mondják, képtelenek vagyunk az egységes, állami életre, megszoktuk az elszigetelt, törzsbeli életet, hogy állítólag nincs meg bennünk a kitartás és a munkaszeretet, ami a bolgárok sajátja, meg hogy nincs a szerbeknél gondatlanabb, könnyelműbb népség. Hogy hát csak isznak és őseik dicsőségéről, Erős Dusanról, Deli Markóról szavalnak, de ennél tovább nem terjed a hazaszeretetük. De ez mind csak ostobaság! Hiszen ha így volna, már régesrégen széttapostak, kisöpörtek volna bennünket a Balkán-félszigetről. Mi azonban átvészeltük az ötszázéves török rabigát, a katolikus Velence és a császári Ausztria intrikái sem döntöttek le a lábunkról. Amikor országunkat pusztulás fenyegette, egy emberként, félelmetes erővel állottunk talpra. Évszázadokon át folytattunk végeláthatatlan szent háborút hideg és kopár hegyeinkért, „a kereszt becsületéért és az aranyszabadságért", nemzeti jogainkért, amelyek régebbi időkre nyúlnak vissza és törvényesebbek, mint sok más jelenleg fennálló állam jogai. Hegyeink minden szikláját hősök vére öntözte. Ha pedig eladott is valaki bennünket, ha valaki előbbrevalónak tar-

totta is, hogy idegen hangon cincogjon, idegen kellemetes járással illegesse magát és a Nyugat-Európa adta nyakörvben feszítsen, az nem a nép volt, nem az egyszerű emberek, hanem hitehagyott pártütők voltak. A kormányonállók voltak, a Karagyorgyevicsek meg az Obrenovicsok, miniszterek, képviselők, szennypolitikusok és egyéb söpredék voltak...

Vucsetin fojtott ingerültséggel mondta ki az utolsó szavakat, aztán kifújta magát. Mintha sietett volna mindent kiönteni, ami csak a lelkén fekszik. Izgatottan, szaggatottan beszélt. Szeme égett, arca kigyulladt. Megértettem, hogy ez a beteg, sokat szenvedett, de még mindig erőslelkű ember azért beszél oly őszintén velem — éppúgy, mint Jovan — mert orosz vagyok, mert a Szovjetunióból való vagyok...

— S látja, ezek a megvásárolható zugpolitikusok örömmel dörzsölgetik kezüket és fölényesen vigyorognak, amikor a szerb azt mondja: „Bosznia az enyém", a horvát pedig tiltakozva vágja vissza: „Nem, az enyém!" Be kell vallanom, nálunk a szerb meg a horvát még mindig nem tanulta meg, hogy együtt mondja: „Bosznia a mienk." Hiszen Bosznia: Jugoszlávia szíve és egy a mi hazánk: a jugoszláv föld. Hajbakapunk, levagdaljuk egymást, azok pedig, akiknek ez kapóra jön, félreállva a markukba nevetnek: „Az ostobák! — mondják. — Az, ami miatt veszekedtek, sem a tied, sem az övé; az enyém kell, hogy legyen."

A hallottakat egybevetettem azzal, amit Jovan mondott nekem.

— Ez nagyon veszedelmes dolog — figyelmeztettem. — Csak az imperialisták malmára hajtja a vizet. Ezek rendszerint minden módon és készakarva kiélezik a nemzetiségi széthúzást és viszályt — kiváltkép a nép elmaradt rétegei között — s ennek a segítségével leszerelik...

— Ez az! — kapott a szón nagy hévvel Vucsetin. — Igazán örülök, hogy maga ezt megérti. Hiszen éppen azt szeretném, Zagorjanov elvtársam, hogy maga, aki új ember közöttünk, megértse, mennyire bonyolult nálunk a nemzeti kérdés és erről a sebezhető pontunkról az ellenség nagyon jól tud. S a tetejébe mi még annyira elővigyázatlanok vagyunk, hogy ahelyett, hogy páncéllal fedeznénk, védenénk ezt a sebezhető pontot, kitárjuk mindenki elé. A két partizán kivégzése, mint valami tükör mutatja a mi gyönge, sebezhető pontunkat. Puskaporos hordó...

Vucsetin hirtelen elharapta a szót. Önkénytelenül arrafelé fordultam, amerre ő nézett.

A hegyek felől vágtató lovasok közeledtek.

Vucsetin fölkelt a padról s a beszélgetést gyors, szóval így fejezte be:

— No, nem baj! Jönnek majd a szovjet emberek és kiszórjuk a puskaport a balkáni hordóból. — Aztán, mintha a saját gondolatára adna választ, hozzáfűzte: — Végeredményben: Száva, Dráva, Drina, Pruth, mind-mind egy folyóba fut.

A lovasok megálltak a feszület előtt. Az egyikre rögtön ráismertem: az amerikai alezredes volt, akit a hadosztálytörzsnél láttam. Mellette angol társa, szinte fekve nyúlt el a nyeregben; szegénynek, úgy látszik, émelygett a gyomra a nyargalástól. A szövetségeseket őrség kísérte, meg Blazso Katnics, politikai biztosunk.

— A szövetséges missziók képviselői — szóltam oda halkan Vucsetinnek. — Láttam őket Homoljében a hadosztályparancsnoknál.

— Éppen kapóra! Van mivel megörvendeztetnem őket! — És Vucsetin megigazította viseltes, kifakult köpenyét.

Katnics a lóról le se szállva, magához intett bennünket. Odamentünk.

— Üdvözlet — mosolygott ránk a politikai biztos, de mindjárt elégedetlen arccal kérdezte: — Mit sétálgatnak maguk itten? Nincs más dolguk talán? Búnak adták a fejüket? Nem kell kétségbeesni. Szint bevesszük. És nemcsak Szint. A szövetségesek segítségünkre sietnek.

— Ez itt Vucsetin, a Sumadiai-zászlóalj parancsnoka és a másik vele, az orosz — szólt halkan Katnics, az amerikaihoz hajolva.

Az utóbbi szívélyesen felénk integetett, az angol pedig éppencsak hogy az állát mozdította.

— Helyzetjelentést kérek, bajtárs, — szólt Katnics, immár hivatalos hangon.

— Szint bevettük — felelte nyugodtan Vucsetin. — A harcnak vége!

— Hogyhogy vége? Ne tréfálj! — szólt csodálkozva Katnics s egyszerre fölállt a kengyelben.

A szövetségesek hitetlenkedve néztek Szin felé. A város fölött vékony füstoszlopok emelkedtek a magasba.

— Hát nem a kémények füstölögnek? — dörmögte az amerikai. — Nekem pedig úgy tetszett, hogy a város nagyon békés képet mutat. Mi ez tulajdonképpen? Tűzvész?

— A partizán-tábortüzek füstje. Reggelit készítenek a harcosok — magyarázta Vucsetin.

— Hát így vagyunk! — Az amerikai füttyentett egyet.

Alig észrevehető árnyék suhant át az arcán. De máris vidáman kiáltotta:

— Hát akkor kitűnő! Gratulálok! De azért mégis bosszantó, hogy elkéstünk. A partizánok bizonyára nagy veszteséget szenvedtek. Csak nem azért jött ehhez a feszülethez, Vucsetin bajtárs, hogy elsirassa őket? — érdeklődött részvéttel az alezredes.

— Nem, kevés az áldozat. Támadásunk váratlanul érte az ellenséget.

— Na és mi történt? Megsemmisítették? Az egész ezredet? Hihetetlen! Hát a foglyok, akadt fogoly is valamennyi?

— Forduljon a szini helyőrség parancsnokához — mondta szárazon Vucsetin.

Látnivaló volt, hogy az amerikai nem tetszett neki.

— Úgy, úgy. — Az ezredes felém pillantott.

Természetesen már az első pillantásra rámismert, de alkalmasint nem akarta mindjárt elárulni.

— Á, a mi orosz szövetségesünk! — hangzott a késve jött üdvözlet. — Lám, milyen kicsi a világ. Már másodszor hoz össze a sors bennünket. Látja, mit jelentenek a szövetségesek: mindenkor és mindenütt együtt!

Farkasszemet néztem vele, erre észbekapott s változtatott a hangján.

— No, gyerünk, barátaim, ünnepeljük meg a győzelmet.

Vucsetinnel együtt követtem a lovasokat.

A templomtéren, a tornyos épülettel szemben már folyt a gyűlés. A lakosok és harcosok egész tömege vette körül azt a lőszeresládát, amelyen Miletics-Korcsagin állt.

Az amerikai egyenest az emelvénynek lovagolt. A tömeg kelletlenül széthúzódott.

Jovan tüzes lelkesedéssel beszélt a Vörös Hadsereg nagyságáról és hősiességéről: ez a hadsereg az ellenség kétségbeesett ellenállását megtörve, napról napra közelebb jut a Balkánhoz és a Kárpátokhoz, hogy felszabadítsa a hitlerizmus uralma alól Közép- és Délkelet-Európa népeit, majd arról beszélt, hogy a jugoszláv partizánok a szovjet harcosok példáját követik s abban a reményben, hogy rövidesen találkoznak velük, még elszántabban, még nagyobb egyetértésben küzdenek...

Az amerikai hallgatta a beszédet.

Ekkor odalépett hozzá Todor Radovics.

— A helyőrség parancsnoka — mondta a szövetségeseknek Vucsetin.

— Jóegészséget! Üdvözlöm önt! — szólt széles mosollyal az amerikai s kezet nyujtott Radovicsnak. — Sherry MacCurver, az angol-amerikai misszió képviselője. Velem van Budge Pinch százados, őfelsége, az angol király összekötő tisztje. Ő nem beszéli olyan jól a szerb nyelvet, mint én s ezért engem bízott meg, hogy

az ő nevében is köszöntsem a felszabadító néphadsereg bátor harcosait és parancsnokait, akik épp az imént arattak dicső győzelmet!

— A harcosok és parancsnokok nagyrabecsülik az önök üdvözlését — felelte méltósággal Radovics.

— Mellesleg, hol vannak a foglyaik? — kérdezte hanyagul MacCurver. — Tisztek vannak közöttük?

— Nehéz eligazodni rajtuk. Sokat alsóruhában fogtak el.

— Mulatságos! — MacCurver fölnevetett s idegesen megveregette lova nyakát. Valami leplezett feszültség érzett az alezredesen s ez nemigen vágott egybe kedélyes szavaival. — Derék fiúk! El vagyok ragadtatva hősiességüktől. A csernogorjaiak általában nagyszerű fiúk, és kiváló harcosok. Napoleonon is elverték a port, hogy a törökökről ne is szóljak...

— Csernogorja virágzó ország — fűzte hozzá Pinch mélabúsan, de egyáltalán nem alkalomszerűen. — Ulcinában és Kotoriban télen is nyílnak a rózsák.

— Az ám, a rózsák, nagyszerű dolog, persze, de ennél sokkal fontosabb, hogy a kotori öböl egymaga egy egész raj torpedórombolót képes befogadni... Ugyan mondja — fordult ismét MacCurver a helyőrség parancsnokához — hát valóban nem ejtettek foglyul legalább néhány tisztet? Fontos adatokat közölhetnének velünk.

— Egyet éppen most hallgatok ki, igazolványaiból ítélve, ezredes. — Radovics a kezében tartott aktatáskára mutatott.

— A neve? Mi a neve? — kiáltotta türelmetlenül MacCurver.

Észrevettem, hogy az amerikai szeme megvillant. De már a következő pillanatban újra közömbösen tunya kifejezést öltött.

— Holz, von Holz... valami furcsa papír volt nála. Jelek vannak rajta... Biztosan titkos írás. Van még egy berlini rádiósürgöny is. Itt van nálam.

— Mutassa csak. Érdekes.

Radovics kihúzta a táskából az összegyűrt sürgönylapot. MacCurver gyorsan átfutotta.

— Ú... úgy. Karácsonyi üdvözlet és a „Tölgyfalevél" kitüntetés a Vaskereszt mellé. Von Holznak, az SS-csapatok ezredesének. Himmler maga küldte!... Remélem, megengedi, hogy Pinch századossal jelen lehessek ennek a von Holznak a kihallgatásánál és segítségükre legyek iratainak tanulmányozásában? — mondotta MacCurver behízelgő hangon.

— Magától értetődik! — szólt sietve Katnics, anélkül, hogy Radovics válaszát megvárta volna. — Azonnal megszervezünk mindent. De egyelőre engedjék meg, hogy beszédet mondjak.

A politikai biztos nagy kínnal fölkapaszkodott a lőszeres ládára.

MacCurver és Pinch lovukon ülve, mosolyogva integettek a szónoknak.

20

A városka terét és utcáit késő estig izgatott kiáltozás, nótázás verte fel. A lakosok meg a sumadiai, csernogorjai harcosok, s velük együtt Zagorjanov is a győzelmet ünnepelték. De ennek a vidám zajongásnak csak a gyenge visszhangja szűrődött át a téren álló egyik kétemeletes ház szorosan becsukott ablakán.

Kis szoba. A díványokon meg a padlón még mindig szanaszét hevert a szoba tegnapi lakóinak ruhája és egyéb holmija. Ebben a szobácskában folyt von Holz német ezredes kihallgatása.

A kihallgatást Radovics vezette tört németséggel, MacCurver és Pinch jelenlétében.

Amikor von Holz hirtelen-váratlan megpillantotta MacCurvert, örömét alig tudta visszafojtani. Mindjárt nekibátorodott, sőt ki is húzta magát, útálkozva igazította meg magán katonaköpenyét, amibe kénytelen volt belebújni, mikor Szinből szökni próbált.

Ami MacCurvert illeti, még a szemöldöke sem rándult meg pártfogoltja láttán. Az asztalhoz ült és a fogoly aktatáskájából kihalászott iratokat kezdte lapozgatni.

Von Holz válaszolt Radovics kérdéseire. Elmondotta, hogy von Weichs tábornok, a német csapatok parancsnoka az 1943—44. évi jugoszláv téli hadjárat óta immár hatodszor tűzte ki azt a feladatot, hogy bekeríti, széttagolja és megsemmisíti a felszabadító néphadsereg zömét. Csapatai — ideértve a csetnik és usztasa alakulatokat is — különböző helyeken gyors rajtaütéssel áttörést hajtottak végre és december elején nagy kiterjedésű területet szálltak meg Kelet-Boszniában és a Szandzsákban. De a partizánok mindenütt ellentámadásba lendültek, sőt még itt Szin alatt is, pedig ez a város mindez ideig nyugodalmas zugocska volt...

E szavaknál von Holz lopva keserű pillantást vetett az iratok fölé hajló MacCurverre, aki háttal ült feléje.

— Szinte azt hinné az ember — folytatta a fogoly fojtott hangon — hogy a partizánokat ma maga a jugoszláv Moltke: az önök Arszo Jovanovicsa vezette.

— Igen, mi az ő utasítása szerint cselekedtünk — hagyta helyben büszkén Radovics.

Von Holz sóhajtott.

— Rosszul áll a szénánk, parancsnok úr. A Dnyepert elvesztettük, Olaszországot elpuskáztuk. Még a boliviai indiánok is hadat

üzentek nekünk. Amíg erősek voltunk, szerettek bennünket. Az erősnek mindenki engedelmeskedik, de a gyengét kővel dobálják meg. Odáig jutottunk, hogy már itt is vernek bennünket. Tessék: Szint is elvesztettük... Nehéz dolog olyan ellenféllel harcolni, amelyik mindig kisiklik, mint az angolna. Kicsúszik a kezünkből, kikerüli kelepcéinket, kivonja magát a nagy ütközetek alól és ránk kényszeríti a maga taktikáját... Bevallom, egészen megdöbbentett az önök elmélyült taktikai művészete — fűzte hozzá behízelgő mosollyal.

Pinch a győztesek udvarias lenézésével hallgatta a németet. A kihallgatás nemigen érdekelte. Az angol szórakozott pillantása hirtelen a MacCuver székének támlájáról lecsüngő térképtáskára esett. MacCurver még mindig von Holz iratainak tanulmányozásába merült. A nyitott táskából összehajtott térkép csücske látszott. Tereprajz volt, amit az angol nagyon jól ismert.

Pinch mintegy elgondolkozva elsétált a szék mellett és a táskából kihúzta a térképet, anélkül, hogy az amerikai észrevette volna.

— Bocsánat, uraim — mondotta. — Néhány percre magukra hagyom önöket.

És higgadt léptekkel kisétált a folyosóra.

MacCurver is felemelkedett helyéről.

— Ennek a hadifogolynak a vallomásában nem találok semmi lényegeset — mondta Radovicsnak szerbül.

— Elvitetjük a dandártörzshöz. Azt hiszem, ott majd beszélni fog a lényegről — felelte a helyőrség-parancsnok.

— Igen, igen — ásított MacCurver. — Sőt azt tanácsolom, küldjék egyenesen a vezérkarhoz. Mégis csak nagy kutya! Akárhogy is vesszük! Himmler embere. Meg aztán úgy vélem, a katonai elméletet is egész jól érti. A vezérkart minden bizonnyal érdekelni fogja.

— Jó. Így is teszek — szólt Radovics egyetértően.

— Pompás. De itt az ideje, hogy induljunk. Megkérem önt, helyőrség-parancsnok bajtárs, intézkedjék. Ott künn egy páncélgépkocsit láttam, vizsgáltassa meg. Ha a motor ép, talán elvergődünk rajta a repülőtérig.

— Jó. Csakhogy... — Radovics zavarba jött és a fogoly felé biccentett.

— Nyugodt lehet. Nem szökik meg. — MacCurver kitette pisztolyát maga elé az asztalra. — Majd én vigyázok rá. Tomphson-rendszerű géppisztolyom van: percenként hatvan golyó.

Radovics távozott.

Mihelyt léptei elhaltak a folyosón, az amerikai felállt és bezárta az ajtót az odaerősített horoggal. Aztán visszafordult.

Von Holz ábrázata rozsdavörös lett az izgalomtól. Húsos szája remegett.

— Nagyon örvendek — mondotta, s kezét barátságosan előrenyujtva már MacCurver felé indult volna, de az amerikai egy mozdulattal megállitotta.

— Csak semmi izgalom, kérem! — szólt összeráncolt képpel. — Térjünk a tárgyra. Minden perc drága. — Papírok zizegtek von Holz orra előtt. — Melyik itt az a rejtjeles jegyzék, amire szükségem van?

— Mindenekelőtt azonban biztosítékot szeretnék, Sir... Hiszen megígérte... Emlékszik, a „Három medvé"-ben?

— Ismétlem, mind a ketten üzletemberek vagyunk. Ha ön fogságba esett is, nálunk lévő részvényei egyáltalában nem süllyedtek. Viszont nem mondhatjuk, hogy ázsiója különösebben emelkedett volna felettesei szemében. Ugyebár, ezredes?

— Remélem, Sir...

— Teljes joggal számithat arra, hogy reményei teljesülnek. Ön szeretne hozzánk jönni?

— De hiszen ön ígéretet tett erre nézve...

— Helyes. Megkapja az engedélyt. Hol a lista?

— Ez az — mutatott az egyik papírra von Holz.

— A kibővített lajstrom?

— Igen.

— Kitűnő. Fejtse meg a rejtjeleket. De gyorsan.

— De hisz ez valuta... Aranyalap — suttogta a német s a rejtjelek mellé villámgyorsan irta oda a gestapo jugoszláv ügynökeinek álnevét és igazi nevét.

— Ne izguljon. Pontosan, az utolsó centig kiegyenlitik a számlát — biztositotta őt MacCurver, miközben von Holz háta mögött diadalmas mosollyal olvasta az ismerős neveket.

21

Jugoszlávia tereprajzi térképe, amelyet Budge Pinch a szomszéd szobában figyelmesen szemügyre vett, tele volt feliratokkal. Gyakovác helység mellett ez az öles betűkkel irt szó állott: „króm", Isztria mellett: „bauxit", Idriánál: „Európa második higanybányája", Kutinó, Muraköz és a Dráva-völgy vidékén: „kőolaj" és igy tovább. A cink-, bronz-, mangánérc-, wolfram-, foszforit-, horgany-, réz-, és szénlelőhelyeket is feltüntették. Kört rajzoltak a trepcs-környéki ólombánya és kombinátus köré. A háború előtt Pinch ennek a kombinátusnak volt a boldog igazgatója. A térkép

szélén számok állottak és sejteni lehetett, hogy ez a sok szám a geológiai kutatások, felderítő munkálatok és a bányászat eredményére utal. Noha Pinch ebben az országban lakott, mégsem voltak neki ilyen részletes értesülései a jugoszláv föld méhében szunnyadó hasznos ásványokról, pontosabban hadi nyersanyagról.

Lám-lám, miféle tudományos beszélgetés folyt a jenki és Magdics politikai biztos, volt bányamérnök és geológus kozt!

Pinchet valósággal megrázta ez a váratlan felfedezés. Rettenetes irigység fogta el vetélytársa sikere láttán. Igaz, ő sem lett volna ellene, hogy alkalom adtán kilépjen abból a keretből, mely megszabta a szövetséges misszió összekötő tisztjének közvetlen feladatait. Viszont minden jel arra vallott, hogy MacCurver sokkal nagyobb lendülettel és eréllyel bonyolította le üzleteit.

Pinch a legelszántabb arccal lökött egyet a szoba ajtaján, amely mögött a kihallgatás folyt. De az ajtó nem nyílt meg, be volt zárva belülről.

Pinchet hirtelen gyanú és aggodalom ejtette hatalmába. Idegesen kopogtatott.

MacCurver csak egy perc múlva bocsátotta be.

— Mr. von Holz bocsánatot kér — szólt mosolyogva. — Éppen átöltözködött.

Valóban, a német már ledobta a katonaköpenyt s bársonygalléros sarkig érő tiszti köpenyt öltött magára.

Pinch kutató pillantással mérte végig a kurtalábú von Holzot.

— Ilyen a sors — szólt a német, fogsorát bánatosan villogtatva s közben — mintha misem történt volna — a gránátszilánk által összetört fali tükörben nézegette magát. — Elrepültek a tölgyfalevelek. Szegény Paul Bitius! Az én kedves barátom, akinek itt a vendége voltam, már átköltözött egy másik, talán egy jobb hazába...

MacCurver az ablakon kihajolva valamit odakiáltott a páncélgépkocsival vesződő harcosoknak. Pinch kihasználta az alkalmat s észrevétlenül visszacsúsztatta a térképet az amerikai táskájába.

— Mindjárt rendbe hozzák a gépet s utazunk Glavmocsba — mondta MacCurver, miután ellépett az ablaktól. — Tehát, fel az útra, százados!

Pinch haragosan biccentett: megint történt itt valami a távollétében, akárcsak akkor Popovics-Krcunnál.

Az ajtóban megjelent Katnics.

— Kész a kocsi! Kijavították! — jelentette be. — De miért sietnek úgy, uraim? Már intézkedtem az ebédet illetően. Talál-

tunk egy pincét nagyszerű borokkal. Mi ugyan nem iszunk, de az önök megérkezése alkalmából...

— Nem, nem! Nincs időnk. Dolgunk van! — hárította el erélyesen a meghívást az amerikai. — Egyébként, százados — fordult Pinchhez angolul — vegyen példát erről a fickóról. Talpraesett és értelmes legény. Mindig vidám és kedélyes.

— Akkor hát megengedik, hogy egy ládácska bort a kocsiba helyezzünk? — kérdezte Katnics.

— Azt lehet! — MacCurver megveregette a vállát. — Köszönöm, barátocskám. Maga jó fiú. Biztos vagyok benne, hogy mi még találkozunk. Egyébként maga szónoknak sem rossz. Alkalmam volt meggyőződni róla. A rögtönzött emelvényről elhangzott beszéde nagyszerű volt. És ki az, aki akkor beszélt, amikor odaérkeztünk?

— Korcsagin századpolitikai biztos.

— Mi az, tán orosz?

— Dehogy, szerb. Csak felvette a Korcsagin nevet.

— Ah úgy! Meg kell mondanom önnek, hogy beszéde nem tett rám valami örvendetes benyomást. Túl sok benne a célzatosság. Ha a három szövetséges közül csak egyet dicsérnek, az azt jelenti, hogy a másik kettő rosz. Mert ennek a Korcsaginnak a beszédéből természetszerűen ilyen következtetés folyik. Ugyebár?

— Egyetértek önnel — felelte készséggel Katnics. — Már megjegyzést is tettem neki.

— És milyen anyagot használt fel beszédéhez? — firtatta tovább MacCurver.

— Valószínűleg egyszerűen összefoglalta a legújabb rádióhíreket.

— Nem, ezt így nem szabad. Ellenőrizni kell. A zászlóalj politikai biztosa ön. Ez a maga kötelessége. Egyébként — MacCurver keresgélt táskájában és előhúzott egy brosúrát — itt van egy kis útmutatás, hogyan kell használni a tájékoztató anyagot. Noha ezt a füzetet a mi hadseregünk előadói és tábori lelkészei részére adtuk ki, de, amint látja, a szöveget szerbül is lefordítottuk. A politikai megdolgozást illetően gazdag tapasztalattal rendelkezünk. Melegen ajánlom.

— Élni fogok a tanácsával.

— Szoros kapcsolatot fogunk tartani önnel, politikai biztos. Mindenkor szívesen segítek magának.

MacCurver és Katnics egymással beszélgetve hagyták el a

szobát. Megjött Radovics néhány harcossal és elvezették von Holzot. Pinch pedig tovább járkált fel és alá egyik saroktól a másikig: MacCurver furcsa magatartására próbált magyarázatot találni.

Ez a jenki eleinte szinte repülni akart Szinbe, a hadifoglyok iránt érdeklődött, a kihallgatás alatt pedig egyáltalán nem volt kíváncsi az SS-ezredesre. De amikor négyszemközt maradtak?! ... Egész biztos, hogy emögött rejlik valami.

Az ablak alatt türelmetlenül felsivított a páncélkocsi szirénája. Pinch gyorsan lefutott a lépcsőn s szinte menetközben ugrott fel a páncélgépkocsira.

MacCurver teljes sebességre állította a gépet.

Úgyszólván rajta feküdt a kormányon. Katonasapkája tarkójára csúszott, foga között cigaretta füstölgött. Lustán, immelámmal vezette a gépkocsit, mintha semmi köze se lett volna hozzá, de a kocsi csörömpölve, hánykolódva valósággal rohant előre.

Pinch dühös volt magára. Az amerikai tereprajzi térképe sehogyse ment ki a fejéből.

— Hova megyünk most tulajdonképpen? — kérdezte hirtelen s ingerülten kapta fel fejét. — Meguntam már, hogy mindig bizonytalan irányba utazunk.

— Drvarba repülünk, százados. A vezérkarhoz. Haza!

— Na végre! Akkor állapítsuk meg pontosan az útirányt.

— Ha velem van, Sir, nem téved el.

— Mutassa meg az ön térképén az útirányt.

— Önnek is van térképe.

— Elvesztettem. Engedje meg, hogy megnézhessem a magáét.

Pinch konok, de egyben aggodalmas és lázas arckifejezése nevetésre gerjesztette MacCurvert.

— Kérem, százados, kérem. Ez nem számít. — Átnyujtotta neki a térképet és nyomott egyet a pedálon.

A páncélgépkocsi előreszökkent. A térkép táncolni kezdett Pinch szeme előtt. Nem lehetett rajta semmit kivenni. De Pinch nem is nézte a szöveget.

— Úgy ... Egyenes vonalban akar átvágni? Nem jobb volna-e Szplit felé, azután a tengerpart mentén haladni? Gyönyörű tájék! Kis kerülő az egész, viszont ... De miféle feliratokat látok itten? Egyáltalán nem katonai vonatkozású. Bauxit, króm ... Mi legyen ez?

— Nem katonai vonatkozású? — MacCurver fölkacagott. — Maga épp olyan naiv, mint Voltaire Candide-je! Szeretném tudni, hogyan működnének az önök birminghami és sheffieldi hadiüze-

mei ezek nélkül a nem-katonai ásványok nélkül?... Egyébként kielégíthetem a kíváncsiságát. Tudja, tanulmányozom az itteni vidék geológiai viszonyait. Ön előtt, százados, nincs titkom.

— Remélem... — Pinch szigorú színezetet igyekezett adni cérnaszál hangjának. — Ellenkező esetben nem volna úriemberhez illő eljárás s megsértené a szövetségesi kötelesség elemi követelményeit... Viszont nem értem, mirevalók itt most a geológiai tanulmányok.

— Ugyan mi okból igyekszik ön tanulmányozni a jugoszláv partvidéket? A kikötőket, a kisebb-nagyobb öblöket, a szigeteket? Miért írta telistele jegyzetfüzetét a legkülönbözőbb földrajzi elnevezésekkel?

— Ön előtt ez nem titok. Mi, angolok, amellett vagyunk, hogy Európát nem nyugat felől, hanem a Balkán-félszigeten keresztül kell elözönleni.

— Igen, igen — bólintott megértően MacCurver. — Az önök miniszterelnöke már két éve foglalkozik evvel a tervvel.

— Hogy éket verjen Európa gyenge részébe: ez a legmegsebezhetőbb pontja...

— Tudom, tudom, hogy mi rejlik emögött! Az oroszoknál hamarabb szeretnének idejönni, de a mi technikánk segítségével. Szó se róla, ravaszul kieszelték! Ezt az egyet meg kell adni! Önök jól tudnak szövetségeseket választani maguknak. Ez az oka, hogy eddig mindenkor győztesen kerültek ki minden háborúból.

— Őszinteségéért őszinteséggel fizetek. Kötelességünk Délkelet-Európa országait felszabadítani — fejezte be színtelen hangon Pinch.

— Akkor még toldja hozzá: és meg is szállni a maguk imádott Balkán-félszigetét! Mert mi nem titkolunk egymás elől semmit, ugyebár?!

És hangos hahotára fakadt.

A páncélgépkocsi futás közben zegzúgos vonalakat írt le, mintha együtt kacagott volna vezetőjével.

— Úgy látszik, százados, önről mondta Schopenhauer: éppen annyira való a gyakorlati életre, mint a teleszkóp a színielőadás megtekintésére!

Goromba szavak voltak ezek, de Pinch lenyelte, nehogy egészen oda legyen a méltósága. Az angol csupaorr ábrázata ismét zöldes árnyalatot öltött. A szüntelen rázkódtatástól, a benzinszagtól és a motor bőgésétől tűrhetetlenül émelygett a gyomra.

Hirtelen Pinch éles fájdalmat érzett: nekiesett a kabin ablakának. A gépkocsi csikorogva fékezett, gyorsan félrefordult. Pont

az árok szélén állott meg, ami messzebb hóval betemetett mély csapássá szélesedett.

MacCurver elsápadt, a kormánykerékbe kapaszkodó keze elkékült az erőlködéstől. Behúzta fejét a vállába, mintha valami veszély ellen védekezne, úgy tekintett ki a fülkéből s ijedten nézett hátra. A kíséretükre kivezényelt katonák mosolyogva összenéztek. Az országúton valami marharépa hevert, gyalogság ellen használt kisméretű német aknára hasonlított...

HARMADIK RÉSZ

1

A zsákmányolt páncélgépkocsi nyomait még el sem tüntette a hóvihar, amikor már vissza is tért a zászlóaljba a futár: Katnics küldte Rankovicshoz. Parancsot hozott, amely teljesen megváltoztatta Vucsetinnek azt a tervét, hogy a hadizsákmányból alaposan felszereljük és felruházzuk magunkat, tüzérséggel és nehéz géppuskákkal fegyverezzük fel a zászlóaljat. Sürgősen felkészültünk, felsorakoztunk és még aznap este könnyűszerrel elhagytuk a várost.

Koce Petkovszkij és a két Sztankov-testvér bosszankodva, szinte sírva váltak meg a három hegyi ágyútól. Csak azt vittük magunkkal, amit vállunkon vagy tarisznyában elcipelhettünk. A hadizsákmánnyal, fegyverrel elhalmozott csernogorjaiak pedig a haddifoglyokkal együtt a városban maradtak. Reánk az a feladat várt, hogy erőltetett menetben átjussunk a Dinári-hegygerincen.

Egész éjtszaka meneteltünk. Komor volt a hangulat, körös-körül csupa nedvesség és nagyon hideg volt. Annyi töméntelen télig megfagyott sár ragadt a bakancshoz, hogy alig tudtuk emelni a lábunkat. A heves szél a hegycsúcsok felől hozott havat éles tű gyanánt csapta az arcunkba, szinte belénk fojtotta a lélekzetet. Minden lépésünk csupa gyötrelem volt. Mikor időnként pihenőt vezényeltek, az emberek máris elterültek az út mentét szegélyező tüskés bozótban és álomszerű dermedtség vett rajtuk erőt.

Hova mentünk és miért, senki sem tudta. Rankovics parancsát teljesítettük. Csak sejtettük, hogy igen fontos és rendkívül sürgős feladat vár ránk.

Miletics igyekezett megmagyarázni a katonáknak, miért van szükség erre az erőltetett menetre.

— Mindenhez hozzá kell szoknunk, bajtársak — mondta menet közben. — Megedződünk, mint az acél. Mi könnyű és gyors csapat vagyunk. Előttünk még egy hegy, még egy völgy. A parancs teljesítése: ez a mi feladatunk. Hogy hol fogunk megállapodni?

Ezt nem kell föltétlenül tudnunk. Gondolkoznak és döntenek helyettünk a vezérkarban.

Valaki hangosan sóhajtott:

— Kötve hiszem. Tudják-e ott általában, hogy szinte menekülünk Szinből?

— És hová? Alkalmasint, vissza Livnóba?

— És még hozzá ágyú nélkül! — vágta oda Petkovszkij éles, haragos hangon.

— Legalább tudnánk, hogy hová. Mindjárt könnyebb volna!

A sötétségben tompán zúgott, morgott a menetoszlop.

— Igazuk van — súgta a mellettem lépkedő Miletics. — Természetesen jobb, ha a katona megérti a maga feladatát. De ha ez a feladat titok?... Ha ez...

Jovan félbeszakította mondókáját, újra lemaradt és újra hallottam a század végén felharsanó bátorító hangját:

— Ne maradjatok el, bajtársak, ne bontsátok meg a sort. Mutassuk meg újra, hogy mi az 1. Sumadiai-zászlóalj katonái vagyunk, kőnél is keményebbek, eső vagy hó esik, mindent elviselünk. Hogy is mondja az a régi nóta: „Keservesen harcolnak a junákok, csupasz vállukon fegyverük, meztelen mellükön pisztolyuk, csupasz oldalukon a lőporos zacskó." Mi is így cselekszünk... Tűzön-vízen átvergődünk, de elérjük célunkat. Hiszen mi a legyőzhetetlen Vörös Hadsereg szövetségesei vagyunk. Vele együtt: erőnk is gyarapszik.

Beszélgetés moraja suhant át megint a menetoszlopon, csakhogy már egészen más.

Korcsagin mégiscsak megtalálta a kellő szavakat, kedvre hangolta a harcosokat, új erőt öntött beléjük.

A partizánok kezdték fennhangon számba venni azokat a harci sikereket, amelyekből kikerekedett a szini győzelem is.

Az általános lelkesedés természetesen kedvenc dalukban kapott szárnyra. Bajo rákezdte:

Vörös csillag az Uralból,
A volgai, doni tájról...

Lelkemből énekeltem. A harci siker nekem is szárnyakat adott.

Ó, kedves barátaim, messze-messze harcoló hadosztálybeli fegyvertársaim, én is veletek vagyok! Ismét önmagamra találtam, fölleltem helyemet egy igazságos csata harcosai között. Most már — gondoltam — nem szégyelek elvtársaim szemébe nézni.

Egyszerre lódobogás hallatszott és Katnics dühös kiáltása:

— Hallgassanak el! Hol van a parancsnok?

— Ránkrohant megint ez a sötét alak — dörmögte Bajo. — Hagyjátok abba a nótát, fiúk...

— Jankov bajtárs! — szólt Katnics ingerülten. — Igazán nem vártam századodban ezt az operaelőadást! A fene tudja, mit akartok! Megfeledkeztél az éberségről. Tudd meg, ki kezdte rá, és tégy jelentést.

A dal elhalt.

Kicsa tovább haladt a század élén, vissza sem fordult. Nem akarta megtudakolni, hogy ki kezdte a nótázást.

Összeszűkült az út, sötét fenyveserdőbe vezetett. Az emberek meg-megbotlottak a fagyökerekben, fennakadtak a száraz ágakon. Pattogva repedt-szakadt a katonaruha.

Az erdő szakadékban végződött. Átkeltünk egy tajtékot hányó hegyipatakon, aztán jégen csúszva vergődtünk át egy meredek hágón.

Világosodni kezdett. Apró felhőtől behorpasztott rózsaszín tömeg fénylett keleten. Kisvártatva széthullott a felhő, mintha vatta lett volna, amibe égő szenet csavartak. A nap tündöklő fénnyel árasztotta el a Dinári-hegygerinc havas tarajáit.

Pihenőt vezényeltek.

S itt a magasban, a csontig ható szélben, amely a fáradtságtól kimerült és hiányosan öltözött emberek arcába csapta a kemény, szemcsés havat, a katonák nevettek, tréfálóztak, egymást bátorították.

Livno oldalt elmaradt mellettünk. Délre pedig már elénk tárult a nyesett hegyekkel szegélyezett hatalmas duvanai róna. A hegyeken csupasz szálfák meredeztek. Íme, a büszke Bosznia!

Katnics küldöncével, Párduccal, előrenyargalt.

— Felderítésre! — kiáltotta felénk fordulva Párduc és hetykén, szilajon cserdített egyet korbácsával.

Már utól is érték elővédünket s eltűntek szemünk elől.

Az orrát meg-megszívva és nagyokat fújva Branko Kumanudi Filippoviccsal beszélt:

— Nézd csak, milyen bátor a mi politikai biztosunk! Biz isten, nagyon bátor, őrizze a szent szűz minden lépését. Te meg mért nem szólsz? Biztosan olyan nehezedre esik a nyelved mozditani, mintha követ kéne kifordítani a helyéből, mi? Látod, mit tesz a műveletlenség! Semmi érzés, semmi értelem nincs benned!

Gyuro borús hallgatásba merült. Vállán ernyedten himbálózott a zászló. Folyton-folyvást emelgette a fejét, aggodalmasan fürkészte a derült égboltot. A nap vakító fénnyel árasztott el mindent, szétszórta fényfoltjait a kisebb mélyedésekben, amelyeket esőmosta likacsos hó borított. Mintha pilóták rendelték volna meg ezt az időjárást.

Valami veszedelem homályos előérzete hatalmasodott el mindannyiunkon. A menetoszlop lassan, hosszúra nyúlva kígyózott az úton. A katonák alig-alig vonszolták magukat.

Odamentem Vucsetinhez. Ő is, nyugtalan volt. Beesett szeme lázasan villogott. A hadtáptól vehetett volna lovat, de menet idején sohasem szokott lóra ülni.

Óvatos szóval közöltem vele elgondolásaimat.

— Mért kellett nekünk éjnek idején lóhalálban átrohannunk erdőn és szakadékokon át, most meg olyan lassan haladunk, hogy éppen csak mászunk? — kérdeztem. — Nem lett volna jobb, ha egyenletesen szervezzük meg ezt a menetet, mégpedig úgy, hogy nappal az erdőben és a hegyekben megyünk, éjtszaka meg a nyílt völgyben? Ha egyszer légitámadás veszélye fenyeget, akkor igenis nappal kell álcázva és gyorsan haladnunk, éjjel meg harcosaink erejét kímélnünk, nem pedig megfordítva.

— Így alakult a helyzet — kezdte zavartan Vucsetin. — Szóvá tettem én ezt, de... — És Vucsetin elharapta a szót.

Rájöttem, hogy Katnics kényszerítette erre a sietségre. Azt tanácsoltam Vucsetinnek, hogy minden eshetőségre készen, tagolja zászlóalját szakaszokra, a csapat haladjon az út szélén, az ösvényen s magát az utat hagyja szabadon. Vucsetin sietve rendelkezett.

Az út állandóan a kövekkel borított lapos, kopár völgyön át vezetett. Csak minél előbb elérnénk már az erdős hegy lábát!

De sajnos, a hegy még messze volt, amikor a látóhatáron három repülőgép bukkant fel. A hegyek nyúlványa felett siklottak át a hegygerinc felé, ott keringtek, nyilván a hágót vizsgálták, majd a duvanai völgy felé fordultak. Egyenesen felénk repültek az út fölött.

— Repülőgépek! Lefeküdni! — kiáltották a parancsnokok.

A harcosok szétszaladtak, bepréselték magukat a legcsekélyebb talajmélyedésbe, bevetették magukat az árkokba, magukra borították a köpenyt. A repülőgépek a nap felől közeledve már feltejlődtek és lejjebb szálltak.

Könnyen ráismertem a „Henschel 126"-ra. Tompa orrú „gólyalábú", kis, kerekes felderítő repülőgépek voltak ezek, hajlított szárnyuk volt, mint a parti fecskének. A németek rendszerint az utak megfigyelésére használták, ezek kémlelték ki, kik haladnak az úton.

Hogy a pilóták észrevettek bennünket, abban nem volt semmi csodálatos.

A gépek zuhanórepüléssel közeledtek. Könnyű, fehéres, a napfényben csillogó bombák szakadtak le róluk. Egyre vészesebb sivítással és sistergéssel zuhantak alá. Megdobbant a föld, mintha

megtántorodott volna, émelyítő, feketés-rőt füstgomolyagok borították. Köröskörül puhán puffantak szerteszét a földcsomók, kövek röppentek a magasba, sikoltva, fütyülve hasították a levegőt a bombarepeszek.

Kétségbeesett jajveszékelés hallatszott. Azt hittem, valaki megsebesült. A hang irányában rohantam a sűrű füstön keresztül. Utánam szaladt puskáját a földön vonszolva Vaszko. Már akkor mellém került, amikor a repülőgépek megjelentek. Látta, hogyan bombázták falujában a házakat a fasiszták. Megrettent, halálsápadt volt, de volt annyi bátorsága, hogy felugorjon és utánam szaladjon.

A repülőgépek új fordulót tettek, újra felsivítottak a bombák. Lefeküdtem. Vaszko is leroskadt, egész testével hozzám simult. Végül eljutottunk a jajveszékelő emberig. Kumanudi volt. Az úton feküdt elterülve, fejét behajtott könyöke közé dugta és nyöszörögve siránkozott: „Ments meg, istennek szent anyja! Hárítsd el ezt a veszedelmet. Mennyi töméntelen repülőgép, mi pedig olyan kevesen vagyunk." Branko válla görcsösen rángatózott.

Megtapogattam puha, lagymatag testét, nem volt rajta seb egyáltalán. Beleordítottam a fülébe:

— A gépek már elröpültek!

Branko fölemelte agyagtól szutykos, gömbölyű ábrázatát, szeme hirtelen forogni kezdett, észrevette, hogy Vaszko gúnyosan mosolyog.

— Ne félj — mondta a fiú. — Kelj fel. Csak három repülőgép volt.

Még segített is neki, hogy feltápászkodjék és lerázza magáról az agyagos földet.

Branko félretolta a fiút.

— Nem vagyok én vak, látom, hogy mennyi! — morogta és megtörölte a bajuszát.

A parancsnokok újra oszlopba tömörítették a rajokat.

— Innen minél hamarabb el kell tűnnünk — mondta Vucsetin.

— Ebben az átkozott völgyben úgy vagyunk, mintha a színpadon volnánk — fakadt ki epésen Kicsa Jankov.

A bombázás előreösztökélt bennünket s gyorsabban is haladhattunk volna, ha nem tartóztatnak fel a sebesültek. Ajsa és Ruzsica egészen kimerültek, mialatt első segélyben részesítették őket. Ajsa könnyezve kötözte be egy súlyosan sebesült, egészen fiatal újonc kezét és vállát, közben suttogva vigasztalta:

— Bár átvehetném a te fájdalmadat.

A legény türelmesen viselte szenvedéseit, sőt még mosolyogni próbált. „Csak ne hagyjatok itt" — mondta a tekintete.

Ekkor Katnics vágtatott vissza küldöncével. Fújtató lovukról szakadt a tajték. Önkénytelenül felötlött bennem a gondolat: „Ezeknek igazán szerencséjük volt: éppen idejében indultak felderítésre." A politikai biztos felállott kengyelében, körültekintett, mintha a bombázás következményeit mérlegelné.

— Politikai biztos bajtárs — fordult hozzá elszántam Ajsa — adja át a lovait a sebesültek részére.

— Sebesültek? — kérdezte Katnics szórakozottan. — Szerencsére, mintha nem is lennének olyan sokan. Halottak vannak?

— Hat katonánk elesett. Hamar a lovakkal! — és Ajsa türelmetlenül a kantárszár után nyúlt.

Katnics leszállt a lóról, majd kissé nyersen megfogta a leány állát.

— Nézd csak a bátor leányzót! Látod, ez tetszik nekem! Mindig így cselekedj. Szent dolog a sebesültek megmentése...

Majd odajött hozzám.

— Látod, milyen nagyszerű lányok teremnek nálunk, Zagorjanov elvtárs. Hogy szeretik hazájukat!

Katnics mosolygott, de a szeme olyan volt, mint a jég.

— Bevallom, aggódtam miattad — folytatta nyájas, behízelgő hangon. — Ez a váratlan légitámadás... Nem tudom, miért van ez mindig úgy: akárhányszor csak távozom, föltétlenül történik valami a zászlóaljjal. De bombázás idején kitűnően tudunk már alkalmazkodni a terephez. Észrevetted?

— Messze vagyunk még a céltól? — érdeklődtem.

— A céltól? — és Katnics szúrós szeme megvillant. — Hadititok és nem is ajánlom, hogy valaki firtassa... De minthogy testvérem vagy, egyedül csak neked, elárulom a titkot — és egészen a fülemhez hajolt: — Még egy jó napi menetelés.

Válaszolni sem volt időm, amikor hirtelen fölnevetett:

— Azt hiszed, nem bírjuk ki? Hohó! Rosszul ismered akkor a mi harcosainkat, ezeket a junákokat!

2

Az erőltetett menet harmadik napján nagynehezen átvergődtünk még egy jeges hágón a Radusa-hegységben. Minden erőnket megfeszítettük, nem voltak gondolataink, minden beleveszett a menetelésbe: végül eljutottunk a Gorni Vakuf közelében fekvő erdős magaslatra.

Keskeny ösvény kígyózott a kövek között, amiket egészen a szakadék széléig hó borított. Oszlopunk hosszúra nyúlt láncot képezett. Valaki félrelépett... Gyönge kiáltása beleveszett a hó-

lavina harsogásába. A harcosok egy pillanatra összeverődtek a szakadék szélén. Arcunkba csapott a porzó hó hidege.

— Meghalt egy ember, nem szenved már többé — szólalt meg valaki.

Még egy erőfeszítés, az utolsó s elnyúltunk a fák alatt: megérkeztünk, kibírtuk az utat.

Csak itt közölte velünk Katnics a harci feladatot. Sokkal szerényebb és egyszerűbb volt, mint feltételeztük. Volt ott egy városka: Gorni Vakuf, ezt kellett elfoglalnunk, hogy kiszabadítsuk azokat a sebesült és beteg partizánokat, akik két héttel ezelőtt ott maradtak a városi kórházban, amikor harmadik hadtestünk csapatai ebből a körzetből hirtelen visszavonultak.

Egyetlenegy harcosunk sem sajnálta az eddigi erőfeszítéseket, de mindenki túlságosan ki volt merülve. A zászlóalj nem foghatott hozzá azonnal a feladat végrehajtásához. Viszont nem is hozta szóba senki, hogy a feladat sürgős.

Szerencsénkre melegebbre fordult az idő. A völgyből köd szállott fel és finom vízcseppekkel vonta be az erdőt. A harcosok apró, alig észrevehető tábortüzeket gyujtottak; nálunk Északon ezeket „nogyjá"-nak nevezik a vadászok. Oldalt gallyakkal kerítették el, hogy megóvják a széltől. Mindenki átfázott és bőrig ázott. A jéggel borított szironyos bocskorok a tűz mellett megpuhultak, csavarni lehetett belőlük a vizet. Levetkőztünk, nekifogtunk a harisnya meg a kapca szárításának. A párolgó nedves ruha olyan volt, mint a melegborogatás, sokakat megmentett a csontbetegségtől, ahogyan a reumát hívják.

Bajo rágyujtott egy nótára; megint tréfa csattant, nevetés hangzott: mintha minden bajt, nehézséget elfelejtettek volna. Szerkesztőnk, Ruzsica Brkovics fújva melengette elgémberedett ujját, a faliújság hasábjait tintaceruzával írta tele. Különböző tárgyú rövid írások voltak: Szin bevételénél történt harci epizódok, jó tanácsok arról, hogy mivel táplálkozzunk az erdőben, mivel akadályozzuk meg, hogy feltörjön a lábunk. Az egyik cikk alatt megjelent Petkovszkij négyversszakos költeménye, a „Menet alatt" című rovatban pedig az én verses jelszavam:

Az álcázásra gondod legyen,
Ellen ne lásson, ha figyel,
Ügyes, ravasz légy a terepen,
Óvd életed, mert győzni kell!

A faliújságot egy nagy bükkfa törzsére szegezték, föléje ereszt csináltak nyírfakéregből és hamarosan az olvasók lába keményre döngölte a havat a faliújság előtt.

Éjtszakára Jovannal a fenyőfaágakon elfekvő hóréteg, egyenesen hósátor alatt rendezkedtünk be. Vacsorára megettük a zsákmányolt kétszersült maradékát, mindenki kapott azonkívül egy maréknyi fenyőmagot, amit a tűz melegétől felnyílt tobozokból ráztunk ki. A következő pillanatban szorosan egymáshoz simulva már aludtunk is.

Néhány lökésre ébredtem föl. A szemem felpattant. Katnicsot pillantottam meg magam előtt.

— Jó reggelt — üdvözölt. — Nézd csak, hova bújt! Nem is lehet megtalálni egyszerre. — Gúnyosan körülnézett s lábával megbolygatta a megbarnult, száraz tűlevélréteget, amit Miletics meg én derékaljnak használtunk.

— Jól berendezkedtél. Na, kipihented magad?

— Köszönöm, jól aludtam — feleltem.

— De mért vagy olyan elégedetlen? — Katnics szájába dugta a szipókát, amiből cigaretta állott ki. — Biztosan nehéz itt neked nálunk? Olyan hadjáratokat, amilyenekre mi vagyunk képesek, talán a ti hadi történelmetek sem ismer? Mi az, nem értesz ezzel egyet?... De nézz csak ide, bajtárs. Mi legyen ez?

S kiterítette előttem az összegyűrt faliújságot.

— Mit jelentsen ez a jelszavad: „Óvd életed, mert győzni kell!?" Gondolkozz csak rajta. Ha mi valamennyien óvni kezdjük az életünket, akkor kinek lesz kedve veszedelmes, sőt talán halálos harcba indulni? Akkor mindenki jobbnak tartja „ravaszul, ügyesen" — ahogyan te írtad — kibújni a veszedelem alól! Igaz? A te jelszavad politikailag félrevezeti a harcosokat. Elvetetted a sulykot, barátocskám. Így van ez mindig: ha magam nem nézek utána, mindent visszájára csináltok. Miféle költői szabadság ez?!... Különben is elfelejtettem tőled megkérdezni... Tudod, ez a gyermeki hiszékenység! Azelőtt pártban voltál?

— Igen, a Dnyeperen már mint kommunista keltem át.

— Kommunista? Úgy!... De hiszen a kommunisták, barátom, nem adják meg magukat. Mindenesetre, nálunk ez nincs szokásban. Mutasd csak a tagsági könyvecskédet. Vagy nincs már nálad? — nevetett föl Katnics fúlánkos gúnnyal és rámtekintett. — Ahá, értem...

A sértő célzás ostorcsapásként ért.

— Hogy a tagjelölti könyvecskét megkapjam — szóltam hűvösen — arra már nem kerülhetett sor. De a Komszomol-tagsági könyv mindig nálam van. Tessék.

Katnics kíváncsian forgatta kezében a könyvecskét.

— Komszomol-könyv... — Elhallgatott, töprengett valamin. — Na, jól van. Te orosz vagy s ez mindent megmond nekem. Vedd figyelembe azonban, hogy nálunk van még NO is... Ne felejtsd

el, hogy a németek foglya voltál. Tudom, hogy bátor vagy és harcunkat odaadóan szolgálod s azt akarom, hogy erről mindenki még egyszer meggyőződjék. Tervbe vettünk itt most egy vállalkozást... Óhajtasz részt venni benne?

Mielőtt távozott, csupa mosolygás volt s őszinte, testvéri érzelmeiről biztosított. De éreztem a szavaiból kiütköző hamisságot és nem tudtam sehogy sem megérteni, mi az oka annak, hogy egészen másképpen viselkedik irányomban, mint Vucsetin. Nehéz gondolatokba mélyedve indultam az erdő felé, hogy magamnak meg Jovannak áfonyát gyüjtsek reggelire.

De egyszerre Miletics utólért. Valami nagyon aggaszthatta.

— Te itt vagy? Katnics beszélt már veled?

— Igen.

— A feladatról?

Jovan lecsapta a havat egy fenyőágról, így öntötte ki a mérgét, ami felgyülemlett benne.

— Mért éppen téged? — szólt fojtott hangon. — Hisz ez a feladat nagyon veszedelmes és nehéz. És amennyire látom, meglehetősen céltalan. Vucsetin ellenezte, de Katnics kitartott álláspontja mellett. Azt mondja, nincs más megoldás!

Jovan karonfogott és lassan megindultunk a tábor felé.

3

Gorni Vakuf alattunk feküdt a völgyben és arról a magaslatról, ahol táboroztunk, jól lehetett látni a városka cseréptetős fehér házikóit, a magas topolyafákkal szegélyezett szűk, girbe-gurba utcákat, a templomok hegyes csúcsát és a fehér minareteket. Az út mentén patkóalakú őrfedezékek feketéllettek, a városka másik oldalán pedig hirtelen kanyarodással kígyózott a Vrbasz-folyó vize.

Négyen ültünk az erdős hegyoldal lejtőjén, az alkonyatot várva: Ruzsica Brkovics, Ajsa Basics, Koce Petkovszkij meg én. Az volt a feladatunk, hogy belopakodjunk a városba, aztán valami módon vaklármát idézzünk elő, s ezzel megkönnyítsük a zászlóalj éjtszakai támadását az ellenséges helyőrség ellen. Petkovszkijjal német őrvezető egyenruháját vettük magunkra, Ruzsica meg Ajsa pedig környékbeli lányoknak adták ki magukat, akik nem valami nagyon ügyelnek a szigorú erkölcsökre.

Amikor megtudtam, hogy kiket jelölt ki Katnics a csoportomba, önkénytelenül felvillant bennem a gondolat: miért küldik ki ilyen veszélyes vállalkozásra a két ápolónőt, akik olyan nélkülözhetetlenek a zászlóaljban? Csak azért, mert mind a két lányt „vétkes-

nek" tartják? Az a hír járta, hogy Ajsa megszegte a partizán-erkölcsöt. Pedig egészen világos volt, hogy közte és Petkovszkij között a legtisztább a kapcsolat és barátságukat csak a jövőről szőtt ábrándok táplálják. Jovan egy ízben úgy nyilatkozott, hogy Kocét illetően nem annyira az erkölcs áthágásáról van szó, mint inkább a költeményeiben állandóan elkövetett politikai pontatlanságról és hibákról. Ruzsicának pedig az volt a „bűne", hogy „nyakaskodik", a maga feje után megy: még mindig nem vágta le hosszú hajfonatát.

Gondolkoztam ezen és úgy találtam, hogy van valami közös, ami odaköt négyünket Katnics nevéhez. Az ő álláspontja szerint mindegyikünk bizonyos fokig fegyelemsértést követett el.

Ruzsica mellettem ült s elgondolkozva fonta össze szétbomlott haját.

— Mért nem vágja le a haját, mint Ajsa? Hadjáratban, harcok idején nehéz ezzel a hajfonattal vesződni — fordultam hozzá.

— Mért vágnám le? — felelt vállat vonva. — Hozzászoktam. Nem zavar engem, sőt segítségemre van. Majd bemegyünk a városba és senki sem néz partizánlánynak... Nem szeretem, ha erőszakkal kényszerítenek valamire. Gyermekkorom óta gyűlölöm az erőszakosságot. Biztosan azért, mert az apám mindig a hatalma alatt igyekezett tartani. Nem akarta, hogy az iskolában tanuljak, nem engedett el a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség gyűléseire, rámparancsolt, hogy a malmában dolgozzak éjjel-nappal. De én nem akartam úgy élni, ahogy ő parancsolta, hát beálltam a partizánokhoz. Megkérdezték tőlem: „Ki ellen akarsz harcolni?" Erre azt mondtam: „Minden tisztességtelen, gonosz és kegyetlen ember ellen ,a fasiszták ellen". És felvettek a zászlóaljba. Ajsának még nálamnál is rosszabbul ment a sora — folytatta rövid hallgatás után Ruzsica. — Odahaza arra kényszerítették, hogy fátyolba burkolja az arcát, feredzsét hordjon; pedig Törökországban sem hordják már régóta. Ebben a Boszniában az emberek úgy éltek, mint a jogfosztott török alattvalók.

Szárazon, baljósan csillogott a leány zöldes szeme. Összenyomta a kezébe vett ragadós havat s ledobta a hólabdát. De hirtelen fölneszelt, mosolyra derült az arca.

Petkovszkij egy költeményt olvasott fel Ajsának:

Anyácskám, Sztrojanka, ha elesnék tán,
Bosszút áll majd értem
Oroszország, a mi drága ősanyánk.
Nem kell soká várni, üt az óra majd,
Hallom már Keletről a nagy csatazajt...

— Szép vers — szólt halkan Ruzsica. Majd felrezzent. — Ha tudná, mindegyikünknek az az álma, hogy elmehessen a maguk országába! Gyalog tenném meg az utat, ha megengednék. Tudjuk mink azt, hogy erre a boldogságra rá kell szolgálni, sok-sok jót kell tennünk, sok hasznot kell hoznunk, harcolnunk kell...

Már a hegynyereg mögé húzódtak a nap utolsó sugarai, a völgyben egészen bealkonyodott. Ez volt az az idő, amikor már nem ébreszt különösebb gyanút, ha két őrvezető, barátnőjével együtt, séta közben megtekinti a város festői környékét. Gránátainkat még egyszer alaposan szemügyre vettük, beletettük a gyujtószerkezetet, aztán a meredek lejtőn leereszkedtünk arra az útra, amelyen a városiak az erdőbe szoktak járni. Két párocska egymástól nem messze. Elől én Ruzsicával, utánam meg Koce és Ajsa.

Úgy viselkedtem, mint a megszálló hadsereg katonája, aki dicsekedik, hogy milyen szerencséje van a szerelemben és általában vígan megy a sora. Félhalkan dudolni kezdtem:

Geh' weiter,
Geh' weiter.
Du bist doch
Nur Gefreiter!

A kétségbeesésig vakmerő volt a kockázat, de más módon sehogy sem tudtunk volna a városba bejutni.

Az őrfedezékből szürke, bő köpenybe burkolt két alak dugta ki a fejét. Kurta röhögés hallatszott.

Az egyik őrszem megkérdezte:

— No hogy tetszik? Elragadóak az itteni lányok, mi?

Csetnikek voltak! Ez könnyített a dolgunkon.

— Egyben-másban túltesznek a mi Elscheneinken is — feleltem szerbül.

A csetnikek elnevették magukat. Még valami ötven lépés választott el Gorni Vakuf határától. Épp olyan gondtalanul — de mindenre készen — tettük meg ezt a távolságot is, bár ez a néhány perc örökkévalóságnak tűnt fel. Már a főutcára értünk és elhaladtunk az első házak mellett. Egy villaszerű ház kapujából magassapkás német lépett ki, úgy látszik, tiszt volt. Valami nőt vezetett a karján, feléje hajolt. Elhaladtak előttünk, mi pedig már bátrabban mentünk utánuk.

Gyorsan sötétedett. A lebocsátott ablakredőnyökön keresztül szivárgó fény keskeny kévékben feküdt a gyalogjáróra. A német

és a nő hirtelen megállott egy fényesen kivilágított címtábla előtt: „Vígasság" falatozó és szálloda. Kurtábbra szabtuk a lépést. A tiszt halk hangon igyekezett valamire rábeszélni a nőt, majd hirtelen feltárta az ajtót és szinte erőszakkal betuszkolta az asszonyt a helyiségbe. Vibráló jazz-muzsika hangja tört ki az utcára.

— Csináljuk itt, zeneszóra — súgtam társaimnak.

A kafántól rézsút szemben az utcasarkon egy nagy ház romjai terpeszkedtek. A betonfödém váza, az omladékos falról lógó szarufák és deszkák fantasztikus külsőt kölcsönöztek a romháznak.

Ellestük az alkalmas pillanatot, amikor senki sem volt a közelben s beosontunk a beomlott ház ajtónyílásán.

Törött cserépdarabok ropogtak a lábunk alatt. Egymáshoz simulva füleltünk. Csend volt. Csak a leszakított kárpitot cibálta halk nesszel a szél és a még megmaradt mennyezet alatt himbálózó csillár nyikorgása hallatszott.

A kőlépcsőn óvatosan fellopakodtunk az első emeletre és beléptünk egy szobába. Tele volt téglával és összetört bútordarabokkal. Itt csak az utcára néző fal maradt épségben. Még egy fénykép is függött rajta. Koce jobban szemügyre vette az est sápadt fénye mellett.

— Egy leány menyasszonyi ruhában — mondotta és karon ragadott. — Látod? Mennyi összetört remény! Ezek az átkozott fasiszták!

— A remények visszatérnek, Koce. Röpítsd ki az első gránátot! — parancsoltam.

Heves mozdulattal lendült a karja. A gránát kirőppent az ablaknyíláson s egyenesen a kafán tükörablakába vágódott. Én a másik ablakba dobtam a gránátot. A helyiségben kialudt a világosság, koromsötét lett az utca egyszerre. Kiáltások hangzottak. A kafán ajtajából rémülten menekült a mulatozó társaság. Motorkerékpár rohant az utcán. Valahonnan kigördült egy gépkocsi is. A vezetőfülkéből kiugró német belelőtt a szeme elé került első szakállas alakba. A szomszédos utcákban is megindult a lövöldözés.

„A partizánok benn vannak a városban!" — kiabálták mindenfelé.

Éppen ebben az időpontban, amikor az ellenség még nem látta tisztán, mi idézte elő a riadalmat, kellett a zászlóaljnak bátran és elszántan betörnie a városba. Vucsetin jól tudta, hogy az éjtszakai akció sikere a meglepetésszerű támadáson múlik, hogy az éjtszakai támadásnak és rohamnak közvetlenül, minden bonyolult taktikázás nélkül, a legcsekélyebb huzavona nélkül kell végbemennie. Rendületlenül bíztam abban, hogy nem hagynak cserben bennünket.

De egyik perc telt a másik után, a fekete égen már megjelentek a halványsárga rakéták, egymás mellé sorakozott csillagokként húztak a magasba a nyomjelző golyók, de a mieink még mindig nem voltak itt.

— Nem értem — suttogta Ajsa az ablakhoz tapadva. — Miért nem jönnek?

— Hátha történt valami? Hány gránátunk maradt? Át tudunk-e törni? — aggodalmaskodott Ruzsica.

— Nyugalom, Ruzsa! — kiáltott rá Ajsa keményen. — Még nem csináltunk semmit.

— Én nem félek, de mégis, hol vannak a mieink?

— Vucsetin eljön — mondottam határozottan, de éreztem, hogy egyre hevesebben dobog a szívem.

Nem maradt más hátra, mint várni.

Közben a németek alighanem rájöttek, hogy a gránátokat a romházból röpítették a kafánba. Alulról hallatszott a hangjuk. Nehéz csizmájuk alatt hangosan csikorgott a kavics és kőtörmelék. Zseblámpák fénykévéi kerestek-kutattak a romos falakon s egyre feljebb kalandoztak.

Eszembe jutott, milyen aggodalmas szavakkal búcsúztatott Jovan, amikor vállalkozásunkra indultunk s akaratlanul ilyen gondolatom támadt: „Csak nem volt igaza, amikor azt mondta, hogy a biztos halálba küldtek ide bennünket?"

Már a félig beomlott lépcsőn döngtek a lépések. A németek egymást taszigálva kapaszkodtak föl az első emeletre.

— Gyertek gyorsan utánam! — hívtam a lányokat és Kocet. — Innen el kell mennünk.

Szomszédos szoba egyáltalán nem volt: az ajtó az ürességbe nyílt. Leugrottam, egy halom kőtörmeléken találtam magamat. Néhány követ tettem a lábam alá s így elértem az emeleti szoba padlóját s lesegítettem onnan Ruzsicát, majd Ajsát.

Ebben a pillanatban géppisztolysorozat golyói pattogtak a kőtömbön. Petkovszkij ott állott a faltöredék tetején s éppen azon volt, hogy a lányok után ugorjék. De most hirtelen megfordult s kezéből gránát röppent ki. Robbanás lángja csapott föl s fényében láttam, amint Koce egyik kezével a falba kapaszkodva ernyedten visszahanyatlott. Sikerült elkapnom, de már halott volt. Úgy látszik, akaratának utolsó megfeszítésével, mikor öntudata utolsót lobbant, hajította el a gránátot. Ajsa lába elé tettem az élettelen testet. A leány mindenről elfelejtkezett, Kocera borult. Kiegyenesedtem s megmaradt gránátomat a hitleristák rohanó tömegébe vetettem.

De a németek és a csetnikek már nem törődtek velünk: minden pillanatban erősödött a közelgő csatazaj.

— Mi ez? — suttogta Ajsa. Arcát könnyek borították.

— A mieink! — kiáltotta diadalmasan Ruzsica.

A zászlóalj benyomult Gorni Vakufba. De a meglepetésszerű rajtaütést elszalasztották. Elkeseredett harc lángolt fel.

4

A nagy közös sír szélén imbolygó tűzkeretet alkotva erős lánggal lobogtak a földbe dugott sárga gyertyák: a városi lakosok szomorú ajándékai; mindenki annyi gyertyát gyujtott, ahány partizán-hozzátartozója hullott el a harcban... „A fiamnak, a fiamnak" — rebegte egy öregasszony s jajszóval csókolgatta a sírhantot. Az anyóka fia valami más vidéken esett el. De fájdalma a Jugoszláviában élő, gyermekeiket vesztett összes anyák fájdalma volt, az egész nép fájdalma.

Ez az anyóka Koce Petkovszkijt is megsiratta, bánatosan tekintett ifjú arcára, a homlokához tapadt szőke hajtincsre, elsiratta Radiszlav Sztankovot is, kinek ökölbe szorított keze az éjtszakai roham hősének, Bajónak a mellén feküdt. Megsiratott minden partizánt, azokat is, akik az éjtszakai harcban estek el, meg azokat is, akiket a fasiszták a kórházban kínoztak halálra. Áldozatul esett nekik az öreg Zsivko is, az, aki Bogovinában segített nekünk.

Rá sem ismertem volna az öregre ebben a csontvázban, amelyen megfeszült a rongyos ruhán keresztül átsötétlő fekete bőr, ha a sír szélén mellettem álló Eugen Lausek meg nem mutatta volna. Váratlan, megrázó találkozás! Eugen arcát benőtte a szőr, rettenetesen lesoványodott, a keze remegett, több sebet kapott, éhezett, megaláztatásokon ment keresztül. Lauseknek csak éppen arra volt ideje, hogy odasúgja: a Bogovinában szervezett Muszics-osztag nincs többé, Aleksza eltűnt Gorni Vakufból, senki sem tudja, hova lett...

— Igazi tragédia... Aztán mindent elmondok — súgta a fülembe.

Nem tudtam szememet levenni a sírról s jóformán meg sem értettem, miről beszélt Blazso Katnics. Gyászos hangja olyan volt, mint a siratóasszonyok halotti éneke.

Katnics azokról beszélt, akik az elmúlt éjjel a szabadság oltárán áldozták fel életüket... „Harminckét halott, harminckettő — forgott minduntalan az eszemben. — Viszont Szinben mindössze húsz embert vesztettünk, pedig az ellenséges helyőrség ott majdnem háromszorta erősebb volt." Egész valóm fellázadt ez ellen. Katnics „a nép vártanúkeresztjéről" beszélt...

— Mi vagyunk — hangoztatta — a mi pártunk az, amely ilyen junákokat nevelt. Mi tanítottuk meg őket, „hogyan kell beszélni a halhatatlansággal s ha meg kell halni, dicsőséggel halni meg".* Mi a nép visszhangja vagyunk!

Amikor Katnics befejezte beszédét és kockás zsebkendőjét szeméhez emelte, Tomas Vucsetin hangja harsant fel. A szomorú sirató ének után szava úgy zúgott, mint a zengő riadó:

— Bosszút állunk, elvtársak! Bosszút állunk azért az ezerszámra szétszórt sírhalomért, amely sokat szenvedett földünkön, a dolgozók földjén, a hősök földjén domborul. Mi elérjük célunkat, elvtársaim, a súlyos vereségek ellenére, elérjük, mert hisszük és tudjuk, hogy a szovjet emberek eljönnek, segítenek nekünk az ellenséggel vívott egyenlőtlen harcunkban.

E szavaknál a mellettem álló Ajsa kiegyenesedett és fájdalomban égő száraz szeme lobot vetett.

— Bosszú! — suttogta esküszerűen. — Bosszút állni!

A beszédeknek vége volt. Ruzsica intett és a sebtében szervezett zászlóalj-kórus elénekelte: „Legyen dicsőségben részük!"

Az asszonyok és öregek kis cipót, papírdinárt, egy-egy maroknyi havas rögöt dobtak a sírba.

Az utolsó sortűz, az utolsó búcsúszavak...

Mileticcsel együtt lassan visszaballagtunk a századhoz.

Egyre csak Koce járt az eszemben, a fiatal költő, a szépséges hazájának boldog jövőjébe szerelmes, álmodozó pásztorfiú.

Nem voltam még Macedóniában, de Koce elmondta nekem, hogy ez az ország a szenvedés, a sanyarúság és a keserűség hazája; reménytelen feudális elnyomatást jelent; azt jelenti, hogy a paraszt földjét „ralo": fa-eke zargatja; azt jelenti, hogy ott külföldiek rendelkeznek a króm-, ólom- és mangánércbányákkal; ezer meg ezer zsellért és nincstelen parasztot jelent, meg halászokat, akik vadember módjára tavon épült cölöpös sáskunyhóban laknak... Koce pedig folyókon vert acélhidakról álmodozott, a hegyi falvakat ragyogó fénnyel elárasztó villanyművekről, paraszti kolhoz-szövetkezetekről, mezőket barázdáló traktorokról; olyan életről, mint amilyent a Szovjetunióban élnek.

Miletics gondolataiba merülve töprengett.

Lépések dobbantak hátunk mögött. Visszafordultam. Macsek volt.

— Micsoda pompás beszédet mondott Katnics! — áradozott. — Nagyszerű agitátor!

— Az már igaz, nem mulasztja el az alkalmat, hogy ékesszólását csillogtassa! — szólt mogorván Jovan.

* Petar Negosnak a „Hegyi koszorú"-ból vett sorai.

— Jól mondotta a pártról: „Mi a nép visszhangja vagyunk!"

— De még mennyire! — nevetett fel gúnyosan Jovan. — Éppen „mi". „Mi győztünk, mi megszerveztük, mi neveltük, megtanítottuk..." De hol volt ez a „mi" tegnap? Képzeld el, bratko! — fordult felém felháborodva. — Pont abban a pillanatban, amikor a városban kiütött a zűrzavar s mi már indultunk le a völgybe, Katnics hirtelen eltűnt. Mialatt keresték, már röpködtek a rakéták a magasba. Ha nem lett volna Kicsa és Bajo, akik harcosaikkal együtt, időt nem vesztegetve betörtek a városba, akkor egészen elkéstünk volna.

— Igazán nagyon kedves! Abból, amit mondott, Korcsagin elvtárs, nem érzem a párt iránti tiszteletet.

Macsek hangjából fenyegetés ütközött ki. Miletics bosszankodva harapta be az ajkát.

— Bocsánat — dünnyögte az orrán keresztül. — Mi erre tartunk.

Behúzott egy sikátorba és megkönnyebbülten lélekzett fel, mikor magunkra maradtunk.

— Nagyszerű beszédet mondott!? De még milyet!... Bocsáss meg, bratko, most mindenkire dühös vagyok. — Jovan rá akart gyujtani.

Az utóbbi időben gyakran láttam cigarettával a kezében. Azelőtt nem dohányzott. Most reszketett az ujja, a gyufát elfújta a szél, amely mint valami kéményben, sivított a szűk sikátor házai között.

Katnics Vucsetinnel a téren tartózkodott. Ide hordták a partizánok a hadizsákmányt. Rakics, a zászlóalj-hadtáp vezetője, már fel és alá cikázott a téren, számba vette a hadfelszerelést, amit a városból menekülő német és csetnik helyőrség dobált el.

— Nézd csak, a csavargók! — rikkantotta Katnics, amikor Jovannal együtt odamentünk hozzá. — Drága testvérem — s köpenyem gombjába kapaszkodott — gratulálok sikeredhez. Tudtam, hogy rászolgálsz bizalmunkra. Minden jól végződött. Látod, mennyi hadizsákmányt szereztünk? Hiszen megmondtam, hogy itt megszedjük magunkat! Különben még idehurcoltuk volna Szinből azt a sok lim-lomot! Hiába, én ritkán tévedek.

— Önt szakaszparancsnokká nevezték ki Bajo helyébe — mondotta Vucsetin s kezet szorított velem.

— Igen, igen — hagyta helyben Katnics. — Szakaszparancsnok leszel, hozzájárulok. Te még nagyra viszed nálunk, barátocskám. De ebből az alkalomból nem kukkantanánk be egy csésze kávéra a kafánba?

Megindultunk a főutcán. Alig vonszoltam magamat. Az elmúlt napok alatt átélt nagy idegfeszültség már éreztette hatását.

Katnics lassan haladt, büszkén tekintgetve jobbra-balra. A lakosok tisztelettudóan tértek ki előle, elragadtatott pillantásokkal kísérték, abban a hitben, hogy ő vezette a partizánok éjtszakai harci műveletét.

— Itt lesz valahol. — Katnics fejét hátraszegve a cégtáblát nézegette. — Hát persze, ez az, a „Vigasság". De valahogy nem ismerek rá. Sötét, üres a helyiség, az ablakok betörve. Hiába, tudtam én ezt előre! Ezeknek a kafánoknak mindig kijut a jóból. Pedig nélkülük az egész városnak savanyú képe van. Az ördög a lelkit! Nálunk ünnepség, öröm honol, ez meg itt olyan, mint a hullakamra.

Erősen bosszankodott, megtekintette a kafánban a gránátszilánk okozta sérüléseket és észre sem vette, hogy magára hagytuk.

Jankov századát a gimnáziumba szállásolták be. Itt már várt Jovanra meg énrám a ballvállán bekötözött Eugen Lausek. Csak úgy áradt belőle a jodoform- meg karbolszag. Ajsa gondjaiba vette. Eugen már jobban érezte magát és sürgető kérdéseinkre már beszámolhatott a bogovinai osztagok sorsáról.

Azon a reggelen, amikor a győzelem után elváltunk tőle, az olaszok meg a szerbek a Petrovác és Pozsarevác között lefektetett keskenyvágányú vasúthoz indultak és a pálya jó nagy szakaszán felszedték a sineket. Ezután rajtaütöttek Majdan-Peken, megsemmisítették az SS-legényeket és felrobbantották a bányát. A szerb és olasz Garibaldi-osztagok dicsősége elterjedt egész Homoljeben. Jöttek hozzájuk mindenfelől az új partizánok. Nedelko bányász Muszics osztagában politikai biztos lett. Az osztagok megerősödtek, friss erőkkel bővültek. Úgy látszik, minden jól ment. De egy szép napon, közvetlenül a Bor ellen tervezett támadás előtt, az első hadosztály törzsétől benyargalt hozzánk a NO megbízottja, géppisztolyos lovasoktól kísérve. Szökéssel vádolta meg Nedelkót és főbelövetésre ítélte. Muszicsot és Collaccionet önkényes eljárásukért ugyancsak felelősségre vonták. Az osztagokat elválasztották egymástól. A garibaldisták Krcun parancsnoksága alatt maradtak, Muszics osztagát pedig sürgősen Boszniába irányították a harmadik hadtest csapatainak segítségére. Az osztagot itt, Gorni Vakufban bekerítették. Lausek utoljára akkor látta Muszicsot, amikor az a Vrbasz hullámaiba vetette magát, hogy átússza a folyót, a csetnikek pedig lövöldöztek rá.

Lauseknek azelőtt szép, kifejező hangja volt, most tompán, fáradtan hangzott. Csontos, megnyúlt arcán hosszúkás, barna szeme ijesztő fényben égett. Hirtelen félszónál behúnyta szemét s vállamra borult. Kábultan a sebesülés okozta fájdalom miatt és megnyugodva a velünk történt találkozástól, elszunnyadt.

Mi is elnyúltunk a padlón, a tanterem egyik szögletében s holtdermedten elaludtunk.

Már túl lehetett az éjfélen, mikor felébredtem. A holdvilág szürke, sápadt fényében az ablakkeresztfa mozdulatlan árnyékot vetett a fehér falra... Valami mozgott még előttem imbolyogva, bizonytalanul, s rájöttem, hogy a ház előtt álló topolyafa himbálózó ágainak körvonalát látom.

Hamarjában nem tudtam, hol vagyok, csak nagynehezen férkőzött be tudatomba a gondolat, Nedelko és Muszics sorsa: ugyan mi lehet az a rettenetes, kérlelhetetlenül kegyetlen, se elnézést nem ismerő, se igazságra nem tekintő erő, amely barátaimat üldözi? Melettem aludt szaggatott lélekzéssel Lausek s álmában összefüggéstelen szavakat mormogott. Szerettem volna magamhoz szorítani, átkarolni, köpenyemmel letakarni...

Jovan a másik oldalon feküdt, ő is mozgolódni kezdett.

— Nem alszol, bratko? — kérdezte tompán.

— Nem, valahogy nem akaródzik...

Miletics felült és hallgatózni kezdett. Horkoltak az alvó partizánok, az utcáról behallatszott az őrszemek kiáltása. De se én, se Jovan nem éreztük igazán, hogy nyugalomban és biztonságban vagyunk, ez az érzés bizonytalan, ingatag volt, mint a topolyafa árnyéka a fehér falon.

Testvéremmé fogadott barátom egészen közel húzódott hozzám.

— Ahogy nézem, megint valami érthetetlen dolog kezdődik. Éppúgy, mint a múlt évben, amikor itt hajszál híja volt, hogy elpusztultunk... Micsoda rettenetes tél volt. Elmondom neked, hogy mindenről tudjál... — Jovan még halkabbra fogta a hangját. — Van nálunk egy élősdi, kártékony féreg. Amikor a bárány tavaszi áradás után a réten rögtön nekiesik a kövér, nedvdús fűnek, ez a féreg beveszi magát a májába. Három hónapig nincs semmi baja a báránynak, még hízik is, de aztán lassanként elsorvad és nemsokára kiadja a párját. Hát valami ilyesféle történik velünk is. Valami féreg rágja folyton-folyvást belülről a mi seregünk szervezetét, pedig látszatra milyen erős és egészséges... Hallgatod, amit mondok?

Íme, mit tudtam meg Miletics-Korcsagintól azon az éjtszakán.

5

Ezerkilencszáznegyvenkettő novembere. A felszabadított Bihacs város.

Első antifasiszta kongresszusára gyűlt össze a jugoszláv fia-

talság. Szigorúan higgadt ifjú harcosok, hevesvérű diákok, gimnazisták töltötték meg a színház tágas nézőterét. A szőnyegekkel, Sztálin óriási arcképével díszített széles színpadon, az elnöki asztal mellett ült az ország színe-java, közte Ivo Lola Ribar, a néphős, a Kommunista Ifjúsági Szövetség főtitkára, a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja.

Jovan sohasem felejti el beszédét. Ivo mind a két kezével az asztalra támaszkodott, egész testével előrehajolt: lelkes tűzzel beszélt arról a harcról, amelyet a fiatalság vív a hitleristákkal hazája boldogságáért. Felszólította az ifjakat és leányokat, hogy fáradhatatlanul tanuljanak a szovjet ifjúságtól, tanuljanak új világot építeni. Szeretettel és büszkén beszélt Ivo a Szovjetunióról és a Vörös Hadseregről, amely abban az időben Sztálingrád alatt körülzárta a német fasiszta hadakat és megsemmisítette őket, ugyanakkor támadást indított a központi arcvonalon.

— A fasiszta seregek csapásának egész erejét testükkel fogják fel a szovjet harcosok s ez lehetővé teszi, hogy mi itt, ezen a kis darab földön szabadon lélegezzünk. Hitler mindenáron meg akarja menteni a sztálingrádkörnyéki csapatait s ezért kivonja hadosztályait a megszállott országokból, köztük a Balkán-félszigetről is, és Oroszországba veti át őket. És éppen ez teszi lehetővé felszabadító népmozgalmunk kibontakozását. Ezt sohasem felejtjük el, ifjú barátaim! — fejezte be beszédét Lola Ribar.

A kongresszus küldöttei egy emberként, kitörő lelkesedéssel felemelkedtek és kiáltották:

— Éljen a Vörös Hadsereg! Éljen Sztálin, a mi tanítónk és oltalmazónk!

És milyen szép dalokat énekeltek az ülésközök alatt! A „Kahovká"-t, a „Völgyvidéken és hegygerincen át", meg Petar Negosnak száz év előtt költött verseit. Ezekből a költeményekből most is kicsendül az a büszke meggyőződés, hogy a zsarnokság ellen tusázó nép megvédi „a bátrak szent törvényét, a szerb nevet és a szabadság ragyogását":

...Kialszik-e zord éjben napnak aranyos szikrája?
...Szerbek előtt fölragyog majd sugara: az élet lángja,
S a jövendő századokat elárasztja csodás fénnyel...

Miletics a zászlóaljba visszamenet egész úton annak a hatása alatt állt, amit a kongresszuson hallott és átélt. Útközben állandóan a „Hegyi koszorú"-nak e sorait ismételgette magában.

Biztató híreket hozott a katonáknak. Sztálingrád és a többi arcvonal hősei erélyes támadásba mentek át s ezzel annyi fasiszta csapatot vontak magukra, hogy az angolok és az amerikaiak

rendkívül kedvező körülmények között fejleszthették ki hadműveleteiket Egyiptom és Algir területén, Észak-Afrikában és a Földközi-tenger körzetében. A megszállók, miután Jugoszláviában három offenzívájuk célt tévesztett, úgy látszik, megjuhászodtak, csendben üldögéltek helyőrségeikben. A szabad vidékeket a térképen már nem elszigetelt köröcskék jelezték, hanem nagykiterjedésű, jelentős területeken szétszórt körzetek. Létrehozták a felszabadító néphadsereget, új hadosztályok és új hadtestek alakultak.

— Hadosztályok, hadtestek! — Jovan nevetett. — Így a fatönköt is fának lehetne nevezni. Úgy látszik, éppen az volt a baj, hogy a hadtestek, csakúgy mint az egyszerű osztagok, nem rendelkeztek sem élelmiszerraktárakkal, sem fegyverkészlettel, nem volt nekik semilyen anyagi bázisuk, ami segítette volna őket a harcban, csak a puszta elnevezésük volt meg: hadtest. Suttogva adták szájról-szájra, hogy a csapattörzsekben a főtisztségeket protekciós személyek töltötték be, akiknek annyi közük van a hadművészethez, mint a kínai ábécéhez. A nép gúnyosan „radoljubok"-nak, talmi hazafiaknak nevezte őket, akik jól értették, hogyan kell nyugodtan és kedvükre éldegélni a hadtápban, a harcosok háta mögött. Mindamellett a partizánok hittek abban a csábító lehetőségben, hogy nagy kötelékekben, széles fronton viseljenek hadat. Abban a hitben voltak, hogy nagy, döntő ütközetbe viszik őket. És olyanformán festett a dolog, hogy a vezérkar valóban készült erre az összecsapásra. 1943 januárjának elején a jugoszláv felszabadító néphadsereg egész főerejét Boszniában összpontosították. Igaz ugyan, hogy a csapatok összetorlódása következtében tífuszjárvány tört ki, de mindnyájan meg voltak győződve róla, hogy ez az erőösszevonás valami óriási hadmozdulat kezdetét jelenti.

És itt történt az, amit semmiképpen sem vártak...

Jovan elhallgatott, fejét lehorgasztotta. Mikor újra megszólalt, hangja eltompult. Nyilván újra feltűnt emlékezetében az elmúlt események rettenetes képe.

Január 18-án a németek, olaszok, usztasák és csetnikek egyesült erővel váratlanul a partizánokra rontottak. Úgy érte őket ez a támadás, mintha nyár derekán hóvihar söpört volna végig. Olyan színezete volt a dolognak, mintha a jugoszláv felszabadító néphadsereg hadosztályait szántszándékkal préselték volna a Dinári-hegygerinc és a Vrbasz meg a Száva-folyó közötti zárt térségbe, hogy ott bekerítse őket az ellenség.

— Miért történt ez így? — fordultam kérdő tekintettel Jovanhoz. — Hol voltak a csapattörzsek és felderítő szolgálatuk? Vajjon nem szereztek be értesüléseket az ellenségről és nem tanulmányozták ezeket az adatokat? Hiszen a megszállók bizonyára

heteken át összpontosították erőiket, hogy megszállják a kijáratait annak a „kutyaszorító"-nak, amibe a JFN csapatai kerültek?

— A radoljubok elnézték, nem vették észre a negyedik ellenséges offenzíva megindítását! — nevetett fanyarul Miletics. — A gyűrű egyre szűkebbre szorult. A Szarajevo felől támadó németek azon voltak, hogy elvágják a partizánok visszavonulási útját Hercegovina felé. Ebben az irányban még el lehetett volna vonulni a Neretván keresztül, aztán tovább a hegyekben a folyó mellett. A hidak még épségben voltak. De elvonulásra nem adtak parancsot és a katonák utolsó erejüket megfeszítve márciusig visszatartották az ellenséget. Golyó és tífusz tizedelte őket. A betegek és sebesültek nem hagyták el a hóval betemetett állásokat, A helyzet kétségbeejtő volt.

Hirtelen új meglepetés: a hitleristák márciusban abbahagyták támadásaikat. Kiderült, hogy Tito bizalmas embere, Velebit valahol a Rama völgyében találkozott a német hadvezetőséggel és a tárgyalások során elfogadta a fegyverszüneti javaslatot. Vucsetin, Jankov és a Sumadiai-zászlóalj sok más harcosa csodálkozva, gyanúperrel vették ezt a hírt. Vucsetin leszögezte, hogy a németekkel való bármilyen békekötés, amíg Jugoszláviában tartózkodnak, sérti a becsületes hazafiak méltóságát, hogy a rosszabbik esetben ez provokáció, a legjobb esetben pedig Velebit meggondolatlansága. Úgy látszik, ő se ismeri azt a népi szólást, hogy: „Aki az ellenséggel tököt ültet felibe, az a tök a saját fejit veri be". Katnics viszont azt bizonygatta mindenki előtt, hogy Tito lóvá akarja tenni a németeket. Ezzel okolták meg hivatalosan az ellenséggel folytatott tárgyalásokat.

Ebben az időben megérkezett a dandárhoz Ivo Lola Ribar. Miletics véletlenül találkozott vele Perucsicánál. Átölelték egymást, összecsókolóztak. Együtt emlegették az ifjúsági kongresszust. De jaj, mennyi remény sorvadt el azóta! „Nagy baj, hogy nincs a vezérkarban most Arszo Jovanovics — jelentette ki Ivo. — Mintha csak készakarva történt volna, Tito Szlovéniába küldte az ottani hadműveletek vezetésére, pedig milyen nagy szükség lenne rá most itten!" Jovan nyíltan beszámolt Ribarnak a katonák hangulatáról: ösztönszerűen érzik, hogy a huzavona az ellenség malmára hajtja a vizet, a harcosok megbélyegzik Velebitet.

— Én is összevesztem vele — szólt futólag Lola Ribar, miután borús arccal végighallgatta Korcsagint.

Éjtszaka sokáig tanácskozott Perucsicával. Másnap az egész dandár megtámadta a németeket: szándékosan megsértette a fegyverszünetet. Más csapatok is így cselekedtek. Újult erővel lángolt fel a harc.

A partizánok a Neretva felé nyomultak. De a meredek, sziklás part között rohanó, gázló nélküli széles hegyi folyóról már eltűntek a hidak. Tito parancsára lerombolták őket. Feltevés szerint erre azért volt szükség, hogy félrevezessék az ellenséget, nehogy rájöjjön, milyen irányba vonulunk vissza. A partizanok a málhás lovakkal együtt a parton torlódtak össze. Ekkor „Junkers"-ek támadták meg őket. Kevesen voltak, akik szerencsésen átvészelték ezt a bombázást, vérontást... Végül Jablonica környékén sikerült átkelni a folyó félig lerombolt hídján.

A JFN csapatai Glavaticsevónál háromnapos közelharcban szétverték a csetnikek hadait, áttörték a „kutyaszorító" leggyengébb pontját és egymásután kerültek ki az őket átfogó gyűrűből. Átkeltek a Neretva felső folyásánál tátongó szakadékokon, a betegeket és sebesülteket karjukon cipelve kúsztak a jégkéreggel bevont síkos hegyi ösvényeken, harcok közepette, az ellenséges légierő folytonos támadása mellett keltek át a vadul tajtékozó Drina-folyón — ilyesmi még nem fordult elő!

— De mindezek után, milyen furcsa volt a vezérkari jelentéseket az újságban olvasni és a rádióban hallgatni! — kiáltotta Jovan. — Ugyanazok a radoljubok, ezek az álhazafiak, amikor csapataink nyomában kullogva, kikecmeregtek a gyűrűből, dagályos szólamokban kürtölték világgá a negyedik ellenséges offenzíva összeomlását, a Neretvánál és a Drinánál lezajlott történelmi jelentőségű, klasszikus csatákat, amelyek — kijelentésük szerint — dicső helyet foglalnak majd el a felszabadító háború történetében; számot adtak azokról a vakmerő hadmozdulatokról, amelyeket a „legfelsőbb parancsnok" — mármint Tito — terve alapján és közvetlen vezetése alatt hajtottak végre!

Micsoda hűhó kerekedett. Még az angolok is eljöttek Kairóból, hogy gratuláljanak Titónak. Eközben a németek összegyűjtötték erőiket és bevetették az ötödik offenzívába, ami voltaképpen a félbeszakított negyedik támadás folytatása volt.

1943 májusában jártunk. A sztálingrádi katasztrófa után Hitler újabb kalandra készült, ezúttal Kurszk és Arjol táján. Sietett, hogy minél előbb végezzen a balkáni partizánokkal. Bősz dühvel folyt a támadás, a hitleristák egymásután hamvasztottak el minden falut, lemészároltak mindenkit, aki csak a szemük elé került; tudták ők jól, hogy a partizánokat nem lehet megsemmisíteni anélkül, hogy ugyanakkor a lakosságot meg ne semmisítsék, mint ahogy nem lehet a láng ragyogását eltüntetni, ha magát a lángot el nem oltják. Erdőben, hegyekben minden házat bombáztak és lőttek a repülőgépek, ott keringtek állandóan az utak és ösvények fölött. A hegyekben jóelőre megedzett alpesi hadosztályok üldözték a partizánokat, állandóan a sarkukban voltak.

Perucsica dandárja elvonult mélyen a hercegovinai szorosok közé, ahol még a hegyi ösvények is ritkaságszámba mennek. Az áttörés irányát maga Tito választotta meg. A csapatoknak egymásután három folyón: a Tarán, Piván és Szuteszkán kellett átkelniök. Nagyon nehéz volt ez az út és nem nyujtott semilyen előnyt.

Az emberek támolyogva vonszolták magukat. Leölték az elcsigázott lovakat, sótlanul ették a nyers lóhúst, megették a fakérget, a mohát és a sziklák közül csomostól kiágaskodó bordás füvet.

A visszavonulásnak egyik leírhatatlanul gyötrelmes napján, egy meredek kapaszkodó előtt, amikor „a történelmi jelentőségű győzelmek" után életben maradt harcosok a kimerültségtől teljesen elcsigázva nyúltak el a sziklás köveken, Miletics másodszor is meglátta Titót.

Hirtelen sok-sok patkó élénk csattogása hallatszott, mondotta. Katnics előreszaladt, összevissza futkosott. Szeretett volna zajos érzelmi kitörésekkel fűszerezett pompás fogadtatást rendezni Titónak, de valahogy nem lett belőle semmi. Az elcsigázott harcosok bágyadtan, ímmel-ámmal tápászkodtak fel.

Leghamarabb ugrott talajra Matje Macsek, a zászlóalj pártbizottságának mostani titkára, aki feletteseinek legcsekélyebb hívására is azonnal reagált. Ő volt az első, aki teli torokkal bömbölte az üdvözlő kiáltást, egyedül csak őrá mosolygott Tito és azt mondta neki: „az én junákom". Ettől kezdve Macsek egyre feljebb emelkedett.

A főparancsnok nagy fehér kancán ült, ezt a lovat Mico néven ismerték. Tito az idő viszontagságaitól sárgára fakult egyszerű kezeslábast viselt, magasszárú, félretaposott csizma volt a lábán; széles derékszíján revolver lógott, melynek zöld, olasz zsinórját a nyakába kanyarította. Sötétszürke, izmos farkaskutyája, Tigris bőszen vicsorgatta a fogát, gyanakodva hordozta végig tekintetét a partizánokon, mintha azt latolgatta volna, hogy odaengedheti-e őket gazdájához. Kissé elől lovagolt Velebit, akire Miletics rögtön ráismert. Teknőcfoglalatú szemüvege fölött mogorván nézte, hogy az emberek milyen ügyetlenül és minden sietség nélkül sorakoznak fel.

Miletics a főparancsnok népes kíséretében felfedezett néhányat azok közül is, akiket annakidején először pillantott meg Dedijer villájában a leeresztett zsalugáteren keresztül: a mogorva Rankovicsot, a borzas Gyilaszt, a keskenyhomlokú Pijadét. Egyébként itt volt a villa gazdája is, Dedijer, vállára vetett fényképezőgéppel, zubbonyának felső zsebéből a töltőtollak egész sora ágas-

kodott ki. Nagynehezen lecsúszott szívós, otromba lováról, aztán kapkodva keresett alkalmas helyet a fényképezéshez.

A sorbanálló katonák felélénkültek. Szívükben feltámadt a reménység, hátha nem hiába látogatott el hozzájuk Tito.

A lovon ülő főparancsnok a zászlóaljhoz fordult. Beszéde egyenletesen, simán pergett. Ugyancsak a Neretvánál aratott legújabb győzelemről, a klasszikus drinai átkelésről beszélt...

Beszéd közben Tito bágyadt kék szemével valahova, az előtte álló emberek fölé nézett.

— Bátor katonáim! Hűséges junákjaim! Drága sumadiai harcosaim! — kiáltotta éles hangon, mialatt hol oldalt, hol meg arccal fordult a reáirányzott fényképezőgép lencséje felé. — Készen állok, hogy a jövőben is vezesselek benneteket a reánk váró igen nehéz csatákra... Hogy győzelemre viszlek titeket, ahhoz nem fér kétség...

A harcosok meg sem várva a beszéd végét, egyakarattal kiáltották: „Harc! Vesszen a fasizmus!" És Tito haditetteinek krónikása, Dedijer, fényképezőgépét félretéve, írni kezdett valamit vastag füzetébe.

Amikor Tito beszédét befejezte, leszállt a lóról és ellépett a sor előtt. Barátságosan megveregette a harcosok vállát, cigarettával kínálta őket. A farkaskutya, mint valami testőr, állandóan mellette oldalgott. Végül Tito odakiáltotta a kutyának: „Hajdé, Tigris!"; Dedijer és Velebit felsegítették a főparancsnokot a kancára és Tito ellovagolt. Közben visszafordult és integetett a partizánoknak.

Jovan hosszan, szomorú csodálkozással tekintett Tito után. Mért beszélt állandóan magáról s egy hangot sem szólt a népről.

Miletics vegyes, egymásnak ellentmondó érzések ejtették hatalmába. Az a kétség, amely akkor lopózott belé, amikor Dedijernél először pillantotta meg Titót, újult erővel támadt föl benne. Jovánban a Tito iránti személyes érzelmek tusára keltek a róla alkotott általános véleménnyel, azzal a véleménnyel, amelynek hinni szokott...

— Hát így volt, bratko — fejezte be mondanivalóját Miletics. — 1942 őszén boldog remények és kilátások biztattak bennünket, tavasszal pedig minden összeomlott... Hol van Ivo Lola Ribar? Már nincs életben! Az Antifasiszta Vecse megbízta azzal, hogy vezesse a nyugati hatalmakkal való tárgyalásokat. Külföldre kellett volna utaznia. De mielőtt a repülőgép felszállt volna — erről az utazásról persze csak nagyon kevesen tudtak — váratlanul megjelent egy német vadászgép és tüzet nyitott arra a zsákmányolt horvát repülőgépre, amelybe Ivo Ribar beszállott. A hivatalos jelentés úgy szólt, hogy Ivo Lola Ribar „végzetes tévedés

következtében" halt meg. Helyette Vlado Dedijer repült Kairóba. Hát így állunk, kedves testvérem. Nincs szerencséje a mi ifjúságunknak. Valamennyien sírvafakadtunk, amikor megtudtuk, hogy soha többé nem látjuk meg Ivót, nem énekli már többé velünk: „Kialszik-e a zord éjben a napnak aranyos szikrája"... Mért van az, hogy nálunk ilyen különösen, rejtélyes módon pusztulnak el a jó emberek?... De még ez nem minden, bratko. Valamikor majd Szuteszkáról is beszélni fogok neked. Ez volt a legrettenetesebb... De már reggel van... Nemsokára újra itt a tavasz. Ugyan mit hoz nekünk? Csak addig tartsunk ki, míg a tieitek bejönnek...

Már megvilágosodott a tanterem, ahol feküdtünk. A napsugár sárga fényfoltja lassan mászott végig a cserépkályha párkányán. Bizony már reggel volt. És mégis összerezzentem, amikor hirtelen fölhangzott mellettem Vaszko Hrisztics vidám rikkantása:

— Jó reggelt, szakaszparancsnok bajtárs!

Ő köszöntött először szakaszparancsnoki új tisztségemben.

6

Az akaratlan kételyektől emésztett Zagorjanov és Miletics-Korcsagin előtt sok minden világosabb lett volna, ha követhették volna a Tito főhadiszállására siető MacCurver alezredest és ha behatolhattak volna az angol-amerikai katonai misszió legféltettebb titkaiba.

...A híradós repülőgép széles kört írt le Drvar helység fölött, aztán a tőle tíz kilométerrel délre fekvő kitűnő repülőtéren, a hegy lábánál leszállott. Itt már egy vezérkari tiszt várakozott.

— Engedje meg, hogy Tito marsall megbízásából üdvözöljem és gratuláljak szerencsés visszaérkezése alkalmából! — mondta tisztelegve az érkezőknek.

A tiszt egy bokornak álcázott dzsiphez vezette őket.

Egy angol tizedes előzékenyen föltárta előttük a vadonatúj automobil ajtaját.

— Kié ez a kocsi? — kérdezte csodálkozva MacCurver.

Amikor Drvarból elutazott, itt még nem volt semilyen autó.

— Tito marsall személyes autója. Ezt a dzsipet Williams tábornagy ajándékozta — felelte a tizedes.

— Á, a mi Henry Williamsunk, a földközitengeri hadszíntér szövetséges főparancsnoka! — mosolygott Pinch, miközben elzsibbadt lábát mozgatta.

Pinchnek minden repülés után szédült a feje, émelygett a gyomra és sajgott a mája. De most mégis kellemes megkönnyeb-

bülés fogta el, mintha az ígéret földjére lépett volna, mintha haza került volna hozzátartozói közé.

— Nagyon kedves. Nagyon, de nagyon! — A százados élvezettel elhelyezkedett a dzsipben. — Lám, mennyire gondoskodnak a marsallról. Az autó az önök márkája — biccentett MacCurver felé — de a figyelmesség részünkről történt.

A dzsip egy erdei tisztás mélyén, apró deszkaházikók mellett állott meg, nem messze a repülőtértől és Tito magányos barlangjától. Pinch rá sem tekintett bőröndjére, annyira biztos volt benne, hogy a jugoszláv tiszt viszi utána. Méltóságos léptekkel indult főnökének, MacLean dandártábornoknak, az egyesült angol-amerikai katonai misszió vezetőjének „rezidenciája" felé.

MacCurver pedig megkönnyebbült sóhajjal tette le bőröndjét az előtt a ház előtt, ahol Huntington amerikai ezredes, MacLean helyettese lakott. Bekopogtatott.

Maga Huntington nyitott ajtót. Magas, feketehajú ember volt, egész vékony, angoltípusú bajuszkát viselt, mintha odaragasztották volna.

— Á, kedvesem! — s könnyedén átölelte MacCurvert. — Türelmetlenül vártam önt, türelmetlenül... Rendezkedjék be egyelőre itt a holmijával. Néhány perc mulva szabad vagyok. Mr. Gyilaszt tanítom bridzselni. Csak éppen befejezzük a játszmát.

Meleg és barátságos volt a kis szoba, fehér ejtőernyőselyemmel kitapétázva. Volt ott egy rögtönzött kandalló is, amelyben fenyőtobozok égtek sárga lánggal, sisteregve.

A zöld posztóval bevont játékasztal mellől sietve ugrott fel Milovan Gyilasz és áporodott szagú, nedves szivarját szájából gyorsan kikapva, meghajtotta magát. Fekete, felkunkorodó haja csomóban állott a fején.

MacCurver némán megrázta a kezét. Ez a fickó mindig tetszett neki... Gyilasz olajfoltos zekéjében, amelynek a gallérján csakúgy tarkállott a korpa, szurtos kézelőjével, összevissza repedezett csizmájával a szabványos amerikai zugpolitikusra emlékeztette, olyan üzletemberre, aki gazdája megbízásából politikával foglalkozik, érintkezésben áll a néppel és a gentleman modorát ügyesen összhangba hozza a demokratikus külsővel. Ilyen emberrel, mint Gyilasz, lehetett üzletet kötni és MacCurver már sejtette, hogy főnöke nem hiába kártyázik és issza vele a whiskyt szódával.

— Elveszti a játszmát, Sir, — mondta Huntington. — Gyenge ütőkártyái vannak.

— Alighanem igaza van — fintorította el az arcát Gyilasz. — Ezt a játékot, legnagyobb sajnálatomra, nemigen ismerik nálunk. Túl komplikáltak a szabályok.

— Hát a golfot szereti-e?

— A golf, az egészen más. Már az egyetemen szenvedélyes golfozó voltam.

— Nem rossz. Alkalmas partner lesz magának, Sherry. Mindenesetre caddynek beválik.

— Caddynek igen — mosolygott az alezredes, miközben bőröndjét kicsomagolta. — Annak inkább megfelel.

— Megbocsát — kérdezte Gyilasz — mi az a „caddy"? Nem ismerem ezt a szót.

— Caddy: kezdő játékos. Tanul és egyelőre a pályán a labdát adogatja — adta meg a fölvilágosítást Huntington.

Gyilasznak marni kezdte a torkát a szivarfüst.

— Persze. Elvesztettem — letette a kártyát

— A viszontlátásra, Mr. Gyilasz, a következő játszmáig, amit majd négyesben játszunk. Örülök, hogy megtanult angolul és a hibákra rá se hederitve, nekivágott. Jól teszi, hogy nem törődik ilyen csekélységekkel — dicsérte meg kegyesen Huntington vendégét s ajtót nyitott neki.

— A lajstrom egyik első helyezettje — biccentett MacCurver az ajtóban eltűnt Gyilasz felé és ünnepélyesen néhány ív papírt helyezett az ezredes elé.

Huntington majd felfalta a szemével

— Önmagát múlta felül, Sherry! — kiáltotta elragadtatva.

— És itt is van még valami. — MacCurver kiterítette előtte Jugoszlávia térképét, amelyen fel voltak tüntetve a hasznos ásványok lelőhelyei.

Huntington futó pillantást vetett rá.

— Erről később beszélünk... Még lesz időnk geológiával foglalkozni. — Mosolyogva veregette meg MacCurver vállát. — Örvendek, Sherry, hogy ilyen nagyszerűen megérti, mi a kötelességünk ezzel az országgal szemben... Óhajt whiskyt? Légi úton kaptam.

MacCurver beszámolt Huntingtonnak, milyen eredménnyel járt katonai szempontból bori „felderítő munkája" jelentést tett a ragyogó szini vállalkozásról, amelyet „az ő közreműködésével" hajtottak végre, és néhány szót ejtett von Holz érdekében.

Huntington helyeselte azt az ötletet, hogy a hadifogoly német ezredest katonai tanácsadó minőségben bevonják a vezérkar munkájába.

— Ez erősíti majd az operatív irányítást — mondotta és újra átolvasta a listát. Arca olyan megelégedést árult el, hogy MacCurvernek már egyáltalán nem volt kétsége: a misszió ügyeiben ezentúl őt, MacCurvert illeti meg az első hegedű. „Barátom és

utitársam, Budge Pinch nemigen örül meg ennek a körülménynek" — gondolta gúnyosan.

— Ez alatt az utazás alatt elmaradtam az élettől — fordult MacCurver Huntingtonhoz, aki még mindig a lista tanulmányozásába merült. — Hogy vagyunk a Churchill-féle változattal? Pinch százados nagy figyelmet szentel a tengerpartnak, tehát ebből ítélve, az angolok még nem mondtak le róla, nemde?

— Badarság! Ifjabb partnereink annyira belesüppedtek földközitengeri érdekszférájukba, hogy a Balkánnál tovább semmit se látnak. A partraszállás a Balkán-félszigeten nagyon kevés eséllyel kecsegtet. A szovjet hadsereg túl gyorsan halad előre — mondotta Huntington, mialatt a listán lepipálta azoknak a nevét, akiket személyesen ismert. — A mi érdekeink mindent átfogóak és nagy területre terjednek ki, egyidejűleg tehát nem birkózhatunk meg mindennel. Szerencsére az a kereskedelmi vállalat, melynek üzleteiben — mint tudja — én is némileg érdekelt vagyok, végre teljes gőzzel működésbe lépett és havonta annyi bombázó repülőgépet ont, hogy... Egyszóval, Sherry, a szövetséges seregek beözönlését a mi Ike-unk* fogja irányítani.

— Beözönlés? Mikor és hogy?

— Nyugaton, Franciaországban: ez lesz az „Overlord"-hadművelet. És akkor hajtják majd végre, amikor a második front létrehozása már elkerülhetetlenné válik.

— Értem. De mi történik itt?

— Mindent a maga idejében. Most nincs értelme annak, hogy ezeket a hegytorlaszokat áthágjuk, szórjuk a pénzt és a hadianyagot, amire elsősorban máshol van szükség. Ez a lista, Sherry — folytatta Huntington tartózkodó pátosszal — fölér egy nyert csatával. Üljön csak közelebb. Vizsgáljuk meg rendre ezeket az embereket. Vegyük górcső alá őket, mint ahogy az igazi üzletember tanulmányozza kliensének bankszámláját, mielőtt még valamilyen üzletet kötne vele. Ezen a listán néhányan fölöttébb érdekelnek engem. Kezdhetjük akár Mose Pijadéval. Mit mondanak az ön adatai: ki ez az ember?

MacCurver belepillantott a listához mellékelt megjegyzésekbe, amelyekkel von Holz ellátta.

— Régi provokátor a jugoszláv munkásmozgalomban.

— Úgy, úgy. Számunkra azonban fontosabb az, hogy Pijade teoretikus. A marxizmus „meggazdagítására és elmélyítésére" irányuló kísérletei ösztönzésre méltók. Ez az ember alkalmas arra, hogy amire csak szükségünk van, úgy állítsa be, mint előretett lépést a politikai elmélet fejlődésében. Igaz, hogy ő maga valami

* Dwight Eisenhower.

embervakarcshoz hasonlít és filozófiáját nem emeli magasabb színvonalra az a körülmény, hogy magassarkú cipőt visel. De ennek ellenére, sőt éppen ezért Pijade, mint agitátor és propagandista, valóságos nyereség Tito számára. Egyébként Pijade még szerelmi stanzákat is farag, sőt suttyomban azzal szórakozik, hogy festményekkel illusztrálja saját költeményeit. Nézzen csak ide!

MacCurver megnézte a feléje nyujtott rajzot és élvezettel füttyentett egyet.

— Pikáns dolog! Szó se róla.

— De mennyire! Na, nézzük tovább! Milovan Gyilasz?

— Már egyetemista korában kisebb szolgálatokat tett a jugoszláv rendőrségnek, mint „néma megfigyelő". Pontos információkat ad — felelte MacCurver.

— Tiszta sor. Apjára ütött! Értesüléseim szerint, egy csendőrszázados fia. Egyébként újságíró. Remélem, tehetsége sokkal jobban érvényesül, ha majd hozzálát Pijade filozófiájának propagálásához. Még jugoszláv Göbbels válhatik Gyilaszból. Ne csodálkozzék, Sherry. Ez az ember még nagyra viszi.

— Nem gondolja, hogy túlságosan együgyű?

— Az nem tesz semmit — bizonykodott Huntington. — A mi ízlésünk. Éppen ez a jó oldala. Egy ember, aki „a népből" került ki! Sajnos, ezt nem mondhatjuk el Eduard Kardeljről: émelyítően udvarias, mindenkire mosolyog, hajlong mindenki előtt: diplomata. Mellesleg — hogy úgy mondjam — ugyancsak teoretikus. A KB második titkára és a Politikai Iroda tagja. Tito jobbkeze. Mi van magánál beírva róla?

— „Jozsica" álnéven összeköttetést tart fenn a szlovén tengermelléken működő gestapo főnökével, Szlovéniában segített három partizántörzs elpusztításában.

— Jó pipa! Ha nem tévedek, azelőtt anarcho-szindikalista volt. Minden törvényszerűen egybevág. De azért mégis csodálkozom.

— Kardelj felesége és gyermekei egy belgrádkörnyéki gyüjtőtáborban vannak. A németek éppen ezzel tartják sakkban.

— Csodálkozom — folytatta Huntington — hogy Rankovics még nem foglalkozott vele.

— De hiszen Rankovics is rajta van a listán...

— Éppen ezért kötelessége, hogy különös buzgalommal halássza ki és büntesse az árulókat. Alekszandr Rankovics... Álneve: Rettenetes Marko... A maga nemében drágagyöngy.

— A rendőrséggel úgyszólván 1935 óta összeköttetésben áll.

— Úgy, úgy.

— Volt mindenféle neve már. Azoknak a rendőrügynököknek és provokátoroknak a csoportjához tartozott, akik annakidején le-

hetővé tették, hogy Pero Zsivkovics tábornagy, Jugoszlávia diktátora kiirtson valami száz vezető pártembert, közte Gyuro Gyakovicsot, a KB titkárát is. Személyesen állapítottam meg: 1941 nyarán a gestapo szöktette meg Rankovicsot a belgrádi börtönkórházból, ahova állítólag gyógykezelése végett a börtönből áthelyezték.

— Brávó, Sherry! Maga felsőbbrendű lény! „Hatalmas ciklopsza" a Ku-Klux-Klannak, amely zászlónk fölött őrködik! Kifogni egy ilyen cethalat! Mint a KB harmadik titkára, a Politbüro tagja és ami a fő, mint a KB szervező osztályának főnöke, azt hiszem, segítségünkre lesz itt a megfelelő káderek kiválogatásában.

— Kétségkívül — erősítette meg MacCurver. — Nagyon hamar közös nyelvre találtam vele.

— No, őrá még visszatérünk. Tovább. Vlado Dedijer?

— A belgrádi gestapo irányította Titóhoz.

— Most Egyiptomban van, Titót képviseli. Ott forgolódik az angolok körül, iszogatja velük a sherry-brandyt, azt hiszem, az Intelligence Service nem ereszti ki a kezéből ezt a derék fickót. Következésképpen mi sem eresztjük ki.

— Nem lesz sok egy embernek ez a... hármas elfoglaltság?

— Kibírja. Sportférfiú! Mellesleg, a bátyja, Szteva nálunk van. Nemrég végezte el az ejtőernyős tanfolyamot és beosztották Ike európai hadseregébe. Nemsokára leszáll hozzánk. Titónak tolmácsra van szüksége. A következő: Popovics-Krcun.

— Már meg is állapodtam vele!

— Hát akkor nagyszerű! Köszönöm, Sherry. Ön hozott nekem miegymást, ami új. Ezek a jellemrajzok egyeznek az én adataimmal. — Huntington újra átfutotta a lajstromot. — Na, itt már az aprók következnek! Dapcsevics, Gosnyak, Nagy, Lekics és így tovább. Az úgynevezett spanyol hősök. Még Franciaországban, az internáltak táborában válogatták ki őket. Most valamennyien vezető tisztségeket töltenek be. Külön-külön egyik sem ér valami sokat. De néhány száz belőlük már tekintélyes együttest jelent.

7

Huntington izgatottan járt fel s alá szobájában, miközben az amerikai himnusz dallamát dúdolta. Egy fenyőtobozt dobott a kandallóba, megállt az ajtónál és hallgatózott. A szomszéd házikóból zaj, kiáltozás, énekszó hallatszott. Mintha valami bár lett volna.

— Ha sejtelmem nem csal, Pinch százados MacLeannel, a főnökével és Randolph Churchillel most issza meg azt a bort, amit mi hoztunk — jegyezte meg MacCurver.

— Kitűnő! — Huntington jó szorosan behúzta az ajtót. — Most pedig, Sherry, beszéljünk ezeknek a trubaduroknak a maestrójáról: Tito marsallról.

— Mit lehet itt mondani?! — szólt MacCurver tanácstalanul széttárva karját. — A neve nem szerepel a listán. Alig tudunk valamit róla. A labour-pártiak már berúgták a gólt a kapujába és most titokban velük cimborál, de ország-világ előtt a Szovjetunió iránti szeretetéről és hűségéről esküdözik.

— De még hogy! — vigyorgott Huntington. — Próbálná csak megfordítva csinálni: titokban hű maradni a Szovjetunióhoz, s ugyanakkor Anglia iránti szerelmi ömlengéseit világgá kürtölni. Egy napig sem maradna meg a vezéri székben. Fél a néptől, de fenemód ért ahhoz, hogy a nép szenvedélyeire és rokonszenvére spekuláljon... És téved, ha azt hiszi, Sherry, hogy keveset tudunk róla. Úgyszólván mindent tudok róla. Titónak van éppen elég sebezhető pontja, ami halálos sebet okozhatna.

— Igazán érdekes. — MacCurver szeme kigyulladt. — Ugyan mit tud róla, ezredes?

Huntington átült a kisasztal mellé és fölnyitotta jegyzetfüzetét.

— Hallgasson ide, Sherry. Bizonyos szándék vezet, amikor bizalmasan kezébe adom önnek ezeket az ütőkártyákat. Vésse jól a fejébe. Kezdjük Tito életrajzával. Horvát kulákcsemete. Az osztrák-magyar császári-királyi hadseregben altiszt volt. A kárpáti fronton harcolt, tehát annakidején belepuskázott az oroszokba és a szerbekbe. Ő maga kottyantotta ki ezt nekem egy pohár whisky mellett. Nagyon gyorsan megtalálta a hadifogsághoz vezető utat. Helyesebb volna azt mondani, hogy egyszerűen dezertált, úgy okoskodott, hogy a legjobb szer élete megmentésére: a fogság. Nyugat-Szibériában volt, egy kulák gőzmalmában dolgozott, mint szerelő. Ez a fegyveres beavatkozás idején, Kolcsak alatt történt... További működését teljes homály borítja előttem. Csupán az az egy bizonyos: Moszkvában szoros kapcsolatot tartott fenn a trockistákkal, különösen Kun Bélával. Titónak akkor még „Walter" volt a fedőneve. Majd Kun Béla segítségével karriert csinált és visszatért Jugoszláviába. Most megint homály következik... A pártnak minden bizonnyal volt valami gyanúja Tito ellen, valami olyasmit sejtett, hogy a Spanyolországba indult jugoszláv önkéntesek zászlóalját elárulta. Feltételezhető, hogy a zászlóaljba nem az ő közreműködése nélkül csempésztek be provokátorokat. Titót mindenesetre elmozdították a KB-ben betöltött vezető tisztségétől.

Ekkor három évig az SZK(b)P történetét fordította horvát nyelvre. Hogy úgy mondjam, nem minden költői szabadság nélkül... Mikor Szerbiában kitört a népfölkelés a németek ellen, Tito újra felszínre bukkant. Kihasználta a konjunktúrát. Véletlen volt? Nem, Sherry. Vegye figyelembe az ország kispolgári jellegét és a proletariátus gyöngeségét. De a hozzáértő számára Tito rendkívül hasznos, nagyon kapóra jön, úgyebár? Demagóg, pozőr, ugyan mi kell még? Azt mondanám, hogy Kerenszkijre hasonlít némileg. De abban különbözik tőle, hogy szerencséje van, mert itt kedvezőbb talajba került. Egyszóval...

Az ezredes elővette pipáját és szép lassan rágyujtott.

— Hallgatom, hallgatom — sürgette MacCurver, akit ez a szünet idegesített.

— Türelem, Sherry, türelem. Áttérek most közvetlen megfigyelésem eredményére. Tito úr ízlése és szokásai korántsem aszkétához illők. Hosszú volna felsorolni. Szeret tivornyázni, szereti a bort és az asszonyokat. Titkárnője, Olga Nincsics...

— Töltött galamb — bólintott MacCurver.

— Egyébként egy a sok közül, nem számítva saját feleségeit.

— Mi az, feleségei vannak?

— Hogyne. Az egyik Szlovéniában, a másik, amint mondják, Horvátországban.

— Ez aztán igen! Hogy sikerült kitudakolni?

— Stratégiai felderítés. Ebben az esetben Olga Nincsics iránti szenvedélye érdekel bennünket. Előkelő leány, Momcsila Nincsics királyi miniszter leánya. Ez a Nincsics volt az, aki tanácsunkra nyélbeütötte a Karagyorgyevics hercegnő és a román dinasztia sarja közötti házasságot.

— Ahá! Kőolaj.

— Úgy van, úgy van... Ez a Nincsics általában nem kisfontosságú mozzanat.

— Pompás!

— Nincsics a mi emberünk. De térjünk ismét Titóra. Hatalomvágyó, mértéktelenül hiú. Igyekszik mindig magára vonni a figyelmet; öltözékére és külsejére nagyon sokat ad. Észrevette, hogy festi a száját, sőt erősen kinőtt kenderszín szemöldökét kitépegeti, hogy keskenyebbé tegye? Azt képzeli, hogy az arcéle nagyon jól illik a vert érmekre. Szereti a fényűzést, az aranyat, az ékszereket...

— Az nem baj, jól bele akar kóstolni az életbe — jegyezte meg MacCurver.

— Hihetetlenül falánk és mohó.

— Akkor hát mint a szerbek mondogatják — utána megy annak, aki sós vízbe mártja a kezét* — mondta MacCurver.

— De mennyire! A barlangja tele van süppedő szőnyegekkel, puha karosszékekkel, mindenféle csecsebecsével. Vannak ott füstkristályból metszett kelyhek. A napokban megmutogatott nekem egyet-mást diadaljelvényeiből. Gyűrűk, karperecek, brilliánsok. Hátha még a szemét nézte volna azalatt, míg mutogatta! Kijelenthetem, Sherry, hogy ennél kapzsibb tekintetet még nem láttam. Ez is fontos részletkörülmény számunkra. De gyerünk tovább. Nagy hatással vannak rá Niccolo Macchiavelli fejtegetései...

— Nagyszerű! Szóval előítéletmentes és a hatalomért mindenre kapható.

— Ennek eléréséért már régóta mindenre vállalkozik. Általában igyekszik az uralkodókat és a nagy embereket utánozni: egyet-mást Lawrence-től és egyet-mást Napoleontól kölcsönöz. Hangjukat, járásukat, gesztusaikat pontosan másolja. Kétarcú, mint Janus. Gazdag színészi adottságok rejlenek benne. Ennek köszönheti, úgy látszik, hogy elképesztő ügyességgel lavirozik és vészeli át a politikai változásokat, meg a sors csapásait. A végtelenségig öntelt. Kis híján balkáni Bonaparténak képzeli magát. Ez a tulajdonsága épp úgy ösztönzésre méltó, mint Pijadénak a marxizmus iránti „lelkesedése". Tegnap egyébként Titónál láttam a fogason egy szakadozott köpenyt, a sarokban pedig egy pár ócska csizmát. És képzelje, Sherry, nem tévedtem, amikor azt kérdeztem tőle, hogy ugye, ezek a tárgyak haditetteinek emlékét őrzik? Valóban, a későbbi nemzeti múzeum számára tartogatja.

— Hogy-hogy, ezt ő komolyan gondolja? — nevetett MacCurver.

— Föltétlenül! — mondta szigorúan Huntington. — Általában a mi feladatunk az, hogy úgy kezeljük, mintha valóságban a Balkán hőse, lángeszű hadvezér és bölcs államférfiú volna. Mintha megvolna benne a képesség, hogy önállóan fölszabadítsa nemcsak Jugoszláviát, hanem még a szomszédos országokat is, hogy aztán kiépítse a Fekete-tengertől az Adriáig terjedő Balkán-Dunai föderációt.

— Elképesztő! — kiáltotta MacCurver. — Bulgáriát is beleértve?

— Természetesen.

— És ő, mármint Tito lenne a feje ennek a föderációnak?

— Úgy van. Magától értetődőnek tartja, hogy az eljövendő egyesített állam politikai és katonai vezetése az ő kezében legyen.

* Népi szólás. Célzás a megvesztegetésre: Ha a pásztor sóba mártott kezével csalogatja a bárányt, a bárány utána megy.

Ennek az államnak a politikai központja Belgrád lenne. Pijade elméletileg alá is támasztotta, ezt az államot bizalmas körben „integrális Jugoszláviának", szélesebb körben pedig „A délszlávok föderációjának" nevezte.

— Micsoda lendület!

— Mondani sem kell! S nekünk is érdekünk, hogy előmozdítsuk ezeket a terveket. Nekünk alkalmasint nagykiterjedésű területre van szükségünk, hídfőállásra világraszóló feladataink megoldása céljából és számunkra fontos, hogy ez a terület ne tagozódjék — akár a sonkoly — különféle demarkációs vonalakra, határokra.

— Képzelem — kacagott föl MacCurver — milyen savanyú képet vágnak a benemavatottak, amikor Tito hirtelen tanújelét adja, hogy a legteljesebb mértékben megérti feladatainkat.

— Ennek a megértéséhez már most is megvan benne a hajlandóság. Koszanovics, Péter király követe — Tito bizalmi embere Amerikában. A marsall az ő útján szoros kapcsolatot tart fenn külügyminisztériumunkkal. Azt hiszem, hogy Tito, amikor a háború után az országban hatalomra jut, ugyancsak ezt a királyi követet nevezi ki washingtoni képviselőjévé. Egyébként úgy vélem, Sherry — folytatta kisvártatva Huntington — hogy az angolok nem is tartják valami nagy becsben ezt a Titót. London a királyok menedékhelye. Az angolok inkább Péter királyt választják, akinek most Kairóban, az egyiptomi piramisoktól nem messze viselik gondját. Anglia miniszterelnöke számára Tito az a mór, aki megteszi a kötelességét és mehet.

— Mi pedig, mint igazi demokraták, a királynál persze jobbnak tartjuk a mórt! — kapott élénken az ötleten MacCurver.

— Hát éppen ez az. — Mosoly villant fel és tűnt el az ezredes finom, keskeny szájának szögletén. — Tito — amennyire látom — már maga is kezdi pedzeni, hogy Churchill erősen ködösít, amikor kombinálgatja a király és a volt altiszt közötti szövetséget. Sőt nem is olyan régen hármas szövetség kialakításával próbálkozott: Péter, Tito és Drazsa Mihajlovics. A britek egyszerre három kártyára teszik tétjüket: valamelyik majd csak kijön. Mind a hármat segítik, megszédítik őket, mindegyiknek igérgetnek, mind a hármat elismerik és igyekszenek maguknak lekenyerezni. Azt hiszik, hogy mind a három főkolompost a markukban tartják, mint a tűre szúrt bogarat. De Tito meglehetősen agyafúrt és már kezdi sejteni, hogy a háború után Britannia hármuk közül csak egynek adja oda szerelmét: a Karagyorgyevics-uralkodóház sarjának. Szemlátomást bosszantják Titót ezek a tolakodó angolok. Iderepülnek, akár a légy a mézre és mindegyik igyekszik elcsípni magának valamit. Aranyláz, mint Klondyke

első napjaiban! Tito, szegényke, egész biztosan látja, hogy ő voltaképpen szappanbuborék, amit az angolok egy szép napon majd mellőzhetnek és akkor a buborék szétpattan. Ez az oka annak, hogy most, képletesen szólva, jó erős kötelet keres, amin felkapaszkodhat a balkáni horizontra, mint egy új csillag. És a mi gazdáink, Sherry, segítenek neki ebben a nagy felfelékapaszkodásban, de aztán sokkal jobban lóvá teszik, mint ahogy ezt eddig az angolok csinálták. A matéria ugyan gyengécske egy kicsit. De nem baj: kitart!... — Huntington keményen a szemébe nézett MacCurvernek: — Szóval, lásson munkához! Most olyan ütőkártyákat adtam a kezébe, hogy nyugodtan feltehet mindent egy lapra.

— Én? — kérdezte meghökkenve MacCurver.

— Igen, ön. Azt a megbízást kapja, Sherry, hogy magánbeszélgetést folytasson a marsallal és nyíltan beszéljen vele. Én sir MacLeannak, az egyesült misszió vezetőjének helyettese vagyok, nekem jobb, ha a háttérben maradok. Hivatalosan mi nem vagyunk érdekeltek sem Jugoszláviában, sem pedig általában a balkáni ügyekben. Mi csak támogatjuk Titót, mint szövetségesek. Így tehát..

— Készen állok! — felelte illő tartózkodással MacCurver, magában pedig ezt gondolta: „Most megszólal az első hegedű!"

— Haladéktalanul lépjen működésbe. — Huntington kis szünetet tartott. — Bármely napon ideérkezhetik a szovjet misszió.

MacCurver felütötte a fejét. Pirospozsgás képéről lesikkadt a mosoly.

— A szovjet misszió?

— Igen. Már Baribán van. Most különböző ürügyekkel tartóztatjuk ott: vagy az időjárás nem alkalmas a repülésre, vagy betemette a repülőtereket a hó; avagy most nincsenek olyan légi műveletek, melyeknek fedezete mellett le lehetne szállni. Már három hete húzzuk-halasztjuk a dolgot, de továbbra már lehetetlen az oroszokat Baribán feltartóztatni. Azzal fenyegetőznek, hogy ejtőernyőn ereszkednek alá vagy vitorlázó gépen szállnak le.

Egy ideig magukba süppedve hallgattak.

MacCurver idegesen végighaladt a szobán, amelyet enyhe fénnyel öntött el a kandalló kihúnyó tüze.

Szorongó érzés ejtette hatalmába. Kezdte nem jól érezni magát. A szovjet misszió! Mi lesz, ha ez a misszió, a félelmetes orosz erőknek ez az előhírnöke, összekever itt a Balkánon minden amerikai kártyát, közte azt is, amire ő, mármint MacCurver, tette fel a tétet?

Huntington teljes magasságában kiegyenesedett.

— Hallgasson ide, Sherry! Semmi ingadozás! Még nem mulasztottuk el az időt. Lépjen akcióba! Törjön be Titóhoz még a mai nap folyamán. Mellesleg, emlékeztesse őt a spanyolországi rádióadásokra, amelyek azt állítják, hogy az a Tito, aki most a Szovjetunió barátjának szerepében tetszeleg: egy másik Tito; a valóságos, az igazi Joszip Broz-Tito pedig: nacionalista és szovjetellenes ember, nagy kalandor, ellensége a népi demokráciának. Tegyen célzást előtte életrajzának egyes olyan eseteire, amelyeket önnel közöltem. Ne riadjon vissza semmitől sem. Adja értésére neki, hogy mibennünk bőkezű gazdára talál és sokkal erősebb pártfogóra, mint az angolok. Ne feszélyezze magát, Sherry, kapja el jól a gallérját. Így ni! — és Huntington olyan erővel szorította össze ujjait, hogy majd szétpattant a megfeszült bőr a kezefején.

8

...Csaknem egy álló hónapig folyton-folyvást esett a hó. Lágy pelyhekben telepedett le a gesztenyefák fekete ágaira, magas buckákat emelt az utcák mentén és puha fehér vonalakkal szegélyezte be a házak párkányát.

A hóesés meg a hóförgeteg megállította az ellenség csapatmozdulatait és hadműveleteit. Zászlóaljunk: a Gorni Vakuf helyőrsége lélekzethez jutott és nekilátott a tanulásnak.

Rendszeresen, előre megállapított tanrend szerint folyt a tanulás, egy programm alapján, amelyet Vucsetin az én segítségemmel dolgozott ki. Azelőtt csak a politikai megbeszélésekre szoritkozott a tanulás, most azonban a harcosok az árkásztudományt, az álcázást és a tereptant is tanulmányozták, természetesen csak az általános ismeretek keretén belül. Visszaemlékeztem a mi szovjet szolgálati szabályzatunk pontjaira, a különböző tankönyvekre és útmutatásokra. Óráimon rendszerint majdnem az egész század összegyűlt.

Február huszonharmadikán, a Vörös Hadsereg megalakulásának huszonhatodik évfordulóján más századok harcosai és parancsnokai is eljöttek tantermünkbe. Az emberek ünnepi hangulata abban fejeződött ki, hogy ezen a napon kihúzták magukat, és feszült figyelemmel hallgatták előadásomat.

Huszonhatéves a Vörös Hadsereg! Ez már a harmadik háborús évforduló! „Ugyan hol járhat most az én hadosztályom — gondoltam — milyen határokat hágott már át?"

Az első padban, közvetlenül a tábla előtt helyezkedett el Vaszko Hrisztics, előtte füzet s kezében vastag, háromszínű, zsákmányolt ceruza. Egy pillanatra se vette le szemét rólam s kiván-

csian hallgatta a tájoló mágneses iránytűjének elhajlásáról szóló magyarázataimat. Mellette ült Tomiszlav Sztankov. Tomiszlav még mindig fájlalta bátyja halálát, de az utóbbi időben Vaszkóval kötött megható barátsága némileg enyhítette a veszteség okozta fájdalmat. Mind a ketten arról ábrándoztak, hogy megtanulnak lőni mindenfajta fegyverből, hogy ne kelljen szégyenkezniök, ha együtt mennek majd az orosz katonákkal Berlin ellen. Egy pillanatra se váltak meg ábécés könyvüktől és büszkén írták a tanterem táblájára: „Szovjetunió", „Moszkva", „Vörös Hadsereg". Nem voltak egyformák a betűk, de ezekben a szavakban még a híres írástudó, Branko Kumanudi sem talált hibát. Barátainak sikere Gyuro Filippovicsot is arra serkentette, hogy megtanuljon írni és olvasni.

Óra után Jovan előhúzta a rádiókészüléket és a falitábla előtt lévő asztalkán állította fel, Lausek pedig, aki már felépült sebeiből és kiheverte az átélteket, fürgén bekapcsolta az antennába és a földvezetékbe.

Az összegyűlt harcosok mindannyian türelmetlenül tekintgettek az órára.

Nemsokára meghalljuk Sztálin hadparancsát, a moszkvai díszsortüzeket...

...Ezt az ünnepélyes órát Zagorjanovhoz és a Sumadiai-zászlóalj harcosaihoz hasonlóan nagy izgalommal várta Arszo Jovanovics vezérkari főnök is. Rankovicscsal együtt a kísérő őrség igyekezett még naplemente előtt Gorni Vakufba kerülni, hogy a partizánokkal töltse el az ünnepi estet és a következő napot. Aztán folytatni akarta útját Konica körzetébe: itt vonták össze parancsára a Livno alól érkezett Perucsica-dandárt.

Arszo kijutott a folyómenti útra és megsarkantyúzta lovát. Majd visszanézett. Tekintete találkozott Rankovicséval, aki nyájasan mosolygott feléje s állandóan a nyomában ügetett.

„Ugyan mért jön velem?" — kérdezte magában Arszo.

Ezen a napon Tito barlangjában a Vörös Hadsereg huszonhatodik évfordulójának tiszteletére bankettre készültek: egy „Douglas" csak azért utazott Olaszországba, hogy onnan bort és konzerveket hozzon, azonkívül színészeket is vártak... De szokásától eltérően Rankovics nem akart részt venni ezekben az élvezetes dolgokban. Neki is halaszthatatlan ügye támadt, a csapatokat kellett meglátogatnia. „Utitársak leszünk, elvtárs. Társaságában mindjárt vidámabb. Az ünnepet inkább a nép között, a harcosok között szeretném eltölteni" — mondotta és csatlakozott a vezérkari főnökhöz. Az utóbbi időben erősen tüntetett a környezete iránti baráti rokonszenvével. Lám most, hogy Arszo tár-

saságában lehessen, még lóra is ült! Igaz, hogy Arszo nem valami nagyon örült ennek. Jól emlékezett arra, hogy milyen ellenségesen kezelte őt Rankovics.

Arszo Jovanovics ezúttal megkönnyebbülten hagyta el a marsall főhadiszállását. Nagyon feszélyezetten érezte ott magát bizonyos idő óta. Nehezére esett már neki, hogy a régi higgadt, tárgyilagos hangon beszéljen Titóval.

Egyre nagyobb lett közöttük az idegenkedés. Különösen azóta mutatkozott ez, amióta MacCurver és Pinch, az angol-amerikai misszió tagjai homoljei körútjukról visszatértek a főhadiszállásra. Tito a minap újra fogadta MacCurvert. Sokáig, két óra hosszat tartott a beszélgetés. Ezután a beszélgetés után Tito minden cselekedetén valami bizonytalanság és idegesség érzett. Mindenbe belekapaszkodott, főleg akkor, amikor parancstervezetek jóváhagyásáról volt szó; gyakran előfordult, hogy egymásnak ellentmondó rendelkezéseket adott ki, s amikor erre óvatosan figyelmeztették, teljesen elveszítette önuralmát és veszett dühbe gurult. Azt ajánlotta neki, Jovanovicsnak, hogy erősebben figyeljen fel az amerikaiak véleményére és tanácsára, vegye figyelembe és józanul mérlegelje különleges politikai és stratégiai érdekeiket a Balkán-félszigeten. Arszót meglepte, hogy Tito ennyire nyílt kijelentést tesz: hiszen maguk az amerikaiak hajtogatták, hogy a legcsekélyebb érdekük sem fűződik a balkáni ügyekhez, hogy csupán önzetlenül támogatják Jugoszláviát a fasizmussal vívott harcában. És most tessék: különleges érdekek! Ugyan miféle érdekek? És ezek az érdekek miben különböznek voltaképpen Britanniának a földközitengeri medence iránt megnyilvánuló úgynevezett hagyományos előszeretetétől? Erre a kérdésre Tito nem felelt. Csak ezt mondta: „Annakidején mindent megtudsz és megértesz". Az angolokról egészen váratlanul lenézéssel nyilatkozott: hogy hát már eljátszották kisded játékukat, eljátszották a szerepüket és előbbutóbb át kell engedniök a teret Amerikának.

„Különleges érdekek! Politikai és stratégiai érdekek!..." — ez járt szüntelenül Arszo Jovanovics fejében és észre sem vette, hogy lova már lépésben baktat. Mi rejlik ezek mögött a fogalmak mögött? Nincs-e valami közük ezeknek a „Ratwick" elnevezés alatt ismert hadműveleti tervhez, amelyet Huntington ezredes támogatott? Ez a hadművelet az ország fontos összekötővonalainak tömeges lerombolását célozza. És micsoda furcsa beszélgetések folytak geológiai térképekről és keresztmetszetekről? Meg azokról a „bombaszőnyegekről", amelyekkel a nyugati szövetségesek katonai segítség címén be akarják borítani a megszállott jugoszláv városokat és elsősorban Belgrádot? Ha túlságos hévvel hajtják végre ezt a tervet, megrendíthetik az ország egész gazdaságát! És éppen

a fölszabadulás küszöbén! És mit keres itt végül ez a hadifogoly von Holz, német SS-ezredes, akit MacCurver majdhogy nem vezérkari tanácsadónak ajánlott?! Von Holz most az egekig magasztalja Tito stratégiáját, az amerikaiak előtt hízeleg, valami világot átfogó, kontinensközi stratégiáról áradozik, meg arról, hogy az amerikaiak ajtót nyitnak a széles világba, a régi porosz tradíciókat az újkor elméletével gyarapítják...

Na, nem baj! Rövidesen megérkezik a szovjet katonai misszió és a vezérkarban uralkodó légkör felfrissül, és az ő lelke is nyugodtabb lesz!

— Miről gondolkoztál, Arszo?

Jovanovics összerezzent és kurtábbra fogta a kantárszárat.

Rankovics mellette lovagolt.

— Csak úgy... a feleségem jutott eszembe, a gyerekek...

— Á... áá...

Fürkésző tekintete elől kitérve, Arszo ügetésre fogta paripáját. A Vrbasz folyó partján vezető út már elérte Gorni Vakuf határát, amelyre a lassan hulldogáló hó fehér hálót terített.

9

...Gyuro Filippovics egyre közelebb húzódott az asztalhoz, amelyen ott terpeszkedett a zsákmányolt „Phillips"-rádió. A szokott beszélgetés ideje volt.

— Én tudatlanul léptem a pártba — jelentette ki Gyuro s erősen összeráncolta homlokát. — De most, barátaim, lassanként kezdek egyet-mást érteni is. — Elvtársaira tekintve, erélyesen legyintett. — Most már tudjuk, milyen életünk lesz a háború után. Szovjet élet! Jól beszélek?

— Jól, jól — hagyták helyben a harcosok, akiket meglepett, hogy az örökméka Gyuro hirtelen fogta magát és értelmes beszédbe foglalta közös gondolatukat.

— Két fiam van — folytatta mosolyogva — ők is tanulni fognak... Hát ezért álltunk be a partizánokhoz... fejszére kaptunk, megmarkoltuk a kést és beálltunk.

— Hát a furkósbotot meg a vasvillát elfeledted? — Branko Kumanudi lépett elő a szögletből, ahol egy kicsit szunyókált. — Elfelejtetted, mi? Ej te fenyőkobak!

— De hisz akkor még nem is voltál velünk — fortyant fel harcosan Gyuro. — Te akkor még Szarajevóban üldögéltél és d a bonbonokat.

j, szent istenanyám! Mit kárál ez itten? Hogy egy ilyen

fatuskóba is lelket lehelt a jóisten! — Branko álmélkodva dülleszte ki sárga szemét. — Hogy csinálhattam volna én bonbonokat, te botor ember, ha egyszer a németek mindenemet elvették, a boltocskámat is, meg a cukrot is, engem meg a börtönbe dugtak?

Jovanon hirtelen szokatlan izgalom vett erőt, könyökével oldalba lökött s szemével az ajtó felé mutatott A mély ajtónyílásban ott állott Vucsetin s vele volt egy magas, idősebb parancsnok. Térdigérő prémes bekecset és szíjas bocskort viselt.

— Arszo Jovanovics — súgta felém Miletics és „vigyázz"-t vezényelt a harcosoknak. — A vezérkari főnök — mondta halkan a közelében állóknak, noha már sokan fölismerték Arszót.

— Jóegészséget, bajtársak! — köszöntött halk szóval bennünket Javonovics.

A partizánok kórusban feleltek:

— Zdravo!

— Betértem hozzátok Moszkvát hallgatni... De látom, vita folyik itt közöttetek... — Arszo Kumanudira tekintett. — Elvették, szóval, a boltocskád, téged meg börtönbe dugtak, mondod? — ismételte meg Branko imént hallott szavait.

— Igen — felelte ez és zavarba jött.

— A börtönből sikerült megszöknöd és hozzánk jöttél, ugyebár? És miért harcolsz most?

— Hogyhogy miért? — Branko most már merész, szokása szerint kissé szemtelen képet vágott. — Mi így harcolunk: magától értetődik, mindnyájan a szocializmusért, de azonkívül mindenki szem előtt tartja még a magáét is. Nekem például van egy kis üzletecském Szarajevóban...

— Kereskedő voltál, becsaptad a népet — jegyezte meg valaki.

Branko pulykavörös lett.

— Én becsületesen kereskedtem, de persze a magam hasznát is néztem, különben minek kereskedjek — vetette ellen haragosan.

— Értem — mondta Jovanovics. — Hát te miért harcolsz? — fordult Filippovicshoz.

Gyuro megdörzsölte porcos orrát, gondolkozott egy pillanatig és így felelt:

— Egy darab földért, ami majd az enyém lesz, Jovanovics elvtárs. A magam földjét akarom szántani — ha isten adja — és nem a kulákét.

— Minek neked a föld? — kötött belé gúnyosan Branko. — Hiszen te favágó vagy. És azt is mondd meg, hova tetted a földedet, hisz volt valamikor? Elittad, ugye?

— Nem föld volt az, hanem keserűség meg kő, de még azt is elvette a kulák tartozás fejében, amikor rossz volt a termés.

— Persze, persze. Mindig így beszéltek ti, mezítlábasok. Látod, az én apám, az is földművelő, csakhogy józan, takarékos, mértékletes, összekuporgatja a garast, hogy legyen rosszabb időkre. Látod, belőlem is embert faragott és ő se panaszkodik az életére. Nincs valami sok földecskéje, összevissza, csak tizennyolc ral,* és van hol a jószágnak legelni is meg tüzelőre való is akad.

— Micsoda, tizennyolc ral? — csodálkoztak a katonák. — Hisz az egy egész hónapra való szántás?! És hány bérese van az apádnak, valld be őszintén?

— Nyáron szokott lenni néhány, hogy learassák, begyüjtsék a gabonát a mezőről, meg hogy leszedjék a szilvát a kertben. De télen az apám maga is ellátja a gazdaságot, nem lopja a napot, mint némelyek...

— Látod, ez igaz, nem lopja majd a napot, mikor elvesszük tőle a földet. Az már szent.

— Ki veszi el tőle? Talán te? — Branko gonosz szemmel mérte végig Filippovicsot. — Szent istenanyám! Lám, mekkorát röffentél, hogy magam is megijedtem. Elfelejtetted talán, hogy mit mondott Katnics politikai biztos. Engedje meg, hogy emlékeztessem őt erre — fordult udvariasságát fitogtatva Jovanovics felé. — Hiszen mi, én meg te, Gyuro egy egész vagyunk: a te apád paraszt, az én apám is paraszt. A parasztok — akár szegény, akár gazdag — most együtt hadakoznak a német ellen. Hogy veszed hát el akkor az én apám földjét? Hiszen ez az én földem is!

Gyuro nem talált kellő szavakat, hogy erre az érvre visszavágjon és megvédje álláspontját. Zavartan tekintett Jovanovicsra.

A vezérkari főnök Vucsetinnel együtt közelebb telepedett.

— Hogy hívják őket? — kérdezte.

Vucsetin megmondta a vitázók nevét. Jovanovics gondterhesen sóhajtott. Elborult a sovány, szélmarta arca, amelyet két fekete, eleven szem tett beszédessé.

A harcosok szorosan körülfogták Arszót, várták magyarázó szavát, ami meggyőzi majd őket.

Jovanovics azon kezdte, hogy az egyszerű parasztok, a szegény- és középparasztok most a gazdagokkal együtt hadakoznak, de egyesegyedül csak a kommunista pártban bíznak, mert ez a párt mindvégig az ő érdekeiket védelmezi.

— Helyes — jelentette ki meggyőződéssel Gyuro.

— És csak a munkásosztállyal szövetségben....

— Veled, Tomiszlav — fordult Gyuro Sztankovhoz és rámosolygott.

* Ral — körülbelül három hektár.

— ...a kommunista párt vezetésével — folytatta Arszo — építjük majd a háború után a szocializmust. És nem igaz az, hogy a parasztság: egységes egész. Vannak parasztok, olyanok, mint Filippovics: nem bírják a konkurrenciát, tönkremennek s otthagyják a földet, elszegődnek cselédnek vagy gyárba állnak munkába és a munkásosztály sorait bővítik. Mások viszont összevásárolják a földet, még gazdagabbak lesznek s a pénzük segítségével igyekeznek csemetéiket burzsoá környezetbe bevinni. Úgy kapaszkodnak a tulajdonukba, mint a rák a zsákmányába. I...gen — húzta a szót elgondolkozva Arszo. — Neked is, Kumanudi, meg neked is, Filippovics, még sok mindent meg kell értened, sok mindent... Kár, hogy közöttetek, itt a zászlóaljban, úgy látszik, rosszul folyik a politikai oktatás.

— Hogyhogy? Akkor hát bennünket ki kell kergetni a pártból? — kérdezte titkolt gúnnyal Branko s fölpillantott.

— Ezt nem mondom. Helytelen volna azt gondolni, hogy a párt már kiforrott bolsevik tulajdonságokkal veszi fel soraiba az embereket. Ezeket a tulajdonságokat ki kell nevelnünk magunkban. A párt egész élete, egész munkája hatalmas marxista-leninista iskola és sokan közülünk még csak az előképzőben vannak. Tanulni nehéz, de ne féljetek a nehézségektől, barátaim, ne féljetek a balsikertől — mondotta Arszo, mintha saját gondolataira válaszolna. — Csak azon igyekezzetek, hogy minél kevesebb legyen a balsiker. Legyetek becsületesek és igazságszeretők, türelmesek és állhatatosak. Vegyétek fontolóra minden lépéseteket, minden szavatokat...

— Íme — és Jovanovics tábori tarsolyából újságot húzott elő — itt egy cikk jelent meg arról, milyen legyen a kommunista párt tagja. Azt, ami a legfontosabb ebben a cikkben, Sztálin szavait, ceruzával aláhúztam. Tudsz olvasni, Filippovics?

— Nem tudok — motyogta zavartan Gyuro. — Itt van Branko, az írástudó.

Kumanudi már nyúlt volna az újság után, de Tomiszlav Sztankov elkapta előle.

— Lehetne nekem?

„Mi kommunisták különös vágású emberek vagyunk. Nem közönséges anyagból vagyunk mi gyúrva. Mi vagyunk azok, akik a nagy proletár hadvezér, Lenin elvtárs hadseregét alkotjuk... Nincs nagyobb tisztesség, mint tagnak lenni abban a pártban, amelynek alapítója és vezetője Lenin elvtárs... Nem mindenkinek adatott meg, hogy kiállja azokat a megpróbáltatásokat és viharokat, amelyek egy ilyen párt tagságával együttjárnak."

Tomiszlav, mikor elolvasta, tenyerével végigsimított homlokán, szeme büszkén kigyulladt. Gyuro elvette tőle az újságot, az ablak-

hoz lépett és a párkányon kisimította az újság lapjait. Mennyire sajnálta most, hogy nem tud olvasni!

Az ajtóban megjelent Rankovics és Katnics.

— Engedjenek utat! — horkant fel szigorúan Katnics és puha, fehér keze idegesen lendült előre.

De Rankovics nem ment utána, hanem szerényen leült az ajtóban.

Miletics riadtan tekintgetett feléje és a rádiókészülék fölé hajolt.

— Jóegészséget, Jovanovics elvtárs! Megérkezése...

Katnics elakadt: ebben a pillanatban Mileticsnek végre sikerült megtalálnia Moszkvát. A bemondó érces hangja betöltötte a helyiséget, minden más hangot kiszorított onnan.

A szovjet haderők főparancsnoka hadparancsának minden egyes szava a közeli győzelem boldog előérzetét ébresztette az emberekben:

„A szovjet harcosok befejezték a leningrádi és kalinini kerületek megtisztítását a fasiszta szörnyetegektől és Szovjet-Észtország földjére léptek. Folyamatban van a megszállók tömeges kiűzése Szovjet-Belorussziából... Hitler-Németország feltartóztathatatlanul rohan a katasztrófa felé... Közeleg a végleges leszámolás órája minden gaztettért..."

Amikor pedig világosan és erősen felharsant a szó: *„Megparancsolom..."*, — az összes harcosok és parancsnokok, lélekzetüket visszafojtva még közelebb húzódtak a rádiókészülékhez.

„...a partizánoknak és partizánnőknek..."

— Ez nekünk szól! Rólunk beszél! — tört ki egyszerre mindannyiukból.

„...hogy törjenek rá az ellenség parancsnokságaira és helyőrségeire, dúlják fel mögöttes területeit, pusztítsák közlekedési vonalait, táviró- és távbeszélő vezetékeit, ne engedjenek neki lehetőséget arra, hogy tartalékokat vessen a harcba."

A hadparancs utolsó mondata: „Halál a német rablókra!", elvegyült az egész terem ünnepélyes esküszerű kiáltásával: „Halál a fasizmusra, szabadságot a népnek!" A Moszkvában eldördült húsz ágyúsortűz pedig szívünkben együtt dobbant fel a fronton harcoló szovjetütegek diadalmas dörejével és a jugoszláv hegyekben és erdőkben eldördült partizánpuskák ropogásával.

Nem vettem mindjárt észre, hogyan került mellém Arszo Jovanovics, nem vettem észre mindjárt reámfüggesztett ragyogó tekintetét.

— Tehát maga, barátom, orosz? Köszönet önnek. Köszönet az ön népének.

A téli nap széles kévékben ontotta sugarait a csúcsíves ablakok színes üvegén keresztül a gimnázium nagy dísztermébe. Olyan fényes, olyan kék volt az ég, mintha február hóförgetegei ragyogóra seperték volna.

A napsugár és az ég hozzáillett az ünnepi, emelkedett hangulathoz, ami a mult este óta nem hagyta el az embereket. Még az sem rontotta el a pártgyűlés résztvevőinek hangulatát, hogy a kitűzött órára szinte lopva, egyenként kellett megjelenniök és szigorú, akadékoskodó ellenőrzést vezettek be: ott állott az ajtóban a félelmetes képű Párduc, Katnics küldönce. Jovan távozóban közölte velem, hogy fel kell mennie a templomtoronyba, ahol megfigyelő állásunk volt. Különböző ürügyekkel eltűnt a szakaszból Filippovics, Kumanudi, Sztankov, meg más harcosok.

Váratlanul értem jött Vucsetin és örömmel közölte, hogy nekem, mint orosz kommunistának, szintén megengedték, hogy résztvehessek a titokban összehívott pártgyűlésen. Nem győztem csodálkozni rajta, hogy a pártszervezet összetételét titokban tartották, tagsági könyvek pedig egyáltalában nem voltak. Nehéz volt megkülönböztetni a pártbeli harcost a pártonkívülitől. Ha valaki azt mondta, hogy kommunista, egyszerűen el kellett hinni szépszóra. Csak most tudtam meg, hogy kik a kommunisták a szakaszomban.

Katnics az első sorban két nagy plüsskarosszéket állított fel Jovanovics és Rankovics részére. Mikor reámtekintett és Mileticsre, egészen odahajolt Rankovics füléhez és bűnbánó képpel sugdosott neki valamit, de ő megvető mozdulattal elhárította.

— Megint itt van nálunk Marko — súgta a fülembe Miletics. — De valahogy nagyon megjuhászodott máma...

Mikor az elnökség tagjai elfoglalták helyüket a keskeny, hosszú asztal mellett, Macsek egy mozdulattal a szőnyeggel takart emelvényre mutatott Jovanovicsnak és monoton hangon bejelentette:

— Arszo Jovanovics elvtársat, a jugoszláviai népfelszabadító hadsereg és a jugoszláv partizánosztagok vezérkari főnökét illeti meg a szó.

Katnics elsőnek csapta össze a tenyerét és sunyi félmosollyal hunyorgott:

— Halljuk, halljuk.

A harcosok elragadtatással hallgatták Jovanovicsot. A vezérkari főnök ismertette a nemzetközi helyzetet, beszélt a fronthelyzetről, meg arról, hogy a Vörös Hadsereg rendületlenül nyomul előre, észak felé tör, nyugatnak és délnyugatnak halad a Balkán-

félsziget irányában.

— És nyugati szövetségeseink?... — szólt közbe Rankovics, kissé kiegyenesedve karosszékében. — Nyugati szövetségeseink hősiesen törnek Róma felé!

— Róluk is mindjárt beszélni fogok — mondta Arszo, széles szemöldökét összevonva. — A pontosság kedvéért idézem Eisenhower tábornok legutóbbi nyilatkozatát. A haditudósítók londoni sajtóértekezletén ezeket a szavakat mondotta: — Arszo lapozgatni kezdett jegyzetfüzetében. — Itt van. „A háborúkat — mondotta — alapjában a közvélemény nyeri meg." Gyerünk tovább. „Ha önök — fordult Eisenhower a tudósítókhoz — épp annyira égnek a türelmetlenségtől, mint én, hogy ezt a háborút megnyerjük és végezzünk vele, akkor nincs miért többé nyugtalankodnunk."

— Ez már döfi! — jegyezte meg gúnyosan Vucsetin. — Mi pedig, mint afféle csudabogarak, még nyugtalankodunk itt.

A katonáknak mosolyra derült az arcuk. Gyuro zavartan dörzsölgette az orrát. A füle égett. Szemmelláthatóan kissé fonákul érezte magát az elnökségben. Kicsa Jankov unos-untalan levette orráról szemüvegét, hogy megtörölje. Csak Ajsa viselkedett természetesen, csengő nevetése az egész termet betöltötte.

— Így tehát — folytatta Jovanovics komoly arccal — a harci türelmetlenségtől égő Eisenhowert egyelőre semmi sem nyugtalanítja. Vegyük szemügyre most a legutóbbi harctéri jelentést. Tessék. A szövetségesek olaszországi csapatainak fővezérkara jelenti: „Az arcvonal valamennyi szakaszán járőrtevékenység és portyázások... Istenhez fohászkodunk, hogy jó idő legyen, ami lehetővé tenné tengeri és légi hadműveleteink végrehajtását."

— Istenhez fohászkodnak! — tört ki ismét valakiből a hahota a teremben.

— A tengertől akarják kikunyerálni a jó időt.

— Így „törnek hősiesen Róma felé!"

Katnics körülnézett, szerette volna megállapítani, hogy kik szólnak közbe.

— Szüntessék be a hangos közbeszólásokat! Szólaljanak fel a beszámoló után — vetette oda dühösen. — Csendet kérek!

— Azt hiszem — folytatta Arszo alig észrevehető mosollyal — hogy nyugati szövetségeseink számára rövidesen beáll a jó időjárás. Máris világos, elvtársak: a Szovjetuniónak elegendő ereje van ahhoz, hogy második front nélkül és kedvezőtlen időjárás mellett is megnyerje a háborút: szétzúzza Németországot és felszabadítsa Európát. Ugyanez az Eisenhower a Vörös Hadseregnek tegnap intézett üdvözletében „nagy katonai hőskölteménynek" nevezte e hadsereg gigászi támadását. Engedjék meg hát, elvtársak, hogy fejet hajtsak a szovjet hadművészet megteremtője,

Sztálin előtt zseniális stratégiájáért, fejet hajtsak az orosz katona előtt, aki a multban is már nem egyszer szabadított fel önzetlenül járombahajtott idegen földeket és tengereket...

A terem szinte hullámzott, mindannyian helyükről felpattanva kiáltották: „Zsivio!" „Éljen!"

Felharsant Miletics dörgő hangja:

— Az egész világ felett felkel a győzelem napja! Az orosz nap!

— Fölkel! — ismételte Arszo Jovanovics váratlan hévvel s amikor a zaj kissé lecsillapodott a teremben, nyugodt meggyőződéssel folytatta: — Mi valamennyien hiszünk a Vörös Hadseregben. Szilárd meggyőződésem, hogy nincs már messze az a nap, amikor a Dunán megjelenik a mi nagy, dicső szláv testvérünk és segítő kezet nyújt nekünk. Hisszük valamennyien, hogy minden harc, amelyet a Szovjetunióval együtt vívunk, csak győzelemre vezethet. A szovjet harcosok a számtalan arcvonalon a mi boldogságunkért hullatják vérüket. És itt, hazánk szent földjén is hull orosz testvéreink vére, azoké, akik német fogságból menekültek hozzánk. Hiszem, hogy megszületik majd az új Jugoszlávia és megszületik nemcsak a mi jugoszláv népeink, hanem minden délszláv, az összes balkáni népek megbonthatatlan testvérisége és egysége. Ez a testvériség és egység örökké fennmarad, mert szabadságunknak, függetlenségünknek és szebb jövőnknek ez a záloga. Jugoszláviát el sem képzelhetjük máskép, mint testvéri együttműködésben és barátságban a szomszédos népekkel és a Szovjetunióval... A Szovjetunió harcának köszönhetjük, hogy megteremthettük néphadseregünket, amely ma már csaknem háromszázezer katonát számlál. Hála a szovjet harcosok győzelmeinek, mi itt eddig, a mai nevezetes napig véghez vittünk egyet-mást. Meghiúsítottuk a hatodik ellenséges offenzívát s elfoglaltunk hét várost Boszniában. Csapataink most a Szlovéniától az albán határig húzódó egész hegygerinc mentén vívják harcukat. Országunk egész területének egyharmadán a mi zászlóink lengedeznek. De elegendő-e ez? Most a háború döntő hónapjaiban beérhetjük-e csupán azzal, hogy a Vörös Hadsereg segítségére várakozunk, beérhetjük-e csupán védelemmel, azzal, hogy itt rostokolunk a felszabadított területeken és elszigetelt vállalkozásokat hajtunk végre, amelyek nincsenek alávetve egy átfogó, egységes stratégiai gondolatnak?

— Nem! Nem és nem! — kiáltották egyakarattal a terem minden sarkából.

— Akkor hát — s Jovanovics hangja élesebben csengett — nem fogom és nem tartom szükségesnek titkolni önök előtt ezt a gondolatot. Nem is titok ez. Ott él mindannyiunk szívében. Min-

den harcos megérti. — Arszo szaggatottan, felindultan beszélt, mintha sietett volna kimondani azt a legfontosabbat, amelynek kedvéért hozzánk érkezett. — Elvtársak! Testvéreim! Országunkat ellenséges összekötővonalak szelik át. Úgy kell intéznünk, hogy hazánkban egyetlenegy német csapat se menekülhessen meg a támadó Vörös Hadsereg csapásai elől. Íme, ebben rejlik ez a gondolat!

A terem szakadatlanul zúgott:

— Nem hagyjuk! Nem engedjük!

Rankovics némán bólogatott.

— Kevés ám ezt mondani, elvtársak — folytatta Arszo. — A fődolog, hogy minél erősebben üssük az ellenséget, úgy verjük őt, ahogyan ezt a derék szovjet katonák teszik: a korszerű hadtudomány összes szabályai szerint verjük. Az elmúlt év során kellő harci iskolázásban volt részünk, a hadművészet újabb lépcsőfokára emelkedtünk. És én azt hiszem, sőt bizonyos akarok lenni abban, hogy többé nem ismétlődhetik meg semmi ahhoz hasonló, ami a Szuteszkánál történt: itt a partizánok bátorságát és vitézségét föláldozták katonai hozzánemértésünknek...

Jovan megragadta a karomat.

— Szuteszka! Hallod?! Még nem beszéltem neked róla. Ez volt a legrettenetesebb...

— Igen, igen, katonai hozzánemértés, hogy többet ne mondjak — ismételte Arszo.

Vucsetin nem tudta magát tovább tűrtőztetni. Rankovicscsal farkasszemet nézve, tompán mondotta:

— Ez a hozzánemértés nálunk, egyebek között, Gorni Vakuf bevételénél is megmutatkozott. Szinnél pedig még rosszabb is történhetett volna...

— Mire gondol Szinnel kapcsolatban? — kérdezte éles hangon Rankovics.

— A két csernogorjai harcos esetére gondolok — felelte keményen Vucsetin. — Kis híja, hogy meg nem hiúsult zászlóaljunk és a csernogorjai zászlóalj közös támadása.

— Ah úgy! — és Rankovics vállat vont. — Hát akkor megmondom, hogy ebben maguk a hibásak. Mért engedték, hogy agyonlőjék őket?

— Micsoda... a? — Vucsetin felállt az asztal mellől. — Ki engedte meg? Kimondták az ítéletet... a nép nevében és olyan villámgyorsan hajtották végre, hogy magunkhoz sem tudtunk térni a megdöbbenéstől.

Rankovics bosszankodva legyintett.

— Tévedés történt. Rettenetes tévedés! A katonai bíróság titkára a szöveg másolása közben kihagyta ezeket a szavakat:

„az ítélet feltételesnek tekintendő". Bűnös hanyagságáért elnyerte büntetését. Grombacot, a hadosztálybíróság elnökét pedig elmozdítottam tisztségéből és kineveztem a titkos szolgálat parancsnokának az önök dandárjához. Nagyon sajnálom, hogy nem sikerült megakadályozniok az ítélet végrehajtását, ha már igazságtalannak tartották — fűzte hozzá Rankovics és ismét hátradőlt karosszékében.

Vucsetin halálsápadt lett. A teremben egyszerre olyan csendesség lett, mint akkor a mezőn Szin előtt...

11

Időbe telt, míg magunkhoz tértünk keserű megdöbbenésünkből.

Arszo megerősítette azt, amit Rankovics mondott.

— A szini ütközet azonban — fűzte hozzá — megmutatta az ellenségnek, hogy erősek vagyunk, mert erős a nemzeti egységünk, amelyet lehetetlen megbontani. De mi történt később? Miért futtattok Gorni Vakufba egycsomóban, mint a vadkecskék, miért tettétek ki magatokat a bombázásnak?

A városért vívott éjtszakai harcot Arszo hebehurgya, rosszul szervezett vállalkozásnak tartotta. Véleménye szerint az előzetes diverzióra nem volt szükség. Oktalanul eszelte ki a politikai biztos és nagyon rosszkor avatkozott bele a parancsnok működésébe.

— Itt pártgyűlés van és nincs miért feszélyeznünk magunkat — mondotta az asztal szélén ülő Katnicsnak, aki komor képpel temetkezett jegyzetfüzetébe. — Én még egyebet is számon kérek öntől. Nemigen látom, hogy a zászlóaljunkban jól folyna az agitációs és a kulturális felvilágosító munka. Foglalkoznak-e önöknél a kommunistákkal? Miért nincsenek tisztában a politikai alapismeretekkel? Sőt mi több: merőben helytelen fogalmakkal traktálják őket, amelyek ellentétben állanak a marxi-lenini tanítással... És mit csinálnak a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjai? Miért nincsenek maguknál politikai tanulókörök? Miért nem foglalkoznak rendszeresen az analfabétákkal? Miért nem rendeznek ismeretterjesztő előadásokat? A faliújságot pedig olyan ellenőrzés alatt tartják, hogy alig-alig lélekzik!

— Alaposan lekapja a tíz körméről!

— Távolbalátó! Mindenről tud! — hallatszott a suttogás a teremben.

Katnics minden kérdésre fölemelkedett és összenézett a székén nyugtalanul fészkelődő Macsekkal, végighúzta tenyerét homlokán, mintha hirtelen mondani akart volna valamit, de aztán egy hangot sem szólva, visszaült a helyére.

— A zászlóalj életét menetelés alatt, meg a falvakban is érdekessé, tartalmassá, elevenné lehet tenni — mondotta végül Jovanovics. — Csak kezdeményezés legyen hozzá. Mert enélkül bármilyen hasznos intézkedés is unalmas, hivatalos formasággá sorvad és a végén megfeneklik. Emlékezzenek vissza Petar Negos, a kiváló csernogorjai költőnk szavaira: „Ütésre pattan kőből a szikra, mert máskülönben kihúnyna benne". Életkedv, lelkesedés, emelkedett hangulat: erre van szükségünk, hogy becsülettel eleget tehessünk a reánk váró nagy harci feladatnak.

— Úgy van! — hallatszott Ruzsica szava.

— Mindent elmondottam, barátaim, s most készörömest hallgatlak meg titeket — fordult Jovanovics Ruzsicához.

— Mi, kommunista ifjúmunkások, akarunk dolgozni, nagyon is akarunk. Csakhogy nehéz a sorunk. — A leány belezavarodott.

— Mondd ki egyenesen, ne félj — bátorította Ajsa.

— Hát megmondom. Mért ne lehetne nekünk például harmonikánk? A dal meg a zene talán elvonna bennünket a komoly feladatoktól? És még valami... — Ruzsica egészen Arszóhoz lépett, mintha csak benne bízna egyedül és halkan tagolta: — Ha egy lány nem akarja levágni a hajfonatát, vagy megszeret valakit, az olyan nagy bűn?

És Ruzsica meg sem várva a választ, visszaült a helyére.

— Mi az, hogy maga mindenkit így elrémített? — fordult Arszo Katnicshoz. — Az erkölcsi nevelésnek nem ez a módszere. És honnan vette, hogy a katonának a háború alatt le kell mondania minden szokásáról és hajlamáról? Miért nyomná el magában a természetes érzéseket és miért kellene kétlábon járó, képmutató erénycsőssé vedlenie? Ha erre nézve önnek van valamilyen utasítása, bizonyára nem fogta fel helyesen — mondotta Arszo, észrevéve, hogy Katnics folytonosan Rankovicsra sandít, mintha tőle várna támogatást.

— Akkor hát, Katnics elvtárs, kíván talán szót kérni, hogy magyarázatot adjon?

— Hajlandó vagyok — és Katnics kedveszegetten az emelvényre lépett.

A harcosok kíváncsian nézegették. A politikai biztos szipkáját a félig elszívott cigarettával a zsebébe dugta, szelíden, békülékenyen mosolygott és mindenki csodálkozására azon kezdte, hogy nyíltan beismerte összes hibáit és mulasztásait. Beszédében hemzsegtek az ilyen kifejezések: „nem vettem figyelembe", „elmulasztottam", „elnéztem", „kissé heves voltam". Mennyire nem hasonlított ez az ő szokásos frázisaira: „Tudtam előre", „Én ritkán tévedek", „Figyelmeztettem előre!"

— Az ön igazságos kritikája, Jovanovics elvtárs, nagy segítségünkre van — jelentette ki. Lassanként visszanyerte önuralmát és megint az őt jellemző leckéztető hangba csapott át. — Azon fogunk igyekezni, hogy elkerüljük a hibák megismétlődését, noha, sajnálatunkra, a hibák ellen senki sincs bebiztosítva. — Katnics szeme állandóan Rankovicson függött. — Másfelől szeretnék egyeseket figyelmeztetni...

Belezavarodott, mint a rossz szónok, ha elvesztette beszédének vázlatát.

A közelben ülő Rankovicsra tekintettem. Szemét félig lehúnyta. Arcát a piros ablaküvegen áttörő napsugár felé tartotta, annak melegében kéjelgett, sőt mintha kissé el is szundított volna. De egyszerre csak a feje könnyedén előrecsuklott. Az ember helyeslő bólintásnak is, meg bóbiskolásnak is vehette. Katnics azonban egyszerre kihívóan kiegyenesedett. Nyilván érezte a hallgatólagos bátorítást.

— Szeretném figyelmeztetni a párttag elvtársakat — ismételte már erősebb hangon — hogy a kritikával okosan és óvatosan kell élni. Mert hát, megértik maguk is, akadhatnak emberek, az imperialisták titkos ügynökei, akik csak örülnek azon, hogy megrendíthetik pártunk, vezetőink tekintélyét, tört vethetnek nekik, megrágalmazhatják őket... Igen, igen megrágalmazhatják, s ezzel gyöngítik és lefegyverezik sorainkat!...

Jovanovics összevont szemöldökkel hallgatta a beszédet. Meggörnyedt háttal ült a katonák között s minden bizonnyal észrevette, hogy szemükben kialudt a lelkesedés lángja. Katnics után senki sem jelentkezett szólásra és Macsek sebtében berekesztette a pártgyűlést.

Mikor mindnyájan szétszéledtek, Vucsetin odalépett hozzám és azt mondta, hogy Jovanovics szeretne beszélgetni velem.

Az aula mellett lévő kis tanteremben Arszo Jovanovics leültetett maga mellé s a vállamra tette kezét.

— Vucsetin beszélt nekem magáról, Zagorjanov elvtárs — kezdte nyájas mosollyal. — Azért hívtam, hogy...

Puha lépések nesze hallatszott s a küszöbön megjelent Rankovics.

— Nem vagy elővigyázatos, Arszo! — mondta vígan. — Az ablak az udvarra néz! Konspiráció, konspiráció!

Rankovics lehúzta a redőnyt s mint valami porkoláb, odaült az ablakhoz.

— ...azért hívtam — folytatta Jovanovics kissé zavartan — hogy kedvünkre kibeszélgessük magunkat.

— Mit is akarok mondani... Bocsáss meg — vetette oda Rankovics Arszónak. — Nincs kedve, Zagorjanov, átlépni egy századba, amelyet a közeli gyüjtőtáborokból hozzánk szökött orosz hadifoglyokból alakítottunk? Legalább a földijei között lesz.

— Nem ajánlom — mondta Jovanovics, majd Rankovicshoz fordult. — Mire való volna mindannyiukat egy kötelékben összegyüjteni? Én inkább századok szerint osztanám be az oroszokat.

— Elfelejted, Arszo, hogy különböző oroszok vannak... Nem vizsgálták még felül valamennyit... — szólt halkan Rankovics. — De ha nem akarja, Zagorjanov, nem ragaszkodom hozzá. Ami önt illeti, teljesen megbízunk önben.

Elhatároztam, hogy megragadom az alkalmat és megkérdeztem:

— Nem lehetne-e valami módon úgy intézni, hogy a Szovjetunióban is tudomást szerezzenek arról, hogy a Jugoszláviába került orosz foglyok az önök hadseregében harcolnak, hogy élünk, egészségesek vagyunk?

— És hogy a hozzátartozói is tudomást szerezzenek erről? — mondotta Arszo, kitalálva ki nem mondott kívánságomat. — Lehet. Igyekezni fogunk, hogy megtegyük.

Arszo gondolataiba merült.

Eszembe jutott, amit erről a nagyszerű emberről hallottam. Tapintatos, figyelmes barátja a partizánoknak... Rettenthetetlen ember, okos hadvezér... Szegényparaszt fia, aki rendkívüli tehetsége révén már a háború előtt vezérkari százados lett, ő alkotta meg a jugoszláv hadsereg taktikájáról szóló első művet. 1941-ben, amikor a hadsereg kapitulált a német agresszor előtt, Jovanovics bevette magát az erdőbe, de nem Drazsa Mihajlovicshoz ment, mint sokan a hivatásos tisztek közül, hanem beállott az egyszerű emberekhez: a partizánokhoz. A harc legnehezebb, kezdeti stádiumában belépett a kommunista pártba s igazi hős, tehetséges szervező lett belőle. A szétszórt partizánosztagokból létrehozta a jugoszláv felszabadító néphadsereget!

Néztem nyílt, szlávtípusú arcát, okos, eleven szemét és türelmetlenül vártam, mit mond nekem.

— Ahogy hallottam, ön Moszkvából való, elvtárs?

— Igen, ott tanultam.

Jovanovics arca felderült.

— Arról álmodozom, hogy Moszkvában tanulhassak a katonai akadámián, vagy akár egyszerű katonai iskolában... Hogy a boldog emberek oszlopában én is felvonulhassak a Vörös-téren, meglássam Sztálint...

— Igen — biccentett Rankovics. — Mi is bevezetjük majd

Belgrádban ezt a szokást: a díszsortüzeket, meg a tüzijátékokat és emelvényt építünk a Teraziján.*

Szinte észrevétlen mosoly ült Arszo ajkára.

— A fődolog az, hogy tanuljunk — szólt elgondolkozva. — A harcosoknak tetszenek a maga előadásai — fordult ismét felém. — Engedje meg, hogy köszönetet mondjak értük. Mi örömmel tanuljuk meg a szovjet emberektől a győzelem sztálini tudományát. Oroszország ősrégi, erős katonai hatalom, amely utólérhetetlen hadvezéreket adott a világnak. Nekünk, a mi néphadseregünknek pedig már csak azért is tanulnunk kell, mert katonáink és parancsnokaink nemrégiben még favágók, bányászok, parasztok, diákok voltak. Most járják ki a harc kemény iskoláját, bátorságukkal csikarják ki a győzelmet és hozzánemértésük áldozattal jár. — Jovanovics magába mélyedt, sőt egészen meggörnyedt székében ülve. — Ezért a hozzánemértésért gyakran nagyon kegyetlen árat fizetünk!... Ami pedig harci gyakorlatunkat illeti, sok mindent, de különösen a szuteszkai ütközetet, semmivel sem lehet menteni, lehetetlen elfelejteni...

— Szuteszka? Hallottam erről az ütközetről.

— Kitől? — kérdezte gyorsan Rankovics és macskaszerű mozdulattal ugrott le az ablakpárkányról.

— Ma hallottam a gyűlésen — találtam föl magam s inkább ösztönszerűen, mint tudatosan hallgattam el Miletics nevét. — Ön mondta, Jovanovics bajtárs, hogy a Szuteszkánál a partizánok bátorságát föláldozták a katonai hozzánemértésnek. Ezt ismételte meg éppen most.

— A hozzánemértésnek, igen! Lehet, hogy így is van!

A bánatos redő még mélyebben bevésődött homloka közepébe.

Rankovics veres keze kemény csattanással sujtott a párkányra.

Jovanovics egy oldalpillantást vetett rá és felállt:

— No, most már kibeszélgettük magunkat — szólalt meg szomorú mosollyal. — Írjon, ha valamire szüksége lesz. Majd amikor Moszkvában találkozunk, kedvünkre elbeszélgethetünk. Jó lesz?

Jovanovics keményen kezet szorított velem és távozott. Rankovics lassan követte.

12

Mileticcsel együtt ott álltunk a templomtoronyban. Boltíves ablakából látni lehetett, amint a lovasok sora eltűnt a partmenti

* Belgrádi utca

bozótban és a Vrbasz mentén dél felé igyekezett. Búcsúzom tőled, Arszo!

— Holnap mi is elmegyünk — mondta Jovan. — Ez a Vakuf jó kis város. Itt alaposan meggyarapodtunk. Most már megbirkózunk bármilyen feladattal. Nézd csak, már a váltás is megérkezett. Alkalmasint a harmadik hadtestből.

A téren felsorakozott a gyalogosok hosszú oszlopa.

— Hát igen, búcsúzom tőled, Vakuf, nem látlak többé, Koce... — szóltam elgondolkozva. Aztán Jovanhoz fordultam. — Felelj, testvérem. Beszélsz nekem végre arról?

— Miről?

— Hogyhogy miről? Szuteszkáról? Hiszen megígérted.

— Á...á... — Jovan körülnézett.

Itt senki sem hallhatott bennünket. Csak a fénylő tollú varjak röpködtek körülöttünk rekedt károgással.

Mindamellett Miletics szinte suttogva fogott hozzá elbeszéléséhez.

...1943 nyarán történt ez, amikor a felszabadító néphadsereg csapatai már átkeltek a Neretván és a Drinán, majd betörtek Boszniából Csernogorja északi területére. Csodaszép nyári napok voltak. A hegyi legelőkön embermagasságúra nőtt a sűrű, érintetlen fű; érett már a vadfüge, meg a gránátalma; kiapadhatatlan bőségben termett a málna, a földiszeder és a tőzegáfonya. A leterített vad azonmód nyársra vagy kondérba került. A Vojnik áthatolhatatlan hegyei között még repülőgépről sem vehették észre a partizánok táborát.

Örültek a harcosok; végre itt majd kipihenhetik magukat, lábra kapnak, erőt gyűjtenek! Sok volt a sebesült, meg a beteg, de még az egészségesek is alig álltak a lábukon, annyira el voltak csigázva, annyira kimerültek. Kurta lélekzetvétel: ez volt az emberek álma. De egészen más történt! A partizáncsapatok körül — mint valami varázsszóra — újra összébb meg összébb szorult az ellenséges gyűrű.

Kicsúsztak az egyik kelepcéből, bekerültek a másikba. Volt min gondolkodni, töprengeni! Mintha a megszállók már előre tudták volna, merre tart a felszabadító néphadsereg derékhada. A németeknek sikerült Észak-Csernogorja legfontosabb pontjain lábukat megvetni és néhány hadosztályt összpontosítani. A partizánok, főtörzsparancsnokságukkal együtt, a Piva, meg a Tara folyót övező zárt, meredek szakadékok közé ékelődtek. Itt még nyár derekán is hideg, szeles az idő; csak a kövi cserje tenyészik, az úgynevezett koszcéla, amely kemény gyökereivel valósággal átnyalábolja és összemorzsolja a sziklákat; a tüskés kutyabenge, az orbáncfű, meg a vadkosbor, a hegy lábánál pedig komoran zúg

a fenyveserdő. Lakott hely kevés akad erre, csak itt-ott bukkan fel egy-egy kőből összerótt kunyhó. A parasztok nyárra ide szoktak költözni, amikor kiverik a legelőre a kecskét és a juhot.

Abban az időben a fővezérkar a Durmitornak, Csernogorja legmagasabb hegycsúcsának a lábánál elterülő régi fenyőerdőben a Fekete-tó partján ütött tanyát. Biztató hírek jöttek onnan a dandárhoz: nemsokára segítséget küldenek az angolok, szállítórepülőgépek jönnek ide és elszállítják a súlyos sebesülteket a délolaszországi Bari város angol kórházába.

Végre megérkezett a repülőgép... Az Ezero mezején két angol tiszt szállott ki belőle és egy jugoszláv hadnagy Péter király udvarából. A vendégeket Velebit kalauzolta s folyton nógatnia kellett a partizánokat, hogy viharosabban és vidámabban köszöntsék legjobb barátaikat: az angolokat. A vendégek kikérdezték a harcosokat, mire van szükségük, megértően mosolyogtak és azzal kecsegtették őket, hogy hamarosan minden jóra fordul. Churchill miniszterelnök követei elidőztek kissé Titónál, aztán elrepültek. A harcosok meg voltak győződve róla, hogy Tito megegyezett velük a segítségre nézve. Mindnyájan türelmetlenül várták a dolgok jobbrafordulását, ahogyan ezt ígérték nekik.

Ezekben a napokban Miletics megfordult a vezérkarnál. A dandárparancsnok levelét kellett átadnia Arszo Jovanovicsnak. Perucsica beszámolt a harcosok kitűnő morális szelleméről, azt írta: tettre készen állnak, hogy áttörjék az ellenséges gyűrűt. Még a segítséget se várják meg, mert rosszul számít az, aki mások erejére számít, így csak az idő múlik, mi meg amúgy is már-már „lecseppenünk, mint levélről a harmat".

Niko Ilics vezérkari tiszt, a bihácsi ifjúsági kongresszus résztvevője, aki már régóta ismerte Mileticset, őszinte sajnálkozással közölte vele, hogy Jovanovics még mindig Szlovéniában tartózkodik: a partizánok hadműveleteit irányítja. Azt beszélik, készakarva tartják távol a vezérkartól, mert nézeteltérései vannak Titóval. Niko beszélt neki arról a haditervről, amelyet Tito Gyilasszal és Rankoviccsal együtt dolgozott ki. A vezérkarban egyébről sem esett szó, csak erről a tervről, úgy hogy már nem is volt titok többé. Pedig nagy jelentőséget tulajdonítottak neki. Azt mondták, hogy ez volt az egyedül helyes stratégiai és taktikai megoldás, amely a következő napoleoni elven nyugodott: „Minél több erőt összevonni a döntő irányban". Azt várták, hogy a tervezett hadművelet megújrázza majd a Neretván és a Drinán vívott ragyogó tavaszi csatákat. Azt beszélték, hogy a haditervet egybehangolták az angolokkal és azok helyeselték... A terv lényege röviden a következő volt: a fő hadcsoport a Szuteszka folyó és Zelengora körzetében megtámadja az ellenséget, áttöri az arc-

vonalat, majd folytatja az erélyes offenzivát Kalinovik, Focsa, Jahorini felé és tovább északi irányban, hogy kijuthassanak Kelet-Boszniába.

Amikor Ilics beszámolt erről Jovannak, keserű gúnnyal jegyezte meg:

— Nem mondom, lehet, hogy napoleoni terv, de úgy fest, mintha Don Quijote eszelte volna ki; most már csak arra legyen gondunk, hogyan másszunk ki ebből az „abroncsból".

Komor volt a Fekete-tó környéke. Sötét, szürke sziklák meredeztek közvetlenül a víz fölött; félelmesen emelkedett a magasba a fogazott, szaggatott hegytarajok között a Medve-hegy csúcsa; összevissza, halomban hevertek a földön az elkorhadt, kidőlt évszázados faóriások törzsei; a rothadás émelyítően édeskés, fojtó szaga terjengett a levegőben. Mogorva csönd telepedett a magányos tájra. Csak valami suhogásféle hallatszott: az ezüstös, pókhálószerű, bozontos fenyők tűlevelei között áttörő légáramlat rezgése okozta ezt.

A szélmarta, esőkimosta szikla alatt, mint lámpa a sötétben, világított Tito nagy sátra, amelyet gondosan őriztek.

„Milyen sötét oduba húzódott be Tito" — gondolta Jovan, mikor eltávozott a Fekete-tótól.

Minden eredmény nélkül tért vissza dandárjához. Velebit így szólt hozzá: „Mondd meg a parancsnoknak, ne aggódjék, itt helyette is gondolkodnak". Jovan már elérte a Pirlitor-hegyet, ahol a dandár táborozott, amikor váratlanul egy lovas vágtatott a nyomába. Ilics volt. Erélyes, sovány arcán, összeszorított ajkán elszántság tükröződött. „Gyorsabban, barátom, jer utánam!" — kiáltotta Jovannak, mikor utólérte.

Rövidesen felbukkantak az erdőben a tábor első sátrai. A sápadt, de látszólag nyugodt Ilics leugrott a lóról és Perucsicához lépett. Beszédük nem tartott sokáig. Ilics szavai és érvei egyszerűek és józanok voltak. „Jövendőnk nevében tanácsolom önnek: hagyja el ezt a helyet — szólt nyomatékkal. — Ma még nem késő."

Perucsica rászánta magát. Magdics politikai biztos támogatta elhatározásában. Az egész dandár vaksötétségben, éjtszaka, a sűrű rengetegen átvágva távozott... A németek orra előtt, keskeny szakadékban, a Fekete Orom és a Tergil között vergődtek át. A Tara folyón átvetett hosszú fenyőszálakon sikerült átkelniök a jobbpartra, sőt a váratlanul meglepett ellenségtől foglyokat is ejtettek és hadianyagot zsákmányoltak. Ilics pedig tovább nyargalt Popovics-Krcun hadosztályparancsnokhoz, de az nyilván nem hallgatott rá, ottmaradt a helyén két dandárjával. Ilics pedig ezután nyomtalanul eltűnt...

A partizáncsapatok néhány napig hiába várták az angol szállító-repülőgépeket. Csak ezután indultak meg — Tito terve szerint — északnyugatnak, Zelengora felé. Erdős hegyek láncolatán törték át magukat a Szuteszka folyó felé s a fák meg bokrok tövében lépten-nyomon otthagytak egy-egy haldokló katonát, aki belehalt sebesülésébe, vagy a végkimerüléstől pusztult el.

Az irdatlan, meredek sziklatömbök közé szorított Szuteszka, a szirteket szinte áttörve, a sötétzöld Tara folyóba ömlik. Ezek a sziklák valósággal összelapitják a Szuteszkát, mintha nem akarnák tovább engedni a Tarába: épp így nyomták, szorították össze a két folyó partja között vergődő partizánokat a hitlerista hadak, a csetnikek és usztasák hordái. Vakrémület tört ki. Néhány partizán önkezével vetett véget életének.

A vezérkarban szemmelláthatóan épp olyan riadalom uralkodott. Mindenki csak a maga bőrét igyekezett menteni. Gyilasz hirtelen eltűnt, nem tudni hová. Titónak és Rankovicsnak testőrségével együtt sikerült átsurranni az ellenséges gyűrűn. Hogy miképpen? Ennek a titoknak nem tudtak nyomára jönni a partizánok.

Perucsica dandárja idejekorán és veszteség nélkül került ki a gyűrűből. Hátbatámadta az ellenséget és a harapófogóba szorult harcosok egy kis részét sikerült megmentenie. A többi hadosztály és dandár, amelyet Tito utóvédnek, helyesebben sorsára hagyott, parancsnokaival az élen frontális támadást intézett, hogy áttörje az ellenséges állásokat, minthogy más kiútja nem volt. Valamennyien elpusztultak.

Ezen a kis harci szakaszon, a Tara és a Szuteszka között több mint tízezer jugoszláv hazafi és honleány pusztult el a legjobbak közül. Edzett harcosok voltak, igazi proletárok, akik annakidején résztvettek a megszállók ellen vívott első harcokban. Négyezerötszáz sebesült és sok néphős is volt közöttük. A hősök között leghíresebb volt Szava Kovacsevics, a harmadik rohamhadosztály parancsnoka. A szó valóságos értelmében rettenthetetlen, okos és elszánt vitéz volt. A harcosok tűzbe-vízbe követték. Útját mindig siker kísérte. Harci tetteit dalba fonta, legendába szőtte a nép, „csernogorjai Csapájevnek" nevezte. Még külsőleg is hasonlított kissé Csapájevhez. Ahogyan Ilics beszélte, Kovacsevicset nem nagyon szerették a vezérkarban. Talán irigyelték is egyesek a dicsőségét? Ki tudná ezt megmondani!... A kórházakat, hadi kötözőhelyeket védő harmadik rohamhadosztály halálos tusát vívott. Szava Kovacsevics az utolsó pillanatban felszólította harcosait: „Haljunk meg becsülettel". Ő vetette magát elsőnek az ellenségre.

— Így végződött a szuteszkai tragédia — fejezte be komoran Jovan.

Mikor észrevette, hogy elbeszélését hitetlenkedve hallgattam, keresgélni kezdett tábori tarsolyában és előhúzta a „Proleter" című újságot. A lap „Egy partizán feljegyzései" cím alatt szemelvényeket közölt Vlado Dedijer naplójából, amely leírja a Tara és a Piva folyó között a mult évben lezajlott eseményeket.

„Hétfő, május 23-án. — Az öreg* azzal bízott meg, hogy készítsem elő az angolokkal való találkozót. Én fogok tolmácsolni. Csicsajanko** a találkozó ünnepségeit szervezi. Az öreg azt mondja, hogy minél előbb el kell utaznunk Pivából, de az angol segítségre való várakozás túlságosan feltart bennünket. Ha nem várnánk ezt a segítséget, már néhány nappal ezelőtt elmentünk volna innen."

„Kedd, június 23-án. — Vlado Zecsevics pópa*** azt mondja, hogy miközben az ellenséges gyűrűből menekült, útja elvtársaink hulláin vezetett keresztül. Csaknem minden halottat megcsonkítottak. Ez a németek műve volt: megölték az elcsigázott és a sebesült harcosokat. Az erdőben összetalálkozott egy niksicsi ismerős orvossal. Borzas fejét mellére lógatva teljesen mozdulatlanul ült egy fatönkön. A kimerültség és az éhség elvette az eszét... Az első adatok szerint kétezer halottunk van..."

„Hétfő, augusztus 9-én. — Óriási az öröm a vezérkarban. Végre iderepült két „Liberator". Az angolok hat páncéltörő fegyvert dobtak le hozzánk. A fegyver kitűnő, csakhogy nagyon kevés a lőszer. Az ígért négyezer ruha helyett, hetvenet bocsátottak le. Ledobtak még öt kézi rádiókészüléket, ebből egy eltört. Az angolok Kairóból azt üzenték, hogy ezeket a rádióadókat csak két feltétel mellett használhatjuk: *a)* csak több, mint háromezer harcost kitevő csapattestben alkalmazhatók, *b)* csak angol rejtjelekkel működhetnek. Mind a két feltételt elfogadtuk."

„Furcsa feltételek. Hasonlítanak az ultimátumra..." — gondoltam. A hallottak a legzavarosabb gondolatokat kavarták fel bennem. Akaratlanul is szerettem volna magamnak és Jovannak megmagyarázni mindezt:

— Hiszen balsikerek előfordulnak néha... — mondottam. — De Szuteszka már a multé...

— A multé? — Jovan fanyarul nevetett. — Én is így okoskodtam, bratko... Szóval, ami elmúlt, nem tér vissza. De hát itt van Majdan-Pek... Hát a bori história?

— De itt van Bogovina is! Itt van Szin! Itt van Gorni-Vakuf! Mért beszélsz csak a vereségekről?

— Bogovina? Szin?

* Tito.
** Csicsajanko = Mose Pijade partizán-álneve
*** Zecsevics volt csetnik, majd belügyminiszter Tito kormányában.

Jovan végigtekintett a városkán, ahonnan zászlóaljunk holnap távozni készült: szép tiszta kis város volt, fehér hóköntösben, amelyet egyik oldaláról a sötét folyó szegélyezett. Keserűen mondta:

— De hiszen legtöbbször csak akkor üt ki jól és sikerül valami, amikor mi magunk kezdeményezzük. Akkor hát mi a szerepük a haditerveknek meg azoknak, akik a terveket kidolgozzák? Milyen szerep jut a vezetésnek? Hogy szabad ilyen dologban bűvészkedni? A feketéről azt mondani, hogy fehér? Olvasd csak el, mi van még itt — s azzal a „Proleter" vezércikkére mutatott.

— A következőket olvastam:

„Vezérkarunk operatív művészete ebben a sorsdöntő csatában érte el legfelsőbb megnyilvánulását. Hadvezetőségünk előrelátása és hadifortélya, hadseregünk hősiessége és erkölcsi méltósága újabb történelmi jelentőségű győzelemmel ajándékozott meg bennünket."

— Képzeld el! Ezt írják Szuteszkáról...

Sokáig hallgattam. Így fest tehát Szuteszka! Jovanovics szavai rajzottak a fejemben: „Ahol a partizánok bátorságát és vitézségét feláldozták a katonai hozzánemértésnek, hogy többet ne mondjak..." S ugyan mit lehet még mondani? Az úgynevezett hadvezérek önteltsége és elbizakodottsága? A reális helyzet könnyelmű semmibevevése? Kísérlet arra, hogy az efféle „hadvezérek" bűneit és gyengeségeit a történelmi jelentőségű győzelem címkéje mögé rejtsék? ...A felelősség alól való kibúvás? A hibák elkendőzése? Mindez a feltevés annyira valószínűtlennek tetszett, hogy még testvéremmé fogadott barátom előtt sem mertem célzást tenni erre, noha éreztem, hogy ő is ugyanerre gondol...

— Hallod-e — szólaltam meg végre — de most talán mégis elhiszed, hogy sikerül majd jól végrehajtanunk azt a harci feladatot, amiről Jovanovics beszélt?

— Elhiszem — felelte egyszerűen Miletics. — Most már velünk van Arszo.

És boldog mosollyal tartotta oda arcát az erős szélnek, amely magával hozta a tavasz első, leheletszerű illatát.

13

A folyó völgyének csalitjából előbukkant kanyargós jeges ösvény csupasz erdőn át emelkedett a Radusa-hegység magaslatai felé. Néha elrejtőzött a sziklás szakadékokban, ahol a csontunkig hatolt a szél és tüzesen mart belénk a tajtékzó Neretvica reánk fröccsenő jeges vize. Megrekedtünk a hóban, elvágódtunk a csú-

szós mészkőtáblákon és meg-megbotlottunk a vízmosásban elszórt kövekben.

Áthágtunk még egy hegyet, átkeltünk még egy völgyön s már azt hittük, hogy tovább egyenletes lesz az útunk, de aztán újra kezdődött a régi: hegynek föl, völgynek le, lejtő, kapaszkodó. Milyen csalókák a boszniai ösvények, a boszniai erdős meredélyek...

De a katonák fel se vették. És ha az útunkba eső hegyek tízszerte meredekebbek lettek volna, a folyók meg szakadékok sokkal szélesebbek és mélyebbek, az erdők pedig még járhatatlanabbak, embereink akkor is leküzdöttek volna minden akadályt és nehézséget.

A hadjárat célja világos volt, s ez mindenkit magával ragadott. A zászlóalj haladt előre, hogy egyesüljön dandárjával. Légvonalban vágott neki Ivan-Planin vidékének, hogy a dandár kötelékében harcoljon az ellenséges összekötővonalakon Szarajevo és Mosztár között. A két várost összekötő keskenyvágányú vasúton a németek állandóan tartalékokkal manővereztek, Horvátországból és Szerbiából utánpótlást vetettek át Hercegovinába és Dalmáciába. Ez természetesen még nem az a fő harci feladat volt, amiről Arszo Jovanovics beszélt, de mégis csak megtettük az első lépést a Balkán déli vidékéről észak felé húzódó fő ellenséges összekötővonalak felé.

Meleg szeretettel emlegettük Arszót. Lenyűgöző mosolya mély nyomot hagyott lelkünkben; erősen emlékezetünkben maradt finomvonású, szélfútta arca, szénfekete, csillogó szeme, amelyből néha gyöngéd figyelem sugárzott, néha pedig izzó harag lángolt föl benne.

Úgy tetszett, mintha láthatatlanul kísérné a zászlóaljat, hallaná vidám szavunkat, dalunkat, látná, amint a harcosok leküzdik útközben a nehézségeket, mert megértik a taktikáját... Amikor erre a hadmozdulatra gondoltam, elhatároztam magamban: életemet nem kímélve fogok harcolni tovább is, hogy legalább valamennyire, erőmhöz mérten segítségükre legyek hadosztálybeli elvtársaimnak, akik talán éppen ide jönnek...

Útunk második reggelén Vucsetin további biztosító intézkedéseket tett: megerősítette az elővédet, felderítőket küldött előre. Zaj nélkül haladtunk, készen arra, hogy minden pillanatban harcba bocsátkozzunk. Amikor a magaslatról eloszlott a köd, erdőborította, hajlott hegygerincet pillantottunk meg magunk előtt.

— Ez az Ivan-hegynyereg — mutatott a magasba Miletics. — Az Ivan-hegység. Valamikor régen az orosz Ivan tiszteletére

nevezték el. Nemsokára ott leszünk... Branko, te — ahogy tudom — erről a vidékről való vagy?

— Igen — felelt Kumanudi. — Miért kérded?

— Meghívsz minket vendégségbe?

— Istenem, hát persze, hogy meghívlak! Apám nagyon megörül majd. Úgy megvendégel mindenkit, hogy...

Branko, mintha torkán akadt volna az utolsó hang, úgy maradt tátott szájjal. Vesszőhöz hasonlatos szemöldöke felszaladt kidudorodó homlokára s elnyújtott vonítás szakadt föl gégéjéből:

— Repülőgépek!

Oldalvást rohant és néhány harcos utána vetette magát.

Fölnéztem az égre: jó magasan két vércse szállott, szárnyát lebegtetve.

— Nem repülőgépek ezek! Madarak! — ordítottam tele torokkal.

A már-már szétszaladó harcosok felszegték fejüket és röstelkedve léptek ismét a sorba. Branko pedig bosszankodva köpött egyet:

— Az ördög kápráztatta el a szememet!

Amikor Vucsetin megtudta a vakrémület okát, megvető pillantást vetett Branko fénylő ábrázatára, ide-oda ugráló sárga szemébe és haragosan mondta:

— Mihelyt megérkezünk, háromnapi fogság.

Katnics hallotta, de közömbösen ellovagolt mellettünk. A legutóbbi pártgyűlés óta, amelyen megjelent Jovanovics, a politikai biztos már nem avatkozott bele a parancsnok rendelkezéseibe, sőt mintha nem is érdekelték volna ezek a rendelkezések. Elébe vágott a menetoszlopnak, leszállt a lóról és egy fa alá ült.

Láttam, amint a politikai biztos magához intette a szakasz végén borús képpel baktató Brankót. „Most mindjárt erkölcsprédikációt fog tartani neki" — gondoltam.

... Zagorjanov tovább menetelt az oszlopban, a megszeppent Branko pedig reszketve állott a politikai biztos előtt.

— Megkaptad a magadét, bajtárs — fordult hozzá Katnics. — És Arszótól is kijutott neked?!

— Bizony kijutott, végy oltalmadba, szent szűz — jajdult fel síránkozva Branko. Szemét lesütötte és várta, hogy a politikai biztos most alaposan megmossa a fejét.

— Hát igen, nincs szerencséd. — Branko legnagyobb csodálkozására Katnics szemmelláthatóan részvéttel csóválta a fejét. — Nem becsülik meg a harcosokat... Lám, te is harcolsz véred hullatod...

— Bizony hullatom.
— Életedet áldozod...
— Bizony — bólintott Branko.
— Éhezel...
— De mennyit! — hagyta rá készséggel a másik. Végleg meggyőződött róla, hogy nem fenyegeti semmi fejmosás, s ezért bátrabban, szapora szóval rákezdte: — Bántanak engemet mindig. Már panaszkodni is akartam önnek, politikai biztos bajtárs. Tegnap például a legkisebb, egész mákszemnyi kenyéradag jutott nekem. És a szalonnát is rosszul osztották szét. Bizony isten, roszszul. Lausek... hogy az micsoda csirkefogó!
— Á! Az a cseh? Várj csak, várj csak... — Katnics elhallgatott s töprengve rágódott valamin, ami akkor jutott eszébe. — Cseh? Csirkefogó... Úgy... És Zagorjanov barátkozik vele? Sőt, megtette a szakasz rangidős altisztjévé? Szóval így fest a dolog... Nézz majd a körmére ennek a csehnek. Majd meglátjuk, hogyan osztja szét az élelmiszert és miről beszélget Zagorjanovval. És általában gyere hozzám szükség esetén...
— Önhöz? — Branko kimeresztette a szemét.
— Igen, igen, hozzám. Mit csodálkozol? De úgy gyere, hogy senki se lássa. Zagorjanovnak pedig engedelmeskedj és ne kelts máskor pánikot... Lesznek itt még fontosabb dolgok. Megértetted?
— Mindent megértettem! Nagyon hálás vagyok! Nem is tudtam, hogy ön ilyen jóságos — folytatta Branko. — Ez a Zagorjanov állandóan azzal zaklat, hogy nincs katonás megjelenésem és arra kényszerít, hogy kimossam az ingemet. Pedig a mosástól nagyon hamar elszakad a fehérnemű.
— Hát, ami a fehérneműt illeti, abban talán igaza is van. Tisztátlan, lompos ember vagy, meg kell mondani kereken. De hogy nem szeret téged, az azért van, mert kereskedő vagy, burzsuj. Az olyanokat, mint te, a Szovjetunióban már egytől-egyig felszámolták, mint osztályt. Érted, amit mondok?
— Akkor hát nálunk is így lesz? — kérdezte aggodalmasan Branko.
— Azt még meglátjuk — felelte kitérően Katnics. — Te jó fiú vagy, fürge és leleményes. Kellenek nekünk az ilyenek. Mert mért hívtalak magamhoz? — Katnics áttért a hivatalos hangra. — Egy kis önbizalmat akartam beléd önteni. Ez az én kötelességem: bátorítani az embereket, lelket önteni beléjük. Úgy van. Tetszel nekem, mert megbízható legény vagy. Petkovszkij helyett Vucsetin téged akart kiküldeni Gorni Vakufba felderítésre. De én pártodat fogtam, megvédtelek. És most sem hagyom, hogy bántódásod essék. Tarts ki hát mellettem minél keményebben. De

Vucsetintól, attól őrizkedj. Gyűlöli a horvátokat, mint minden csernogorjai.

— Hej, az átkozottak! — szlszegte Branko. — Nem koncoltunk fel belőlük eleget.

— Pszt! Hallgass, te tulok! — Katnics az ujjával fenyegette. — Most szaladj, érd utól a századot — s lökött egyet rajta. — Aztán el ne felejtsd megmondani Zagorjanovnak, hogy ezért a pánikhangulatért mennyire megleckéztettelek.

Branko szomorú képpel talpalt vissza a helyére, Katnics pedig lovát Párduc gondjaira bízva, gyalog lépkedett tovább.

„Az ördögit neki — morfondírozott, a század végén kullogó harcosokkal egy sorban haladva — Rankovicsnak mégis csak igaza van: le kell ereszkedni a nép közé, tanulmányoznunk kell a lelkivilágát, hogy megszerezzük a vezetőnek szükséges tekintélyt. Ha azt akarjuk, hogy ezek az emberek kövessenek, hinniök kell nekünk, szeretniök kell bennünket. És nem is olyan nehéz elnyerni ezt a bizalmat és szeretetet: egy kis konc, néhány odavetett barátságos vagy hízelgő szó, ha van valamilyen kérelmük, meg kell ígérni, hogy teljesítjük és hipp-hopp, már népszerű is az ember. Igen, igen, ez mind nagyon szép, csak ne volnának ezek a veszélyes megbízatások..."

Katnics nehéz sóhajtással emlékezett vissza arra a beszélgetésre, amelyet legutóbb Rankoviccsal Gorni Vakufban folytatott. Reggel, elutazása előtt, miközben Jovanovics a gimnáziumban a harcosokkal beszélgetett, Rankovicsnak kedve támadt a toronyból megtekinteni a város környékét. És ott, elgondolkozva nézve a távolt, Rankovics kijelentette: „Szóval, drága Blazso, nagy figyelemre van szükség. A helyzet kiéleződik. Újabb körülmények merülnek fel. Közvetlen veszély lebeg fölöttünk... De te még mindig az elméleteken rágódsz! Talán már minden rendbe jött a zászlóaljadban? Az élesztő még mindig a tésztában van!... Zagorjanovra gondolok, meg a vele egyivásúakra." Rankovics a torony kőpárkányára tette kezét, szemével még élesebben fürkészte a távolt, kelet felé tekintett, mintha keresztül hatolt volna a messzi erdők sűrűjén, s halkan folytatta: „Siess, cselekedj! Az időt még nem mulasztottad el. Gyorsabban kell mozgósítanunk ősi nemzeti erőinket. Ha a csetnik- vagy usztasa-tisztek közül átpártol hozzánk valaki, rangjához illő szerepet biztosíts számára. Elhoztam az erre vonatkozó parancsot. Másfelől, ne feledkezz meg a néppel való kapcsolatokról. Férkőzz közelebb a harcosokhoz... És általában légy elszántabb. A feladatot megkaptad s követelem, hogy teljesítsd!" Rankovics hideg, üveges tekintetét Katnicsra szegezte, úgy, hogy az egész testében megreszketett...

„Hát így állunk — töprengett magában Katnics, nagyokat botolva a hepehupás ösvényen. — Vele nem lehet tréfálni. Neki megvan az embere itt a zászlóaljban. A titkos szolgálattól. De ki lehet az? Kire gondolhatnék? Ez aztán konspiráció... Egyenesen vérfagyasztó! Úgy érzi magát az ember, mintha lépten-nyomon keresztülvilágítanák. Ahogy nézem, ezt a dolgot egyszerű értekezéssel nem háríthatom el."

De ebben a Rankoviccsal való nyomasztó közelségben volt valami biztató is, ami szárnyakat adott. Hiszen Marko úgy beszélt vele, ahogy mással senkivel sem beszélt. Tiszta sor: elvrokonok ők. Mindkettőjüket aggasztja Jugoszlávia sorsa: a szabad orientálódás... a szerb nép vezető szerepe... a kulcsállások, a nép vezérei. Fölöttébb csábító lehetőségek. Szélesre tágul a Balkán horizontja!... Csak ne ködösítsék el ezt a horizontot azok, akiket minél előbb el kell takarítani az útból... De hogy takarítsuk el őket? A halat könnyebb vízbe fojtani, mint ezt megcsinálni.

Hirtelen megszakadt Katnics gondolatainak fonala. Nyájasan bólintott az egyik harcosra, aki meglepetve fordult meg, amikor a politikai biztos a sarkára lépett.

— Hol van a lova? — kérdezte a harcos.

— Ugyan minek az nekem? — felelte szerényen Katnics. — Az én kötelességem az, hogy megosszam mindenkivel a hadjárat viszontagságait.

És szaporábban kezdte szedni a lábát, úgyhogy beleizzadt az erőlködésbe. Nehéz, jaj, milyen nehéz a nép szívéhez vezető út! Lám, még együtt is kell menetelni ezzel a népséggel.

...Vucsetin meghallgatta a felderítő jelentését és kiadta a harci feladatot: el kell foglalnunk a konic—szarajevói vasútvonal közelében fekvő Rastelica helységet.

Sűrű erdőn keresztül, a legnagyobb csendben nyomultunk előre. Branko megint kitüntette magát. Akár a medve, tört át a száraz bozóton, csak úgy recsegtek-ropogtak a gallyak. Mikor rászóltam, valami bocsánatkérés-félét hebegett: kezdte magyarázgatni, hogy azért siet, mert minél hamarabb Rastelicába akar kerülni, hiszen istennek hála, ebben a faluban lakik az apja, Mikosz Kumanudi. Még azt is hozzátoldotta, hogy nagyon örülni fog, ha elmegyek hozzá ebédre.

Az ellenség szokatlan sietséggel takarodott ki Rastelicából, úgyszólván nem fejtett ki semmi ellenállást. A sikeren felbuzdulva addig üldöztük a csetnikeket és a németeket a tarcsinai úton, míg csak ki nem dőltünk. Aztán visszatértünk a faluba, hogy megvárjuk a dandárt, mellyel egyesülnünk kellett.

A községben már megtették az előkészületeket fogadtatásunkra. A nép harangzúgás mellett tódult ki az utcára háromszínű, juğoszláv zászló alatt, melynek végét gyerekek tartották, nehogy a zászló a földet söpörje. Az emberek két hosszú nyélen transzparenst vittek ezzel a jelszóval: „Éljen a felszabadító népi harc!" Sovány, ötven év körüli férfi állott elénk. Háta görnyedt volt, mint a megroppant pózna, nagykabátjának szétnyílt a szárnya úgy, hogy kilátszott fehér mellénye, rajta az óralánccal. Kinyújtott kezén fatálat tartott, kenyérrel és sóval.

— Éljenek a partizán testvérek! — kiáltotta ünnepélyesen s átnyujtotta a tálat Vucsetinnek.

A tömeg ujjongva hurrázott és közrefogta a harcosokat. Kinek mije volt, azzal kínálta őket: dohánnyal, aszalt gyümölccsel, főtt tojással, lepénnyel. Meghivtak bennünket a házakba is.

Miletics odakisért ahhoz az emberhez, akitől Vucsetin átvette a dísztálat:

— Ismerkedj meg vele, bratko: Marko Petrovics, tanító. Önála állapodunk meg, még a múlt évből ismerem.

— Fáradjanak be a házamba, barátaim! Tiszteljék meg hajlékomat — mondotta Petrovics s hirtelen levette kalapját, felfedve őszes, nyírt haját, és mélyen meghajolt előttem.

Jovan alkalmasint már megsúgta neki, hogy orosz vagyok.

A tanító feleségével, Zoricával fehérre meszelt faházikóban lakott. Valami nagyon ismerős, rokoni áradt felém három szobácskájuk bútorzatából: mindenütt tarkacsíkos, otthon szőtt futószőnyegek, horgolt csipketerítők és hímzések, cserepekbe ültetett fikuszok, a falon pedig Ajvazovszkij és Siskin olajnyomatai, sőt a sarokban álló állványon régi rézszamovár is ékeskedett. Volt Petrovicsnak még orosz könyvtára is, évek hosszú során szorgalommal gyüjtögette össze; a „Nyiva" meg a „Rogyina" folyóirat teljes évfolyamait is megőrizte, de a csetnikek nemrég mindent elégettek, mert „gyanúsnak" találták. Kis híja volt, hogy a tanítót magát agyon nem verték. Beléje kötöttek, amikor meglátták, hogy kabátja hajtókáján lírát ábrázoló fémjelvényt viselt, minthogy ő volt a falusi dalárda vezetője. Azt mondták, hogy hátha kommunista jelvény.

Eltelt néhány nap. Vucsetin várta, mikor kap utasítást Perucsicától, hogy egyesüljön a többi zászlóaljjal. Várta a hadparancsokat. Ezalatt lassanként kezdett kialakulni a szokásos helyőrségi élet.

Zorica már az első vasárnap, egy szép, csendes, nyugodt estén meghívta teázni szakaszom harcosait.

Egészen családias módon gyülekeztünk össze az asztal mellett, a hasas szamovár körül, melynek fedelén, a szelelőlyukból már kicsapott a pára.

— Nézd, micsoda ravasz portéka! — kiáltotta ujjongva Vaszko.

Először látott életében szamovárt. De a többinek is szokatlan volt a jó erős, kitűnő zamatú tea: ha ittak is azelőtt, akkor is mint csak drága orvosságot, olyankor, amikor meghűltek.

Majd Zorica töltött paprikát tálalt fel, meg friss kerek cipót, pörkölt káposztalevélre emlékeztetett a szaga, ezt az illatot ismertem gyermekkoromból. Branko hangosan szippantott a levegőből és csettintett a nyelvével. Vastag szája fénylett a zsírtól, biztos jól belakott már az apjánál.

— Vegyük mindnyájan, barátaim, ezt a kenyeret — szólított föl bennünket Petrovics — és törjük meg az oroszokkal való barátságunk tiszteletére. A barátságért! — ismételte harsány hangon. — Népszokásunk azt tartja, hogy ha együtt törjük meg a kenyeret, egész életünkben hű barátok maradunk.

Minden kéz a kenyér után nyult.

Mikor megtörtük, Petrovics kiegyenesítette derekát és megindultan mondotta:

— Éljen az orosz nép! Zsiveo!

— Zsiveo! — ismételték egyszerre hangosan a katonák.

— Dicsőség és becsület a szovjet embereknek — folytatta a tanító s szemét nem vette le rólam. — Első főhajtásunk és hálánk őket illeti meg... Nagy területet beér az ő országuk a földgolyóbison. Amikor a Balti-partvidéken beáll az alkonyat, Távolkeleten már emelkedik a nap. A maguk országában, Zagorjanov barátom, sose áldozik le, mindig fönt ragyog a nap. Az orosz Nap beragyogja az egész világot. Nekünk is világít...

— Brávó, brávó! — hangzott hirtelen az ajtóban.

A szobát halvány fénnyel világította meg a tányérkákon égő olajmécses és nem vette észre senki, hogyan lépett be Katnics és még valaki vele.

— A lámpafényre jöttünk. Jó estét!

A politikai biztos az egybegyűltek felé bólintott, levette katonasapkáját, vastag bekecsét és gyér haján végigsimítva, egy angol köpenyt viselő ismeretlen emberhez fordult.

— Jöjjön csak, tessék, mit habozik? Itt magunk között vagyunk.

Az idegen bizonytalanul előrelépett.

Köpcös ember volt: nagy, csontos ábrázata úgy ki volt borotválva, hogy szinte kéklett, egész arcát forradás hasította végig. Sapkáján nagy fehér bádogcsillag ragyogott.

— Üdvözlet, bajtársak! — Előrelökött karja köszöntésre lendült.

Vastag, mély hangon beszélt.

— Éppen elmentünk a ház előtt és halljuk a lármát! — mondta Katnics, miközben fesztelenül körültekintett a szobában.

— Kérem, tessék — Petrovics sietve széket tolt alája.

A mellettem ülő Jovan, kinek arcán az imént még lelkes mosoly ült, összeráncolta szemöldökét s ideges mozdulattal nyomta el a cigarettavéget a hamutartón.

Mindnyájan némán, várakozva néztünk össze. Hallani lehetett, amint a szélrázta fa csupasz ágai a cserepes háztetőt súrolták.

— Barátaim! — szólt élénken Katnics. — Elfelejtettem önöknek bemutatni Vulo Kustrinovics századost, régi hadseregünk tisztjét. Hadosztályunk küldte ide, a zászlóaljtörzs parancsnokának tisztjét fogja betölteni.

— Ha megengedik — Kustrinovics levette sapkáját és odaült az asztal szélére.

Alkalmasint érezte, hogy rosszkor jött. Az arcán végigszántó kékesszürke forradás haragos-vörös színt öltött. Fekete olajbogyóra emlékeztető nedves szeme óvatosan siklott végig a harcosok arcán.

— Csetnik! — súgta a fülembe Jovan, de mindenki meghallotta..

A harcosok Kustrinovicsra meredtek s anélkül, hogy összebeszéltek volna, egymás után felkeltek az asztal mellől. Gyuro még a poharát is tüntetően hozzákoccantotta a tányérhoz. Zorica — Petrovics felesége — zavartan mosolyogva töltött teát az új vendégeknek.

— Micsoda pompás, jóízű ital! — mondta Katnics, mintha észre sem vette volna a beállott feszült csendet. — Most már értem, miért szeretik annyira az oroszok. Hát önnek, százados, hogy ízlik?

Kustrinovics vállat vont és zavartan lesütötte szemét. Katnics gondtalan mosollyal kavargatta teáját.

— De mi történt magukkal? — kérdezte színlelt meglepetéssel. — Miért keltek fel az asztal mellől és miért hallgatnak? Á,

most már értem! Bejött a százados és a közlegények nem mernek leülni a jelenlétében? Százados, megengedi, hogy leüljenek?

— De hisz ez csetnik! — kiáltotta haraggal Vaszko. — Ők ölték meg az anyámat.

A fiú önkénytelenül fegyveréhez kapott. A harcosok között fenyegető moraj támadt. Egy cseppet sem törődtek Katnics jelenlétével.

— Micsoda arcátlanság! — szólalt meg Lausek meglehetősen hangosan. — Hallatlan!

Kustrinovics arca megrándult. Szemlátomást túlzott felháborodással rikácsolta:

— Én százados vagyok és az önök törzsparancsnoka. Megkövetelem a tiszteletet!

— Nono! — rivalt rá Jovan. — Korán akasztotta a sapkájára azt a csillagot.

— Ah úgy! — Kustrinovics nehézkesen felállott. — Önök nem bíznak bennem? Akkor kénytelen vagyok távozni. Bocsánat! — és szárazon Katnics felé biccentve, kisietett s becsapta maga után az ajtót.

Branko felhasználta a zűrzavart és nagy igyekezettel falta a húst. Mikor már az utolsó falatot is megrágta és lenyelte, Katnics füléhez hajolt.

— Botrány. Megint ez a Lausek...

— Kellemetlen — szűrte a fogán keresztül a politikai biztos. — Hogy-hogy nem tudtad tűrtőztetni magadat, Korcsagin — fordult sanda szemmel Miletics felé. — Ezt nem úszod meg szárazon. Az igaz, hogy Kustrinovics Gyuics osztagában volt, de aztán átpártolt hozzánk, rászolgált a bizalmunkra és most hivatalos személy. Senkinek sincs joga sértegetni. Hiszen, úgy emlékszem, felolvastam nektek Tito hadparancsát: „A mi oldalunkra pártolt ellenséges alakulatok összes tisztjei megtartják régi rangjukat és tisztségüket."

Jovan leverten hallgatott.

Tűrtőztettem, tűrtőztettem magam, mert eszembe jutott Katnics figyelmeztetése, hogy ne tukmáljam a magam szabályait másokra: de minden fölháborodott bennem. Dühbe gurultam: miért hozta el Katnics ezt a csetniket a mi szép, békés estünkre?

Nem bírtam már tovább és még Jovannál is többet mondtam. Azt mondtam, hogy hiába próbálnak a volt csetnikek befurakodni a partizánok közé, rémtetteiket senki sem felejti el: nagyon messzire mentek már az ellenséggel való cimborálásban, senki se hiszi el, hogy megváltoztak.

— Senki! — zúgták rá egyakarattal a harcosok. — Apostoli szakálluk van, de olyanok, mint a kutyák!

Katnics érezte, hogy fonák helyzetbe került. Haragos pillantást röpített felém, legyintett, mint akinek elfogyott a türelme, mindamellett bizonygatni kezdte, hogy nincs igazam és egyszerűen nem vagyok tisztában a dolgok állásával. Véleménye szerint, ott fönn jobban ismerik a helyzetet...

„Nincs jogunk szóvátenni a felsőbbség eljárását. Nálunk ez nincs szokásban" — hangsúlyozta. Példaképpen előrántotta Vlado apját, aki ugyancsak Mihajlovicsnál volt parancsnok, most pedig — Tito belügyminisztere. Megtörténhetik — jelentette ki — hogy a csetnikek általában hamarosan feloldódnak a felszabadító népi mozgalomban, mert pártfogóik: Péter király kairói kormánya, meg a londoni jugoszlávok már kezdenek számolni a tényekkel és az a szándékuk, hogy elismerjék Titót, megállapodásra lépjenek vele, miután elfogadták összes feltételeit. Az sem lesz egyáltalán meglepő, ha egy szép napon leszáll majd Jugoszlávia földjére maga Péter király is, hogy Tito parancsnoksága alatt részt vegyen végre a partizánharcban!

— Próbálja csak meg! — kiáltotta fölháborodva Miletics. — Nem fogadjuk be, visszaszármaztatjuk az angoloknak.

— Magától értetődik — hagyta rá sietve Katnics. — De azért mégis valószínű, hogy megérkezik. És ilyesmi csak nálunk, a Balkánon fordulhat elő — fejezte be büszkén mondókáját. — Maga persze, Zagorjanov elvtárs, ezeken a dolgokon nehezen igazodik el.

Hát azt meg kell adni, hogy nehezen ismerte ki magát az ember a vetélkedésnek és intrikáknak, a köpönyegforgatásnak és hitszegésnek, a politikai torzsalkodásoknak és árulásoknak ebben a kaleidoszkópszerű váltakozásában. Eszembe jutott, mit mondott Vucsetin a balkáni puskaporos hordóról... „Ugyan tud-e Rankovics Kustrinovicsról? — ötlött föl bennem. — Lehet, hogy ez is épp oly meglepetésszerűen éri, mint a két csernogorjai kivégzése Szin környékén?"

Mogorva némaság telepedett a szobára.

Petrovics alig tudott erőt venni izgalmán, de mint házigazda, kötelességének érezte az incidens elsimítását:

— Folytassuk, barátaim, a teázást. Nem történt semmi különös. A százados, úgy látszik, megértette, hogy tévedett, amikor annakidején fogadalmat tett, hogy nem nyíratkozik és nem borotválkozik, amíg Mihajlovics le nem győzi a kommunistákat. Meggyőződött róla, hogy a csetnikek hamarabb változnak át sündisznóvá, mint az ő győzelmük bekövetkezik. És most látjuk — Petrovics tréfás hangnembe csapott át — lekaparnak mindent

az ábrázatukról. Nos, barátaim... Üljünk asztalhoz! Zorica, tölts mindenkinek a teából, minél erősebbet.

De senki sem mozdult helyéről. Elrontották egészen az esténket.

15

A könnyű jégréteg alatt eleinte félénken folydogáltak a csermelyek, de aztán egy szélesebb tajtékzó áradatban csaptak ki s nagy harsogással rohantak a Neretvába. Napról napra kékebb lett az ég. Darvak V-betűi húztak kelet elé. Harci kürtök hívó szavaként hallatszott a madarak elnyújtott kurrogása. Hosszan, szívemben sajgó fájdalommal néztem a darumadarak után: lám, ezek már repülnek haza fészkükre, arra, messzire, lehet, hogy az én kurszki vidékemre, a Szejm és a Pszjol folyók felé...

Még mindig Rastelicában rostokoltunk. Vucsetin, ha találkozott velem, elgondolkozva hunyorgatta betegesen csillámló szemét és elégedetlenül morgott. Minden másként történt, mint ahogy ő gondolta. A Konictól valamerre délre portyázó dandárral nem egyesültünk; a mosztár—szarajevói összekötővonalért nem folytattunk nagyobb harcokat. Beértük kurta rajtaütésekkel a Tarcsinában állomásozó ellenségre, meg-megrongáltuk a vasúti pályatestet a konic—szarajevói vonalon. De a németek páncélvonat fedezete mellett minduntalan helyreállították azt, amit leromboltunk. Egyszóval — mint ahogy Vucsetin mondotta — nekigyürkőztünk, hogy ledöntsük a tölgyfát, de csak egy árva gallyacskát törtünk ketté! Ez volt a dolog nyitja: a hadosztálytörzstől, amely Homoljéből mégis csak átvergődött a Szandzsákban fekvő Plevla-körzetbe, parancs érkezett Popovics-Krcun aláírásával. A parancs így szólt:

„A hadműveletek egybehangolása érdekében, továbbá azzal kapcsolatban, hogy Anglia és az Egyesült Államok előreláthatólag segíteni fognak bennünket élelmiszerrel, fegyverrel és lőszerrel, különösen pedig az összekötővonalak elleni harchoz szükséges robbanóanyagokkal, a legszigorúbban megtiltom, hogy tudtom nélkül bármilyen csapatmozdulatot is végezzenek... A felelősséget ezért a csapategységek parancsnokai viselik... Könyörtelenül megbüntetem azokat, akik parancsomat nem hajtják végre. Halál a fasizmusra, szabadságot a népnek! Popovics-Krcun."

Ilyen parancs után nemigen várható valami különösebb kezdeményezés!

Egyébként nem vesztegettük hiába az időt. Harcosaink egész nap foglalkoztak. Vagy a lövészetben és a taktikai-harcászati tu-

dományban képezték magukat vagy pedig a politikai tanuló körökben.

Kustrinovics, új törzsparancsnokunk, nagy buzgalommal fáradozott a különféle tanprogrammokon és órarendeken. Maga ügyelt a harcosok kiképzésére, minduntalan helyreigazította a parancsnokokat: fitogtatta, mennyire ismeri a francia szolgálati szabályzatot. Igyekezett mindenkivel jó lábon lenni, de az emberek megbicsakolták magukat, senki sem nevezte őt „druzse"-nek. Kustrinovics általános ellenszenvet ébresztett maga iránt. És bizonyára a harcosoknak és a parancsnokoknak ez az ellenszenve hárította el Jovanról és rólam azokat a kellemetlenségeket, amelyek a Petrovics házában történt incidens folytán érhettek volna. Megúsztunk mindent. Végül is a Kustrinovics iránti érdeklődés ellanyhult. Más gondok és bajok közeledtek.

...Már áprilisban jártunk. A hegyek ormán a dermesztő szélben még reszketve zsugorodtak össze a kövi cserje csupasz ágai, amikor a Neretva völgyében a mogyoró már szétteregette zöldes barkáit, virágdíszt öltött a sok gyertyán meg a hegyeslevelű juharfa, rózsaszínbe szökkent a csipkerózsa; virágba borultak a halovány kökénnyel szegélyezett szilváskertek; a tölgyfák ugyan még nem keltek új életre, takarmánynak levágott gallyaik helyébe még nem nőttek újak, de még így is örökzöld ciprusnak látszottak, mert egész magasságukban körülölelte őket a repkény smaragdja.

Petrovics háza mögött sárga kankalinszőnyegbe, fiatal, selymes fűbe süppedt az ember lába. Minden megújhódott a természetben, dús nedvvel és erővel telt meg. A harcosok pedig éheztek. A kövek között „homulicá"-t kerestek, hogy gumójából valami kásás pépet főzzenek maguknak. Lekaparták a fatörzsekről az ehető izlandi mohát, lepuffantották a mezei varjakat, vagy feltúrták a veteményes kerteket, tavalyi gyökerek, gumók után kutatva. Megszűntek a foglalkozások. A kimerült-elcsigázott emberek azonmód elaludtak az oktatási órák alatt.

A parasztok megosztották velünk mindenüket, amijük csak volt, de már az ő utolsó készletük is kifogyott. Petrovics már csak egy-egy tányér „kacsamak"-ot ajánlhatott föl nekünk. Bogdan Rákics hadtáptisztünk, aki egyébként csodás leleményességet árult el az ellátás körül, még ő is elcsüggedt. Rastelicában arra kényszerült, hogy csaknem összes trénlovainkat levágja és ezekután a marhabőr lett a legfényesebb zsákmánya. Tábortűznél sütötte meg és adagokra osztva adta ki a „sültet".

Minden reggel azzal a reménnyel ébredtünk, hogy ma talán megérkezik az ígért segítség, este pedig keserű kiábrándulással aludtunk el, mert újra eltelt egy nap és nem történt semmi.

— Rosszul áll a szénánk — mondta egy alkalommal Gyuro Filippovics.

Hosszú, sápadt arca szokatlanul megnyúlt, csontjai szemlátomást kiállottak, éhségtől csillogó, száraz fény csapott ki beesett szeméből.

— Az a rossz, hogy lógatod az orrod — vágtam vissza neki.

— Nézd csak, szakaszparancsnok elvtárs — azzal megmutatta a „Proleter" egyik alaposan megtépázott számát, azt a nevezetes számot, amit Arszo Jovanovics hozott nekünk Gorni Vakufba és amit Gyuro azóta nagy vigyázva őrzött tarisznyájában. — Ezt én állandóan olvasom. Lassanként már megtanultam olvasni. Tudom, hogy milyennek kell lenni a kommunistának. El kell viselnie vihart, viszontagságot... De itt van Branko, ő is kommunista volna, ugye? Márpedig olyan, mint a disznó! Egész nap panaszkodik, hogy a nagy éhezéstől „a hasa a hátába süppedt", éjjel meg a pokróc alatt csámcsog. Hogy mi mindent fel nem fal az! De reggelenként ő az első, aki nekiesik a tavalyi reteknek és folyton-folyvást vitában áll Lausekkel. Förtelmes egy dolog! Nehezen bírjuk ki olyanokkal, mint ő. Hát ez a rossz, erről szól a szavam, elvtárs...

Gondolkodóba estem. Branko éppen elég zűrzavart támasztott a szakaszunkban. Érthetetlen tolakodása engem is nyugtalanított. Mihelyt valakivel beszédbe elegyedtem, rögtön ott termett mellettem. Kérekre nyílt, merev tekintete állhatatos figyelemmel kísérte minden lépésemet.

Talán megfigyeltetnek? „Ugyan kivel? Csak nem a titkos szolgálat embereivel? Badarság, lehetetlen!" Elhessegettem magamtól ezt a gondolatot.

Kíváncsiságból egyízben elhatároztam, hogy elfogadom Branko meghívását, látogatást teszek apja házában.

16

— Hálásak vagyunk, végtelenül hálásak. A legnagyobb hálával tartozunk, hogy fáradtságot vett magának és eljött — hajtotta meg magát hízelgő alázattal a téglaház küszöbén egy jól megtermett paraszt. Fekete posztónadrágot és bársonymellényt viselt.

— Kérem, kegyeskedjék befáradni. Ah istenem, milyen jó, hogy eljött. Igazán hálával tartozunk önnek — ismételte recsegő hangján és a tiszta szobában álló alacsony, kerek asztalka mellé ültetett. — Foglaljon helyet, kérem. Hej, asszony, add csak azt a pipát! Látod, milyen ember jött hozzánk!

A mozdulatlan-lárvaarcú asszony rövid csibukot nyomott a kezembe. Az asszony nyakába aggatott sok régi dukát, imperiál, zecchino meg török medzsidje csengett-bongott járás közben.

— Szakaszparancsnokunk nem pipázik — mondta Branko és furcsán nézett az apjára. Minthogy az öreg nem jött rá magától, a fia egyenesen megmondta neki: — Megvendégelhetnél valami mással is bennünket.

— Azt lehet. Orosz embertől semmit se sajnálok. Mondd meg, mit kívánsz?

— Jól van. Kolbászod van?

— Az most nincs nekünk! Mindenünk van, de kajmakunk nincs.

— Hát hús?

— Hús? Hiszen tudod, fiacskám, hogy húst nem tartunk. A partizánok a legjobb csapat a világon: csakhogy máma jön az egyik s azt mondja: adj! Másnap jön a másik, megint csak: adj! De honnan vegyem?

— Akkor hát mid van? — kérdezte ingerülten Branko. — Úgy hiszem, hogy megvendégelhetnél azért a fényképezőgépért, amit adtam neked.

— Van minden, amit csak akarsz — enyhült meg az öreg. — Hej, asszony! Hozd ide azt a levest!

A gazdasszony — minden lépésnél csengett rajta a sok érem — óntálon nagy fazekat állított az asztalra. A függőlakatos, mázolt ládából szikkadt kenyeret húzott elő.

— Saját zöldségemből csináltuk ezt a levest. Kizárólag magunknak — magyarázta az öreg.

Branko beeresztette a kanalat a fehéres folyadékba, amiben valami barnás pelyhek úszkáltak.

— De hát hol van a hús? — húzta a szót bánatos képpel. — Kell lennie, apám, ott a kéményben.

— Hű, csakugyan, fiacskám. Mintha volna valami. — Közben Nikosz Kumanudi a szeme szögletéből haragosat villantott fia felé, aztán fölkapaszkodott a kislépcsőn s lehozott a kéményből egy jókora sonkát.

Szőrös kezével leszelt a füstölt sódarból valamicskét, apró darabokra vágta s ilyen szavakkal kínált meg bennünket.

— Szent szűz látja lelkem: magamtól megvontam, fiamnak se adtam, vendégnek tartogattam. Mert én vendégszerető ember vagyok. Az apám szaloniki görög, jómagam horvát vagyok. A horvát a legnevezetesebb nemzet a Balkán-félszigeten. Tito is horvát, őrizze az istenanya. Egy kicsit még ismerős is vagyok vele.

— Nahát, beszélj akkor erről. — Branko gőgös büszkeséggel tekintett rám: látod, milyen jó összeköttetése van az apámnak.

— Hát igen, Joszip Brozzal egy császárt szolgáltunk: Ferenc Józsefet. Tito altiszt volt, én meg pandúr. — Az öreg az aranyozott keretben álló fényképre pislantott, ott feszített rajta régi csendőri méltóságában. — Sőt, még találkoztam is Bécsben a marsallal.

— Hol? — kérdeztem.

— Egy kabarében. Abban az időben nyerte el a második díjat vívásból. Szerette a megtiszteltetést, ó, azt nagyon szerette! Talán most majd visszaemlékszik rá, hogy a kabarében akkor egy pohár jóféle italt nyujtottam át neki. Visszaemlékszik rá és embert csinál majd belőlem, meg Brankóból. Nekem még egy kis földecske kéne, a fiamnak meg Belgrádban egy jó cukrászda. Adjon az isten neki egészséget. Egyék, könyörgöm. Mért nem eszik?

Eszembe jutott Vuja Hrisztics, kis vityillója, szegénysége, szerény vendégszeretete, az oroszok iránti őszinte rajongása. És most ehol van, Nikosz Kumanudi és ezek az emberek együtt alkotják — Katnics elmélete szerint — azt a bizonyos „egységes egészet"?! De hiszen ezek, lényegüket tekintve, épp annyira elütnek egymástól, mint fiaik: Vaszko és Branko! Hogyan lehet majd ezeknek az embereknek ellentétes érdekeit és törekvéseit egymással kibékíteni a háború után, amikor majd együtt látnak hozzá, hogy felépítsék országukban a szocializmust?

Gondolataimba merülve nem is hallottam meg mindjárt az egyre erősbödő motorzúgást. Kihajoltam az ablakon. Amerikai „Dacota" típusú szállító-repülőgépek nagy köröket írva, siklottak az Ivan-hegy és Rastelica fölött.

Nagy ribillió támadt a faluban. Hitetlenül kérdezgették:

— Megérkeztek? Ők azok, a szövetségesek?

Az utcán Katnics nyargalt nagy bakugrásokkal, kezében távcsövet tartott.

— Amerikaiak! Itt a segítség! Megértük végre! — rikácsolta.

Kiszaladtam az utcára, Branko utánam.

A harcosok boldogan tekintgettek egymásra, majd a repülőgépekre. A géptörzsekről ejtőernyős rakományok buktak alá.

De mi az? A szél túlságosan messze sodorta tőlünk, Tarcsina fölé, ahol a csetnikek voltak.

— A szél az ellenség javára működik — bökte ki mogorván Lausek. — Az égitestek hatása alatt...

— Tiszta véletlen — bizonykodott Katnics. — Nézzék csak, most nekünk dobnak le valamit. Te pedig hagyd abba a tréfáidat! — kiáltott Lausekre.

A repülőgépek még egy kört írtak le és a hosszú csomagokkal ellátott ejtőernyők Tarcsina felé lebegtek.

— Csodálatos véletlenség! — Jankov komor hangulatban letépte szemüvegét. — Mi az, csecsemők vannak ott, nem tudják, hogyan kell ledobni a rakományt?

— Dehát nem szándékosan teszik! — ripakodott rá Katnics. — Nézd csak, nézd csak! Tedd föl a szemüvegedet, és meggyőződhetsz róla, hogy nekem mindig igazam van.

Diadalmasan tekintett körül. Néhány szállítógép egy hirtelen felbukkant repülőgép kíséretében kissé tovább fordult szél irányában s egypár ejtőernyős rakomány csaknem a falu határán ért földet. Szaladtunk oda lóhalálában.

— Ne nyuljatok hozzá! — szólt figyelmeztetően Vucsetin. — Hadtáptiszt, ide! Vegyen fel jegyzőkönyvet. Iktassa pontosan lajstromba a rakományok tartalmát. Nem szabad széthordani, elkótyavetyélni!

Bogdan Rakics gyorsan megérkezett szekerével, amibe az utolsó trénló volt befogva. Kihúzta hüvelyéből tőrét és elégedett, szakértő képpel lépett a rakományhoz. Elvágta az ejtőernyő kötélzetét s nagy hévvel fogott hozzá a ponyva fölhasításához.

Türelmetlenségünket mérsékelve tolongtunk a rakomány körül, abban a hitben, hogy mindjárt elénk tárul a sok füstölt oldalas, konzerv, vastagtalpú bakancs, egy csomó géppisztoly, töltények.

— Érzem a szalonnaszagot — súgta Branko, miközben sietve zsebébe gyömöszölt egy darab ejtőernyőselymet. — Dicsőség, dicsőség a szövetségeseknek, a szent szűz őrizze őket!

— Na, nézzük csak meg, hogy mi van itten — mondta Katnics kezét dörzsölve. — Mit küldtek nekünk jóbarátaink? Óvatosabban, Rankics, ne siessen úgy. Még kiszórja, ami benne van.

A kemény ponyva ropogva felrepedt és a rakomány több kisebb csomagra esett szét. S mindegyik göngyölegben — kapcát találtunk... Jóféle vászonkapcát, egy lábra egy méter jutott és az egész akkurátusan össze volt hajtva és papírzsineggel átkötve. Rakics dühösen felzargatta az egész rakományt. Nem volt abban kapcán kívül semmi.

— Hát ez is jó lesz — motyogta zavartan Katnics. — De mi van ott, azokban a zsákokban?

Csakhogy a második és a harmadik bálában is ugyanazt találtuk: lábkapcát. A negyedikben Rakics üvegeket talált: savanyított padlizsán volt benne. Hogy mi volt az ötödikben, azt alig értette meg valaki. Végre rájöttek: tökéletesített légycsapók voltak, a nagy melegben ilyenekkel ütik agyon a legyeket. Végül a hatodik rakományban egy ládát találtunk. Tele volt lövedékkel... olyan ágyúba való, amilyen nem is volt nekünk.

— Csalók! — És Rakics olyan szemekkel kísérte a távozó repülőgépeket, mintha el akarta volna őket hamvasztani.

Komor, zavart képpel álldogáltak a katonák. Egyedül Branko volt az, aki a nagy hűhóban az alkalmas pillanatot ellesve, még egy darabot levágott az égszínkék ejtőernyőselyemből.

Hosszan, némán hallgatott mindenki. Ott álltak a parancsnokok, kerülték egymás tekintetét, úgy látszik, mindannyian egyformán fonákul érezték magukat, szégyenkeztek a katonák előtt: lám, milyen türelmesen várakoztak s milyen kegyetlenül lóvátették őket.

Csak Katnics kísérte kétségbeesett reménnyel a híradós repülőgép mozdulatait. A gép a Szarajevóhoz vezető vasútvonal fölött repült, majd az Ivan-hegy fölött keringett és visszatért Rastelicába. Már leszállóban volt. A politikai biztos nagyot kiáltott: „Most mindent tisztázni fogok!" Azzal elrohant arra a helyre, ahol a repülőgép földet ért. Valamennyien követtük.

A pilóta, fekete baretes, fiatal fickó, szolgai előzékenységgel tárta fel a fülke ajtaját, valakit ki akart segíteni onnan, de az utas minden segítség nélkül, könnyedén kiugrott.

Abban a pillanatban ráismertem. MacCurver amerikai alezredes volt. Nyomában krákogva mászott ki a fülkéből hadosztályparancsnokunk, Popovics-Krcun. Kékesszürke, vadonatúj egyenruhát viselt. Tenyerét végigsimítva dohánytól sárgálló bajuszán, szigorúan mért végig bennünket. A mellette álló MacCurvert nyitott zubbonyában, a zubbonyhoz hasonló terepszínű, himbálózó nyakkendőjével, széles, összegyűrt nadrágjában Krcun lompos küldöncének lehetett volna tartani.

— Üdvözlet a szövetségeseknek! — MacCurver szívélyesen integetett felénk.

— Üdvözlet! — felelte buzgó sietséggel Katnics. — Zsiveo!

De senki sem árult el különösebb örömet, bár erre nézvést Macsek buzdító jeleket adott. Katnics zavartan közelebb lépett az amerikaihoz és — miközben Krcun felé sandított, félhangon odaszólt neki:

— Én vagyok. Rámismer?

— Á! Jónapot, kedvesem! Jónapot, jónapot! — rikkantotta MacCurver és keményen megrázta Katnics kezét. — A jó fiúkat én madártávlatból is felismerem és csak úgy egyszerűen leszállok hozzájuk. Hogy-mint van?

Popovics-Krcun, miután se örömet, se kellő tiszteletet nem vett észre a katonák s a parancsnokok arcán, magához intette Vucsetint:

— Mi történt? — kérdezte élesen.

— Kérem, parancsnok elvtárs — kezdte Vucsetin, miután félszegen tisztelgett. — Mi teljesítettük az ön parancsát: vártuk a fegyvert és lőszert, ehelyett kaptunk savanyított padlizsánt, kapcarongyot, lövedékeket, amik fölöslegesek és légycsapókat.

— Igen, igen — fűzte hozzá sietve Katnics, MacCurverhez fordulva. — Becsületemre, kellemetlen ügy... No, a kapca meg a tök, az még hagyján, azt fölhasználhatjuk. Szívélyes köszönet érte. De a... légycsapó?! Hiszen mi nem Afrikában vagyunk. Ezek itt nem gyarmati csapatok. Bizonyára nekik szánták a légycsapókat. Úgy van! Csodálkozunk rajta! — szólt emeltebb hangon és a harcosokra tekintett.

— Egyáltalán nem értek semmit... — A hadosztályparancsnok szemét az amerikaira függesztette: — Micsoda fantazmagória!

— Most hallom először — szólt meglepetten, tágranyílt szemmel MacCurver. — Ami személyesen engem illet, én minden lehetőt megtettem. Megjelöltem, hogy a szállító-repülőgépek hol bocsáthatják le az ejtőernyőket a legalkalmasabb helyen. Az én kötelességem, hogy előmozdítsam munkájukat, segítsem önöket. Hiszen engem most az önök hadosztályához osztottak be, barátaim. Minden lehetőt megteszek tehát... De kapcarongy meg légycsapó... Nahát ez igazán! — Mintha hirtelen felvillant volna valami az agyában. — Most már tudom, itt nyilvánvaló félreértés történt! Ó, ezek a...! Örökösen felültetik az embert. Most már világosan látok! Az angol hadtápparancsnokság korlátoltsága! Összetévesztették a rakományokat! Hogy az ördög vigye el őket! Ott ülnek Bariban, ezek a trénpatkányok! — S itt MacCurvernek alkalma volt fitogtatni, mennyire ismeri a válogatott szerb káromkodásokat. — Ezt én nem hagyom annyiban! — kiáltotta megbotránkozva. — Elliot légi almarsallnál, a Balkán-félszigeti légihaderő parancsnokságában majd megtaláljuk a bűnösöket. Ő ugyanis mindig azt állította, hogy hajlandó érdeklődést tanúsítani ügyeink iránt és a kellő pillanatban segítségünkre sietni. Az egész ellátás tervszerűségéért és egybehangolásáért ő viseli a felelősséget. S most tessék! Milyen kellemes szolgálatot tett nekünk! De ne adjátok búnak a fejeteket, fiúk! — fordult MacCurver a katonákhoz. — Föl a fejjel! Mi, amerikaiak olyasmit készítettünk számotokra, ami ennél sokkal lényegesebb és amire sokkal nagyobb szükség van. Olyan robbantó gépecskéket, olyan robbantó anyagokat, olyan ammonitból és melinitből kevert ötvözeteket, hogy a németeket a hegyekkel együtt levegőbe röpíthetitek! — Hol az egyik, hol a másik harcost karolta át, mindenkinek „Camel"-cigarettát dugott a szájába, Vaszkónak még a hón-

alját is megcsiklandozta. — Vágjatok hát, fiúk, vidámabb arcot! Minden rendben lesz: oké!

— Gyerünk — szólt Popovics-Krcun s a kabátujjánál fogva magával húzta az alezredest.

MacCurver megvesztegető mosollyal intett búcsút, s mint afféle romlatlan lélek, kacsázó járással követte a hadosztályparancsnokot Katnics szállására. Nadrágja hátsó zsebéből kiágaskodott lapos kulacsának nyaka. A harcosok bosszankodva néztek utána: megint csak hoppon maradtak. Igen, minden nagyszerű lesz!? Nemigen hittek benne. Hányszor vigasztalták már magukat efféle reményekkel!

17

Katnics a falu legszebb házába kvártélyozta be magát. A cserepes tetőből kiemelkedő kémény bástya-sakkfigurára emlékeztetett. A házat kőkerítés övezte. A kapu fölött faragott címer állott: vaddisznót ábrázolt, hátába szúrt lúdtollal. A címer alatt ez volt olvasható: „Dusan Cicmil háza". Fölül bíborvörös mezőben, koronás fehér, kétfejű sas ékeskedett: a szerb nacionalizmus szimboluma.

Katnics megvárta, míg MacCurver és Popovics-Krcun belépett s akkor végignézett a kissé távolabb összeverődött harcosokon, akik között volt Zagorjanov is. Katnics kiadta a parancsot Párducnak, hogy álljon a kapuba.

Párduc megértően tisztelgett.

Krcun megállt egy görbe diófa mellett, szétdörzsölte ujjai között a fiatal, gyenge faleveleket s beszívta illatukat.

— Ugye, nem maradunk sokáig? — kérdezte halkan az amerikaitól. — Lehet, hogy bombázni fognak...

MacCurver meghökkent:

— Ön már annyira tájékoztatva van?

— Kérem, csak semmi célzás! — A diófaág kettétört a hadosztályparancsnok kezében. — A régi élettel, mint ön is tudja, már végeztem.

— Ne aggodalmaskodjék, Kobra! — Az átható szempár egészen megközelítette Popovics-Krcun arcát. — Még ha nem is végzett egészen... Tökéletesen megértem magát. Ha valaki átült a mi mentőcsónakunkba, világos, hogy poggyászának egy töredékét a süllyedő hajón hagyja... Mihelyt eleget tesz az én kis megbízásomnak, azonnal visszarepülünk Plevelbe...

És MacCurver az éppen odalépő Katnicshoz fordult:

— Megvendégel bennünket, barátocskám, egy kis csésze kávéval? Szeretnénk pihenni egy félórácskát.

— Végtelenül boldog vagyok! — És Katnics karonfogta vendégét. — Mellesleg, ezredes, a gazdám ma ünnepet ül! Dusan Cicmil ősei ezen a napon tértek át a pravoszláv vallásra. Ősrégi szláv ünnep, csak nálunk szokták megülni.

— Ó! Nagyon érdekes! — MacCurver lopva egy pillantást vetett a fák alatt kiásott mély fedezékre, ami elővigyázatosságra vallott.

— Mi, szerbek, fölöttébb ragaszkodunk az ősi szokásokhoz. Még közmondás is van róla: „Ahol a dicsőség, ott a szerb is" — jegyezte meg Katnics.

— Népeink között sok közös vonás van, barátocskám!

— Kellemes hallanom! Kérem, Mr. MacCurver — szólt Katnics és föltárta előtte a ház ajtaját. Majd a hadosztályparancsnokhoz futott: — Kérem, tessék befáradni.

De az a fejét rázta és fogán keresztül szűrte a szót:

— Kicsit járkálok itten. Át kell gondolnom a hadműveleti tervet.

Krcun szeretett volna egyedül maradni gondolataival...

Közben már sietett az amerikai elé, kabátját sebtében begombolva a házigazda, Dusan Cicmil; szeme kidomborodott, mint az üveggyöngy, ábrázata a főtt rákhoz hasonlított.

— Tessék, tessék! Aki ezen a napon hozzám jön, kedves vendégem — fújta kántáló hangon és mélyen meghajolt.

— Paraszt? — kérdezte MacCurver.

— A javából — felelte Katnics. — Kis hajlama van a kereskedésre. A szabad vállalkozás híve, hogy úgy mondjam. A népi felszabadító bizottság helyi vezetője. És itt jön a hitestársa.

A magas, kenderhajú asszony lilaszín ruhájában, amelyet narancsvörös, üvegfényű kövekkel díszített öv kötött át, afféle pukkedlit csinált.

— Ó, bocsánat! — MacCurver megigazította nyakkendőjét. — Igénytelen tábori öltözetemben jöttem... Katona vagyok!

A háziasszony átnyujtott neki réztálcán egy lapos, kerek kalácsot, kis virágdísszel a közepén, tiszta vízzel telt csészét és kávéskanálkákat.

— Meg kell ízlelnie — súgta Katnics. — Ez a szokás.

Azzal példát mutatva, egy darab kalácsot csípett le a kanállal, csettintett egyet, mikor szájába vette a kalácsot, majd a kanalat a vízzel telt pohárba bocsátotta.

Mielőtt MacCurver elvette a kanalat, szemét áhitatos alázattal az égnek emelte s elmondta az „Erőnk a megváltásban" című fohászt, hálát adott istennek jótéteményéért, melyben az utazó

vándorokat részesítette. Majd elrebegte a szokásos „Szretna vam szlavá"-t, amivel végkép elérzékenyítette a vendéglátó házaspárt. Azután evett egy darabot a kalácsból s nagy élvezettel körülnézett.

Tömjén- és fenyőillat terjengett a homályos szoba levegőjében. Az asztalon papírvirágokkal körülfont vastag viaszgyertyák égtek. A lebocsátott zsalugáteren keresztül keskeny fénysugarak szűrődtek be. Táncoló porszemek csillogtak a napfényben. A falon színezett fényképek tarkállottak: Velence, Genua látképe... A falszegély fölött rajzok, kesze-kuszák, mintha gyerek festette volna: labdázó bozontos oroszlán, mogyorót rágó mókus, vastag, rúdszerű kopját tartó lovasvitéz, aztán egy madár, csőrében levéllel, amely „Dusan Cicmilnek" volt címezve, végül pedig a kezében buzogányt forgató Deli Marko, szerb királyfi, aki — mint a felirat tanusítja — a török Musz Keszedzsivel tusázik.

— Valódi szerb nemzeti ornamentika — szolgált felvilágosítással Katnics az amerikainak.

A háziasszony újra odajött egy tálcával, néhány pohár bort, gyümölcsízt hozott. Majd szilvapálinka és a „kutja"-nak nevezett szerb eledel került sorra.

MacCurver szívesen belekóstolt mindenbe, evett-ivott; megnyalta a száját, nem győzte dicsérni azt a népszokást, hogy a szenteket, ebben az esetben Szent Györgyöt, dicsőitik; a szerb vendégszeretetet összehasonlította a régi amerikai Dél nagyszerű vendégszeretetével; meg-meghajtotta magát a háziasszony előtt és biztosította róla: végtelenül örül, hogy megismerkedhetett a falusiak életével, hiszen ő is a legeslegegyszerűbb ember, demokrata...

Ezalatt a kis kertben időző Popovics-Krcun a vörös homokkal telehintett sétányon bolyongva, ideges mozdulatokkal tépegette a bokrok leveleit és az előállott helyzeten töprengett.

Közeledik a Vörös Hadsereg! Már eljutott a Pruthig, a határra, ahonnan a németek annakidején betörtek a Szovjetunióba. Olaszországban pedig a szövetségesek, a jelentésekből ítélve, csak járőröket és tüzérséget vesznek igénybe, visszavetik az ellenség felderítő különítményeit. Ami Eisenhowert illeti, még mindig Angliában van szemleúton. Tétováznak, késlekednek nyugati barátaink... Ezalatt pedig a nyugatboszniai Priedor környékén „Medeno Polen" vitorlázó gépeken mégiscsak leszállott a szovjet katonai misszió és már felvette az érintkezést a fővezérkarral. Szenzáció! Ha a katonák ezt megtudják, kitelik tőlük, hogy mindenféle panasszal, híresztelésekkel férkőznek majd az orosz megbizottakhoz... Feltűnt neki, mármint Krcunnak, hogy mennyire ideges

és ingerült volt Rankovics, amikor legutóbb találkozott vele. Markót fölöttébb nyugtalanitotta az orosz misszió jelenléte. Még jó, hogy Rankovics apparátusa úgy intézi a dolgot, hogy egyetlenegy ember, egyetlenegy iratocska sem kerüli el Marko éber tekintetét. De hát bebiztosíthatja-e magát teljesen azok ellen, akik többet látnak és tudnak, mint kellene? Meg kell háromszorozni, tízszerezni az óvatosságot, a konspirációt....

— Parancsnok bajtárs — hallotta — kéretik.

Popovics-Krcun türelmetlenül legyintett és Katnics eltűnt az ajtó mögött. Látta, hogy a hadosztályparancsnok valami nagyonnagyon fontos ügyön rágódik.

...Perucsicát el kell tenni az útból. Lehetetlen megférni vele. Arszo Jovanovics kedvence. Talán elküldenénk valami tanfolyamra? — tünődött magában Krcun. — Lassanként a Vucsetinhez hasonló parancsnokokat is fel kell váltani. Engedékenyebb és hűségesebb emberekkel kell helyettesíteni, olyanokkal, akikre a küszöbön álló belső átalakulások során építhetünk... Errenézve Rankovics legutóbb kemény és határozott utasításokat adott. A zászlóaljak harcosait és parancsnokait meg kell tanítani kesztyűbe dudálni. Gyökerében kell elfojtani a kezdeményezés minden csíráját! Ehhez Rankovicsnak elegendő erő és eszköz áll rendelkezésére. Úgy van, a Népvédelmi Osztály nem érti a tréfát! Általában nincs is miért annyira nyugtalankodnia sorsa miatt, de... az ördög hozta akkor Bor környékére ezt a minden lében kanál amerikait: nem hagyja nyugton az embert. Plevelben jó: ott bő az élet és nyugodalmas. De nem nyughatott, elhurcolt repülőgépén Konic környékére, egyre csak az úgynevezett „Ratwick"-hadműveletthel foglalkozik, melynek tervét Baribán, az angol-amerikai misszió hadtáptörzsében részletesen kidolgozták. A terv szerint lerombolnák a Szkoplje-Nis-Belgrád vasútvonalat és az ellenség más fontos összekötővonalait. De MacCurver még a tetejébe tövig akarja rombolni a mosztár-szarajevói fővonalon fekvő hidakat, viaduktokat, alagutakat és vasúti csomópontokat is. Igaz, hogy katonai szempontból erre nincs különösebb szükség: a németek ott nemigen közlekednek, dehát mit csináljunk, ha egyszer Jugoszláviát a szövetségesek terve szerint már szektorokra tagolták és minden szektor katonai célpontjainak lerombolásáért egy-egy partizánparancsnok és a szövetséges missziótól hozzá beosztott összekötő tiszt felel? Mennyi bajlódás és kellemetlenség van ezekkel a dolgokkal! Rastelica mellett abban a biztos tudatban szállottak le, hogy élelmiszert, dinamitot meg robbantó gépeket fognak lebocsátani és kaptak helyettük valami ostoba kacatot: kapcarongyot... Egészen zavarba hozták a katonák előtt... A „Ratwick", na, az még hagyján. Csak robbantsanak fel minden téglá-

ból, kőből, betonból meg vasbetonból készült építményt. Nem baj, mert maguk az amerikaiak igérik, hogy a háború után helyreállítanak mindent, amit lerombolnak. A jenkik igazi üzletemberek, már most is gondjuk van arra, hogy hova fektessék be békeidőben tőkéjüket. Nem baj, szedjék meg magukat, csak neki, Krcunnak is jusson valami belőle... Mert hiszen MacCurver nem holmi dinárban és márkában fizet, hanem dollárban!

A hadosztályparancsnok elgondolkozva, egyre lassabban lépkedett, észre sem vette, hogy letért a keskeny sétányról, lába a koratavaszi virágokat tapossa.

És tulajdonképpen mi az álláspontja magának Titónak ebben a kérdésben?

Krcun sokatmondóan mosolygott magában, amikor visszaemlékezett a marsallra. Ő persze nincs olyan bizalmas lábon vele, mint Markóval, de az utóbbinak egyes célzásaiból kiviláglik, hogy Tito egyetért a szerb üzleti köröknek azzal a törekvésével, hogy egy nagy Balkán-államot építsenek ki Amerika égisze alatt.

Krcunnak eszébe jutott, hogy Willy Schmolka egyízben, még Franciaországban, az internáltak táborában kifecsegte neki: náci körökben felmerült az a gondolat, hogy Jugoszlávia vezetésével egy Balkán- vagy Dunakonföderáció jöjjön létre és ez a konföderáció Európa új állami és ipari szervezetének keretében csatlakozna a Föderatív Nagynémetországhoz.

Tito persze felfogta a terv lényegét. Sőt, bizalmasai körében az a hír terjedt el, hogy a negyedik ellenséges offenzíva idején, amikor Vlatko Velebit a Rama völgyében megállapodásra jutott a németekkel a fegyvernyugvást illetően, Tito állítólag hozzájárult volna ahhoz, hogy teljesen beszünteti a harcot, ha Hitler megengedi, hogy Jugoszláviában létrehozhassa saját kormányát. Most, úgy látszik, az angolok és amerikaiak csábítgatják Titót ezzel az eszmével és nem minden siker nélkül. Nagyszerű! Olyanokkal, mint Tito, meg lehet férni — vonta le a végkövetkeztetést Krcun. — Egyébként Rankovics Tito nevében már megígérte, hogy hadtestet ad neki és altábornagyi rangra emeli. Hát így el lehet majd éldegélni. Csakhogy a legmesszebbmenő óvatosságra és ügyességre van szükség. Akár az amerikaiakról is példát vehetne. Itt van ez a MacCurver! Itt sündörög körülöttünk, demokratának kendőzi magát, hozzádörgölőzik a néphez, igyekszik olyannak látszani, mint akit semmiféle érdek nem vezérel: én csak — azt mondja — segítek és közreműködöm. Suttyomban pedig mindenbe bedugja az orrát, még a geológiába is beleártotta magát...

Popovics-Krcun dühösen köpött egy nagyot. Most — akárcsak a Fekete Ormon — megint arra kényszerül, hogy egymással ellentétes utasítások között lavirozzon: az egyik Arszo Jovanovicsé,

akinek elgondolásai csodálatos módon egybeesnek a katonák vágyaival, másfelől Rankovics utasítása: az ő szándékait teljesen osztja Krcun. Azonkívül számolni kell még MacCurverrel is, mert mind gyakrabban és egyre állhatatosabban követeli, hogy tegyen néhány „csekélyke szolgálatot a szövetségesek számára..."

Krcun felnézett a felhőtlen égre, meggyorsította lépteit és a virágágyat megkerülve betért a házba.

18

MacCurver félig elfeküdt a karosszéken, lábát a karfán nyugtatva. Cicmil ott hadonászott előtte ormótlan, húsos kezével:

— Ebből a szent kehelyből igyon, kérem. Hogy minden hordó borral, minden hombár gabonával legyen tele, a házba meg költözzék a szerencse. Igyunk, fenékig igyuk a poharat, segíts ó, miaszszonyunk! Az atyának és fiúnak nevében, istennek segítségével bőséges életünk jelében maga Szent György is fohászkodjék éretünk. Sok-sok évig éljen, egészségére, legkegyelmesebb MacCurver.

És MacCurver ivott. Katnics pedig öntelt mosollyal görgette foga között ide-oda a rénszarvas agancsából faragott cigarettaszipkát.

Popovics-Krcun észrevétlenül magához intette a verandára Katnicsot.

— Hát egyszóval... — A hadosztályparancsnok összerántotta szemöldökét s bajuszát mozgatva kis ideig némán nézegette a politikai biztost: Rankovics már figyelmeztette, hogy vele nem kell sokat ceremóniázni. — Régen szerettem volna magamhoz hivatni, bajtárs. Dehát rengeteg a dolgom... Ellenőriznem kell a csapatok ellátását... Ja igen, eszembe jut, igen hízelgően nyilatkoztak önről. Röviden, vegye tudomásul a következőket...

Katnics egész magatartásával elárulta, hogy kész minden pillanatban teljesíteni mindazt, amit követelnek tőle. Égett a vágytól, hogy megtudja: mi az oka tulajdonképpen a magas vendégek látogatásának, miért érdemesítették figyelmükre a Sumadiai-zászlóaljat, ami oly megtisztelő számára?

A hadosztályparancsnok szemöldöke még szigorúbb ráncot vetett.

— Először is. — Tábori tarsolyából brosúrát vett elő. — Fogja ezt a füzetet. Ez megmondja, hogyan kell a politikai oktatást végezni a katonák között. Kérdések és a kész feleletek. Minden rádióhírt és minden közleményt önnek kell ellenőrizni.

— Értem.

— Másodszor. Értesüléseim vannak arról, hogy Vucsetin hajszálhiján meghiusította a gorni-vakufi vállalkozást.

— Igen — mondta Katnics és nagyot nyelt a cigarettafüstből. — Jó volna általában leváltani.

— De ki helyettesítené? — kérdezte Krcun, bár nagyon jól tudta, hogy ki pályázik Vucsetin helyére.

— Kustrinovics századost ajánlom. Régi, tapasztalt tiszt. Jó hazafi.

— Kustrinovicsot? — A hadosztályparancsnok úgy tett, mintha csak nagynehezen emlékezne vissza erre a névre. — Áh, igen! Azt hiszem, Grombac, a dandár népvédelmi osztály főnöke tett jelentést róla. Hát... hát... Nem nagyon alkalmas: volt csetnik! Fehér holló... A katonák bizonyára ujjal mutatnak rá!

— Nem értik meg jól a dolgot! — tárta szét karját mélabúsan Katnics.

— Ez az, látja. De említse meg előttük példaképpen, mondjuk, Vlado* atyját, a mi miniszterünket, vagy ami még jobb, Radoszlav Gyuricsot: azelőtt Mihajlovicsnál volt parancsnok, most pedig énnálam törzsparancsnok, mégpedig nem is rossz! Egyébként, Kustrinovicsot is magamhoz vehetném a törzsbe. Szükségem van katonai szakértőkre, de a zászlóaljakban még nagyobb szükség van rájuk.

— Önnek minden bizonnyal igaza van — bólintott egyetértően Katnics.

— Tartózkodjék mindattól, ami kedvezőtlen hatással lehet a katonákra — folytatta Krcun. — Ebben az esetben Kustrinovicsra gondolok. Mindamellett igyekezzék módot találni arra, hogy ennek a hivatásos tisztnek tudását és tapasztalatát kiaknázza... Minden másnak azonban, ami a megfelelő tisztségre való előléptetésével függ össze, természetes úton kell történnie. Tisztán látja a dolgot?

Katnics némán fejet hajtott s titokban megborzadt ettől a tisztánlátástól.

— Harmadszor... Csekélység, de foglalkoznunk kell vele... — A hadosztályparancsnok felágaskodott, letört a fáról egy zöld ágat és hangos szusszantással szívta be magába az üde illatot. — Tavasz van... — szólalt meg sóváran. — Mellesleg, milyen a hangulata Zagorjanovnak: idegeskedik?

— Egy cseppet sem — bizonykodott Katnics.

— Akkor hát önöknél még nem tudják, hogy megérkezett hozzánk a szovjet misszió? Mi nagyon örülünk neki. De egyelőre ne

* Zecsevicsről van szó.

adja hírül. Nem érdemes felizgatni az embereket. Ami pedig Zagorjanovot illeti, legyen óvatosabb. A helyzet minden pillanatban változik, az ördögét neki! Finomságra, figyelemre van szükség... Röviden: Zagorjanovnak semmi körülmények között sem szabad távoznia a zászlóaljból. Sehová. Még kevésbbé önkényesen... Gondoskodjék róla. Fiatal ember még és azt hiszem, jó harcos.

— Már szakaszparancsnok. Vucsetin nevezte ki.

— Vucsetin? Igen... Ahelyett, hogy a mieinkből léptetett volna elő valaki...

Popovics-Krcun hirtelen elhallgatott és felfigyelt. A magasban szaggatott, egyre erősbödő moraj hallatszott. Repülőgépek voltak.

MacCurver kilépett a verandára. Cicmil utána nyujtogatta markát, mint a rák az ollóját.

— A dicsőség és hála jelében! Édes amerikai cimborám! Miért büntetsz meg engem? — motyogta s kilöttyentette a bort az üvegből.

— Repülő! — rikkantotta örömmel Katnics. — Szövetségesek? Biztos, megint ledobnak valamit. Éljenek a szövetségesek!

— Mintha szállítógépek lennének. De mért nem ereszkednek le? — kérdezte a teljesen józan MacCurver.

S egyszerre, a veranda korlátját ügyesen átugorva, a kertben termett és Popovics-Krcun után rohant. A motorberregésről ráismert a német „Junkers"-ekre s úgy rémlett neki, mintha a repülőgépek tompa orrukkal alábukva nagy bőgéssel iramodnának a falu fölé, mintha süvítve röppennének a bombák.

Ebben a pillanatban felhangzott Cicmil részeg, rekedt hangja:

— Konic felé repültek.

Nemsokára a város felől bombarobbanások döreje hallatszott, mintha óriás pörölyökkel döngették volna a földet.

Popovics-Krcun zihálva, krákogva mászott ki a földbevájt odúból. Ezek az átkozott idegek! Egészen tönkrementek. Nem is csoda az andaluziai harcok és a gyüjtőtáborokban átélt félelmek után! És most is milyen nagy felelősség hárul rája. Bele lehet őrülni.

— A németek bombáznak — fordult zavartan a mosolygó MacCurverhez. — Nem hallja? Úgy nézem, Konicot bombázzák. Szóval már a kezünkben van. Nagyszerű fiú ez a Perucsica.

Párduc kétségbesett jeleket adott le Katnicsnak. Az utóbbi a kertajtóhoz sietett. Valaki kívülről erősen döngette a kaput. Katnics félve eltolta a reteszt: Vucsetin volt. Mögötte a harcosok tolongtak, úgyszólván tele volt velük az utca. Valami lovast fogtak közre boldog izgalommal. A lovas Cicmil háza irányába nézett s Katnics ráismert Dobrivoe Magdics dandárpolitikai biztosra.

— Szabad a hadosztályparancsnokhoz? — kérdezte Vucsetin s már félre is tolta a kissé fejét vesztett Katnicsot s belépett a kertbe.

— Hadosztályparancsnok bajtárs — fordult visszafojtott türelmetlenséggel Popovics-Krcunhoz. — A dandárpolitikai biztos nagyszerű hírt hozott: a szovjet katonai misszió már a vezérkarnál tartózkodik! Megérkezésének tiszteletére dandárunk megrohamozta és bevette Konicot. A várost meg kell tartanunk. Perucsicától azt a parancsot kaptam, hogy segítségére siessek. Megengedi, hogy induljak?

Popovics-Krcun összevont szemöldökkel tekintett Vucsetin ragyogó szemeibe.

— Perucsica bevette Konicot? — kérdezte a legnagyobb nyugalommal. — Erről meg voltam győződve. Teljesen érthető... Segítségére akar sietni? Megengedem. Sőt azonnal induljon! Azonnal! — ismételte meg határozott parancs formájában.

— Igenis!

— Megálljon csak, parancsnok! — kiáltotta MacCurver. Kefebajuszáról lesimitotta a rátapadt apró rögöket. — Én is megyek Konicba. Azonnal rádiógrammot menesztek Baribá. Remélem, Bill Elliot ezúttal nem fog tévedni: azt küldi majd el nekünk, ami a siker elmélyítéséhez szükséges. Minden rendben lesz: oké! Konicban találkozunk.

És MacCurver kegyes jóindulattal megveregette a zászlóaljparancsnok vállát.

19

...A magasból motorok szaggatott berregése hallatszott. Éles sivítással röpködtek az apró bombák. Géppuskák tűzpásztái csapkodták a faágakat, lesöpörték a faleveleket. Hangosan vonitva húztak a levegőben a „Picatelló"-nak nevezett hitvány felderitőgépecskék. Fáradhatatlanul a nyomunkban voltak, csaknem súrolták a fák tetejét, emberek után kémleltek a szabad térségen s aztán — mint valami zsákba — pontosan leeresztették a bombákat. A „Picatelló"-k elől még benn az erdőben is nehéz volt elrejtőzni. A gyalogság is a sarkunkban volt. Bal- és jobbfelől törtek felénk a németek és csetnikek, hogy harapófogóba szorítsanak bennünket s elzárják az utunkat Konic felé. De mi szívós kitartással nyomultunk a város irányába. Egy bombarepesz megölte Tomiszlav Sztankovot. Még egy hűséges harcossal és kommunistával lett kevesebb zászlóaljunkban.

Végre sűrűbb lett az erdő s estére sikerült megszabadulnunk az ellenségtől. Már alig vánszorogtunk, lábunk bele-belebotlott a

száraz páfrányba, beleakadt a lehullott gallyak tömkelegébe, megmegcsúszott a nedves-iszamos fagyökereken. Gyakran emberek csontvázára bukkantunk s a csontok között már kibujt a tavaszi fű. Egy helyen ülőhelyzetben fatörzshöz támaszkodó csontvázat találtunk. Koponyáján még rajta volt a félig elrothadt katonasapka a rozsdamarta csillaggal.

— Boszniából erre vonultunk vissza a mult év telén — szólalt meg borúsan Jovan. — Már elmondtam neked, emlékszel úgye?

Miletics sehogysem tudott megszabadulni kínzó gondolataitól. Lesoványodott, arca megnyúlt. Bő zubbonya esetlenül, kesze-kuszán lötyögött rajta. Száraz, kicserepesedett szája fölött bajusza összevissza meredezett, mint a kemény hangafű. Bozontos, fekete szemöldökét morcosan összeráncolta, elborult, sötét szemében már nem szikráztak aranyos sziporkák.

— Az éhség felőrli a lelket — mondotta. — Nézd csak egyiket-másikat: menetközben alszanak, belefáradtak a harcba, még mielőtt megedződtek volna. Megúntak már mindent. Próbáld csak meg: lökd be a szakadékba Brankót, talán még észre sem veszi.

— Nézz inkább a többiekre — vágtam vissza.

Gyuro sápadt, de elszánt arccal, higgadtan lépkedett a mogorva Kicsa Jankov nyomában. A lábsebet kapott Vaszko a karomra támaszkodva sántikált, de egy szóval sem árulta el, menynyire szenved. Lausek egészséges vállán két géppisztolyt cipelt. Tréfái mosolyra derítették az embereket: halovány mosoly volt, de mégis csak mosoly. A lányok — Ruzsica meg Ajsa — azok is keményen tartották magukat. Számba vettem még az öreg tanítót, Marko Petrovicsot is. Megtanácskozta a dolgot feleségével, Zoricával és a zászlóaljhoz szegődött. Sportzubbonyában, kis tiroli zöld pörge kalapjában, vadászcsizmájában, winchesterével meg összegöngyölt kockás pokrócával a vállán úgy festett, mint valami derék alpesi hegymászó.

— Nem Brankóban, hanem éppen ezekben az emberekben nyilatkozik meg a nép igazi ereje, egészséges szelleme és hősiessége — jegyeztem meg Jovannak. — Nekünk, szovjet embereknek olykor-olykor épp úgy kijutott a nehézségekből. De mikor beástuk magunkat Terek környékén, ezt énekeltük: „Hej te Dnyeper, hol vagy Dnyeper..." A Dnyepernél meg a Dunáról álmodoztunk. Egy pillanatra sem feledkeztünk meg végcélunkról... Amikor az egyik vonalon csatáztunk, már a következő vonal járt az eszünkben, amit másnap föltétlenül elérünk.

— Össze se lehet hasonlítani ezt, bratko. Nálatok van egy ember, egyetlen az egész világon... — Jovan szeme kitágult s szinte megvilágosodott. — Ő vezet titeket. Ő már akkor látta a

győzelmet, amikor mi mindnyájan csak azt láttuk, hogy a német Moszkva alatt van.

— Nem csupán bennünket vezet ő. Vezeti előre az egész dolgozó emberiséget is.

— Igen! — Jovan felszegte fejét s a harcosokra tekintett, akik nagy kínnal törtek maguknak utat az erdő sűrű bozótján keresztül. — Ők ezt tudják, érzik...

Drvarba szovjet emberek jöttek! Perucsica Konicban van! Ez a hír, amelyet a dandárpolitikai biztos hozott, erőt adott nekünk a harci vállalkozásra. Konic persze nem volt valami messze, csakhogy az ellenséges repülőgépek feltartóztattak bennünket utunkban, az Ivan-planina pedig hatalmas és járhatatlan...

„A mieink ott vannak a vezérkarban! — gondoltam, türelmetlenül törve ketté az ösvényt elzáró faágakat. — A mieink! — s amennyire csak erőmből tellett, meggyorsítottam lépteimet. — A mieink Drvarban vannak! — ez a szó, mint az üde szellő, Hazám szellője lengedezett körül. — De hogyan láthassam meg őket? Miképpen kerüljek hozzájuk?" Ezt még Rastelicában megtudakoltam Jovantól. Elszomorodott: „El akarsz menni tőlünk? Beszélj Katniccsal." Megfogadtam a tanácsát.

— Lehetetlen — felelte nyugodtan Katnics, amikor meghallgatta kérésemet. — A vezérkarba téged nem bocsájtanak be.

— De hát miért, miért nem? — kiáltottam.

Katnics zavarba jött, aztán szárazon felelte:

— Nálunk ez a rend.

Ez a „lehetetlenség" még jobban feltüzelte egyébként egészen természetes és jogos vágyamat. A mieink Drvarban vannak! Ez a gondolat egy pillanatig sem hagyott nyugton.

Éjjel félálmomban valahonnan egészen alacsonyan repülőgépzúgást hallottam. A motoroknak ebből a szakadatlan, egyenletes morajából valami ismerős csendült ki. Ez nem a Rastelica fölött átrepült „Junkers"-ek erőltetett-szaggatott vonítása volt. A mieink! Az izgalomtól sokáig nem tudtam elaludni.

Hajnalodott, amikor felébredtem. A hideg ébresztett fel. A mellettem fekvő Vaszkónak nehéz álma volt: mormogott valamit. Gyuro reggelit készítve már a tűz körül forgolódott. Akármilyen évszak volt, mindig talált valami ennivalót az erdőben. Branko Kumanudi rőzsét rakott a tűzre s közben mohó pillantásokat küldözgetett a bográcsra felé.

— Jó volna egy kis zsíradék ehhez a fűhöz.

— Miért nem hoztál hazulról?

— Nem volt rá érkezésem, hidd el.

— Elhiszem — mondta Gyuro és fanyarul fölnevetett. — De a kanaladat, azt nem felejtetted el!

„Csodálatos, hogy milyen jólelkű ez a Filippovics — gondoltam. — Hiszen csak nemrég vesztek össze!"

— Hej, Gyuro! — kiáltottam oda neki. — Az első porciót, a legforróbbat, Vaszkónak adod!

Úgy-ahogy lecsiliapítottuk éhségünket, aztán indultunk tovább.

Tüskés bozóttal telenőtt meredek szakadék szélén állapodtunk meg. Alant a kéklő homályban hegyipatak tajtékzott. Hogy jussunk keresztül rajta? A sebesültek lekötöttek. Magdics azt tanácsolta Vucsetinnek, hogy kis tábori kórházunkat hagyjuk itt egyelőre. Az Ugrjuma-hegy lábánál álló fatörzsekből összerótt kunyhóra mutatott. Ajsa a betegekkel és a sebesültekkel berendezkedett a kunyhóban, mi pedig a cserjékbe kapaszkodva kezdtünk lassan lebocsátkozni a szakadék mélyére.

Hamarosan elértük a Neretvát. A folyón túl feküdt Konic. A kőhidat erősen őrizték a németek és csetnikek. Azóta, hogy Magdics eljött értünk, az ellenség csaknem minden oldalról körülsáncolta a várost. Úgy látszik, utánpótlást is kaptak. Ezért lejjebb mentünk a folyó mentén, itt húzódott a határ Bosznia és Hercegovina között. Bevettük magunkat az erdőbe és megvártuk, míg beesteledik. A nap folyamán megtettük az előkészületeket az átkelésre. A szétszedett vasúti pályatest talpfáiból néhány tutajt róttunk össze s hogy jobban tartsa magát a felszínen, sátorlapokból készült zsákokat megtömtünk száraz falevéllel s hozzáerősítettük őket a tutajokhoz. Így csinált az én századom is, amikor átkelt a Dnyeperen.

Ezalatt a dandárpolitikai megbízott „mezei munkával" volt elfoglalva. Kis kalapácsával és hegyi tájolójával bejárta a környéket, különféle ásványokat és kőzeteket gyüjtött, papírba csavarta a kavicsokat, a papírra címkét írt és elhelyezte hátizsákjában. Egyebek közt egy szürke követ mutatott meg nekem.

— Köszörűkő — mondta. — Egész rétegre találtam itt és fel is térképeztem. Még szükség lesz rá. A háború végefelé jár, itt az ideje, hogy a jövőre is gondoljunk.

Álmodozó, mosolygó szemmel nézett rám. Órákhosszat tudott mesélni szülőföldjének természeti kincseiről, amelyek még feltárásra, tanulmányozásra várnak, hogy aztán könnyebben építhessék a szocializmust. Úgy látszik, többet gondolt a jövőre, mint a jelenre. Tudós foglalkozása jobban magával ragadta, mint a politikai biztos teendőivel járó elfoglaltság.

Az éjtszaka nem volt túl sötét, de időnként felhők borították a holdat. Sápadt, nyugtalan fényben vibrált a folyó szurokfekete tükre. Magas szikla zárta el a folyót, széles árnyékot vetve. A tutajok ennek az árnyéknak a pásztájában haladtak. A víz gyors

sodra a folyó túlsó sziklás partjára vitte őket, éppen egy kanyarhoz. Szakaszom a meredek parton fölkapaszkodva, minden zaj nélkül kúszott a szőlőföldön át az országút felé. A hídnál lévő ellenséges őrséget váratlan rajtaütéssel hátbatámadtuk. Mikor végeztünk az őrséggel, utat nyitottunk a zászlóaljnak és pirkadatkor „Halál a fasizmusra!" kiáltással benyomultunk Konicba.

— Hogy sikerült áttörnötök? — kérdezték tőlünk a csernogorjai harcosok.

Már felelni is alig tudtunk nekik. Hirtelen rettenetes fáradtság vett erőt rajtunk: az elmúlt huszonnégy óra szakadatlan erőfeszítésének következménye. A harcosok azonmód ledőltek az úttestre és elaludtak.

Todor Radovics, a csernogorjaiak parancsnoka, sudár alakjára rásimult viseltes egyenruhában, könnyű léptekkel közeledett hozzám, rázott egyet sűrű, hullámos haján és barátságosan köszöntött.

— Együtt vagyunk szerencsében, szerencsétlenségben! Hadd üdvözöljem az orosz embert: szövetségesünket.

Megszorítottam keskeny, száraz kezét.

— Te, micsoda újságok, de micsoda újságok vannak nálunk! Ezt hallagsd meg! — Mindjárt le is ültetett az egyik ház bejárójának lépcsőjére. — A ti oroszaitok: nagyszerű gyerekek!

— Mondd már, miről van szó? — kérdeztem izgatottan.

— Mindent sorjában. Csak ne szakíts félbe. — Radovics váratlanul halkra fogta a hangját: — Tudod, úgy hozta a sor, hogy kénytelenek voltunk megszegni Popovics-Krcun hadosztályparancsnok utasítását. — Aztán hamiskásan fölnevetett: — Megegyeztünk!? Nem fogsz félbeszakítani!

— Tovább, tovább! — sürgettem.

— Amikor először hallottunk az orosz missziórói, otthagytuk kezdetben elfoglalt állásunkat, amelyet a harcosok „reménytelenség"-nek neveztek s nekivágtunk Konicnak. Amint látod, a várost elfoglaltuk, de megtartani már nehéz volt. Ezt mi is tudtuk. Politikai biztosunk elment, hogy segítséget kérjen, titeket keresett s itt ezalatt egyik csoda a másikat érte. A drvari orosz rádióállomás felkért bennünket, hogy éjtszaka a város terén gyujtsunk három máglyát. Grombac, a népvédelmi osztály parancsnoka ellenezte. Azzal érvelt, hogy ez idevonja az ellenséges légierőt. De azért mégis kiadtam a parancsot, hogy gyujtsanak tábortüzet. És képzeld, mult éjtszaka iderepültek a ti gépeitek és ejtőernyőkön éppen azt dobták le nekünk, amire szükségünk van, amire leginkább rá vagyunk szorulva és amit se az angolok, se az amerikaiak nem adnak nekünk: páncéltörő fegyvert és légelhárító géppuskát. Most már felvehetjük a harcot tankokkal is meg repü-

lőgépekkel is. Meg aztán — ami szintén nagyon fontos — gyógyszereket dobtak le.

— Hadd csókoljalak meg, Todor elvtárs! — kiáltottam magamon kívül az örömtől. — Akkor hát éjjel csakugyan az Oroszországból érkezett repülőgépek berregését hallottam!

— Jól van, jól van, engem nincs miért csókolnod. De úgy általában nem vagyok ellene. Csakhogy oroszmódra. Háromszor.

Összecsókolóztunk.

Szinte le sem tudom írni, milyen boldogságot éreztem. Boldogságot és az óriások erejét. Mintha Hazám erejének egy kis részecskéje belém költözött volna. Szinte éreztem ide, a Neretva partjáig kinyujtott hatalmas és gondoskodó kezének érintését.

De a fáradtság végre is megtette a magáét és a ház bejáratához támaszkodva, álomba merültem.

Dél volt, mire felébredtem. A napsugarak szinte megolvasztották a katolikus templom tornyának hegyes csúcsát. Radovics elgondolkozva üldögélt mellettem; tábori tarsolya a fejem alatt volt. De mért olyan borús az arca, miért hallgat? Megkérdeztem, mi történt.

— Reggel megérkezett hozzánk Popovics-Krcun az amerikaival.

— Hát aztán? Rossz híreket hoztak talán?

Radovics hallgatott. Néhány perc mulva odalépett hozzá Vucsetin. Nem nézett rám, mintha szégyelte volna magát.

— Gyerünk, Todor bajtárs — mondta. — Hivatnak mind a kettőnket Perucsicához.

Meggörnyedve lépkedett, meg-megállt olykor s kínos köhögés rázta meg.

Szorongó érzéssel tekintettem a két zászlóaljparancsnok után, míg csak el nem tűntek a sarok mögött, egy szűk sikátorban. Miért aggasztja annyira Vucsetint és Radovicsot Krcun megérkezése? — kérdeztem magamban. — Miféle rossz híreket hozott?

20

A dandártörzs egy üzlethelyiség tágas pincéjében rendezkedett be. A térképekkel telerakott és a mécsesek gyér fényétől megvilágított asztalt partizánparancsnokok vették körül. Az asztalnál ült Popovics-Krcun hadosztályparancsnok, Perucsica, Magdics s mellettük MacCurver alezredes. Amikor Vucsetin és Radovics belépett, az alezredes éppen befejezte mondanivalóját:

— S én, az önök tanácsadója, nyomatékosan ajánlom, hogy hajtsák végre becsülettel a „Ratwick"-hadműveletet.

— Így szól Tito parancsa — fűzte hozzá ugyancsak nyomatékkal Krcun. — Az a feladatunk, hogy megakadályozzuk a német csapatok elvonulását. Ezért egész Jugoszláviában számos kombinált támadást kell intéznünk ellenük: mi a szárazföldön, a szövetségesek pedig a tenger felől és a levegőből.

Vucsetin és Radovics az asztalhoz lépett.

— Bocsánat — szólt Vucsetin udvariasan. — Ha önök tudni akarják a mi véleményünket, mi sehogyan sem tudjuk elképzelni, hogy Tito teljesen egyetértene az angoloknak ezzel az indítványával, hogy Tito...

— Egyetért, igenis egyetért! — szakította félbe türelmetlenül MacCurver. — Tito marsall két vagy három óra hosszat görnyedt a nagy haditérkép fölött: MacLean tervét tanulmányozta és áldását adta erre a tervre. Persze, számít arra, hogy mi, amerikaiak ellátjuk robbanóanyaggal, azonkívül nehéz bombavetőkkel leszünk segítségére. Az angolok eszméjét valójában mi hajtjuk végre, még pedig a legszélesebb méretekben.

— Hát igen, éppen ezek a méretek hoznak zavarba bennünket.

— Önöknek tehát kifogásuk van a németek ellen intézendő hadműveletünk lendülete ellen? — kérdezte csípősen Krcun.

— Mindjárt megmagyarázom — szólt keményen Vucsetin. — Nem vagyok valami nagy hadvezér, mindamellett én is lehetőnek tartom, hogy a németek a Vörös Hadsereg támadására való tekintettel, elhagyják a Balkán-félsziget déli részét. Természetszerűen kísérletet tesznek majd, hogy a magyarországi és a széles dunai alföld felől nyitva hagyott délkeleti német határt egy messze előretolt övezettel fedezzék. Ez azonban aligha fog sikerülni nekik. Ehelyett inkább valahol északon igyekeznek majd szilárdabb védelmi vonalat kiépíteni. Ezért itteni összekötővonalaik megtartására törekednek. Csakhogy helyzetük itt most nagyon bonyolulttá lett. Ilyen körülmények között nem is olyan valószínűtlen, hogy sikerül kezünkbe ragadnunk a stratégiai kezdeményezést.

— Mi amellett vagyunk, hogy ne engedjük ki innen a németeket — jegyezte meg Radovics. — Hadd végezzen itt velük a Vörös Hadsereg.

— Mi amellett vagyunk — folytatta nyugodtan Vucsetin — hogy szakadatlan támadásokat intézzünk az összekötővonalak ellen. De a katonai célpontokat — szerintem — nem szabad mindenütt, nem szabad egész Jugoszláviában lerombolni, hanem csak ott, ahol ezt a katonai célok megkövetelik, elsősorban persze a belgrád-szaloniki, a zagreb-lublanai vasútvonalon, a Vardar, Ibar és a Morava völgyében húzódó fővonalakon. Ha sikerül a kezdeményezést magunkhoz ragadni, továbbá elvágni ezeket a fő össze-

kötő vonalakat, amelyeken a német csapatok már megkezdték a visszavonulást Görögországból, akkor kétségbeejtő helyzetbe kerülnek. De tegyük föl, hogy az ilyen nagy hadműveletet még elő kell készíteni. Tegyük fel, hogy a mosztár-szarajevói vasútnak, ennek a kisebb vonalnak szintén van valami jelentősége a németek szempontjából. Le kell hát rombolni. De miért tegyük ezt olyan nagy méretekben, akkora erővel, ahogyan azt MacCurver úr ajánlja?

— Vucsetinnek igaza van — mondta Magdics, felpillantva a térképről. — Sehogy sem vártam, Mr. MacCurver, hogy a geológia főként és elsősorban robbantó munkálatok szempontjából érdekli önt.

MacCurver füstgomolyagot bocsátott ki cigarettájából, összenézett Popovics-Krcunnal s aztán megszólalt:

— Nálunk a tudomány is a háborút szolgálja, Magdics bajtárs. Tudományos beszélgetésünkre a legnagyobb örömmel emlékszem vissza, mert egy nagyszerű munkával ismerkedtem meg, amelyet ön a jövő érdekében folytat. Remélem, hogy a bennünket összefűző tudományos együttműködés és barátság szálai sohasem szakadnak el.

— Engedje meg, hogy köszönetet mondjak ékes szavaiért — felelte Magdics, irónikus mosollyal.

— Dehát mit tegyünk — folytatta száraz és kemény hangon MacCurver — ha egyszer szövetségesi kötelességem azt diktálja, hogy az ásványok és tulajdonságaik iránt mindenekelőtt abból a szempontból érdeklődjem, hogy milyen hatásuk van a töltés nagyságára és a robbanás eredményességére. Ha a töltés túl kicsi, akkor — ön is megérti — a kívánt cél nem érhető el. Annyi töltést és olyan összetételű robbanóanyagokat kell alkalmaznunk, hogy a robbanás valamely célpontot, mondjuk egy alagútat, ne részben, hanem teljesen leromboljon.

— Bocsánat, ezredes úr — jegyezte meg kissé mereven Perucsica. — Én is egyetértek Vucsetin barátommal. Nem szabad hebehurgyán felrobbantani a célpontokat, hanem ésszel, okosan kell eljárnunk. Egy alagútat átmenetileg üzemképtelenné tenni: még csak valahogy megértem. De mért tennénk tönkre teljesen? Miért?

— Ó, barátocskám! — MacCurver Perucsica vállára csapott. — A mi kötelességünk az, hogy minden fölösleges kérdés nélkül teljesítsük Tito parancsát. Még ma ledobunk néhány tonna robbanóanyagot, meg a robbantó gyutacsokat.

— Itt nem vitázunk: mindent a levegőbe! — fűzte hozzá Popovics-Krcun. — A parancs parancs.

Perucsica szomorúan sóhajtott.

Vucsetin arcára vörös foltok ültek ki.

— Bocsásson meg, hadosztályparancsnok bajtárs — mondta farkasszemet nézve Popovics-Krcunnal s azzal sem törődött, hogy a hadosztályparancsnok sokatmondóan húzta össze a szemöldökét. — Én mégis bátorkodom azt állítani, hogy itt valami félreértés van. Hiszen a vasútakat, hidakat, alagútakat meg a viaduktokat a jugoszláv népek építették. Nincs jogunk mindezt tövig lerombolni, ahogyan ön ajánlja, Mr. MacCurver. Az életbevágóan fontos művek lerombolása, ismétlem, teljesen értelmetlen, céltalan dolog. Őriznünk kell őket a jövő számára. A háború után nem állíthatunk helyre egyszerre mindent.

— Megértem önt — mosolygott MacCurver s rántott egyet a nyakkendőjén. — Maga gondos, előrelátó gazda. Igazán dicséretes. De drága barátocskám, mi az ördögnek kell maguknak olyan híd, amit még a törökök építettek valamelyik keresztény templom töredékéből? Mi a mennykőnek kell ez az osztrák-magyar-monarchia idejéből való rozzant, keskenyvágányú vasút, ezek a szánalmasan, nyomorult állomások, játékmozdonyok meg vagonocskák?

— Ezt mind a nép erőfeszítése hozta létre — felelte hűvösen Vucsetin. — Az ön állhatatos követelése, MacCurver úr, ebben az esetben furcsa benyomást kelt.

— Na még csak ez hiányzik! — ugrott fel az amerikai és szétt árta karját. — Biztosítom önt, hogy állhatatosságomat kizárólag az őszinte, segítő szándék diktálta. Úgy van! Mi az ördögnek maguknak ez a limlom és ócskaság, kérdem én, ha egyszer a háború után mindezt ugyancsak a mi segítségünkkel újonnan felépíthetik, mégpedig kényelemmel berendezve, úgy hogy ragyogó és szép lesz. A Balkán-félsziget, kedves barátaim, pompázó virágcsokor, melynek legszebb rózsája: Jugoszlávia. És mi, az önök bajtársai és szövetségesei, mikép is engedhetjük meg, hogy ez a rózsa magárahagyottan elhervadjon? — fejezte be pátosszal MacCurver.

— Tehát minden világos — Popovics-Krcun rátette kezét az asztalra. — Az értekezletet berekesztem. Önt pedig — fordult Vucsetinhez — makacssága és a hadseregfőparancsnok parancsa iránti bizalmatlansága csupán sajnálatraméltóvá teszi.

Vucsetin némán távozott a pincéből. A meghökkent Radovics már csak az utcán érte utól.

A „Dakota" repülőgépek még aznap ledobták a robbanóanyagokat Konicba. A dandár Krcun és MacCurver személyes felügyelete mellett hozzáfogott a „Ratwick"-nak nevezett hadművelet végrehajtásához.

Egymást érték a robbanások. A Szarajevóhoz és Mosztárhoz vezető vonalon levegőbe röpültek a vasúti építmények. Hidak,

viaduktok, alagútak összeomlottak. Megingott a talaj, mintha földrengés lett volna. Óriási tölcsérre emlékeztető tűzoszlopok röppentek a magasba.

E napokban Vucsetin haragosabb és mogorvább volt, mint valaha. Fájt az embernek, ha ránézett. Minden egyes robbanásnál elsápadt és tétován tekintgetett körül, mintha őbenne magában roppant volna meg valami. Katnics bezzeg fokozott aktivitást fejtett ki. Ő intézkedett a parancsnok helyett.

Ugyanebben az időben amerikai nehéz bombavetők jelentek meg Belgrád fölött. Első támadásuk meglepetésszerűen történt, húsvét első napján. A repülőgépek úgynevezett „bombaszőnyegekkel" borították be a várost s egész háztömböket tövig romboltak.

21

Orkán dühöngött a Treszkavica hegyei között. A nedvesség telítette terhes felhők a fenyőfák csúcsát súrolták s nyomukban fehéres zivatar-pászták omlottak alá.

Nyirkos hideg áradt szét a nagy terméskövekből összerótt kidőlt-bedőlt kalyibában. A fenyőfakéregből készült lyukas háztetőn behullott az eső. Az átázott pokrócdarabok és köpenyek alatt remegve húzódtak össze a sebesültek és betegek. A padlón rakott tűz csak füstölgött, de alig adott valami meleget.

Ajsa apró gallyat, rőzsét dobott a tűzre, aztán kiment, hogy megnézze, látszik-e nagyon a füst a háztető fölött; az erdő gyanús neszeire, zörejére fülelt, szorongó szívvel járta körül a tisztást, majd visszatért a harcosokhoz. A németek közel voltak. Felkutatták a hegyoldalt, a partizánokat keresték.

Ajsa gyógyfüvekkel kezelte a partizánokat: „kicsica"-főzetet adott hideglelés ellen, az üszkösödést vad fodormentával orvosolta. Nem volt se orvosság, se tiszta kötszer, se vatta. A lány őrizte a tábori kórházat is, ott ült a kunyhó küszöbén géppisztolyát térdére fektetve. Vízről, élelemről is ő gondoskodott.

Vízért egy mély szakadékba kellett lebocsátkoznia. A rohanó áradat harsogása a bika bőgését is elfojtotta volna, de azért Ajsa a legnagyobb óvatossággal merte a vizet, vigyázott, hogy a csajka valahogy oda ne koccanjon a kövekhez. Még veszélyesebb volt az útja, amikor élelmiszerért ment a völgykatlanban fekvő kisebb faluba, amelyet németek tartottak megszállva. Ajsa megismerkedett itt egy leánnyal, az gyüjtött össze részére miegymást, amit a szomszédoktól sikerült beszereznie: egy korsó tejet, egy tál kását, néhány darab kukoricakenyeret, pár marék dohányt. Ezeket az

adományokat Ajsa a legnagyobb gonddal hozta el az éhező embereknek.

Hegyi ösvény kanyargott a szakadék lejtőjén, egyes helyeken fatörzsek hidalták át a mélységet. Ajsa éjtszakánként lopakodott át rajta s szinte megdermedt félelmében, amikor a lába alól kicsúszott kő nagy robajjal gurult a mélybe.

A harcosok suttogva beszéltek egymással, mialatt a leányra várakoztak. A maguk szenvedése csekélységnek tetszett azokhoz a nehézségekhez és veszedelmekhez képest, amelyeknek Ajsa őértük tette ki magát. Úgy rémlett a partizánoknak, hogy amikor a lány visszaérkezett a kunyhóba, a tűz fényesebben lángol, a nedvesen gőzölgő rőzse vidámabban pattog s a csajkában gyorsabban felforr a víz. A sebesültek kiitták a „forró teát", elfogyasztották az orvosságszámba menő élelmet, aztán lecsendesedtek, elszunnyadtak...

S így tartott ez nap-nap után, egész héten át. Ezen a héten Vaszko Hrisztics minden erejével tartotta magát, váltig hajtogatta Ajsának, hogy a lába már egy csöppet sem fáj s nyugodtan fölkereshetné zászlóalját. Éjtszakánként azonban fájdalmasan nyöszörgött s ilyenkor Ajsa türelmes odaadással borogatta a fiú gyulladásos sebét a faluból hozott pálinkával és igyekezett megnyugtatni Vaszkót.

— Hallod a robbanásokat? A mieink nagyszerűen verekednek Konicban.

Vaszko felfigyelt, aztán visszahanyalott. Mosoly dermedt vértelen ajkára.

A hatodik napon, kora reggel, észrevétlenül meghalt két súlyos sebesült. Egy hangot sem adtak ki, összeszorították a fogukat. Szenvedéseiket a legcsekélyebb nyögéssel sem árulták el, nehogy fölkeltsék az álomba szenderedett szanitéclányt.

A leány a szakadék szélére cipelte a két kihűlt tetemet, betakarta őket fenyőfaágakkal és száraz levelekkel, a kis sírhantra egy csomó fehér tavaszi virágot tűzött s odatette mellé a két, csillagos katonasapkát is.

Visszajövet Ajsa vascsörömpölést és krákogó torokhangokat hallott a szakadékból, amelyet mintha vattával töltött volna tele a hideg, fehéres reggeli köd. A lány a kunyhóba rohant.

— Németek! Aki menni, vagy mászni tud, bujjon el az erdőben. Én meg a többivel itt maradok. Eredj te is — és a lány segített Vaszkónak föltápászkodni. — Aztán majd visszahozok mindenkit.

A partizánok egy része szétszéledt. Ajsa bátran odaállt géppisztolyával a kalyiba ajtaja elé.

Szerencsére a németek elhaladtak mellettük, nem vettek észre semmit a sűrű ködben. Nemsokára beleveszett a hangjuk a messzeségbe. Ajsa odakiáltotta magához a sebesülteket. Megtalált mindenkit, Vaszko kivételével. A fiú elbujt, nem tudni, hova.

Ajsa egész éjjel a vad gránátalma cserjéjétől szegélyezett szakadék mentén bolyongott és halkan hivogatta a fiút:

— Vaszko, hol vagy? Felelj, Vaszko!

De csak bagolyhuhogás volt a válasz, meg a szakadék fenekén rohanó áradat zúgása...

22

...A hetedik napon, virradatkor visszatértünk az Ugrjumahegy környékén, az erdőben hagyott tábori kórházhoz. Popovics-Krcun és MacCurver megelégedésüket nyilvánították, hogy a „Ratwick"-terv végrehajtása ilyen jó eredménnyel járt, majd négyszemközt tárgyaltak valamiről Katniccsal. Ezekután a híradós repülőgépen Plevel felé vették útjukat. Itt volt most a hadosztálytörzs. Lassanként egész dandárunkat is itt, a Szandzsákban, kellett összpontosítani.

Amint a szakadékon átkeltünk, a partizánok váratlanul rábukkantak Vaszko Hriszticsre. Egy bokor tövében feküdt eszméletlenül, a rohanó hegyipatak partján. A fiút átvittük az erdei kunyhóba. Ajsa könnyezve hallgatta Vaszko alig észrevehető pihegését, nem tudta, hogyan segítsen rajta, hogyan tartsa meg benne az életet.

— Vaszko, kedves Vaszko — sírdogált a leány. — Átveszem minden szenvedésedet, inkább én halok meg, csak te ne halj meg, drágám... Mondja — s hirtelen Vucsetin elé toppant — a vezérkarban csakugyan semmit sem tudnak arról, hogy mi történik a mi kórházainkban? Mért nem küldenek orvosságot, gézt, kötszert meg jódot? Mért nem dobják le nekünk a szövetségesek ezeket a dolgokat, legalább puszta könyörületből?

— Nyugodj csak meg, Ajsa — mondta Ruzsica. — Van nálam mindenből. Nézd csak, mit dobtak le nekünk az oroszok — s egy tömött hátizsákra mutatott. Tele volt orvossággal és fertőtlenítőszerekkel. A szovjet katonai missziónak már sikerült megszervezni az egészségügyi szolgálatot a jugoszláv csapatokban.

Amikor Vaszko magához tért és fölnyitotta szemét, egyszerűen rózsaszínű lett az arca. Ráismert Vucsetinre meg énrám.

— No, hogy vagy, partizán? — kérdezte a parancsnok. — Meg akarsz gyógyulni?

Vaszko hetykén felszegte a fejét:

— Azt elhiszem! Már régen magukhoz szöktem volna, ha nincs Ajsa. Nem akartam megbántani. Itt meg köröskörül németek ólálkodnak... Meglépteм előlük, a patakhoz mentem.

— És mit csináltál ott?

Vaszko sokatmondóan mosolygott:

— Hallgattam a víz zúgását. A zajgó hullámok dalát.

— Ejha. És miről szólt a dal?

— Moszkváról!... — szólt ábrándos hangon a fiú. — Hát maguknál hogy mennek a dolgok? Van-e valami újság?

— Van sok is meg jó is. Az egyik újság eleven, négy lábon jár.

— Csak tán nem? Ugyan mi lehet?

— Lovacska. Hadizsákmány. Mondhatom neked, pompás állat: szelíd pejlovacska. Te fogod lovagolni.

— Még ma fölkelek, ha törik, ha szakad — határozta el Vaszko és mindjárt talpra is akart pattanni.

Ajsa gyöngéden visszatartotta:

— Nem szabad.

Másnap Vaszko mégiscsak kikecmergett a csupanedves vityillóból és letelepedett a napsugaras pázsiton. Már jobban érezte magát.

Meleg volt az erdőben. A föld nedves párát lehelt ki magából. A szél, amelyet a pázsiton nem lehetett érezni, enyhén suhogott a hatalmas fenyőfatörzsek csúcsai fölött, mintha nagy, méltóságosan hömpölygő folyam hullámai ömlöttek volna át rajtuk. A fák közötti nyílásokon pedig kéklett az ég, olyan kék volt, mint a tenger vize és kristálytiszta, mint a forrás gyöngyöző cseppjei.

Kibeszélgettük magunkat Vaszkóval, aztán Jovan meg én visszamentünk a századhoz.

Szembejött velünk Vucsetin, kötőféken egy pejlovat vezetett. Néhány utasítást adott nekünk, azután ment tovább. Már előre mosolygott magában arra a gondolatra, hogy milyen boldog lesz Vaszko, amikor fölpattanhat a lóra.

Én pedig minduntalan az enyéimre gondoltam, a vezérkarnál tartózkodó szovjet emberekre. Katnics kijelentette, hogy a hadosztályparancsnok kereken megtagadja tőlem az engedélyt, hogy találkozhassam velük. Sehogysem jöttem rá ennek a különös tilalomnak az okára. Meg aztán néhány más körülmény is aggasztott. Így hát elhatároztam, elmondom Jovannak, mi történt velem a napokban.

Az Ivan-hegynyereg közelében van egy nagy vasúti alagút. Fölrobbantottuk a kijáratát, de MacCurver ezt kevésnek találta. Azt tanácsolta Katnicsnak, hogy helyezzen el ott még egy robbanó töltést. Vucsetin ellenezte s engem meg Lauseket küldött ki, hogy

oltsuk el a meggyujtott kanócot. Csakugyan, nem volt semmi értelme, hogy az egész alagutat felrobbantsuk, már csak azért sem, mert az utána következő, kisebb alagutat felrobbantották. Amikor Lausekkel Vucsetin megbízását már végrehajtottuk és kiléptünk az alagútból, hirtelen, hajszálnyira a fülem mellett golyó fütyült el, majd kissé oldalvást egy másik golyó sziszegését hallottam. A közelben nem voltak németek, világos tehát, hogy valaki a mieink közül lőtt.

Miletics nyugtalanul figyelte, amit mondok. Egyszerre váratlanul megállott egy sírdomb előtt, amire két katonasapka volt feltűzve.

— Látod, bratko, így van ez nálunk — szólt tompán. — Rettenetes dolog! Itt van például ez a sír: két elpusztult ember nyugszik alatta. Éltek, harcoltak, a jövőről álmodoztak. És most nincsenek többé. Rövidesen még a sírjuknak se marad nyoma. Pedig bizonyára régi, becsületes, bátor harcosok voltak, az is lehet, hogy kommunisták. Mondok valamit, drága fogadott testvérem! Gondolhatsz, amit akarsz, de én nem tudom elképzelni a jövőt náluk nélkül. Lám, eltávoztak tőlünk és nekem az az érzésem, hogy utánuk olyan úr maradt, amit senkivel sem lehet betölteni. Ha szerencsém lesz, visszatérek majd Szplitbe, szülőföldemre; meglátom megint a meleg, kéklő tengert, a ciprusfákat, a hegyek meredek lejtőjébe kapaszkodó sötét fenyőket; viharlámpával szállok ki csónakomon az éjtszakai halászatra, rágyujtok majd valami nótára, ahogy azelőtt szoktam... Hát igen: minden úgy lesz, mintha a régiben maradt volna, csakhogy ők már nem lesznek ott, azok, akik ezerszámra nyugosznak most ilyen kis sírhantok alatt vagy egyszerűen az erdőben porladtak el; nem lesz velünk többé a lelkük, az eszük, a nevetésük meg a hitük... Nehéz lesz majd a sorunk.

Jovan lassabbra fogta lépteit, csak ballagott tovább s nem törődött azzal, hogy körülöttünk zöldel a világ, tele van dús nedvvel, csupa mozgás, meleg napsugár, világosság, eleven, csacska madárcsicsergés. Egész lelkemből gyönyörködtem benne. Mintha valami éltető erő költözött volna belém, minden aggodalmam ellenére gondolataim valahová elkalandoztak, messze jártak attól, amit Jovan mondott nekem. Erősen gyökeret vert bennem az az érzés, hogy egy vagyok a népemmel és bízom titáni erejében. Ezért hát kissé ingerülten fordultam Mileticshez:

— Honnan veszed azt, hogy az elesettek nélkül annyira kibírhatatlan lesz az életünk? Hiszen a nép, az marad! Már pedig minden erő őbenne van.

Megfontoltan és a legnagyobb nyugalommal felelte:

— Onnan veszem, bratko, hogy akár a falat kenyérre, olyan szükségünk lesz azokra, akik az új világot szervezik és vezetik majd. Olyan államférfiakra is szükségünk lesz, akik ennek a háborúnak minden terhét és minden borzalmát elviselték, akik meg tudják becsülni a békét és meg is óvják azt. Tiszta, makulátlan lelkiismeretű, ügyünk iránt odaadó emberekre, olyanokra, akikre a nép bátran rábízhatja a sorsát. De éppen ilyen emberekben lesz nagy hiány, ha minduntalan, végnélkül, csak úgy egyszerűen és könnyedén elveszítjük őket.

— A népnek bizonyos hányada megválik az élettől, feláldozza magát a jövőért — vetettem ellen. — De a nép a maga egészében megmarad. És előbb-utóbb eléri célját. Emlékezzél csak vissza, Jovan, a tulajdon szavaidra, amikor Vuja Hrisztics, Vaszko apjának törhetetlen hitéről és reménységéről beszéltél. Aki a partizánokba vetette reményét — te magad mondottad — soha nem csalatkozik.

— Soha! — ismételte Jovan, de már korántsem azzal a lelkesedéssel, ahogyan ezt a szót télen hangoztatta, amikor útban voltunk Szin felé.

— Meg aztán emlékezzél vissza Gyurónak a rádiókészülékkel történt esetére.

Jovan mosolygott. Gyuróval csakugyan figyelemreméltó eset történt a napokban. Valamelyik vasútállomás helyiségében meglátott Filippovics egy, fülkagylóval felszerelt, fényezett ládikót. Valaki rájött, hogy az a ládikó rádiókészülék, amit a németek hagytak itt. Gyuro megörült, sebbel-lobbal fülére húzta a két hallgatót és belekiabálta a mikrofon tölcsérébe:

— Moszkva! Moszkvát kérem! Hallani bennünket? Kérem a készülékhez Sztálin elvtársat. Ki beszél ott? Maga az, Sztálin elvtárs? Jóegészséget! Itt a jugoszláv partizánok beszélnek Konic alól. Közöljük veled, druzse Sztálin, hogy mi itten keményen verjük a fasisztákat. Köszönjük a segítséget: a géppuskákat. Küldj még valamit és még többet. És ami a legfőbb, jöjjenek minél hamarabb a te harcosaid, mert egymagunkban itt nekünk nagyon nehéz. Halló! Halló!

Gyuro ragyogó arccal beszélt tovább a mikrofonba, valamennyi harcos üdvözletét tolmácsolta Sztálinnak.

Vuja Hrisztics és Gyuro jutott eszembe, mikor kijelentettem Jovannak, hogy olyan emberekkel, mint ők, mint amilyen Vaszko, Ruzsica és Ajsa, olyanokkal, mint Vucsetin és Jankov, a jég hátán is megélünk.

— Hát igen — sóhajtotta Jovan — igazad van.

És megszaporázva lépteit, rázendített az ismerős dalra: „Valahol a tenger táján..."

Kétoldalt az ösvény mellett sorakoztak a tábori sátrak. A partizánok hadba készülődtek: megvizsgálták a hadizsákmányt, fegyvert tisztogattak, összekötözték a málhákat.

Lódobogás hallatszott mögöttünk. Az Ugrjuma-hegy felől, a fák lelógó ágain áttörve egy lovas vágtatott. A pejló meg-megbotlott a köveken, hátsó lábára roggyant. A nyereg előrecsúszott, úgyhogy a lovas — akiben Vaszkóra ismertünk — alig tudott megmaradni a lovon. Jovannal elébe rohantam, elkaptuk a kantárszárat. Abban a htben voltunk, hogy a ló megijedt valamitől és elragadta.

De Vaszko külseje egész mást mutatott. Nem őt ragadta el a szelíd lovacska, hanem Vaszko nyűtte el vesszejét a pej oldalán. Ha el nem kapom a fiút, még kiugrik a nyeregből és a sebesült lábára esik. Egész testében remegett, szeméből kétségbeesés csapott ki, fejét a térdem közé dugta, mintha nálam keresett volna védelmet és zokogott, egyre zokogott.

Kis időbe telt, amíg megértettük a melléből ki-kitörő szavakat:

— Ott... az ösvényen... fekszik. Mit tegyünk?... Ott fekszik...

— Kicsoda? Mondjad gyorsan! — kiáltotta Jovan.

— Vucsetin! — tört ki Vaszkóból a jajszó. — Jött éppen utánam...:

Miletics megdermedve meredt rám, de már a következő pillanatban, mint a szélvész iramodott fölfelé az ösvényen, elvágódott, térdét felvérezte a kő, majd újra felpattant. Egész külseje riadalmat támasztott a táborban, talpra állított mindenkit.

Utólértem Jovant. Az erdei kunyhótól nem messze, az ösvényen feküdt parancsnokunk, Tomas Vucsetin. Fektében széttárta kezét, mintha minél több földet akart volna átölelni, hátából pedig markolatig döfött kés meredt elő.

23

Gorni Vakufban egyízben alkalmam volt hallani a müezzim elnyújtott sápítozását. A zöldben játszó alkonyati égnek emelve hosszú kezét, elkezdte hajtogatni, „allah akbar, la il illah!" De olyan vontatott, unalmas hangon, olyan halálos-egykedvűen húzta a szavakat, hogy el lehetett volna aludni fohászkodásán.

Ez a müezzim jutott az eszembe, amikor láttam, hogyan hívja össze gyűlésre az embereket Matje Macsek, a zászlóalj pártbizottságának titkára. Valahogy után, egész felső testével előrehajolva

közeledett hol az egyik, hol a másik partizáncsoporthoz, s ernyedten lóbálva kezét, közömbös, higgadt képpel kántálta:

— Bajtársak, gyűlésre gyülekezzetek, gyászgyűlésre gyülekezzetek...

Macsekről azt beszélték, hogy ezelőtt pravoszláv lelkésznek készült. De jöttek a németek és feldúlták a Fruska Gorán emelt kozmai és domiáni kolostort, szétugrasztották a szerzeteseket. Az „Antikrisztus hadai" elől menekülő Matja Macsek ledobta magáról a csuhát és az erdőben kóborolva véletlenül egy partizánosztaghoz került. A papi szemináriumban engedelmességre szoktatott Macsek partizán lett: a legnagyobb pontossággal hajtott végre minden felülről jövő megbízást, anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is latolgatta volna magában ezeket a megbízásokat.

Az unalmas és a látszatra örökké álmos Macsek csupán Katnics jelenlétében élénkült fel. Különösen a politikai biztos beszédeitől volt elragadtatva. Amikor Katnics szólamait hallgatta, minden zsigere valósággal megfeszült, mintha minden szót emlékezetébe akart volna vésni. Látszott rajta, hogy készen áll bármely parancs teljesítésére. Tiszta sor, hogy Katnics észrevette ezt. Macsek karrierje attól a naptól kezdve ívelt a magasba, amikor sikerült elsőnek üdvözölnie Titót, aki a boszniai visszavonulás idején meglátogatta a zászlóaljat. Tito akkor így nyilatkozott Macsekről: „az én junákom". Ezek a szavak nagyszerű ajánlólevélül szolgáltak neki.

A titkár hívó szavára a katonák és parancsnokok némán gyülekeztek össze az erdei tisztáson, egy kissé bemélyedt szikla előtt. Itt rendezte be szállását Katnics.

Gyuro Filippovics régi lobogójával jött a gyűlésre. A zászló kissé megperzselődött, mikor az alagutat felrobbantották. Az összepörkölt, kormos, golyótól át- meg átfúrt zászló egyre drágább lett a katonáknak, szent szimbólummá, becsületük jelképévé változott. Tegnap ezzel a zászlóval takarták be Vucsetin holttestét, mielőtt még eltemették volna a szakadék szélén, két ismeretlen partizán sírhalma mellett. Most pedig a zászló köré csoportosult harcosok félhangon ismételték Marko Petrovics után Negos: „Hegyi koszorú" című költeményéből:

Kik elárulják a bátor junákok
gaz ellenségre rontó seregét,
— ó, testvéreim — süssétek reájok
a brankovicsok szégyenbélyegét.*

* Brankovics Vuk koszovói fejedelmet a népdalok árulónak bélyegzik meg, mert a koszovói csatában cserben hagyta a szerb csapatokat.

A hős junákok aljas árulója
bomoljon meg, veszítse el eszét,
gyötörje őt veszettség ronda kórja,
házában marjon mindent rozsda szét,
és jajveszékelését, zokogását
rút színlelésnek, hazugságnak lássák!

Olyan megrázó erővel és szenvedéllyel visszhangzott az ünnepélyes és komor átok, mintha a partizánok Vukota szerdár* szavaival átkozták volna meg azokat az árulókat, akiknek egyike Vucsetint megölte.

Katnics föllépett a szószékként emelkedő mészkőlapra és vibráló, halk hangon beszélni kezdett:

— Bajtársaim, harcosok! Nincs szó, amellyel kellő erővel fejezhetném ki közös fájdalmunkat és haragunkat. Még ma sem tudom rendbeszedni gondolataimat. Az, ami történt, megdöbbentő és hihetetlen. Még mindig nem tudom felérni ésszel, nem tudok megbékülni azzal a gondolattal, hogy nincs többé velünk Tomas, nincs velünk többé a mi drága barátunk, a felszabadító népi háború hőse és a törhetetlen, lángoló hazafi. Nem tudjuk, hogy ki az az alattomos ellenség, az a galád szörnyeteg, az imperialistáknak az az ügynöke, aki orvul megölte parancsnokunkat. De sajna, bárki legyen is, a vízbe dobott kő nem jön vissza a folyó mélyéről! A csernogorjai lovagi nemzetség junákja nem tér vissza sorainkba. Sírvafakadunk, de ugyanakkor szilárdak vagyunk, mint a szikla s bennünket nem egykönnyen lehet megsebezni...

A harcosok lehajtott fővel hallgatták a beszédet, de lehet, hogy nem is hallgatták, mert mindenki a maga gondolatába merült. Én is ugyanarra gondoltam, akire a többi: Vucsetinra. Sohasem felejtem el soványkás, sápadt orcáját, szürke, nyugodt, nyájasan hunyorgó szemét, nem felejtem el, hogyan öntötte ki lelkét előttem, Szin környékén, az útmenti feszületnél, nem felejtem el a jövőről szőtt hő álmait...

Csak lassankint figyeltünk fel a magasból hallatszó robajra: olyan volt, mint a ragadozó hörgése.

Az égre pillantottam. A tisztás fölött alacsonyan keringett egy szélesszárnyú kétmotoros repülőgép; törzsének tompa feje be volt üvegezve. Régi ismerős: „Junkers-88". A berregés hirtelen megszakadt. A bombavető orrával alábukott. Még volt időm, hogy elkiáltsam magam: „Avion!" Repülőtámadás!

Kicsa Jankov letépte szemüvegét s azzal integetett:

— Be a fedezékbe!

* Török uralom alatti szerb törzsfőnök.

Mindenki a szakadékhoz rohant. Katnics és Macsek rejtőzött el leghamarabb. A mellettük lévő szikla mélyedésébe bujtak.

De a bombák már robbantak egymásután, letörték a faágakat, széthasogatták a fák törzseit. Kövek röppentek szerteszét. A szakadék széle omladozni kezdett, lesüllyedt. Mint a kipattant rúgó, csapott meg bennünket a forró levegő.

Még egy légitámadás...

Újra felhangzik a röppenő bombák sivítása, a fülsiketítő recsegés-ropogás, a bombarepeszek levegőt hasító sistergése és sziszegése.

— Hogy mi minden történik itt! — csóválta a fejét Lausek, lerázva magáról a reátapadt rögöket. — Szép kis napunk van, mondhatom! És a nap is olyan lassan áldozik le, mintha szándékosan csinálná! Hiába, lassan forog a föld!

21

Mikor leereszkedett az alkonyat és a megfrissült szellő elsöpörte a levegőben terjengő füstfátyolt, a parancsnokok Kicsa Jankov körül gyülekeztek. Valahogy magától értetődőnek tartották, hogy csakis ő helyettesítheti Vucsetint.

Kicsa görnyedt hátát egy tölgyfának támasztotta, úgy ült ott duzzadt száját összeszorítva és amúgy is redős, széles homlokát még jobban összeráncolva. Először fordult elő, hogy Kicsa nem kérdezte, hol van Katnics, nem várakozott rá. Lassan körülhordozta rajtunk tekintetét és így szólt:

— Az a következtetésem, hogy árulók vannak közöttünk. Árulók és egyéb bitangok. Az is lehetséges, hogy még csak nem is gyaníthatjuk, hogy közelünkben van valaki, aki csak az alkalmat várja, hogy valamelyikünknek torkába szalassza a kését.

— Nem ártana ellenőrizni! — hangzott föl az éppen odalépő Kustrinovics mély, basszus hangja. — Vannak itt közöttünk csehek és más egyéb külföldiek is.

— Kustrinovics százados! — vágta el a szavát Kicsa. — Nem tanácsolom önnek, hogy hazug vádjaival megsértse a mi hű barátainkat. — Majd nyugodtabb hangon folytatta: — Az a véleményem, bajtársak, hogy ezt az ügyet majd körülményesebben megvizsgáljuk. Most pedig döntsük el, mit tegyünk tovább.

Kicsának nagy erőfeszítésébe került a beszéd, gyakran tartott szüneteket. Érezni lehetett, hogy az események leverték, megzavarták. Ilyen lelkiállapotban nehéz volt felelnie szavaiért és tetteiért a zászlóalj előtt.

— Nos, mit tegyünk tovább? — ismételte és rámtekintett. — Merre vonuljunk? Amikor Konicból távoztunk, Ilja Perucsica megadta az irányt Vucsetinnek: Szandzsák felé! Azt hiszem, ez helyes irány. Hogy gondolod, Nyikolaj bajtárs?

Támogattam Jankovot: világos, hogy kelet felé kell menni, a Vörös Hadsereg elébe. A Vörös Hadsereg már Románia határán van és minden pillanatban megjelenhetik a Duna táján. Hétmérföldes a lépte, akár az óriásnak!

— Ez az egyetlen helyes megoldás! — kiáltotta Jovan. — Az oroszok hétmérföldes lépése: ez a mi mentségünk. Sehogyse tudok eligazodni rajta, hogy mi megy végbe itt körülöttünk... Hallottátok? Megint lövöldöznek valahol.

Fülelni kezdtünk. A távolból nagykaliberű géppuska kereplése visszhangzott. Az erdőben valami zavaros zaj támadt: egyre erősebben és riasztóbban hangzott. Kiáltások hallatszottak, gyors lépések nyomán ágak ropogtak a cserjésben. Valaki futva közeledett hozzánk.

Kicsa talpra ugrott s vállon ragadta a rohanó embert:

— Mi történt?

— Be... be vagyunk kerítve! — tört ki jajveszékelve.

— Ki mondta?

— Mindenki mondja...

Kicsa alaposan megrázta az előtte álló harcost: — Te még újonc vagy, ahogy látom!

— Hát aztán?

— Ostoba birka, te — magyarázta neki Kicsa s egészen az arcához hajolt. — Hát persze, hogy birka vagy, mindjárt meglátszik rajtad. Te bizony nem feküdtél velünk együtt a hóban Focsa alatt, nem mentél rohamra Szlepicában meg Gacko táján. A Szuteszkánál se voltál, amikor a Piva és a Tara között a hegyek közé szorultunk. Ha mind átélted volna ezt velünk együtt, akkor jól tudnád, te szerencsétlen kukávica,* hogy nincs olyan gyűrű, nincs olyan helyzet, amelyből a sumadiai harcosok becsülettel, proletármódra ki ne kerültek volna. Érted, amit mondok?

A harcos hallgatott, fejét lehajtotta s nem lehetett tudni, hogy mire figyel: Kicsa szavára-e vagy pedig az erdő zajára. Arca eltorzult a félelemtől, szája félig kinyílt, fogsora megvillant a sötétben.

Kicsa eltaszította magától:

— Mehetsz. Eredj haza és ülj a nagyanyád szoknyájára. Nálunk nincs semmi keresnivalód. — De a harcos meg se moccant.

* Gyáva.

Az erdőből Filippovics hangja hallatszott. Szörnyű káromkodások között vonszolt valakit maga után.

— Itt van a századparancsnok? — kérdezte, miközben keményen tartott valakit, akinek a keze hátra volt kötözve.

Jobban szemügyre vettük. Branko Kumanudi volt!

— Hova hurcoltál te engem? Biz' isten, ez már nagy disznóság! — Branko ki akarta szabadítani magát, de Gyuro a földre nyomta.

— Ő ott, hogy is mondjam...

— Mi az, hogy ő? Beszélj szaporán — sürgette Kicsa.

— Hát ez meg micsoda? Mentem szépen magamban... Eressz, ha mondom! — kiáltott indulatosan Branko.

— Nem mentél, hanem futottál — igazította helyre Gyuro.

— No, hát futottam, mi van abban? Úgy használom a lábam, ahogy akarom!

— Akkor miért ordítottál, hogy körül vagyunk véve és minden elveszett?

— Én nem ordítottam. Istenem, hiszen mindenki szaladt, nem csak én. Eressz már el, te belzebub!

— Hazudsz! Te csaptál először vaklármát, de el is taposlak izibe', mint az undok varangyos békát.

Kicsa elrántotta Gyuro nehéz markát Branko válláról, mire az föltápászkodott. Éleset villant Kicsa szeme.

— Ide figyelj, barátocskám, mondd meg igaz lelkiismeretedre, hova futottál és ki parancsolt rád, hogy azt kiabáld: be vagyunk kerítve!? Na? Felelsz vagy nem?

Branko valósággal összegörnyedt a ráirányított géppisztoly előtt, majd hirtelen a parancsnok lába elé vetette magát.

— Irgalmazzon! Mindent elmondok...

Kétségbeesett jajongását két egymásután váratlanul eldördült revolverlövés szakította meg.

Gyuro a leroskadt Kumanudihoz ugrott, mintha ki nem mondott szavait akarta volna kitépni belőle.

Valaki elmozdult a közeli fa mellől. Katnics közeledett felénk lassú léptekkel.

— Így kell csinálni! — szólalt meg rekedten. — Így kell, és csakis így kell elbánni az árulókkal. Ahogy a Népvédelmi Osztály cselekszi! — tette hozzá, az utóbbi szavakat megnyomva. — És maguk még tárgyalásokba bocsátkoznak vele? A zászlóaljban pánik ütött ki és maguk itt össze-vissza fecsegnek, az időt vesztegetik! Hát nem lehet kurtábban elbánni ezzel a söpredékkel?

Katnics megvetően belerúgott Branko hullájába. Minden szem a politikai biztosra szegeződött.

— De hova lett a kése? — kérdezte halkan Filippovics, és felemelkedett térdelő helyzetéből. Olyan hangon mondta ezt, mintha már régóta kikívánkozott volna belőle ez a kérdés. — A kése mindig nála volt, a csizmaszárában — szólt magyarázóan.

— Miféle késről van szó? Áh úgy! — Katnics hirtelen bősz haraggal mordult Jankovra: — Mindig így csinálod, az ördög vitt volna el! Mindenféle haszontalanságok után érdeklődtél, de a legfontosabbat, azt nem tisztáztad. Filippovics, ez az egyszerű harcos mindjárt rájött, hogy mivel kellett volna kezdeni... Na, nem baj. Majd én kivizsgálom a dolgot. Gyuro, te pedig segíteni fogsz nekem.

— Nem! Ezt az ügyet mi magunk vizsgáljuk ki — szólt közbe parancsolóan Jankov.

Katnics meghökkenve meredt rá. Ilyen hangon még sohasem beszélt vele a parancsnok.

— Ki az a „mi"? — kérdezte fennhéjázva.

— A pártbizottság! — Kicsa felénk fordult. — Sorakozzatok századonként, bajtársak! Teljes rendet kell teremteni. Zagorjanov, átveszed tőlem a századot, szakaszodat pedig átadod Filippovicsnak. Reggelig elmegyünk innen.

— Bajtárs... Megengedi, hogy maradhassak? — fordult Jankovhoz az újonc. Hangján határozottság érzett.

— Áhá, már így vagyunk! — mondta Kicsa és kurtán felnevetett. — Maradj, csakhogy ne birka légy, hanem sasmadár!

A történtekről beszélgetve, Mileticcsel gyorsan visszatértünk a századhoz.

— Tudja az ördög, hogy mi rejlik emögött! Ha Branko ölte meg Vucsetint, akkor biztosan bosszúból tette — okoskodott magában Jovan. — Talán amiatt a háromnapi szobafogság miatt, emlékszel?

— Nem hinném. Nem Branko személyéről van itt szó — mondottam.

Közben utólértük Katnicsot. Fújva, lihegve vágta át magát a tüskés kökénybozóton. Mikor meghallotta lépteinket, visszafordult, hogy megtudja, kik jönnek. Cigarettájának felparázsló tüze egy pillanatra megvilágította puffadt arcát.

Az agyamon hirtelen gyanú villant át: ez, hogy így számoltak le Brankóval, vajjon nincs-e összefüggésben Vucsetin halálával? Ezt a gondolatot mindjárt közöltem is testvéremmé fogadott barátommal.

Jovan hallgatott egy percig s keményen a szemembe nézett.

— Erre én is gondoltam, bratko — szólt végre alig hallhatóan. — De nem, az lehetetlen. Hiszen ő politikai biztos! A párt

Központi Bizottsága küldte hozzánk. Ez pedig sokat jelent! — mondta tagolva Jovan.

De engem nem nyugtatott meg ez a válasz. Újult erővel kerített hatalmába a kínzó nyugtalanság, hogy mi lesz a zászlóaljjal, amely oly tragikus és megmagyarázhatatlan módon vesztette el parancsnokát. A legnagyobb aggodalom fogott el új barátaim, jövendő sorsuk miatt.

Reggel újra repülőgépek keringtek a Treszkavicai hegyek fölött. A gyujtóbombáktól kigyulladtak a fák. Tűzcsóvák himbálóztak az erdő fölött és perzselő füstszőnyeg telepedett a hegyszakadékokra. De a németek már hült helyünket bombázták.

Még sötét volt, amikor útrakeltünk és a hadizsákmányból, hátunkon vagy lovakon, csak a legszükségesebbet cipeltük magunkkal.

NEGYEDIK RÉSZ

1

Kelet felé távoztunk. Utunk a Románia-hegylánc félelmetes komor nyúlványain keresztül vezetett, égnek meredező sziklákon, amelyek hol behajlított ujjhoz hasonlítottak, hol meg gúla vagy hasított, tompa pataalakot öltöttek. Gorázsdánál átkeltünk a Drina melligérő, sötétzöld vizén, elhaladtunk az Orlovi-hegyek mellett, átvágtunk a kéklő Lim keskeny völgyén, majd fölkapaszkodtunk a sűrű, sötét fenyvessel benőtt hatalmas Sztári Vlahra. Elértük Bosznia határát, Szerbia területére, a Szandzsák körzetébe léptünk. Már június hetedike volt, amikor az erdős Zlatar-fennsíkon letáboroztunk. Egész dandárunkat itt összpontosították.

Szép, szelíd vidék!

— Hej, Zlatar-fennsík! Milyen szépséges, milyen gyönyörű vagy! — kiáltott föl Jovan s karját széles mozdulattal tárta szét. — Nézd csak, elvtársam, milyen messze el lehet látni!

A hatalmas hegyláncok ovális csúcsaikkal zöld hullámokban torkolnak ide mindenfelől. A hegyek lejtője fennsíkká szélesedik, amelyet ferde szakadékok és völgyek torka szakít meg. Az Ibar, Uvac, Lim és a Moravica folyócskák iramodnak át rajtuk gyors futással. Észak felé két hegylánc vonul a Drina irányában; valahol jobbfelől fekszik Belgrád... Ha keletre nézünk: kisebb hegyek ereszkednek a Dunához és derült időben kirajzolódik a Kopaonik-hegység láncolata. Nyugatra nézve rendetlenül egymásra torlódó hegyeket látunk; mint roppant támasztópillérek döfnek a felhők felé Csernogorja ormai, amelyeket a hegyek apja, az örök hótól szikrázó Durmitor koronáz be s kissé balra tőle a Kom: a háromcsúcsú fogazott hegytaraj emelkedik a magasba, innen ered a Lim és a Tara.

Merre tartunk, milyen irányba és odaérünk-e hamar?

Kicsa Jankov érezte a vállalt felelősség súlyát, összehívta a századparancsnokokat és politikai biztosokat. Egy kis barlangban

gyűltek össze, ahol a zászlóaljtörzs volt. Látszott a parancsnokon, hogy jól meghányta-vetette a dolgokat és kellő elhatározásra jutott.

— Barátaim — szólalt meg szilárd hangon. — Én nem ismerem olyan jól a haditaktikát meg stratégiát, mint Tomas Vucsetin, a régi katona. Az én foglalkozásom voltaképpen a lakatosság. Csakhogy most én is megtanultam már egyet-mást. Azt világosan látom, hogy ezentúl csak magunkra számíthatunk.

— Miért? — kérdezte Miletics. — Mihelyt megteremtjük az összeköttetést fölötteseinkkel, jön majd a parancs is.

— Ez volna persze a legjobb — jegyezte meg mosolyogva Kicsa. — Csakhogy...

Hirtelen elharapta a szót.

Az őrszemet félrelökve Katnics rontott be a barlangba. Arca nekivörösödött, ki volt hevülve, alig tudta kifújni magát.

— Elvtársak! — kiáltotta ujjongva. — A várvavárt újság! Az angolok és az amerikaiak Franciaországban Le Havre és Cherbourg között partraszálltak. Áll a második front!

— Micsoda?

— Csak tán nem?

— Végre-valahára! Régóta készülődtek!

A parancsnokok örömmel néztek össze. Hát ez igazán szerencsés hír, amire már régóta vártak.

— Hát ez bámulatos valami! — és Katnics lehuppant egy kőre. — Éppen most vettem a hírt rádión... Sokáig vesződtem azzal a rádiókészülékkel, az ördög vigye el! Végre beállítottam. Hallom, minden állomás ugyanazt fújja: a szövetségesek június negyedikén elfoglalták Rómát, átkeltek a Tiberisen és már el is özönlik a francia partvidéket. Eisenhower felkereste a partraszállás körzetét. Roosevelt rádiófohászában kéri istent, adja meg nekünk az egymás iránti hitet, hogy bízzunk egységes keresztes hadjáratunban és legyen segítségünkre, hogy legyűrhessük a kapzsiság és a faji gőg apostolait! Gratulálok, barátaim. Hurrá a szövetségeseknek! Üdvözöljük távollétében Mr. MacCurvert! De mi történik itt? Tanácskozás? Milyen kérdések vannak napirenden?

— Kérdés az van sok. Szeretnénk megvitatni... — kezdte Kicsa.

De Katnics szokása szerint nem hallgatta végig, közbevágott.

— A legfontosabb az, hogy most már igazán erősek vagyunk! — kiáltotta diadalmasan. — Tegyük most félre minden nézeteltérésünket! Jaj, hiszen nekem még gyűlést kell tartanom! — jutott eszébe a politikai biztosnak. — Szaladok. Foglalkozzanak itt az ügyeikkel, de vegyék számításba a dolgok új állását. Mellesleg,

mért nincs itt Kustrinovics százados? Ajánlom, hogy szívleljék meg az ő tanácsait. Kitűnő katonai szakértő. De most már szaladok.

Kívülről behallatszott Macsek monoton hangja:

— Gyűlésre, bajtársak, gyűlésre gyülekezzetek! Jöjjetek a második front létrejötte alkalmából összehívott gyűlésre!

— Szóval, barátaim — folytatta Jankov, amikor Katnics épp oly villámgyorsan eltűnt, mint ahogy megjelent. — Jó híreket kaptunk, szó se róla. De sajnos, ebben a pillanatban ezek a jó hírek nem változtatnak helyzetünkön. Mégiscsak úgy gondolom, hogy egyelőre nem számíthatunk a vezérkarral való összeköttetésre. A vezérkar ott maradt Drvarban, mi meg itt vagyunk... Általában az a véleményem, hogy negyvenegyben hiába mentünk át Szerbiából Nyugat-Boszniába...

— Csakugyan: miért is hagytuk el Szerbiát? — szólt elgondolkozva az egyik századparancsnok, miközben pipájából eregette a füstöt lekonyult bajszán keresztül. — A csetnikek ugyan elárultak bennünket, de mi megtehettük volna, hogy visszatérünk és bosszút állunk rajtuk. Miért kellett sorsára hagynunk a szerb népet? Miért?

— Talán, mert azt reméltük, hogy a második front majd a partvidéken, a dinári körzetben jön létre? — mondta egy másik. — Kiderült, hogy tévedtünk. Mert lám, Franciaországban alakult ki. Képzeljétek el, milyen felfordulás lehet Drvarban. A vezérkar bizonyára most átjön ide, hogy közelebb legyen hozzánk.

— Úgy is lesz — szögezte le meggyőződéssel Miletics. — Közelebb hozzánk, meg a bolgár partizánokhoz. Hiszen Szerbia mellett a Közép-Balkán fennsíkjain szintén áll a harc a németekkel. Bulgáriában — azt mondják — vannak már partizánosztagok, sőt egész felkelő hadosztályok. Jó volna velük érintkezésbe lépni, hogy együtt harcoljunk.

— Már régen meg kellett volna tennünk — mosolygott kissé keserűen Kicsa. — De most érintkezésbe lépünk velük... Szerbiában az iparvárosok munkásai, a bányászok, a parasztok támogatni fognak bennünket. Egyelőre azonban, barátaim, haladéktalanul összeköttetésbe kell lépnünk a dandártörzzsel. Majd meglátjuk, mit mond Perucsica... Korcsagin elvtárs, te kipróbált futár vagy, te mégy hozzá. A többiek pedig valamennyien — Kicsa fölállott — neki a tanulásnak! Tanulni, barátaim! Nehogy pirulnunk kelljen, amikor találkozunk a Vörös Hadsereggel.

A rendszerint hallgatag, magábazárkózott, sőt látszólag félénk Kicsa Jankov ezen a napon egyszerre csak megmutatta előttünk igazi karakterét. Pedig nem is volt parancsoló, hanem inkább

puha természetű ember, aki csak úgy apránként szoktatta engedelmességre az embereket. „Honnan veszi ez a látszatra olyan szerény ember ezt a sok lelkierőt?" — gondoltam önkénytelenül.

2

Katnicstól megtudtuk, hogy milyen rádióhíreket közöltek még. Rengeteg újság! De nekünk mért nem számolt be mindjárt róluk? A Vörös Hadsereg hadműveletei már a Szovjetunió határán túl folynak.

— Nemsokára idejönnek, hozzánk — mondta a katonáknak Miletics.

A partizánok meghallgatták az örömhíreket, aztán a forráshoz mentek: gondosan beszappanozták és kimosták a fehérneműt, mintha csak ünnepre készülődtek volna. Ahova csak ment az ember, mindenütt a Vörös Hadseregről folyt a beszéd. Senki sem akart szégyenben maradni, ha majd találkozik az orosz katonákkal. Másnap mindenki nagy hévvel látott a tanuláshoz. Az analfabéták Marko Petrovicsot környékezték meg. Kézről kézre járt „Az acélt megedzik", Jovan könyve, amely már egészen szétszakadozott. A hegy lábánál fekvő kis lőtéren céllövészetben gyakorolták magukat, a tisztáson menetgyakorlatok voltak. Este pedig Lausek vezetése alatt megkezdődtek Nusics, az ismert szerb humorista író „A paraszt és a bárány" című kis vígjátékának próbái. Ruzsica a faliújság új számának kibocsátására készült.

Türelmetlenül vártuk a Perucsicához küldött Miletics és Lausek visszaérkezését.

Egy alkalommal, amikor a hegyen felállított megfigyelő állásunkról jöttem vissza, véletlenül Katnicssal találkoztam. Éppen a katonákkal beszélgetett. Egy kérges vadolajfa alatt, sűrű és tövises csipkerózsa-bozóttól körülvéve helyezkedett el. Valami írás volt nála.

— Tudtam előre — mondta Katnics egy kerek görgelékkőről felemelkedve — hogy téged is érdekel majd... Éppen most fejeztem be tudományos történelmi értekezésem új fejezetét. Telepedj csak le.

Leültetett a kőre, elhessegette magáról a legyeket, s görbe pillantást vetett rám. Ebben a pillanatban vastagpotrohú, kidülledt szemű, szürke légyhez hasonlított. A lábukkal a faágakhoz tapadó puffadt legyek tolakodó zümmögésükkel teletöltötték az izzó-párás levegőt.

— A mi népünk nagyon eredeti, jelleme különleges és története sajátszerű, egészen utánozhatatlan — mondotta Katnics, tovább fejtegetve gondolatait.

Hosszasan és fárasztóan beszélt a Jugoszláviában lakó népek történelmi és szociális fejlődésének eredeti útjáról, aztán arra tért ki, hogy milyen különleges erényei vannak a szerb népnek, amely állítólag arra hivatott, hogy eleget tegyen „területegyesítő" küldetésének a Balkánon, aztán a szerbek portájáról beszélt, amely ott áll az emberiség főutcáján, London és Sztambul között és még egyéb hasonlókat mondott.

Ezeken a beszédeken már egy versztányiról érzett a legleplezetlenebb sovinizmus, gőggel és ostoba önteltséggel párosulva. Nem tudtam már magam tovább türtőztetni, felháborodva szakítottam félbe:

— Az ön értekezésének lényege teljesen világos...

— Megállj csak, megállj csak! — mondta szapora szóval. — Ez csak, hogy úgymondjam, a bevezető, a magyarázó rész. A téziseim azonban... — Vaskos füzetével hadonászva Katnics tovább hadart: — Szeretnék mindent elmondani neked. Rámnézve, tudod, nagyon fontos, hogy helyesen értsenek meg. Nem akarom, hogy például neked olyan gondolatod támadjon, mintha mi afféle nacionalisták volnánk. Ez a vád teljes képtelenség! Rágalom, félreértés lenne. Én vagyok az első, aki szembeszállok azzal, aki ránkfogna ilyesmit. Nekünk semmi közünk sincs a nacionalizmushoz — hajtogatta nagy hévvel. — Mi internacionalisták vagyunk. Mi hűek vagyunk a proletár világmozgalom céljaihoz és végtelen odaadással viseltetünk a Szovjetunió iránt. Mert hiszen tulajdonképpen erről beszélek! — A füzetet sebtében majdnem végiglapozta. — Tessék. Itt van. Olvasd: „Mi és a Szovjetunió elválaszthatatlanok vagyunk, mint egy kristály".

Katnics odébb lépett, kezét hátra tette, majd hirtelen visszafordult és éles hangon folytatta:

— Igen, igen! És amennyiben elválaszthatatlanok vagyunk, kettőnk közt, Nyikolaj, teljes és kölcsönös megértésnek kell lennie. Ezért szeretném, kedves barátom, hogy amikor te, mint harcunk tanúja és résztvevője, visszatérsz majd hazádba, helyesen és tárgyilagosan tájékoztasd a szovjet társadalmat a mi új, meggyarapodott erőnkről. Mi nem vagyunk holmi albánok vagy bolgárok... — Katnics kutató pillantást vetett rám: — Mit nevetsz?

— Azt hiszem, hogy az ön értekezése ellenkezik a nemzeti kérdés igazi marxista megoldásával — vágtam a szemébe nyíltan.

— No, no, még ellenkezik is!? — szólt Katnics szemét hunyorgatva. — Akkor te még nem értettél meg egészen. Várj csak,

várj csak! — s visszatartott. — Ebben az esetben az a kötelességem, hogy meggyőzzelek. Ne feledd, hogy nekünk, szerbeknek van egy nagyon jellegzetes, kizárólag nemzeti pszichológiai vonásunk: az az ellenállhatatlan vágy, hogy makacsul, vagyis mindennel dacolva kitartsunk a magunké mellett, ahogy nálunk mondják „za inat". Így van: akarom és kész!

— Errenézve van maguknak egy régi közmondásuk — mondottam. — „Az ‚inat' még Sztambulba is elvezet."

— Ohó! Már a közmondásainkat is ismered! — kacagott gúnyosan a politikai biztos.

Mikor a katonákkal való foglalkozást már befejeztük, egész este Katnics értekezése forgott a fejemben: ugyan mi célból hallgatja agyon Szerbiának Oroszországgal való történelmi kapcsolatait, meg azt, hogy mennyi áldozatot hozott az orosz nép évszázadokon át a Balkán felszabadításáért vívott harcban? Ezek nélkül az áldozatok nélkül nem lett volna a XIX. században önálló Szerbia, sem pedig Jugoszlávia! Mi az oka annak, hogy nemzetét magasztalja s ugyanakkor a szomszéd nemzeteket lekicsinyli? És milyen célra szánták ezt az értekezést? Mindazt, amit Katnicstól hallottam, akaratlanul is összefüggésbe hoztam az ő magatartásával, azzal, hogy mindig belémköt, továbbá a Branko-esettel és arra a következtetésre jutottam, hogy rosszul teszik, amikor ott fönn megbíznak Katnicsban: kétszínű, hamis ember ő még a legjobb esetben is. Csak minél előbb találkoznék az enyéimmel a katonai missziótól. Mennyi mindent elmondanék nekik! Mennyi kérdésem volna hozzájuk! Már meg is kértem Kicsát, engedjen el egy időre a zászlóaljból, küldjön valami megbízatással Perucsicához. A dandártörzstől könnyebb lenne eljutnom a drvari főhadiszálláshoz. Kicsa megígérte, hogy mihelyt helyreáll az összeköttetés Perucsicával, kérelmezni fogja, hogy engedjenek szabadságra.

3

Kicsa Jankov meghallgatta Zagorjanov véleményét Katnics tudományos-történelmi értekezésének tételeiről és nagy izgalomba jött. Ez már nem tréfa dolog. Most mit tegyen? Az eredeti terv szerint össze kellett volna hívni a pártbizottságot, hogy tisztázza a halaszthatatlan kérdéseket. De ez nem sikerült, mert Katnics határozottan tiltakozott a pártbizottság összehívása ellen. Arra hivatkozott, hogy most nincs neki ideje „holmi apróságokkal fog-

lalkozni": ő most — úgymond — különleges feladat végrehajtásán fáradozik.

„Valamit mégis csak kell tennem — döntött magában Kicsa. — Megbeszélem a titkárral." És még azon az estén magához hívatta Macseket.

Elmondta neki mindazt, amit a politikai biztosról gondolt. Egyáltalán nem titok, hogy Katnics munkája során többízben is hibázott és melléfogott. Igaz ugyan, hogy a gorni-vakufi pártkonferencián Arszo Jovanovics jelenlétében beismerte hibáit, de valójában maradt, ami volt: zsarnok, bürokrata és képmutató. A politikai oktatást a katonák között elhanyagolja. A társadalom fejlődéséről, a munkásmozgalomról, a proletárforradalomról és a kommunista társadalom építéséről szóló tudomány helyett valami maga-költötte nacionalista kotyvalékot tálal föl nekik, aminek semmi köze sincs a marxizmus-leninizmus tanításához. Meg aztán nem furcsa: megtiltotta, hogy a pártbizottság kivizsgálja a Vucsetin meggyilkolásával összefüggő ügyet? Több mint érthetetlen, ahogyan elbánt Branko Kumanudival. Mindennek az alapján Jankov, mint a pártbizottság tagja, bátran kijelentheti, hogy Katnics méltatlanul, nem pártszerűen viselkedik. A harcosok nem szeretik, nem tisztelik. Nincs már tekintélye előttük, következésképpen nem vezetheti őket most, a kemény harcok idején, amikor mindannyian vállalják az áldozatokat és készek a halálba is menni a boldog jövőért.

Macsek, a zsákmányolt karbidlámpa vakító fehér fényétől szemét hunyorgatva, a legnagyobb zavarban hallgatta a parancsnok indulatos beszédét. A titkár a szentségtörés netovábbjának tartotta, hogy olyan embert merészeljenek bírálni, akit a magas felettesek pártfogolnak. Erre a körülményre félénken emlékeztette Kicsát.

— Bizonyára nem voltak vele tisztában — mondta Jankov. — Ha a Központi Bizottságban tudomást szereztek volna erről az önbíráskodásról...

— Nem kell ezért mindjárt olyan nagy lármát csapni. Hiszen napnál világosabb, hogy Katnics azért lőtte le Brankót, mert az a nyomorult: Vucsetin gyilkosa.

— Szóval ő már akkor tudta, hogy az? — Kicsa Macsekre szegezte szemét.

— Hát persze — felelte a titkár meggyőződéssel. — Hiszen Filippovics nem találta meg a kést Brankónál. A kése a zászlóaljparancsnok hátába volt döfve.

— Igen ám, de ez a dolog a késsel már csak azután tisztázódott, hogy Katnics lelőtte Brankót.

— Csak azután? Hát az intuició, az ösztön? — Macsek idegesen végigsimított tar fején. — Katnics ösztöne és politikai szimata csalhatatlan. Szerintem helyesen járt el.

— Helyesen?! — kiáltotta megbotránkozva Jankov. — Szerinted helyes volt, hogy Branko akart valamit mondani, de Katnics a torkára forrasztotta a szót? Úgy látszik, nyomós oka volt erre: meg akarta akadályozni, hogy a gyilkos mindent elmondjon nekünk.

— Csakugyan ilyen látszatot kelthetett volna a dolog... — makogta Macsek. — Elhamarkodta a dolgot... Hát igen, igazad van. Először tisztázni kellett volna egyet-mást, s csak aztán eltaposni ezt a férget. Hiba.

— Az ilyen hiba a bűnnel határos.

— Logikus — bólintott Macsek. — De ha bűn, akkor a politikai biztosnak felelni kell érte a legfelsőbb törvényszék előtt.

— Lehet, hogy valamikor még felel is érte... — és Jankov szemében tüzes szikrák lobbantak fel. — De most arra felelj nekem: mégis mi volt az oka, hogy olyan villámgyorsan végzett kedvencével?

— Már megmondtam, hogy mi — szólt Macsek lagymatagon. — Esetleg lélektanilag is megmagyarázhatom.

— Hogyan? — A ládán könyöklő Jankov kutató pillantása a volt szerzetes félig lehúnyt szemébe fúródott.

Macsek távol volt attól, hogy belemélyedjen a kérdés lényegébe. Őszintén meg volt győződve főnökének csalhatatlanságáról és csak arra gondolt, hogyan menthetné ki valamiképpen.

— A következőkről van szó — szólt kimérten és nyomatékkal. — Mi szerbek, többségünkben a dinári típushoz tartozunk Épp olyan lobbanékonyak és hevesek vagyunk, mint a dinári hegyilakók. Katnics a heves és lobbanékony dinári módjára járt el, amikor belelőtt Brankóba.

Jankov gúnyosan vállat vont.

— Ez a kragujeváci nyárspolgár éppen olyan dinári, mint ahogy én török vagyok.

— Hogy beszélhetsz ilyesmit!?... Ne felejtsd el, hogy nagy összeköttetései vannak. Ezzel föltétlenül számolni kell — suttogta Macsek s rémülten körültekintett.

Hallgattak egy ideig mind a ketten. Csak a barlang likacsos boltozatán beszivárgó nagy esőcseppek hangos koppanása hallatszott.

Macsek úgy vélte, hogy az utolsó érvének megvolt a hatása és ezért sietve folytatta:

— Hidd el, maga Katnics is sajnálja, hogy kitörését nem tudta magába fojtani. Branko magával vitte a sírba Vucsetin meg-

gyilkolásának titkát. Ez mind igaz. De a politikai biztos nem nyugszik addig, míg rá nem akad a gyilkos felbujtóira. Ő maga mondta nekem. Segítségére lesz a Népvédelmi Osztálynak, hogy helyes nyomra találjon. — A titkár szavából kihívás csengett. — Még nem tudni, ki vesztette el közülünk éberségét, ki az, aki túlságosan bízik az idegenekben...

— Kiben, például?

— Hát holmi csehekben...

— Ó, Macsek! — Kicsa szomorúan ingatta fejét. — Másnak a nótáját fújod! Szóval inkább olyanokban bízol, mint amilyen ez a szatócs Kumanudi volt? Hányszor hallottuk mi Katnicstól meg tőled is, hogy a párt: erőd, melynek kapuja csak a legméltóbbak előtt nyílik meg, és ti magatok vagytok azok, akik olyanokat csempésztek be a pártba, hogy az ördög se tudja, ki fiaborja!

— Te jól tudod, Kicsa, hogy azok, akik be akarnak lépni a pártba, mindnyájan megtalálják oda az utat... — jegyezte meg sokatmondóan Macsek.

— Hiszen éppen az a baj, hogy mindnyájan... Baj, hogy mi pártemberek alig ismerjük egymást, még csak össze se gyülekezhetünk, hogy megbeszéljük fájó kérdéseinket. Baj, hogy úgy dolgozunk, mintha illegalitásban volnánk. Ki elől rejtőzünk?

— Nem rejtőzünk — szólt ismét sokatmondó mosollyal Macsek. — De azt sem akarjuk, hogy pártunk erejével fölingereljük angol és amerikai barátainkat. Világos előtted ez a kérdés?

— Nem éppen — felelte Jankov vállát vonogatva. — De akárhogyan is csavarjuk a dolgot, szerintem Katnics nem maradhat többé a mi politikai biztosunk. — Kicsa nem riadt vissza a végkövetkeztetéstől. — Szégyent hoz a pártra — szögezte le. — Mi a véleményed?

— Az enyém? — Macsek újra lehalkította beszédét: — El akarsz veszíteni, mi? — A belsejét emésztő félelemtől és szorongástól minden ráncocska ugrándozni kezdett böjti ábrázatán. — Tartózkodom véleményem nyilvánításától.

— Rendben van — jelentette ki Jankov rövid hallgatás után. — Akkor magam írok meg mindent Magdicsnak.

Hirtelen fölállott s odament a barlang bejáratát elfüggönyöző sátorlaphoz, melynek redői elmozdultak és kidomborodtak. Valaki állt a sátorlap mögött.

Jankov kitekintett és visszahőkölt. Katnics lépett be a barlangba s az első pillanatban pislogni kezdett a lámpa éles fényétől.

— Mi történik itt? — kérdezte s kihívóan nézett farkasszemet a parancsnokkal. — Hallottam valamit véletlenül, amikor

elmentem a barlang mellett. Kicsa, te, úgy látszik, valami feljelentést akarsz írni ellenem? Vigyázz, nehogy hiba csússzon a számításodba! — mondta s hangjából világosan kiütközött a fenyegetés.

— Remélem, hogy a dandár politikai osztályában mindent tárgyilagosan tisztázni fognak. — Jankov nyugodtan állta Katnics tekintetét, amely tele volt feneketlen gyűlölettel.

4

...Vendég volt a sátoromban, Todor Radovics. Zászlóalja nem messze volt tőlünk. Radovics azért jött, hogy megtudja, nincs-e valami újság, visszatért-e már Korcsagin a dandártörzstől. Jovan ismét távozott: Jankov megbízásából bizalmas levelet kellett átadnia a dandárpolitikai megbízottnak. Kicsa szóvá tette előttem Macsekkel történt beszélgetését és a levél tartalmát. Felvetette Magdics előtt a kérdést, hogy Jovan Mileticset nevezzék ki Katnics helyébe.

Radovics érdeklődött, hoz-e majd Korcsagin valami újságot a parancsnokságtól és állandóan Vucsetint emlegette. Gyásza jeléül Todor abbahagyta a borotválkozást. Arcát és állát benőtte a szőr, egész fekete lett.

Együtt vacsoráztunk. Utána megtörülte kanalát egy páfránylevélben és keserveset sóhajtott. Szomorúság érzett a hangján:

— Hej, Tomas, Tomas! A háború után átviszem a holttestét szülőföldjére, a riékai temetőbe és sírkövére ezt a három szót írom: „A Szovjetunió barátja". Tomas szívvel-lélekkel hű volt Oroszországhoz — folytatta kissé nyugodtabban. — Igazi fia volt népének, fogékony volt minden iránt, ami haladó, ami szép. Gyakran beszélgettünk a jövőről. Most már nem leszek boldog addig, amíg a mi földünk olyanná nem válik, amilyennek Tomas látta álmaiban. Ezért a végsőkig fogok harcolni, harcolok kettő helyett, magamért meg ő érte is. És bosszút állok! Esküszöm neked, Nyikolaj, megbosszulom Vucsetint.

Radovics ökölbe szorította kezét, úgy, hogy ropogott az ujja.

— De kin akarsz bosszút állni, Todor? — kérdeztem. — Hiszen még mindig nem derítették ki, hogy ki a gyilkos.

— Az igaz... De tudom, hogy ellenségeink ölték meg, azok, akik ellenségei annak az új, szebb és jobb Jugoszláviának, amelyért harcolunk.

Már sötétedett, amikor kiléptünk a sátorból. Filippovics még mindig ott ült az iharfa alatt, munkájába mélyedt. Zsebkésével diófából pipát faragott; vadjázmin ágából szárat készített hozzá

s a hosszú pipaszárra — betűt betű után — rámetszette: „A felszabadulás napjának emlékére".

Radovics sokáig gyönyörködött a pipában.

— Nagyon szép! Az én harcosaim is készítik már az ajándékot az orosz katonáknak — mondotta. — A mi embereink most csak egyre gondolnak, csak egyre várnak...

— Nem kell már olyan sokáig várniok — jegyeztem meg.

— Csak minél hamarabb ránk virradna a találkozás napja. Hej, Tomas! Hogyan álmodozott erről a napról!

Hirtelen a parancsnokhoz hivattak.

Kicsa barlangja előtt három fújtató ló állott, csak úgy szakadt róluk a hab. „Jovan!" — gondoltam örömmel. De mikor Radoviccsal együtt beszaladtunk a barlangba, először nem Miletics kemény, ölelő karjaiba kerültem — bár ő is ott volt — hanem valami, szőrével kifordított báránybundát viselő ember nyalábolt át.

— Zdravo, Nyikolaj elvtárs! — szólalt meg a jövevény jólismert, kissé rekedtes basszusán.

— Aleksza Muszics?!

— Én vagyok, hát! Rámismertél? — kérdezte kezemet szorongatva.

Csakugyan, Muszics volt, juhásznak öltözve. Hosszú, sűrű szakáll övezte arcát. Rámnézett sötét, égő szemével és nevetett örömében.

— Na, elég volt! — szólt Jovan és elhúzott tőle. — Hallgasd csak meg — fordult hozzám. — Csodálatos dolgok történnek a nagyvilágban, bratko...

— Csakugyan, csupa csoda! — hagyta helyben Lausek. — Hisz a mi elveszett Alekszánk — ki hinné el — Nagy-Sator tájáról vágta át magát, a vezérkartól jön!

— Tito marsalltól? — csodálkozott Radovics.

— Nem, elvtársam, Arszo Jovanovicstól! — felelte büszkén Muszics.

S e szavaknál összevont szemöldöke alól élénken kivillanó szeme fölragyogott, mint a parázs, amikor lefújják róla a hamut.

— Arszo Jovanovicstól, barátaim — ismételte. — Őtőle jövök.

Kicsa piszkos, gyűrött, sok kézen átment papírlapot nyujtott át Radovicsnak:

— Olvasd.

A vezérkari főnök aláírásával ellátott hadparancs legépelt másolata volt. A parancsot nagyon röviden és világosan szövegezték meg. Az első pont általános helyzetképet adott: ismertette, mi az oka annak, hogy a német csapatokat kezdik tömegesen kivonni Görögország, Albánia, Macedónia, Csernogorja területéről

és Szerbia déli vidékeiről. A balkáni német hadcsoport parancsnoksága az erők egy részét a Második és Harmadik Ukrán Arcvonal ellen vetette be, hogy késleltesse a szovjet támadást Közép- és Délkelet-Európa irányába. A hadparancs második pontja ennek kapcsán meghatározta Jugoszlávia felszabadító néphadseregének és partizánosztagainak főfeladatát: meg kell gátolniok a német fasiszta hadak stratégiai előrehaladását, fokozniok kell a hadműveleteket az ellenség fő összekötővonalain, hogy aztán általában keleti irányt tartva, a Vörös Hadsereg elé menjenek a román és a bolgár határ felé.

— Szeretném tudni, mit mondasz te erre, Todor elvtárs? — kérdezte türelmetlenül Kicsa.

— Én? — Radovics még egyszer szemügyre vette Jovanovics aláírását, majd Muszicsra pillantott. — Nem értem, mért hajtogatja folyton, hogy Arszo Jovanovics küldte ide, nem pedig Tito.

— Tito most nem ér rá velünk foglalkozni. A vezérkar már túl van a hetedik óperencián! — köpte ki gúnyosan Miletics.

— De mégis, hol van?

— Hát akkor hallgassátok. Beszélj, Aleksza.

Muszics leguggolt, maga alá rakta a lábát, pipára gyujtott... A következőket tudtuk meg tőle.

...Gorni-Vakufban csaknem az egész bogovinai osztag odaveszett. Muszics csak úgy tudott elmenekülni, hogy átúszta a Vrbasz folyót. A jobb mellén sebet kapott, nehezére esett az úszás; levegő után kapkodott, bele-belekortyolt a folyó vizébe, kis híja, hogy elmerült, de azért mégis kievickélt a partra. Sokáig feküdt a bokrok között. Éjtszakára elvergődött valahogy a sűrű erdőben fekvő Vrszi falucskába. A parasztok felszedték, lelket vertek beléje.

Mihelyt talpraállott, töprengeni kezdett: „Hova menjek, hol keressem a partizánokat?" Vaktában nekivágott Bugojnonak, rábukkant véletlenül az első hadosztály egyik századára, de nem maradhatott ott, mert túlságosan legyengült, annyi ereje se volt, hogy a puskát tartsa. Mitévő legyen? Eszébe jutott, hogy a Krna-hegy közelében a fennsíkon tanyázik minden nyáron feleségének egy távoli rokona, Dragutin Medics, számadó juhász. Elvánszorgott hát arrafelé. Sokáig ment: egy hétig, de talán még annál is tovább. Alig tudott tovább vergődni.

De fönn a legelőn a jó hegyi levegő, az erdők meg rétek illata, a tejes étel és a sok gyógyfű jót tett az egészségének. Talpraállította. Nem hiába mondogatják, hogy aki egy nyarat tölt a fennsíkon, két évvel hosszabbítja meg az életét.

No, aztán, a Krna-hegyen túl, ha az ember északnyugatnak vág, Drvarba jut... Dragutin minden nap öszvérháton sajtot

meg kajmakot szállított oda a vezérkar részére. Amikor Aleksza már egészen fölépült, egyízben Dragutinnal ment. A juhászok ott hagyták Drvarban az öszvéreket és gyalog indultak arra a helyre, ahol a vezérkar volt. Tanakodtak egymás között, aztán elhatározták, hogy odamennek Tito barlangjához.

Ez a barlang egy keskeny, komor szakadékban volt. A szakadék mélyén kis hegyipatak rohant, amelyet zúgó vizesés szakított meg. Az ösvény a patak mentén, a hasadék szélén kanyargott. Dragutin visszariadt, nem akart tovább menni. Muszics maga ment előre. Egy korsóban sajátkészítésű kajmakot cipelt, jó zsíros, rózsaszínbe sárgálló kajmak volt, vastagon állott rajta a föl. De az őrök nem eresztették a barlanghoz, elkergették. Bezzeg a fürge külföldiek szabadon mehettek a barlangba. Aleksza nagyon megbántva érezte magát.

Miközben az őrökkel veszekedett, kijött a barlangból egy magas, sovány, bocskoros ember. Az arca nyugtalanságot, szomorúságot árult el. Muszics szeretett volna minél előbb ellépni, de a másik észrevette, megszólította, odament hozzá s kérdezősködni kezdett, milyen az élet a legelőn. Érdeklődött, jó ellés volt-e a nyájban, nem törnek-e rá a farkasok s azt tanácsolta, hogy óvjuk a juhokat a vadköles mérges füvétől. Miközben a másik ezeket mondotta, Muszics lassanként megnyugodott és mosolyogni kezdett.

Így ismerkedett meg Aleksza Arszo Jovanoviccsal. Aleksza gyakran hozott neki tejet, kajmakot, meg friss sajtot, hogy minél előbb megjavuljon az egészsége. Mert Arszo túlságosan megfogyatkozott. Beesett az arca, csak az orra állott ki belőle. Egy alkalommal feltűnően sötétebb arccal ment ki Jovanovics Muszicshoz. Muszics csodálkozva tekintett körül.

Mi történik itten? Arszo Jovanovics nagyon gondterheltnek látszott, a barlang előtt ide-oda futkostak az emberek, a repülőtér felől ládákkal és kis boroshordókkal megrakott öszvéreket hajtottak az ösvényen. Csak később tudta meg Muszics, hogy ünnepi lakomát csaptak a marsall születésnapjának tiszteletére.

Tito adjutánsai és gazdasági tisztjei a fejüket kockáztatva szállították mindenünnen a különféle ételeket és borokat. Csernogorjából a híres-nevezetes „perpecsenicát", a dalmát partvidékről az egész Balkán-félszigeten híres óborokat. Azt mondják, hogy MacLean két „Dakota"-típusú szállítógépet küldött Kairóba egyiptomi narancsért és banánért, amerikai whisky-ért és dry gin-ért. Azonkívül Algirból megérkezett Wilson tábornok ajándéka. Popovics-Krcun hadtestparancsnok pedig néhány hordócska szilvapálinkát küldött Titónak és színes rakétákat a tüzijátékhoz. Bizony, nagy cécóra készültek! Még a partizáncsoportoknál

tartózkodó zagrebi színészeket is odarendelték. Csak az volt a csodálatos, hogy május huszonnegyedikén, az ünnep küszöbén, az angol-amerikai misszionak csaknem valamennyi tagja eltűnt Drvarból. A Reszanovca környékén lévő repülőtérre hajtattak, állítólag Londonból érkező magasrangú vendégek fogadására. Valójában pedig az történt, hogy Olaszországba repültek. Mintha előre érezték volna a bajt. Később sok minden furcsa dolgot hallott Muszics, sok dolog meglepte, de akkor — látva, hogy Arszo milyen szomorú — nem akarta háborgatni kérdéseivel, odaadta neki a kajmakkal töltött korsót és némán elbúcsúzva tőle, visszafelé vette útját.

Dragutin és Aleksza reggel már napfelkelte előtt talpon volt. Csodaszép a csendes hajnalhasadás a Dinari-hegyekben! De ez nem a megszokott virradat volt. Amikor felkelt a nap, repülőgépek jelentek meg. Északnyugat felől jöttek. A juhászok eleinte azt hitték, hogy amerikai „repülőerődök" indultak szokás szerint Belgrád és más városok bombázására. De mikor a repülőgépek közeledtek, Muszics hirtelen észrevette rajtuk a fekete fasiszta kereszteket. „Junkersek!" A repülőgépek a nap felől, a Velika Klekovica hegyei mögé kerülve Drvar fölött lejjebb bocsátkoztak. Hullani kezdtek a bombák. A Drvar-völgyben vulkánként csaptak föl a tűzzel elvegyült fekete füst- és porfelhők.

Muszics lóhalálában Drvarba rohant, oda, ahová a vezérkart őrző zászlóaljat rendelték ki. Köröskörül: Tito barlangjának tájékán, a laktanyák környékén és a városban mindenütt bombák robbantak. Ugyanakkor vadászgépek a házakat és a hegyoldalon menekülő tömeget géppuskázták. A bombavetők és a vadászgépek nyomában vitorlázókat vontató szállító repülőgépek jelentek meg. Száz meg száz fehér ejtőernyő nyílott ki a magasban. A repülőgépektől elszakadt vitorlázók az Umaca partján lévő kiş térségen ereszkedtek le. Ellenséges katonák ugrottak ki belőlük.

A légierő a bombázás súlypontját most Drvar környékére helyezte, a falu közelében pedig heves szárazföldi harc indult meg. Egész napon át tartott. Muszics is együtt harcolt az őrség-zászlóaljjal. Ebben az ütközetben sok bátor partizán pusztult el a vezérkart védelmezve. A katonák tudták, hogy Arszo időnként beszámol a marsallnak a harcok menetéről, az óriási veszteségekről és azt ajánlotta neki, hogy minél gyorsabban távozzék a hegyeken és az erdőségen keresztül Velika Klekovica irányába. Tito meg Kardelj és Rankovics nem voltak hajlandók elhagyni a hozzáférhetetlen barlangot, ahol a számukra berendezett szobákban jól elrejtőztek a bombázás elől.

De nemsokára olyan fenyegető lett a helyzet, hogy Arszo kivételes lépésre határozta el magát. Magával vitt néhány kommu-

nista tisztet és katonát és szinte erőszakkal, kötélen bocsátotta le a marsallt a barlangból a szakadékba, majd utána Rankovicsot, Kardeljt és a többieket. A cserjéken át az erdőborította hegyekbe kísérték őket, onnan pedig biztos fedezet mellett továbbindította, észak felé. A vezérkar többi tagjai is lassanként odavonultak vissza.

A jugoszláviai német hadparancsnokság légi csapatainak Drvarban történt leszállításával megkezdte úgynevezett hetedik, döntő támadását a jugoszláv népfelszabadító csapatok ellen. Teljesen meg akarta semmisíteni őket. A vezérkar a Potoca-környéki erdőségben rejtőzött el. Ezen a helyen Arszo Jovanovics tartalékparancsnokságot készített elő. De a németeknek jelentést tettek róla, mire az ellenség hajtóvadászatot indított a vezérkarra. Nem egyszer tüzeltek rá és bombázták, sőt többízben be is kerítették. A bátor jugoszláv harcosok és tisztek áttörték az ellenséges gyűrűt s egyre messzebbre haladtak a jugoszláv népfelszabadító csapatok parancsnokságával Sztekerovec környékére. Átvágtak a Glamocsko Poljetől északra fekvő nyílt és sziklás völgyön és a Veliki Sator-hegy felé vették útjukat.

Tíz napig tartott ez az állapot. Az üldözők elől menekülő Tito kezéből kicsúszott a hadvezetés, elvesztette minden kapcsolatát a csapatokkal. A nappalt végigheverték, éjtszakánként meneteltek. Úgy rémlett, mintha a németek minden oldalról szorongatnák őket. Egy éjtszaka rádiójelet vettek fel: repülőgép érkezik, várjanak rá. Kupresko Poljén, a hegyek között tábortüzeket gyujtottak. Orosz pilóták repültek oda Bariból, ahol volt egy kisebb támaszpontjuk. Az Adriai tengeren át, magas hegyek fölött vitt az útjuk. Sűrű felhők takarták az eget, erős szél fújt. A németek a motorok berregéséről felfedezték a repülőgépet és rátüzeltek. De az orosz hősök mindennel dacolva, mégis pontosan leszállottak a géppel az utolsó tábortűz mellett, egy mély szakadék közelében. Itt már vártak rájuk a vezérkari tisztek.

Muszics látta, hogyan szállt be a repülőgépbe Tito marsall, hallotta, hogyan vonított a kutyája, Tigris, mert sehogyse akart felmászni a fülke ajtajához állított lépcsőn. A vezérkar podgyászának berakását Arszo Jovanovics intézte. Mikor észrevette Muszicsot, váratlanul magához hívta, félrevonult vele és megkérdezte tőle: „Kommunista vagy?" „Igen" — felelte Aleksza. Erre Arszo egy iratot vett ki tábori tarsolyából s ezekkel a szavakkal nyujtotta át Muszicsnak: „Terád bízom, elvtárs. Ezt a parancsot már szétvitték a futárok a csapattestekhez, de minden eshetőségre neked is adok belőle. Keresd fel a Drina és Zlatiborja körzetét, ott is vannak csapataink, jelentkezz a törzsparancsnokságnál, hadd olvassák el ott ezt a parancsot. Megértettél engem?"

Aleksza esküvel fogadta, hogy eleget tesz a megbízásnak. Felbőgtek a motorok. A repülőgép elszakadt a földtől, fordult egyet, hogy megkerülje a hegyet és eltűnt a sűrű felhők között.

A szovjet repülők még akkor éjtszaka visszatértek és felvették repülőgépükre a vezérkar többi munkatársát is. Derék fiúk az oroszok! Junákok! Muszics sohasem felejti el őket.

Muszics bevarrta sapkájába az iratot, pásztornak öltözött, vett egy furkósbotot és nekivágott kéletnek. Átvergődött a Neretván, át a Drinán is, kietlen pusztaságokon vezetett az útja. Végre megtalálta a nyolcadik hadtest törzsparancsnokságát. Vlado Csetkovics hadtestparancsnok, csernogorjai munkás, nagyon jól fogadta Muszicsot és figyelmesen elolvasta az írást. Majd adott neki egy hátaslovat s azt mondta, hogy a szomszédos hadtest törzse Vrbovo körzetében tartózkodik. Muszics legott odavágtatott. Bevezették a parancsnokhoz — hát uramfia! — látja, hogy a hadtest parancsnoka nem más, mint Popovics-Krcun, az, aki... Hirtelenében Muszics még meg is rémült, amikor megpillantotta maga előtt ezt a hosszúbajszú, karvalyorrú, gonoszszemű embert. Popovics-Krcun elolvasta a parancsot, bizalmatlan pillantást vetett Muszicsra s foghegyről odavetette: „Jó, majd tisztázom a dolgot." A papírt markába szorította és összegyűrte. Úgy látszik, nem tetszett neki. Ekkor valami pirosarcú, külföldi tiszt lépett a helyiségbe. „Á, Mr. MacCurver!" — kiáltotta a parancsnok és elébe sietett, Muszics pedig felhasználta az alkalmat, kiosont az utcára, lovára pattant és továbbnyargalt.

Véletlenül eljutott dandárunk törzsparancsnokságának körzetébe s ott Perucsicánál meglátta Mileticset és Lauseket. Boldog egy találkozás volt! Perucsica azt mondta Muszicsnak, hogy menjen tovább zászlóaljról zászlóaljra Arszo parancsával. Hárman lovagoltak ki a törzsparancsnokságról: Miletics, Lausek és Muszics. Bejártak együtt néhány csapattestet, három napig a hegyek között és az erdőben bolyongtak, végül visszajutottak Zlatárba.

5

Radovics meghallgatta Muszics elbeszélését, aztán fölállott és begombolta ócska, kifakult köpönyegét.

— Hát most mit mondasz? — kérdezte türelmetlenül Jankov.

— Teljesítjük Arszo parancsát?

— Harcosainkat egy gondolat és egy vágy hevíti, Kicsa — felelte szilárdan Radovics.

— Tudtam, hogy így fogsz dönteni — mondta Kicsa, aztán elhallgatott és fülelni kezdett valamire.

Mindnyájan feszülten hallgatóztak.

A késő este csöndjében lópata csattogása hangzott. Kiléptünk a barlangból. A holdfényben néhány lovas körvonalai látszottak az erdei tisztáson. Bejárták a tábort, mintha fel akarták volna kutatni. Az alpesi legelő harmatos füve sötét sávokban maradt mögöttük.

— Ki lovagol itt? — kiáltotta oda az őrnek Jovan.

— A mieink.

— Honnan jönnek?

— A dandártörzsből.

Az egyik lovas felénk tartott. Egy másik gyorsan követte.

— Szóljon már, ne kínozzon.

Ráismertünk Katnics hangjára.

Ezekben a napokban a politikai biztos valami félreeső sarokban buzgón irogatta tovább értekezését, olykor meg az árnyékban füstölt vagy a napon sütkérezett, egyébbel nem foglalkozott. De észrevettem: mihelyt valami zaj vagy lódobogás hallatszik az erdőben, Katnics mindjárt összerezzen, felüti a fejét. Látnivaló volt, hogy várt valakit. S várakozása úgylátszik, nem volt hiábavaló. Katnics elsőnek fogadta Grombacot, a dandár népvédelmi osztály főnökét.

— Örömhírt hozok magának — mondta Grombac. — Marad a zászlóaljban.

— Mindjárt gondoltam — sóhajtotta Katnics. — De mégis meddig?

— A győzelemig, politikai biztos! — Grombac észrevett bennünket. — Jó estét, barátaim! Van itt egy Korcsagin nevezetű?

Jovan megremegett.

— Ne féljen. Jó újságot hozok magának. Gratulálok, Korcsagin hadnagy. Ön most már tiszt. Bevezették nálunk — épp úgy, mint a Vörös Hadseregben — a tábornoki és tiszti rangfokozatokat.

Grombac ezután felém fordult:

— Önről sem feledkeztek meg, Zagorjanov! Megerősítették századparancsnoki tisztségében. Viszont önnek, Jankov elvtárs, nem volt szerencséje. A hadtesttörzs nem hagyta meg zászlóaljparancsnoki minőségben. A Sumadiai-zászlóaljat ezentúl Vulo Kustrinovics százados fogja vezetni. Maga Popovics-Krcun altábornagy intézkedett így.

Grombac felállott a kengyelben, mire nyergének bőrvánkosa nagyot csikorgott.

— Most pedig megkérem valamennyiüket, jelentkezzenek az új parancsnoknál. Már tudomása van kinevezéséről és várja önöket. Fontos rendelkezésekről lesz szó.

Kustrinovics tényleg már várt reánk tábori sátorában. Nagy térkép feküdt az előtte álló ládán, amelyben azelőtt olasz gyártmányú „Breda"-géppuska volt.

— Szalüt, barátaim! — zúgta elégedett basszusán. — Foglaljanak helyet.

Vörösforradásos, nagy ábrázatán, amelyen már vörhenyes kis szakáll támadt, a legteljesebb megelégedés ömlött el: végre elfoglalhatta a parancsnoki tisztséget.

A Popovics-Krcun aláírásával ellátott parancs, amelyet Grombac hozott, szöges ellentétben volt Arszo Jovanovics utasításaival. A hadtestparancsnok ezt írta:

„Megparancsolom, hogy minden csapat a helyén maradjon. A legszigorúbban megtiltom, hogy tudomásom nélkül bármilyen csapatmozdulatot is végezzenek. E parancs áthágása azonnali és könyörtelen büntetést von maga után."

Kustrinovics tűzzel, minden szót tagolva olvasta föl a parancsot, majd hozzáfűzte:

— Előre látom, hogy a nyugati szövetségesek rövidesen a Balkánra érkeznek. Aligha valószínű, hogy a szovjet csapatok megelőzik őket. Ami Titót illeti, eddig Bariban volt, most pedig az angol hadiflotta és légierő fedezete alatt teljes biztonságban Visz szigetén tartózkodik. Minden nagyszerűen megy!

Amikor Kicsával visszatértünk a századhoz, Kicsa keserűen mondta:

— Hát, végeszakadt az én parancsnokságomnak is. Visszatérek eredeti állásomba. Talán még jobb is, hogy így történt! — Óvatosan körülnézett. — Te, Nyikolaj, úgy látom, hogy valahogy nehezen tudok már eligazodni az eseményeken. — Leült egy fatönkre. — Szeretném tudni, hogy Tito mégiscsak mért hagyta ott hadseregét s mért repült el Visz szigetére?

Fölnézett a sötét mennyboltra, a fenyőfák sötét tűlevelei között bukdácsoló fényes holdsarlóra.

— Visz... Messze van az nagyon. És tudod, min csodálkozom még? Mi az oka annak, hogy egyes fővonalakat, azokon a vidékeken, ahol a németek keleti irányban intenzív taktikai mozdulatokat végeznek, úgyszólván egyáltalában nem robbantottak fel, más helyeken pedig, ahol az ellenség nem igen mozog, például a szarajevo-mosztári vonalon, mindent elsöpörtek, ennek a hülye „Ratwick"-tervnek az alapján?...

Kicsa hallgatott.

— No, jól van, valamikor minden tisztázódik majd. A háborúnak meg vannak a maga törvényei... De most, addig is, amíg hivatalosan még nem adtam át a zászlóalj fölötti parancsnokolást Kustrinovicsnak, megparancsolom neked: eredj tüstént

Perucsicához. Mondd meg neki, minden katona ég a vágytól, hogy harcba szálljon, bármilyen nehéz harc legyen is, csak hogy végrehajthassa Jovanovics parancsát. Krcun viszont rámparancsolt, hogy maradjunk egyhelyben. Kinek engedelmeskedjünk? Kustrinovics, természetesen, Krcun utasítását fogja végrehajtani. Ezzel pedig módot adnánk a németeknek, hogy a Balkán-félsziget déli részéből távozzanak. A helyzet komoly.

— Hej, ha érintkezésbe tudnék lépni az enyéimmel, a misszió tagjaival! — fakadt ki belőlem akaratlanul is.

Kicsa fölállott.

— Hiszen én is arrafelé terelem a dolgot, Nyikolaj! A dandártörzsben ez könnyebben megvalósítható. El kell beszélned mindent a szovjet misszió embereinek. Igyekezz eljutni a tieidhez. Szerencsés utat, barátom! Lausek tudja az utat, vele eredj.

Mondanom sem kell, hogy milyen örömmel szöktem a lóra.

Miletics és Radovics a tábor határáig kísért. Óvatosan, lopva hagytam el a tábort Lausekkel.

— Gyere vissza minél előbb! Segíts ki bennünket! — súgta Jovan.

6

Ropogva töredezett a sok gally meg rőzse lovaink patája alatt. Bozótos cserjék dárdás levelei fúródtak arcunkba, tölgyek és mogyoróbokrok ruganyos, visszacsapódó ágai állták el keresztbe utunkat az ösvényen: alig győztük a hajladozást.

Már éjfélre járhatott az idő, amikor Lausekkel meghallottuk végre a köves medrében iramodó Uvac zúgását. Fölhangzott az őrszemek kiáltása. Bemondtam a jelszót.

— Halál a fasizmusra! — szólt az egyik őrszem, amikor egészen közelébe jutottunk.

— Szabadságot a népnek! — felelte meggyőződéssel Lausek.

Alaposan szemügyre vettek bennünket és rövid magyarázkodás után tovább engedtek a tisztásra, amelyet elárasztott a fényes holdvilág. Leszálltunk a lóról. Egy évszázados tölgyfa tövében pásztorkunyhó állott. Itt volt a dandár-törzs.

A kalyibából világosan kihallatszottak az ünnepélyes, ütemesen zengő óraütések, amelyeket egymásután több kurta autótülkölés kísért. A Kreml... Moszkva... Képzeletemben egy pillanat alatt az innen többezer kilométerre fekvő Vörös-téren teremtem, az ősi fogazott falak alatt, Lenin mauzóleuma előtt, amelyet karcsú, kéklő fenyőfák öveznek. A szívem hevesebben dobogott... Mikor látom meg végre mindezt a valóságban?

Lausek karonfogott.

— Moszkva! — suttogta. — Mintha itt lenne, egészen mellettünk...

— Moszkva — ismételtem szinte a leheletemmel és egész honvágyamat, minden fájdalmamat, amit szeretteim távolléte okozott, ebbe az egy szóba sűrítettem.

És ez a szó erősített meg elhatározásomban. Átléptem a küszöbön, a kalyibát néhány lámpa világította meg.

Népes volt a kunyhó. A parancsnokok állva, sapkájukat levéve, mély némaságban hallgatták a himnuszt. Mikor elhangzott az utolsó elnyújtott akkord, Perucsica, aki rögtön rámismert, ragyogó, boldog arccal lépett hozzám.

— Zdravo, hadnagy elvtárs! Minden éjjel hallgatjuk Moszkva hangját, újabb győzelmeikről szerzünk tudomást — szólt lelkes hangon.

Ezúttal még rokonszenvesebbnek tűnt előttem Perucsica. Volt benne valami erélyes és határozott, érezni lehetett, hogy tudatában van erejének és hitének. „Könnyű lesz vele megegyezni" — gondoltam. Egészen más hatással volt rám Magdics. Csüggedt volt, úgy látszik leverte valami. Egy szót sem szólt, csak némán kezet szorított velem.

— Minszket elfoglalták, Vityebszket elfoglalták! — újjongott Perucsica. — Nagyszerű hírek! Minden nyugati esemény együttvéve csekélység az orosz támadáshoz képest! Belorussziában harminc német hadosztályt kerítettek be, rengeteg hadifoglyot ejtettek. A harc most Kelet-Poroszország határán és a Visztula folyó partján, Lengyelország kellősközepén folyik. A csapást egyenesen Németország szívének irányították. Sztálini csapás... Igen! Ismerkedjetek meg, barátaim — szólt hirtelen Perucsica a kunyhóban összegyűlt parancsnokokhoz fordulva. — Bemutatom nektek Zagorjanov szovjet tisztet.

A deszkafallal elkerített szomszéd szobában a hullámokat kereső rádiókészülék recsegni kezdett.

— Hé, kőszáli sasok, nem lehetne egy kicsit csendesebben — hangzott hirtelen a szomszéd szobából.

A körülöttem összeverődött emberek zavartan elnémultak.

Magdics a szomszéd szobába ment, arca borús volt. A rádiókészülék már nem recsegett, fölhangzott a „Sunday Times" angol rádióadó hívójele.

— Goromba, nyers ember dandárunk népvédelmi osztályának új főnöke — fordult felém Perucsica, közben a válaszfal felé sandított. — A hadosztálybíróság elnöke volt, de a Szin környékén történt eset után — emlékszik rá, úgye — Rankovics alacsonyabb beosztást adott neki s nemrég ideküldte hozzám. A neve

is illik hozzá: Grombac — Mennydörgő.* Éppen az imént tért vissza zászlóaljukból. Furcsa, hogy nem jöttek együtt.

— Jankov azzal bízott meg, hogy tájékoztassam önt a mi ügyeinkről — folytattam halkan s elmondtam neki mindent Kustrinovicsról és Katnicsról, akiket a harcosok nem akarnak elismerni vezetőjüknek.

Perucsica meghallgatott, aztán szomorúan tárta szét két kezét:

— Mit csináljunk! Mi ketten Magdiccsal amellett kardoskodtunk, hogy a zászlóaljat Kicsa Jankov vezesse, és Korcsagin legyen a politikai biztosuk. De Grombac közvetlenül a hadtesttörzzsel lépett érintkezésbe és közölte, hogy döntésünket megmásították. Hiszen összes kádereinkkel Rankovics rendelkezik. Vele nem lehet vitába szállni. Ezen már nem segít semmi...

— És hol van most a szovjet katonai misszió? — kérdeztem türelmetlenül.

— Nehéz volna megmondani pontosan! Alkalmasint Visz szigetén tartózkodik. A missziónak tenger dolga van! — mondta élénken Perucsica. — Mondhatom, nem tréfadolog hadseregünk ellátását megszervezni olyan támaszpontokról, amelyek valahol Kiev alatt vannak. A repülőgépeknek éjtszaka az egész Balkánon át kell vágniok, hogy még idejében vissza is térjenek. Az angolok és az amerikaiak szégyelhetik magukat, hogy az orosz pilóták ezer kilométernyi távolságról kénytelenek ideszállítani azt a fegyverzetet, amit ők olasz támaszpontjaikról egy órai repüléssel eljuttathatnának hozzánk. De hát erről csak mellékesen szólok. Maga már alig várja, hogy viszontláthassa honfitársait, ugye? Értem, értem. Csakhogy, sajnos, ez egyelőre lehetetlen.

— De miért, parancsnok elvtárs, miért?

— Először is azért, mert mostanában nem olyan könnyű eljutni a vezérkarhoz. Másodszor pedig, önt illetően külön utasítást kaptunk. A parancsnokságnak az a kívánsága, hogy tapasztalatát ezután is közvetlenül adja át a harcosoknak. Próbáltam áthozni magát ide a törzshöz — nem engedik.

Keserűen hallgattam ezeket a szavakat. — „Persze volt hadifogoly vagyok, talán még mindig nem hisznek nekem!"

— Ne adja búnak a fejét — biztatott Perucsica. — Lehet, hogy rövidesen máskép fordul a dolog... Mi történik a második fronton? — fordult Magdicshoz, aki épp akkor lépett ki a válaszfal mögül.

A politikai biztos bosszúsan legyintett:

* A szerb „grombac" és az orosz „gromoverzsec" szó magyarul „mennydörgőt" jelent. — *A ford.*

— Észak-Franciaországban tovább erősítik az Audon folyón létesített hídfőállásokat. Caen-nál kissé előrenyomultak: elfoglaltak valami La-aix-du-Puis-t. Általában egyhelyben topognak, itt-ott naponként egy kilométerrel előremásznak. Olaszországban pedig erősen megrekedtek a Rimini—Livorno vonalon. Minden vacak patak előtt heteken át rostokolnak.

— Fényes sikerek! Hogy ne mondjak egyebet! — nevetett gúnyosan Perucsica. — Olyan a látszata a dolognak, hogy a szövetségesek nem akarnak kockáztatni. Bizonyára azt várják, hogy a Vörös Hadsereg mindent megcsináljon nekik.

— De bombázni, azt tudnak! Rómában lerombolták a San Giovanni-munkásnegyedet. Cassino városa romokban hever. Most azt igérgetik, hogy csaknem egész Észak-Olaszországot elpusztítják, mégpedig övezetek szerint. Akár csak nálunk — szólt halkitott hangon Magdics. — Szerencsétlen Belgrád! Azt mondják, egész háztömbök romokban hevernek... És a családom is ott van...

— Mit csináljunk, háború van! — sóhajtotta Perucsica.

— Megdöbbentő méretekben végzik a rombolást a „Ratwick"-terv szerint — folytatta keserűen Magdics. Odavezetett a térképhez bennünket. — Nézzenek ide: a zagreb-ogulini vasútvonalon például 144 helyen tették tönkre a pályatestet! A bihács-szunyai vonalon hét hidat robbantottak fel. Egyúttal az itt lévő összes technikai műveket is megsemmisítették. Szlovéniában, a lublana-zagrebi vonalon összerombolták a litiai fontos viaduktot és hidat. Csakhogy a németek mostanában főként nem ott, hanem egészen más helyeken manővereznek.

Fejét lehorgasztva, leverten elhallgatott.

— A németek különösen a hozzánk közel fekvő Ibar völgyében mozgolódnak — mondotta Perucsica. — A mi feladatunk az, hogy teljesen elzárjuk ezt az utat! A feladat végrehajtásában segítségünkre lesznek a közelben lévő nyolcadik hadtest csapatai. Találkoztam a minap Vlado Csetkovics ezredes hadtestparancsnokkal. Mindent jól átgondoltunk. Holnap megyek a feletteseimhez és meg vagyok győződve róla, hogy tervünket jóváhagyják.

Mialatt a dandárparancsnokot hallgattam, könnyebb lett a lelkem. Éreztem, hogy Perucsica bizakodó és nyugodt magatartását a Moszkvából érkezett nagyszerű hírekből meríti.

A törzsparancsnokság tagjai valamennyien izgatott, emelkedett hangulatban voltak. Hol az egyik, hol a másik emlegette ezt a szót: „Minszk". Feszült figyelemmel lesték Perucsica minden szavát, villámgyorsan és nagy buzgalommal jegyeztek fel minden olyan kijelentést, amelyben a küszöbön álló harcok gondolata

jutott kifejezésre. Látnivaló volt, hogy mindannyiukat magával ragadta a perspektíva: előre menni a Vörös Hadsereg elé.

— Ezekben az utolsó harcokban bebizonyítjuk — mondta befejezésül Perucsica — hogy méltó módon kitartunk itt az oroszok bejöveteléig.

— Mi az már megint? Miről folyik a szó? — harsant föl egy basszus hang.

Megfordultam, Grombac állott a szomszéd szoba küszöbén. Fejét válla közé húzva, hosszú, görbe lábán himbálta magát. Szeme gyors, átható tekintettel fúródott belém.

Kényelmetlenül kezdtem érezni magam.

— Á, az orosz! Hogy került maga ide? — kérdezte s ujjaival dobolni kezdett a revolvertáskáján. — Ki engedte meg, hogy elhagyja a zászlóaljat? Vagy önkényesen távozott?

— Hallgasson meg, Grombac druzse — fordult hozzá Magdics. — Zagorjanov elvtárs a mi hívásunkra érkezett ide. Katonai ügyekről beszélünk, tanácskozunk...

— Azt hiszem, idegenek jelenlétében nem szabad beszélni olyan tervről, amely hadititok.

— Ő nem idegen. Tudom, kivel van dolgom — szakította félbe élesen Perucsica.

— Na, jól van, jól van, csak foglalkozzanak tovább — szólt engesztelő hangon Grombac s eltűnt a válaszfal mögött.

Nehéz volt a szívem. Nem kedvezett a szerencse. Ha a vezérkar még mindig Boszniában lenne, akkor Perucsica segítségével valahogyan mégiscsak elvergődnék oda. De a vezérkar most messze van, nem a szárazföldön, hanem valahol egy szigeten... Semmit sem lehet tenni. Még az éjjel vissza kell indulnom Lausekkel.

Perucsica, mikor elbúcsúzott tőlem, kijelentette:

— Mindamellett rajta leszek, hogy megkapjam az engedélyt, hogy idevehessem magát a törzshöz, hogy itt kapjon beosztást. Az első kedvező alkalommal pedig összehozom magát a szovjet katonai misszióval. Nagy dolgok várakoznak ránk. Tito ott van Visz szigetén... Bizonyára most dolgozzák ki a döntő csaták tervét, azt a tervet, hogy hogyan lépjünk hadműveleti és taktikai érintkezésbe a Vörös Hadsereggel — tette hozzá meggyőződéssel Perucsica.

7

A dalmát partvidék közelében lévő szigetcsoportban Visz fekszik legmesszebb. Ez a sziklás sziget kényelmes kikötőjével: Komisszal és nagy repülőtérré kiépített széles völgyével kitűnő

haditengerészeti és légi támaszpontnak bizonyult. Éppen ezért rendezkedtek itt be a szövetségesek. Az olasz Bari kikötőből ideszállították Titót, vezérkarával együtt. Mégiscsak jugoszláv föld!

Fitzroy MacLean, az angol-amerikai misszió feje, Visz szigetéről a legkimerítőbb jelentésekben számolt be Churchill miniszterelnöknek Jugoszlávia katonai és politikai helyzetéről, tájékoztatta, milyen a viszony közte és Tito között. Az a körülmény — írta — hogy a marsall Visz szigetén tartózkodik, a sziget pedig mindössze pár repülőórányira fekszik Casertától — az olaszországi balkán-légierő törzsparancsnokságától — nagyszerű lehetőséget nyujt arra, hogy Titóval közvetlenül megállapodásra jussanak.

Valamelyik nyári nap alkonyán, Wilson tábornagynak, a földközitengeri hadszintér főparancsnokának repülőgépe leszállott Visz szigetén. Éjtszaka három dzsip érkezett a repülőtérre. A hosszú, gólyalábú, keselyűarcú MacLean, aki inkább göröghöz hasonlított, figyelemmel kísérte a beszállást. Titóval együtt beszállt a repülőgépbe két testőre: Bosko és Crla, Vlatko Velebit, akit MacLean tavasszal már egy ízben magával vitt Londonba Churchillhez, továbbá Rankovics, Olga Nincsics, a vezérkari orvos és a kísérő személyzet. Tigrist, a német farkaskutyát sem felejtették el magukkal vinni.

A repülőgép átvágott az Adriai-tengeren, keresztülszelte Olaszországot és a Nápoly közelében fekvő capodiccinoi repülőtéren ért földet. Ott már várta a vendégeket Hummel tábornok, aki Titót és útitársait Wilsonhoz kísérte Casertába.

... Megindultak a katonai tárgyalások.

A partizánok technikai oktatásáról volt szó, főként arról, hogy mi módon végezzék a robbantó munkálatokat a „Ratwick"-terv végrehajtása során ...

Eltelt néhány nap. Úgy látszott, már minden kérdést kimerítettek. Wilson és MacLean azonban különféle ürügyek címén igyekeztek tovább is visszatartani Titót Nápolyban. Célzást tettek neki arra, hogy valaki, egy nagyon fontos személyiség, szeretné még látni. De Tito amúgy is sejtette, hogy voltaképpen mi célból hozták őt ide Olaszországba. Azzal a „fontos személyiséggel" MacLean útján már azelőtt is összeköttetésben állott. Nemigen nyugtalankodott tehát.

Könnyen és kellemesen teltek a napok Nápolyban. Az angolok nagyon előzékenyek voltak és az utcán bámészkodó népség nagy kíváncsisággal szemlélte a díszegyenruhában megjelent Titót, állig felfegyverzett, atlétatermetű testőreinek kíséretében. Titónak esze ágába sem jutott, miközben felfuvalkodott képpel vonult végig a városon, hogy az elragadtatott csodálkozás légköre,

amellyel övezik, merő szemfényvesztés, hogy az angolok titokban mulatnak rajta. Tito az ünnepelt győztes gúnyos mosolyával fogadta a szövetséges törzsparancsnokságok főbejáratánál tolongó mindenféle menekült tárcanélküli miniszterek és hadseregüket vesztett tábornokok irígy pillantásait. Ezek közül sokan — a dolgok lényegét véve — éppolyan kalandorok voltak, mint maga Tito, csak nem volt olyan szerencséjük, mint neki.

MacLean fáradhatatlanul kalauzolta Titót: hol a Bolsenotóhoz kísérte Alexander tábornokhoz, vagy Capri szigetén tettek látogatást Harrison Williams asszonynál, vagy pedig Rómába ruccantak ki. Tito megtekintette Rómában a San Giovanni-negyed romjait meg a Cassinóban véghezvitt rombolásokat és a saját szemével győződött meg az amerikai stratégiai bombatámadások hatásáról.

— Ehhez hasonlót alkalma lesz önnek, marsall úr, Belgrádban is megfigyelni — jegyezte meg MacLean cinikus mosollyal.

De még a Belgrád rettenetes sorsára való emlékeztetés sem rontotta el Tito hangulatát. Megőrizte teljes hidegvérét akkor is, amikor néhányszor találkoznia kellett Ivan Subasiccsel, az új jugoszláv királyi kormány miniszterelnökével. Ezeket a találkozókat MacLean rendezte, de nem jelent meg rajtuk: ezzel tapintatosan értésére óhajtotta adni Titónak, hogy a jugoszláv belügyek egyáltalában nem érdeklik...

Így tartott ez addig a napig, amíg Nápoly fölött meg nem jelent egy „York"-típusú nehézkes angol repülőgép, pár tucat vadászgép fedezete mellett.

Winston Churchill érkezett meg.

Egy fényűzően berendezett nyaralóban a kerekasztal körül a következők telepedtek le: Churchill, Tito, MacLean, Rankovics, Velebit és Olga Nincsics, aki a tolmácsi teendőket látta el. Megnyílt a „nápolyi konferencia plenáris ülése", ahogyan MacLean ezt a titkos értekezletet nevezte.

Napközben a jugoszláv hadsereg képviselői hivatalos katonai tárgyalásokat folytattak Wilson vezérkarának tábornokaival és tisztjeivel: a „Ratwick"-terv további keresztülvitelének kérdéseit dolgozták ki. Ámde este Churchill villájában, intim körben egészen másfajta problémák kerültek szőnyegre.

Churchill fáradhatatlanul rágta szivarját, sűrű dohányfüstbe burkolózott, időnként hörpintett egy-egy korty konyakot a keskeny pohárkából, meghallgatta a kérdéseire adott válaszokat, aztán beszélt újra, egyre beszélt. Szép sorjában egyik tárgyról a másikra tért, közben agyba-főbe magasztalta Titót, nem fukarkodott a segítséget illető ígéretekkel. Mogorván ráncolta homlokát és pulykavörös lett, amikor szóbakerült a Szovjetunió, de

tüstént felderült, mihelyt ráterelődött a beszéd Jugoszláviára, amelyhez Angliát — úgymond — a kölcsönös megértés hagyományos szálai fűzik...

Tito meg a többiek csak helyeseltek neki.

— Mondja meg a marsallnak, kedvesem — fordult egy ízben Churchill Nincsicshez — hogy szeretnék még egy kérdést, egy őszinte kérdést intézni hozzá.

Tito kiegyenesedett karosszékében. Abból, amit a miniszterelnök mondott, úgyszólván mindent megértett, de a tolmácsnő jelenléte hivatalosabb színezetet adott a megbeszélésnek.

— Igaz-e — kérdezte Churchill — hogy a jugoszláv parasztok nagy része meg lesz elégedve, ha Jugoszláviában orosz mintára hozzáfognak majd valamikor az úgynevezett szocializmus építéséhez?

Tito leplezetlen ingerültséggel felelte:

— Mi nem szándékozunk ezen az úton haladni... Ezt már több alkalommal hangsúlyoztam.

— Igen, mondták nekem — szólt Churchill s szivarját szája szögletébe gurigázta — de személyesen öntől szerettem volna ezt hallani.

— Jugoszláviában nem lesz kommunizmus — hagyta helyben Rankovics s rátette az asztalra ormótlan, vörös kezét.

Visz szigetén két hétig várták a marsallt és kíséretét. Végül aztán visszatért. Subasics doktor is ugyanazzal a repülőgéppel érkezett a szigetre. Tito rögtön megújította vele a konkrét tárgyalásokat...

A vezérkar tagjai találgatták: vajjon sikerül-e békés megállapodásra jutni? Hajlandó lesz-e Tito engedményt tenni a királyi kormánynak, amely nemrégiben még veszedelmes forradalmi kalandort látott a marsallban? Elfogadja-e Subasics azt a feltételt, hogy Tito lesz a koalíciós kormány feje?

Teljesen érthető, hogy ebben a nagy zűrzavarban Huntingtonnak nem volt olyan könnyű elcsípnie a marsallt és rábeszélni egy kis tengeri kirándulásra, hogy bizalmasan beszélhessen vele Washington megbízását illetően.

8

A motornaszád elhagyta a Visz-szigetének északi részén fekvő magányos öblöcskét és simán szelte az Adriai-tenger kék hullámait. A ragyogó szubtrópikus nap heve izzó ködfátyolt eresztett

a tenger tükrére és a rekkenő forróságtól megrepedezett földdarabkára. A motornaszád kis kabinjában kellemes hűvösség uralkodott, mint a barlangban, s ami a fő, senkisem háborgatta a beszélgető feleket. A két géppisztolyos: Bosko és Crla a motornaszád árnyékos oldalán, a kabin mögött helyezkedett el, a misszió amerikai tisztje a parancsnoki hídon állva a kirándulás útirányát szabályozta és csak a marsall állandó útitársa, a fülét óvatosan hegyező Tigris, feküdt az asztal alatt.

Tito nagy figyelemmel hallgatta Huntington fejtegetéseit az élet meghosszabbításának módjairól és eszközeiről s úgy látszott, hogy teljesen belemerült ebbe a beszélgetésbe. Csak villámgyors pillantásai, amelyeket időnkint a selyemfüggönnyel félig eltakart hajóablakra vetett, árulta el azt a titkos vágyát, hogy minél előbb visszatérjen a szigeten eldugott barlangjába. Ezt a kis kéjutazást ugyanis semmiképpen sem lehetett veszélytelennek nevezni. A motornaszád minden pillanatban ráfuthatott valami úszó aknára, az is megtörténhetett, hogy hirtelen felbukkan egy német tengeralattjáró, vagy pedig váratlanul ellenséges zuhanórepülőgép támadja meg őket.

De Titónak feltétlenül tisztázni kellett egyet-mást, ami a Balkánon előállott új helyzet miatt fontos volt számára. Tito tehát vállalta a kockázatot, már csak azért is, mert az oroszok és angolok figyelmét magára vonhatta volna, ha Huntingtonnal hosszabb időre bezárkózik a barlangba. Viszont a motornaszádon történt kirándulást sikerült úgy beállítania, hogy megszemléli a parti erődítéseket...

A motornaszád közvetlenül a part mentén haladt. A meredek sziklák sora esetlenül nyult be a sziget mélyébe. A pisztáciával, rekettyével és borókacserjével sűrűn benőtt keskeny völgyecskék lassanként nagykiterjedésű fennsíkká szélesültek, amelyet apró szőlőparcellák pásztáztak. A sziklás ösvények, mint fehér kígyócskák kanyarodtak a magasba.

Dalmácia olyannak tűnt innen, mint kísérteties látomás, a tenger felszínén reszkető délibáb.

— Hát... bizony, nagyon bonyolult és nehéz dolog ez... — dörmögte Tito savanyú képpel.

Huntington nem értette, mit akar mondani:

— Micsoda nehéz?

— Hogyis mondjam... A Vörös Hadsereg már Jugoszlávia határához közeledik.

— Hát aztán?

— Én pedig itt vagyok a nyugati szövetségeseknél, messze a hadseregemtől.

— Nem fejezte ki magát elég pontosan — jegyezte meg mosolyogva az amerikai. — Ön odahaza van. Visz-szigete: jugoszláv terület.

— Micsoda naivság! — Tito kivett a tálból egy tuniszi banánt és forgatni kezdte. — Mintha nem is tudná senki, hogy ezt a szigetet az angoloknak adtam s angol ágyúk meg amerikai repülőgépek őrzik biztonságomat! — Tito elhallgatott s lehántotta az érett banán szalmaszínű héját. — A Vörös Hadsereg tovább üldözi és veri a németeket s akár akarom, akár nem, átvonul Jugoszlávia területén. Felszabadítja Belgrádot. És ha csapataim — legalább szimbólikusan — nem vesznek részt a Belgrádért folyó harcokban, akkor ez számomra a vereséggel egyenlő s ezekután bizonyos, hogy nem tartanak Jugoszlávia felszabadítójának.

— Igen, igaza van — szólt a pöfékelő Huntington s egy pillanatra sem vette le a marsallról átható, mindent látó szemét

— Meg azonkívül is — folytatta mogorván Tito — általában bonyolult helyzetbe kerülök. Már maga az a veszély, hogy a Vörös Hadsereg elfoglalja Belgrádot és eléri a Száva-Dráva közét, gyors visszavonulásra készteti majd a németeket.

— Gyors visszavonulásra? Aligha — nevetett föl az amerikai. — Hisz az összekötővonalakat leromboltuk. A németek arra kényszerülnek, hogy ragaszkodjanak védelmi állásaikhoz, keletnek menjenek, harcba szálljanak az oroszokkal.

Titót egyáltalában nem hozta zavarba ez a nyílt célzás a „Ratwick"-műveletre, melynek kettős feladata volt: az egyik az, hogy gazdaságilag elgyöngítse Jugoszláviát, a másik, hogy húzza-halogassa az ország fölszabadítását.

— Ez az! — kapott a szón Tito. — Mindamellett a németek, amikor visszavonulnak és utat törnek maguknak, csak az én csapataimra sujtanak le, de a különféle quieslingisták: Mihajlovics, Nedics, Rupnik és Litics osztagait nem fogják bántani. Pedig valami kétszázötvenezren vannak...

— Ne aggódjék — szakította félbe Huntington. — Ezek a csapatok épp annyira németek, mint a mieink. Már régen érintkezésben állunk velük és mihelyt a németek távoznak, valamennyi átpártól önökhöz, beolvadnak az önök csapataiba.

Tito elhárító mozdulatot tett.

— Csak nem akarja azt mondani, hogy önnek ez nem felel meg? — kérdezte gúnyos nevetéssel Huntington. — Őszintén szólva, az önök feladata csak az, hogy kellő formákat és módszereket találjanak kihasználásukra s akkor megbízhatóbban szolgálják majd önöket, mint a maguk „proletárhadtestei" valamennyien.

— Lehetséges, de csak a jövőben — bólintott beleegyezően Tito. — Most azonban más aggaszt engem. Az adott pillanatban üllő és kalapács között vagyok. Egyrészt: közelednek az oroszok, akiket már vár a nép s ezzel nekem föltétlenül számolnom kell, másrészt viszont Churchill ragaszkodik az álláspontjához. Azzal a határozott követeléssel fordult hozzám, hogy a jugoszláv partvidéken Szplit vagy Dubrovnik tengeri támaszpontot, Bracs, Hvar és Korcsula szigetén pedig légi támaszpontokat bocsássak rendelkezésére. Meg kell hogy nyissam Jugoszlávia összes adriai-tengeri kikötőit az angol hajóhad és az önök amerikai flottája előtt...

— Minderről tudomásom van, marsall úr — jegyezte meg futólag Huntington.

— Várjon, hadd fejezzem be — szólt Tito és ujjával türelmetlenül koppantott az asztalon.

— Tessék, tessék! — Huntington a kristálytálból kiválasztotta a legnagyobb narancsot s kényelmesen fölvágta a héját.

— Churchill azt követelte, hogy a szövetségesek csapatait engedjem át Szarajevón keresztül Budapest felé. Megtagadtam.

— Ön ezt... megtagadta tőle? — Huntington nem tudta megállni mosolygás nélkül.

— Úgy van, s ő egyetértett velem, hogy ez a népet, de különösen a hadsereget kellemetlenül fogja érinteni.

— Igaz, igaz s ön helyesen jár el, amikor gondoskodik róla, hogy a nép ne gondoljon rosszat önről. Különben is az angolok már elkéstek. A Vörös Hadsereg megelőzte őket. Meg aztán mi szükség van rájuk itt, amikor itt van ön és itt vannak az ön csapatai? Ha pedig a vén tory Magyarországra akarja küldeni a fiacskáit, megteheti ezt Trieszten és Isztrián keresztül.

— Ez már egészen más! — állapította meg Tito. — De azért mégis hajlandó voltam arra, hogy a szigeteken, Zadárban pedig a szárazföldön légi támaszpontokat biztosítsak az angoloknak, hajlandó voltam megnyitni flottájuk előtt az összes kikötőket. Már utasítottam a helyi hatóságokat és hadseregem csapatait ezeken a vidékeken, hogy abban az esetben, ha nyugati szövetségeseink partraszállnak, mindenütt testvéri módon fogadják őket.

— Ez most már nem is olyan fontos — vetette oda hanyagul Huntington.

— Sőt mi több! Igéretet tettem Churchillnek, hogy a kormányba bevonom Péter király bizalmi embereit és valamelyes emigráns söpredéket. Általában Angliával rendeztem a dolgot... Ámde arról van szó, hogy a Vörös Hadsereg bejövetele Jugoszláviába fellelkesíti a népet, a nép követelni fogja...

— Mit? — kérdezte az amerikai, fülét hegyezve.

— No, hiszen ön is megérti... Nem lesz olyan könnyű félredobni azt a célt, amelyért...

— Hát önöknél valóban még nem értette meg mindenki, hogy Jugoszlávia igazi felvirágzása csak Amerika kizárólagos pénzügyi és egyéb támogatása mellett következhetik be? — Huntington hangja kihívóan csengett. — Mi, amerikaiak talán nem tudjuk kárpótolni önöket azokért a károkért, amelyeket mi magunk okoztunk azzal, hogy bombáztuk az önök gazdasági és munkásközpontjait: Belgrádot, Szuboticát, Nist, Brodot, Oszieket és Leszkovácot?

— Attól tartok, hogy a partizánok mindennek dacára igyekeznek érvényre juttatni követelésüket.

— Ebben az esetben pedig — folytatta hévvel az amerikai — marad még egy radikális szer, hogy megszabaduljunk a szovjet példa túlbuzgó követőitől. Amennyire tudom, az önök proletárhadtestének többsége munkás és kommunista. Viszont a parancsnoka, Popovics-Krcun, a mi kipróbált barátunk. Vegye rá tehát, hogy hadtestével valahol a Morava-völgyében tartóztassa föl a németeket: bizonyítsák be vérükkel azok a proletárok az oroszok iránti hűségüket. Önre az a feladat vár, hogy iderendelje Popovics-Krcunt és kellő utasításokkal lássa el — fejezte be Huntington.

— Azt megtehetem. De ettől függetlenül, később mégis nehéz lesz lavíroznom és irányvonalamat titkolnom az oroszok és a nép előtt. Annál is inkább, mert kormányomba és államapparátusomba sok emigráns özönlik be és a királyi hivatalnokok egy részét kénytelen leszek befogadni a helyi hatóságok szerveibe. Az angolok ehhez is ragaszkodnak, viszont a nép ezért nemigen fog magasztalni engem. Arról már nem is szólok, milyen nehéz lesz elfogadható igazolást találni arra, hogy nyugatra utaztam és egy időre otthagytam a hadsereget. Hiszen én hadseregfőparancsnok és a Jugoszláv Kommunista Párt főtitkára vagyok.

Tito fontos képpel hátradőlt székében.

Huntington, miközben szalmaszálon lassan szívogatta a whiskyt szódával, lopva újra meg újra szemügyre vette Titót. Pedig tudott róla már mindent. Ugyan mi újat mondhatott volna neki kitérő tekintete, erőltetett, színlelt mosolya, mesterkélt hányavetisége és fennhéjázása: talmi nagyságának megannyi jelei? Milyen nevetséges volt például, hogy az újdonsült marsall, amikor a tengeri kirándulásra készült, magára öltötte fehér díszegyenruháját, melynek gallérjára vörös mezőben arany tölgyfalevél volt varrva! Bizonyára Nápolyban varratta rá. Ápolt kezének kisujján pedig gyűrű csillogott, akkora brilliánssal, hogy egy hindú hercegnő is megirigyelhette volna.

Nemzetközi kalandor! Csak magának él s csak arra gondol, hogyan szilárdíthatja meg hatalmát. Úgy látszik, helyes volt, hogy

reá esett a választás. Tito az a kulcs, amellyel alkalmas pillanatban kinyithatjuk a Balkán kapuját. Az angol kulcsok: Péter király, Mihály király, Zogu király — rozsdás, ócska kulcsok, ezekkel nem lehet kinyitni a Balkán-félsziget modern ajtóit. Új kulcsokat kell tartogatnunk zsebünkben, mépedig jó erősen.

Mindamellett Huntingtonnak komoly okai voltak az aggodalomra. Az oroszok közel vannak. Churchill nem hiába szánta rá magát, hogy Nápolyba repüljön. Az öreg Winny-nek jó szimatja van. De most az a kérdés, hogy Tito — ha egy időre kiengedjük kezünkből — tud-e javítani az oroszokkal immár kissé feszült viszonyán, jóvá tudja-e tenni előttük egy pár nagyon is nyilvánvaló vétkét? Meg tudja-e ezt olyan őszinteséggel csinálni, hogy ne keltsen gyanút? S nem szottyan-e később kedve arra, hogy a Nyugat és a Kelet közötti lavírozás politikájából tőkét kovácsoljon magának annak a feladatnak a rovására, amellyel megbízzák majd, ha eljön az ideje?

— Mellesleg, marsall, tudnak-e az ön kirándulásáról a szovjet megbízottak? — kíváncsiskodott Huntington.

— Nem, nem tudnak — szólt Tito, arcát fintorgatva. — Tetteimről senkinek sem számolok be.

— Szóval ön inkognito tartózkodik nálam?

— Természetesen! — Tito az amerikaihoz hajolt. — Már ezen nem lehet segíteni... Jugoszlávia kis ország s nekünk számolnunk kell a nagy államokkal. Ellenben, ha a Balkán-félszigetet összefognák egységes vezetés alatt, akkor lehetne hangosabban: basszushangon is beszélni. Képzeletemben úgy él az ország, hogy lakossága fölülmúlja Franciaországét, természeti kincseit tekintve pedig még gazdagabb... Roppant stratégiai jelentőségéről már nem is szólok... Hogy tekintenek erre Washingtonban? Lehetőnek tartanak ott ilyen államot? — kérdezte behízelgő hangon.

— Washingtonban már kezdik érteni — felelte kitérően Huntington — önnek megvan az esélye, hogy a jövőben a Balkán vezére legyen.

— Churchillel már beszéltünk erről — jelentette ki kérkedve Tito.

— Persze, persze! A vén angol tengeri fóka nincs hiján a szellemességnek. Ez az ötlet ugyanis Hitleré!

Tito szórakozottan hallgatta a naszád oldalához csapódó hullámok zaját és elhallgatott.

— Egyébként maga az ötlet jó — fűzte hozzá kis szünet után Huntington, ezúttal minden gúny nélkül.

Tito most, hogy felfedte kártyáját, nem feszélyezte magát tovább, élére állította a kérdést: számíthat-e arra, hogy Amerika elismerje őt, mint a Balkán egyedüli urát és parancsolóját?

Huntingtonnak már régebben tudomása volt Tito nagyravágyó álmairól. Tudta, hogy Tito igényt tart Isztriára, Osztrák-Karintiára, Bácskára, egész Macedóniára, Metohiára és Koszovóra. De azt most hallotta először, hogy Tito a tetejében szőröstül-bőröstül el akarja nyelni Görögországot, Bulgáriát, Romániát, Magyarországot és Albániát is.

„Hohohó! — gondolta magában. — Micsoda fickó! Fontos figura akar lenni a sakktáblán! Nem éri be a gyalog szerepével!" Végre lassan kisajtolta magából:

— Hát, hogy mondjam önnek...

— Rajtam áll, hogy az embereimet Keletnek vagy Nyugatnak indítsam — szólt sokatmondóan Tito.

Meg volt győződve róla, hogy Churchillhez hasonlóan Huntington is lebeszéli majd a keleti orientációról, arról, hogy az oroszokhoz forduljon segítségért és mindent megigér neki, mindenbe beleegyezik.

Viszont az amerikai is nagyon jól tudta, hogy Tito csak magasabbra akarja taksálni magát azzal a burkolt fenyegetéssel, hogy „Keletnek fordul".

— Washingtonban — úgy rémlik — helyeslik az ön eszméjét — mondta váratlanul — és tetemes támogatásban részesítik önt... Egyébként, van egy tervem.

— Milyen? — kérdezte Tito és összerezzent.

— Önnek el kell utaznia az oroszokhoz — jelentette ki Huntington, kimért fahangján. — Mégpedig úgy, hogy erről senki se tudjon. Hogy a legnagyobb titokzatosság övezze ezt az utazást. Rendezze úgy a dolgot, mintha megszökött volna tőlünk, a kapitalista szövetségesektől...

Ez a tanács valósággal fejbekólintotta Titót.

— Ön elutazik az oroszokhoz — folytatta higgadtan Huntington. — Tegyük fel, azzal az ürüggyel, hogy egybe akarja hangolni a hadműveleteket, mert küszöbön áll a Vörös Hadsereg bejövetele az önök területére. Jegyezze meg ezt a szabályt — nem rossz szabály — ha nem tudod ellenségedet megfojtani, öleld át. De vigyázzon magára, őrizkedjék. Egyetlen helytelen lépés, egyetlen hamis hang, egyetlen óvatlan mozdulat — és mindennek vége.

— És az angoloktól is szökjem meg?! — kérdezte értetlenül Tito.

— Igen, az angoloktól is— mondta Huntington. — Ne féljen. Itt most érdekes helyzet adódik: Minél messzebb szökik tőlünk, annál közelebb kerül hozzánk. Az ön szökése — hogy úgy mondjam — az önmagába visszatérő körhöz hasonlít.

— Úgy! Hogy tekintsek erre, ezt egyenesen ön tanácsolja? — sipolta szinte suttogva Tito az amerikai felé hajolva.

De Huntington csak a vállát vonogatta.

Kis gondolkodás után Tito megszólalt:

— Megegyeztünk... Bár a nap keletről süt, engem inkább nyugat felől melegít...

Odaintette Huntingtont a kabin ablakához:

— Nézzen csak ki.

A motornaszád éppen a sziget délkeleti partját kerülte meg. Jobbról, a távolban Korcsula-szigetének zöld körvonalai látszottak.

— Az Adriai-tengeren ez a legszebb a jugoszláv szigetek között. Gyönyörű villák, pompás szőlőskertek és gyümölcsösök. Amikor vége lesz a háborúnak, ezredes, oda megyünk majd üdülni s barátságunk jeléül a legszebb villát önnek ajándékozom.

Huntington átölelte a marsall vállát.

A motornaszád a viszi-tengerszorosban lévő Promentur-fokhoz közeledett. Váratlanul lövedék sziszegését hallották, amelyet fülsiketítő robbanás követett. Víztölcsér szökkent a magasba. A Hvar-szigetén elhelyezett német üteg lövedéke csapott le. Tito elsápadt. A farkaskutya talpra szökött és vad morgást hallatott.

Huntington megszeppenve sandított a kutyára, az ajtóhoz rohant és fölkiabált a tisztnek:

— Teljes sebességgel előre!

Fölbőgött a motor, a motor fala mögött tajtékot vertek a hullámok. A motornaszád szélsebesen rohant előre. Még négy egymásután lecsapódó lövedék röpítette magasba a tengerszoros vizét, de a naszád már befutott a kis öbölbe. Rankovics erős fedezettel várta a marsallt.

Az utak néptelenek voltak. Azokban az órákban, amikor Tito sétált, egyetlenegy szigetlakónak és partizánnak sem engedték meg a járást-kelést a szigeten. Csak az angol és amerikai őrjáratok érezték magukat úgy, mintha odahaza lettek volna.

Tito a Tigrissel barlangjába sietett.

— A viszontlátásra, Sir, Belgrádban — mondta búcsúzóul Huntington.

Az ezredes meg volt elégedve a kirándulás eredményével. Úgy rémlett, már látja a Balkán fölött lebegő amerikai csillagos-csíkos lobogót, a csillagokat és csíkokat a Szovjet-Oroszországhoz vezető egyik legfontosabb fölvonulási területen.

9

...Így hát nem sikerült az enyéimhez kerülnöm. Telt az idő, de a mi ügyeinkben nem állott be az a fordulat, amire Perucsica célzott... Ellenkezőleg, úgy tetszett, mintha a helyzet rosszabbra

fordult volna. Popovics-Krcun elvetette Perucsica tervét. Dandárunkat Zlatar környékén gúzsba kötötte a szigorú parancs, azonkívül a titkos rendőrség egész erejét megszemélyesítő Népvédelmi Osztály ügynökei is résen voltak, ügyeltek arra, hogy a felsőbb utasítást feltétlenül megtartsák.

Ilia Perucsica egy időre távozott a dandárból. A hadtestparancsnok a tiszti főiskolára küldte tanulni. Arszo Jovanovics még 1942-ben alapította ezt az iskolát, ahová egyenesen a harcmezőről léptek be a zászlóalj- és dandárparancsnokok, hogy másfél-két hónapon át a korszerű háború alapelveit, a fegyvernemek összműködésének kérdését és a haditaktikát tanulmányozzák.

Noha Ilia Perucsica nem volt közöttünk, megvalósulatlan terveiről és Arszo Jovanovics parancsáról már minden katona tudott. Nehéz volt őket rábírni arra, hogy ölbetett kézzel várjanak. Valósággal szomjúhozták a harcot. Hallották, hogy a szomszédos nyolcadik hadtest egyes csapatai nem rostokoltak a helyükön, úgy mint mi, hanem sikeres harcokat vívtak az ellenség összekötővonalain, rendre verték a németeket, akik az Ibar-szakadékon keresztül és a Novi-városból vezető úton Visegrád felé igyekeztek áttörni. Vlado Csetkovicsnak, a nyolcadik hadtest parancsnokának bátorságáról valóságos legendák keltek szárnyra. Őt is meg Szavva Kovacsevicset csernogorjai Csapájevnek nevezték. Sátorban lakott, együtt a partizánokkal s maga vezette őket mindig rohamra.

— Ilyen parancsnok kéne nekünk — mondogatták irígykedve a harcosok.

A Zlatar magaslatáról gyakran fürkészték a zöldbeborult völgyet. Amikor az úton néha porfelleget pillantottak meg, lóhalálában futottak Kustrinovics sátrához. „Jönnek a németek!" — kiáltották. De a parancsnok nem határozott semmit, Popovics-Krcun figyelmeztetésére hivatkozott.

Végre Kustrinovics, miután hosszasan töprengett a térkép fölött, a következő harci vállalkozás tervét dolgozta ki: a harcosok éjnek idején valahol a Novi város és Bánya közötti országút mentén lesbe állnak és megvárják az ellenséges szállítmány közeledését. A katonák megörültek: mégis csak lesz részük egy kis csetepatéban!

Egy erdei tisztás előtt állítottuk fel a csapdát, a Zlotarszk patak partján, ott, ahol az a Limbe folyik. Itt helyezkedett lesállásba Filippovics szakasza, amelynek jó takarást nyujtottak a szanaszét heverő, mohával benőtt, nagy, lapos kövek meg a köztük kiütköző galagonyacserjék. Századom többi szakaszát az erdei tisztás mélyében helyeztem el. —Jankov századát Kustrinovics az országút másik oldalára állította.

Itt vártuk meg, míg virrad. Hamarosan megindulnak majd az országúton az ellenség oszlopai.

A várakozás feszült csendjét egyszerre csak hangos fejszecsattogás törte meg. A harcosok értetlenül és riadtan néztek össze.

Arrafelé mentem, hogy megtudjam, mi történik. De alig tettem néhány lépést, mikor a lihegő-fújtató Mileticset pillantottam meg. Futása közben hangosan káromkodott:

— Ez is hadvezér, a pokol emésszе meg!

— Kit?

— Hát Kustrinovicsot! Okosabb akar lenni mindenkinél! Jankov bajtárs — hívta a parancsnokot. — Jöjjön csak ide!

Mind a hárman arra a helyre rohantunk, ahol a harcosok éppen egy magas fiatal tölgyet döntöttek ki. Kustrinovics egy vén fatönkön ülve a füzetébe rajzolgatott valamit.

— Tessék, gyönyörködjetek benne! — pattogta Jovan.

— Mivel foglalkozik itt? — Kicsa lerántotta szemüvegét, mintha bele akart volna mászni a volt csetnik vörhenyes borostával borított, húsos ábrázatába.

— Szalüt! Tereprajzot készítek — felelte s lomhán föltápászkodott.

— Látom. De mért csinálja ezt a torlaszt?

— Miért? Hogy föltartóztassam az ellenséget.

— De hiszen ezzel elárulja, hogy itt vagyunk! Lesállásunkat már messziről észreveszik!

Kustrinovics arcán a szürke forradás rozsdavörös lett.

— Úgy teszek, ahogy erre a haditaktika tanít. Ebbe a dologba, kérem, ne avatkozzék bele.

De Kicsa már nem hallgatta tovább. Az úton porfelleg támadt.

— Vissza a lesállásba! — ordította.

Katonasapkáját, fegyverét és zubbonyát hirtelen a bokorba hajította, megragadta a fejszét s odalépett a fához. Fehér ingében, bozontos szakállával afféle parasztemberre hasonlított, aki éppen most döntött ki egy fát, hogy gallyat vágjon a jószágnak.

Kicsa hadifortélya sikerült. Sem az út mentén kidöntött tölgy, sem pedig a gallyakat nyugodtan nyesegető paraszt nem keltett gyanút az ellenség elővédjében, amelyet szépen tovább engedtünk. Mikor aztán odaérkezett a szakállas csetnikek és a németek oszlopa, amely az élelmiszerrel megrakott szekereket kísérte, Kustrinovics mégis csak arra kényszerült, hogy tüzet nyisson régi cimboráira.

Szép zsákmányt ejtettünk. De sikerünk alig jöhetett számításba a vitéz nyolcadik hadtest csapatainak hőstettei mellett. Ezek a csapatok komoly csapásokat mértek az ellenségre. De nemsokára egészen váratlanul szerencsétlenség érte a hadtestet. Javá-

ban folytak sikeres harci vállalkozásai, amikor Tito hirtelen magához rendelte a szigetre Csetkovicsot és repülőgépet küldött érte. Csetkovics nem tért vissza. Csak később tudtuk meg, hogy azt a repülőgépet, amelyen elindult, angol vadászgépek a tenger fölött tévedésből lelőtték. Vlado Csetkovics odaveszett.

Eközben a német csapatok erőltetett iramban vonultak el mellettünk észak felé.

Eltelt még egy hét, melynek során türelmetlenül vártuk a hadbaindulásról szóló parancsot. Legnagyobb örömünkre visszatért Perucsica és éppen jókor. Szinte már a levegőben volt a közelgő nagy események előszele.

Egyízben éjfélkor a rádiókészülék mellett várakozva, meghallottuk Sztálin hadparancsát. A Szovjet Hadsereg Kisinyov-Jassi körzetében szétzúzta az ellenség erős hadcsoportját s támadását 22 német hadosztály bekerítésével tetőzte be. Moldaviát fölszabadították. A németek két szövetségesét: Romániát és Bulgáriát kidöntötték a csatasorból s most ez a két állam hadat üzent Németországnak. Valóra váltak Sztálinnak május elsején mondott szavai: „Nyilvánvaló, hogy ez országok népeinek maguknak kell kezükbe venniök a német járom alól való felszabadításuk ügyét."

A jassi-kisinyovi hadműveletekben résztvett csapatok parancsnokainak névsorában az én lövészhadosztályom parancsnokának nevét is meghallottam. Határtalan izgalom fogott el. Az a hadosztály, melyben a Kaukázustól a Dnyeperig terjedő utat megtettem, a Harmadik Ukrán Arcvonal csapatainak kötelékében működik. És idejön! Nemsokára találkozom ezredtársaimmal, századom harcosaival!

Reggel gyűlés volt. Katnics gyüszmékelt a legtöbbet. Maga hívta a katonákat, beszédet mondott...

Dandárunkon eddig nem tapasztalt harci lelkesedés vett erőt. A Vörös Hadsereg testvéri segítőkezét nyujtja Jugoszláviának! Most már semmi sem tarthatta volna vissza az embereket. Perucsica, parancsra nem várva, saját kezdeményezéséből előrevitt bennünket. Abban a keskeny hegyszorosban, melynek mélyén az Ibar folyó rohan, olyan Thermophylé-ben részesitettük az ellenséget, amelyet sohasem felejt el; majd a Nyugat-Morava völgyében kemény harcokat vívtunk a visszavonuló német csapatokkal s nyomultunk tovább — úgy, ahogyan azt Arszo Jovanovics parancsolta — a határ felé.

Zlatar mögöttünk maradt, eltűnt a hegyek zűrzavaros összevisszaságában. A kerek és lágyvonalú sumadiai dombok körvonalai öveztek már bennünket. Egyre közelebb és közelebb kerültünk a tenséges Sár-fennsíkhoz, mely a felhők felé nyujtogatta havascsipkés ormait. Mögöttük már Bulgária fekszik.

Arany karikagyűrűcskék gyanánt gördültek tova a csöndes, napsugaras, kissé hűvös szeptemberi napok. Ragyogó színekben pompázó, érett gyümölcs illatával telített szeptember. Minden békére hívott! Olybá tűnt, mintha magában a természetben is ott szunnyadt volna a közeli békés idők mondhatatlanul boldog előérzete.

Az aranyló napsugár, az utunkba eső erdők hol szaggatottan morajló, hol meg egyenletesen hullámzó lágy és simogató suhogása, a madarak éneke és csacsogása, a völgyek forróságot lehelő illata és a távoli bércek havas üdesége, a vadvirágok mámorító zamata és a könnyű, kristálytiszta hegyilevegő: minden, minden az egészségről, az ifjúságról, a szebb jövőről szőtt álmokkal töltött el bennünket.

10

Keleti menetelésünk hirtelen megrekedt. Azt rebesgették, hogy Popovics-Krcun hadtestparancsnok Visz szigetéről, Titótól visszaérkezett s most igyekszik utólérni a Vörös Hadsereg fogadására indult hadosztályokat. Meg kell várnunk, míg Popovics-Krcun ideérkezik.

A Dél-Morava folyóval határos keskeny terepszakaszon, ahol dandárunk megállapodott, hamarosan nagy partizánerőket vontak össze. Az ellenség ugyancsak itt, a Morava völgyében összpontosította Görögországból távozó csapatait és Krcun utasítása szerint a hadtestnek az volt a feladata, hogy megvédje ezt a területet, ne engedje tovább északnak a németeket.

Perucsica gyakran meglátogatott bennünket és mi minden alkalommal hosszasan elbeszélgettünk vele.

Legutóbbi látogatása során nyugtalannak látszott. Engem és Kicsát félrehívott és kijelentette, hogy katasztrófát jósol, ha passzívan fogunk itt várakozni az ellenségre.

— De hát mit csináljunk, hogy elkerüljük ezt a katasztrófát? — kérdezte Kicsa.

Ott ültünk hármasban a tábortól nem messze eső erdős halom mellett. Sütött a nap kegyetlenül, szinte gőzölgött a levegő. Csak a sárgult falevelek emlékeztettek az őszre.

Perucsica rövid töprengés után vállat vont, s éppen válaszolni készült, amikor egyszerre hangosan megszólították:

— Őrnagy bajtárs!

Megfordultunk a hangra.

Őrszemeink egy szemüveges embert kísértek hozzánk. Barna lovaglónadrágot, fehér prémes mellényt viselt. Fekete haja rövidre volt nyírva.

— Éljen a szabadság! — köszöntötte Perucsicát. — Ön a partizáncsapat parancsnoka? Engedje meg, hogy bemutatkozzam — mondotta szerb és bolgár szavakat keverve: — Bote Atanaszov százados, a Kriva Palanka szektorban lévő 1. bolgár hadsereg parancsnokának futárja.

Perucsicát annyira váratlanul érte a dolog, hogy egy lépést hátrahőkölt.

— Bolgár hadsereg? — ismételte álmélkodva.

— Igen. Nem tudják talán, hogy vezérünk Georgi Dimitrov már 1941 nyarán harcra hívott bennünket a megszállók és a mi bolgár fasisztáink ellen? Nem hallottak róla, hogy partizánosztagaink miként kötöttek le húszezer németet és tábori rendőrt Szrednegorjében?

— Nem, nem tudtuk, hogy harcuk ilyen nagy lendületet vett — vallotta be Jankov.

— Hát az hogy lehet?! — kiáltott föl Atanaszov ugyancsak elcsodálkozva. — Akkor eltitkolták önök előtt a mi harcunkat. — Nyugtalanul körülnézett, mintha valami bajt sejtene. — Az bizony nagyon rossz, hogy hadműveleteinket annyira elszigetelték egymástól. De hát, barátaim, ma ez már a multé. Mostantól fogva az oroszok, jugoszlávok és bolgárok örökké együtt lesznek! Egy zászló alatt, s ezen a zászlón szent jelmondatunk áll: „Halál a fasizmusra! A szláv népek egysége! Igazság és szabadság!" — jelentette ki ünnepélyesen Atanaszov.

Levelet hozott a bolgár hadsereg parancsnokától, melyben operatív együttműködésért fordul a jugoszláv csapatok parancsnokához. Atanaszov kijelentése szerint a szovjet hadvezetőség, előre látva, hogy Hitlerék visszavonulnak a Balkánról, a következő feladatot tűzte a bolgár népi csapatok elé: „A Morava, Vardar és Ibar folyók völgyében indított gyors támadással el kell vágni a németek visszavonulási útját észak és északnyugat felé."

A levélben egyebek között ez áll: „A bolgár nép hosszas harc után eltávolította azokat az embereket, akik minden erejükkel és minden eszközzel igyekeztek elválasztani egymástól a szláv testvérnépeket."

— Szeptember kilencedike* mindent megfordított nálunk — fűzte hozzá Atanaszov. — Most minden jó. Ami volt, az elmúlt.

— Hát ez igazán nagyszerű. Gyerünk gyorsan a hadtestparancsnokhoz — sürgette Perucsica a futárt. — Altábornagyunk Titónál járt s erre nézve bizonyosan van utasítása. Popovics-Krcun nélkül egyáltalán nem dönthetünk. Egyebek közt — for-

* 1944. szeptember 9-én Bulgáriában fegyveres népfelkelés tört ki, ezen a napon döntötték meg a fasiszta kormányt.

dult hirtelen Jankovhoz — tudod, mit kell tennünk, hogy elkerüljük a katasztrófát? Egyesüljünk a bolgár népi csapatokkal és cselekedjünk közösen.

— Ez a leghelyesebb! — rikkantotta örömmel Kicsa. — Egész bizonyos, hogy erre kapunk parancsot!

De sajnos feltevésünk nem vált valóra. Mikor néhány nappal később újra találkoztunk a bolgár századossal, komor arca megdöbbentett bennünket. A leglevertebb hangulatban tért vissza a hadtest-törzstől.

— Mi történt? — kérdezte Kicsa.

— Nem tudom. Semmit sem értek! — szólt karját széttárva Atanaszov. — Önöknél, úgy látszik, vannak emberek, akik lóhátról tekintenek ránk, bolgár partizánokra, a mi kommunista pártunkra és népünkre. Nem bíznak bennünk, sértegetnek minket. Ez nagyon bánt engem ... Régi spartakuszista vagyok, huszonkilenc óta a kommunista ifjúsági szövetség, később pedig a párt tagja. A Prokupelben állomásozó expedíciós hadtestből szöktem Jugoszláviába. Voltam Dencse Gurov partizánosztagában ...

— Dehát miről van szó? Beszélj, druzse! — faggatta Jankov.

Atanaszov már nem bírta tovább és átnyujtotta neki Popovics-Krcun válaszát. Ez volt benne:

„A kriva-palankai szektorban lévő bolgár hadsereg parancsnokának. A hadseregfőparancsnokságtól kapott utasítások értelmében felszólítom, hogy azonnal vonja vissza a bolgár csapatokat. Az elvonulásra vegyék igénybe a főútvonalakat, anélkül, hogy azoktól két kilométernél nagyobb távolságra eltérnének. Határainkat, a mi tudomásunk nélkül, semmi körülmények között se lépjék át. Ahhoz, hogy hadseregét behozza Jugoszláviába, Tito marsall előzetes engedélyére van szükség. Tito marsall előzetes jóváhagyása nélkül minden néven nevezendő előrehaladásukat jugoszláv területen ellenséges lépésnek minősítjük. Elvonulásuk során éjtszakára nem szabad megszállniok lakott helységek közelében, ellenkező esetben a jugoszláv géppuskák tüzet nyitnak.

Popovics-Krcun altábornagy."

— Há ... át igen — nyujtotta el a szót Kicsa s összenézett velem. — Most megkaptuk a választ.

Atanaszov távozott, de egyáltalán nem azzal a paranccsal, amelyet várt és mi is vártunk. Mindamellett megörült, hogy az egyszerű jugoszláv katonák és parancsnokok máskép tekintenek a bolgár népre, mint Krcun.

Egy nappal később pedig különös újságról értesültünk: hadtestparancsnokunk, az amerikai MacCurverrel együtt újra Titóhoz repült Visz-szigetére, hogy állítólag átvegye kitüntetését. Ez az

elutazás a várt nagy csata küszöbén több mint érthetetlen volt előttünk. A szökéshez hasonlított: Popovics-Krcun mintha előre érezte volna, hogy néhány órával később a németek támadásba lépnek. És ez a támadás valóban meg is kezdődött.

Az egyes partizáncsapatok eleget tettek a szigorú parancsnak, hogy mindenáron védeni kell ezt a területet: szívós kitartással védekeztek; ebben az egyenlőtlen tusában a hadtest sok katonája elhullott. Dandárparancsnokunk azonban úgy tudott manőverezni, hogy bár nagy veszteséggel, mégis áttörtük magunkat az ellenséges láncolaton és folytattuk megszakított utunkat kelet felé.

11

Az összekötő-repülőgép Popovics-Krcunnal és MacCurverrel nyugati irányba haladt.

Az amerikai folyton-folyvást lefelé nézett. Egyik hegylánc a másik után úszott el alattuk s látni lehetett a sárgult erdőgallérral borított, élesen kiszögellő bordás hegygerinceket.

Feltűnt a Durmitor, napfényben szikrázó fehér hósapkájában s ott kanyargott csillámhoz hasonlatos cérnaszálként a Neretva, két szakadék közé ékelve. Az ott Konic... Csupa ismerős hely! Távolabb Dalmácia partvidékének keskeny sávja bukkant fel... Nagyszerű tágas öblök. Igazán minden tekintetben áldott vidék!

A repülőgép ereszkedni kezdett. Felcsillant a kéklő tenger! Csillogott-villogott a napsugárban a delfinek fénylő teste. Lenn, a mélyben, elsiklott a hosszúkás Hvar-szigete... Oldalvást pedig Bracs és Korcsula szigetei. Mintha három, soha el nem süllyedő repülőgépanyahajó sorakozott volna fel, éles orrukkal kelet felé fordulva. Kiváló helyek ezek hadászati szempontból!

De váratlanul angol vadászgépek jelentek meg a levegőben.

MacCurveren végigfutott a hideg. Hogy az ördögbe! Hátha hirtelen tévedésből most épp olyan fogadtatásban lesz részük, mint ahogy Csetkovics ezredest fogadták?! Ezek az angolok el tudják ám tenni láb alól azokat, akik zavarják őket. Lehet, hogy most éppen ő, MacCurver van soron?

De nem, megúszták a dolgot. A „Spitfire"-ek szívélyes üdvözlettel meglebegtették szárnyukat és elszáguldottak mellettük.

Már közeledett a kis kerek, dióalakú Visz-szigete. Fölülről nézve hadi táborra emlékeztetett. A sziklás magaslatokon a légelhárító és tábori tüzérség ágyúinak torka meredezett, itt-ott géppuska-állások tüntek fel. A szőlőföldek között meg a köves, meredek hegyoldalakon, a helységen túl, feküdtek a szöges drótsövénnyel elkerített katonai raktárak. A komiszi hajóállomáson szállító-

gőzösök horgonyoztak, messzebb, a révparton két torpedóromboló vesztegelt. A keskeny utakon hadi teherkocsik és dzsipek cikáztak fel s alá.

MacCurver szíve megszabadult a nyomasztó érzéstől. Popovics-Krcun is megkönnyebbülten sóhajtott.

A gép leszállott a sziget központjában, a völgyben épült repülőtéren. Egymás mellett szorongott itt a sok „Spitfire" meg az amerikai „Halifax".

MacCurver meglepődött, hogy senki se fogadja őt és a hadtestparancsnokot. Pedig a kirepülés idejéről rádiógrammban értesítették a vezérkart.

Kénytelenek voltak egy dzsipet kikunyerálni a repülőktől. Végre eljutottak azokhoz a barlangokhoz, amelyeket a hegyekben, Visz városától nem messze rendeztek be Tito és főhadiszállása részére.

— No, végre idehaza vagyunk — mondta MacCurver.

Krcun tétován mosolygott s megsodorta kajla bajuszát.

— Igen, alighanem.

Valahogy nem ismert rá a vezérkar légkörére. Itt rendszerint fegyverükkel lövésre készen, őrszemek lépkedtek nagyvigyázva; nem volt itt se hangos beszéd, se nótázás. Most pedig az őrszemek fel és alá futkostak, harsány, vidám hangon tereferéltek egymással, kurjongattak. Egyre-másra csomagolták és cipelték a sok holmit, a vezérkar javait, a levéltárat. Arszo Jovanovics erélyes kézzel tette meg az előkészületeket az utazásra.

Krcun a vezérkari főnökhöz lépett, hogy megtegye jelentését. MacCurver rosszat sejtve az öböl partjára, Huntington villájához sietett. Főnöke azonban nem volt otthon. A szobalány azt mondta, hogy Rankoviccsal fürdeni ment a hajóállomásra.

MacCurver belépett a misszió angol tagjainak szállására. Sehol egy lélek! Csak a verandán pillantotta meg a díványon fekvő Budge Pinch századost. A nyakigláb angol csíkos fürdőruhájában és nagy, kerek szalmakalapjában óriás gombára emlékeztetett. Pinch egy barnaszárú, rikító, rózsaszín, fura virágcsokrot szorongatott a kezében, úgynevezett tengeri rózsákat.

Az adriai növényvilág barátja alig emelkedett fel helyéről s lomhán köszöntötte MacCurvert. Gyűrött, szürke képén, kékkarikás szemén világosan feltűntek az álmatlanul töltött éjtszaka nyomai. Már az első pillantásra látszott, hogy az angol nincs valami kedélyes hangulatban.

— A mi orosz szövetségeseink, Sir, túlságos gyorsan mennek előre — mondta MacCurver, aki meg volt győződve arról, hogy éppen ez a körülmény idézte elő Pinch nyomasztó hangulatát.

De a másik hirtelen olyan vérmérsékletet árult el, ami egyáltalán nem vallott rá.

— Az ördög vigyen el mindenkit! — rikácsolta s fölpattant a díványról. — Mindenkit: balkáni légierőnket, a szájtátó Wilsont meg ezt a pimasz Titót is.

MacCurver elképedve kérdezte:

— Miről van szó, Sir? Mi történt?

— Mi történt, Sir?! Hogy mi?! — S Pinch dühtől tajtékozva mérte végig a verandát. — Tito megszökött! Nyomtalanul eltűnt a szigetről. Megkaptuk Churchill táviratát. Föl van háborodva! Hallatlan eset! Egy mukkanás nélkül így faképnél hagyni minket, így lóvá tenni bennünket, hát ez tipikus altiszti arcátlanság!...

Pinch valami papírlapot ragadott föl az asztalról.

— Tessék, gyönyörködjék! Wilson parancsot adott MacLeannek, hogy azonnal keresse meg Titót, MacLean pedig ott, a szárazföldön a „Ratwick"-terv alapján a további hadműveleteken dolgozik! Mi az, hát én magam, személyesen kutassam föl ezt a szökött marsallt?

— Bocsánat, Sir — szakította félbe MacCurver a megbotránkozástól reszkető Pinchet. — Hogyan tünhetett el a hadseregfőparancsnok? Nem értek az egészből semmit. Magyarázza meg értelmesen.

Pinch kimerülten hanyatlott a pamlagra.

— Hogy milyen borzasztó ez! — siránkozott. — Tegnap Wilson közlendőjével Titóhoz mentem, de nem találtam a barlangban. A vezérkarban pedig a marsallon kívül senkivel sem lehet az ügyeket intézni. Senkitől sem hall az ember kellő felvilágosítást. Jovanovics?... Ezzel lehetetlen megegyezni!... De nemcsak ő, hanem még az egyszerű tisztek is szuronytszegezve fogadják egyes indítványainkat. Fölborult minden kölcsönös megértés.

— S mit mondanak a miniszterek, Tito segítőtársai?

— Azt mondják, hogy a marsall beteg, hogy el van foglalva, hogy sétál. Szemenszedett hazugság!

— Ah úgy!... De hátha Tito a szárazföldre utazott, hogy személyesen irányítsa a belgrádi harc befejező szakaszát.

— Igen?! De, hogy mert elutazni a mi tudomásunk nélkül?! Ez a titokban tartott szökés, úgy van, ismétlem, ez a szökés egyszerűen sértő ránk nézve. Tito aláásta tekintélyünket és a maga tekintélyét is. S még hozzá ilyen döntő napokban, amikor a helyzet a legszorosabb együttműködést követeli.

MacCurver a legnyugtalanabb lelkiállapotban hagyta el Pinchet. A tengerpart felé menet utólérte egy hosszúhajú és karvalyorrú emberke, szinte törpeszámba mehetett. Fürdőnadrág és vörös fürdőcipő volt rajta, a vállán meg bolyhos törülköző.

— Mr. MacCurver! — szólította hangos szóval az amerikait.

— Á, Mose Pijade! Jóegészséget! — köszöntötte örvendezve MacCurver.

— Mindenkor szolgálatára állok.

MacCurver fürkészve nézett a szemébe.

— Milyen a hangulata? — kérdezte sokatmondóan.

Pijade vigyorgott:

— Egyensúlyban van!

— Ebben a kavarodásban? És hova készülődnek maguk? Minél messzebb Baritól? Talán Rómába, mi?

— Ugyan, ugyan, Sir! Átszállunk a szárazföldre.

— A szárazföldre? — MacCurver a mellette tipegő emberkére sandított. — Meglehetősen merész vállalkozás. Talán nem tudja, hogy a németek összevonják ott csapataikat? Nagy harcok törhetnek ki.

— Hát aztán?! A mi hadseregünk most háromszázezer harcost tesz ki! — szavalta Pijade felfuvalkodva. — Meg aztán a külső körülmények is fölöttébb szerencsésen alakulnak számunkra. — Földobta bolyhos törülközőjét és elkapta a levegőben. — A szovjet csapatok már a jugoszláv határ tőszomszédságában vannak. Hamarosan Belgrádban leszünk! Úgy ám, mélyen tisztelt uram! Önök, sajnos, elkéstek — sóhajtott a gnóm. — Az oroszok hamarabb kerültek a Balkán-félszigetre. Megmondtam én ezt már előre.

— És hogy tekint erre Tito? — kérdezte gyorsan MacCurver.

— Tito? — Pijade keskeny vállát vonogatta. — Úgy hiszem, szintén lelkesedéssel!

— Nem látni sehol. Mi az, beteg talán?

— Igen. Torokgyulladás, olyasmi...

— Ebben a rekkenő hőségben?... És mondja, komoly beteg? — faggatta tovább MacCurver.

— A marsall már jobban érzi magát — felelte Pijade. — A doktor már megengedte neki, hogy olvasson. Tegnap a marsall elolvasta saját tolmácsolásomban azt a regényt, emlékszik arra a könyvre, amit adott: „Az emberfölötti lény"-re.

— És mi a benyomása a marsallnak?

— Azt mondta, hogy igazán velős dolog! — rikkantotta Pijade.

— Üljünk le — indítványozta MacCurver s magával vonta Pijadét a szakadékos part szélére.

Alant a hullámok tajtékozva törtek meg a parti sziklákon.

Pijade letelepedett egy napmelegítette lapos kőre s odatartotta csontos lábát a feléje fröccsenő vízcseppeknek.

— No és mit szándékszik tenni a marsall a mai nap folyamán? — firtatta tovább MacCurver.

— Ma kihallgatáson leszek nála — felelte fontoskodva Pijade. — Beszámolok munkámról. Mellékesen, érdekli önt új szocialista elméletem?

— De még mennyire! Hallottam is már róla. Ezen a területen minden frissében mondott szó érdekel engem. Mint demokratát.

MacCurver lehasalt a homokra s várta, hogy a másik mit fog mondani. Elhatározta magában, hogy ha törik, ha szakad, de kihúzza Pijadéből Tito eltünésének titkát.

— Hát csak röviden. A lényegre térek... Még a börtönben ültem — kezdte Pijade szemét kéjjel hunyorgatva, mint a saját kurrogásába szerelmes fajdkakas — szóval még a börtönben arra a következtetésre jutottam, hogy a mi nemzeti burzsoáziánk békésen belenőhet a szocializmusba. Másszóval, én a nemzet magasabb érdekeiből kiindulva, népeink osztályfölötti egységének talaján állok. Elméletemmel szeretném — amennyire erőmből telik — némileg kiszélesíteni és saját viszonyainkra alkalmazva elmélyíteni a marxizmust. Az a szándékom, hogy bizonyos fokig enyhítsem az osztályok közötti feszült viszonyt s így bizonyos mértékben előre vigyem a marxizmust. Előre, a nemzeti szocializmus útján!

Az amerikai alig figyelt oda erre a szózuhatagra. Egészen másra gondolt, de az utolsó mondatba belekapaszkodott.

— S önt nem feszélyezi — kérdezte — hogy a fasiszták szintén nemzeti szocialistáknak titulálják magukat?

— Egyforma hordóban különböző bor is lehet — vágott vissza Pijade s elhallgatott. Módot akart adni az amerikainak, hogy méltóképpen értékelje ezt a képletes kifejezést.

— S mi újság van még maguknál, itt a szigeten? — kérdezte látszólag szórakozottan MacCurver, igyekezve a beszélgetésnek más fordulatot adni.

— Ó, újság van, amennyit akar! Nemrég a Népfelszabadító Antifasiszta Vecse elnöksége az én elnökletemmel ülést tartott és elhatározta, hogy érdemrendeket fog kiosztani.

— Érdekes.

— Már meg is alapítottuk az érdemrendjeinket: a „Partizáncsillag" három fokozatát, „A bátorságért"-érdemrendet és érdemérmet, a „Népfelszabadítás"-érdemrendet, a „Testvériség és egység"-érdemrendet és a legmagasabb kitüntetést, a „Néphős"-rendjelet.

— S ki fogja kapni ezeket a kitüntetéseket?

— Elsőnek kapja: Kocsa Popovics, Peko Dapcsevics, Mihajlo Aposztolszki, Koszta Nagy, Vukmanovics-Tempo, Ivan Gosnyak, Danila Lekics, Popovics-Krcun.

— Á... á, a hősök gárdája!

— Mindenkit kitüntettek, mindenkit. Az önök missziójának tagjait is. Ön, amennyire emlékszem, a „Testvériség és egység"-érdemrendet kapja.

— Úgy? — MacCurver elégedetten bólintott. — Bizony, mindannyian eleget fáradoztunk. Mikor is fogja átnyujtani nekem Tito a kitüntetést? Ma?

— Nem föltétlenül maga Tito — tért ki Pijade a válasz elől.

MacCurver talpraugrott. Türelme elfogyott. Vállon ragadta a törpét és a szakadék szélére lökte. Pijade elsápadt: lenn a mélyben a hullámok vad erővel csapkodták a felfelé meredő sziklákat.

— Közelebb a tárgyhoz, Mose! Feleljen, hol van Tito, mert különben véletlenül lezuhan innen!

— Csakhogy köztünk maradjon — tört ki a szó Pijadéből rekedt hörgéssel, mert látta, hogy nem tréfálnak vele. — Titok. Esedezve kérem...

— Nos?

— Ott van. — S Pijade meghatározatlan irányba mutatott.

— Hol? — s MacCurver megrázta a törpét.

Pijade kétségbeesett pillantást vetett a mélybe:

— Romániában!

MacCurver elengedte.

— Az oroszoknál?

— Igen, igen, ott van valahol... Az égre kérem, el ne áruljon. Én mindig...

Az amerikai nem hallgatta végig. Máris sietve haladt a part mentén, a komiszi hajóállomás felé, ahonnan zeneszó hallatszott.

12

A tenger felett épült vendéglő nyílt verandáján nagy hévvel játszott az angol zenekar. Zöld beretet és terepszín egyenruhát viselő fiatalemberek, a „kommando"-osztag angol katonái ültek az asztalkák körül. Minden jel arra mutatott, hogy nem ragadt rájuk Budge Pinch páni félelme.

„Hadtápkukacok, hencegő alakok! — gondolta magában MacCurver, amikor poros ruhájában és félretaposott cipőjében elhaladt mellettük. — Hát csakugyan nem sejtik, hogy ütött az utolsó órájuk ezen a fürdőhelyen?"

MacCurver egy pillantást vetett a vászonernyőkkel tarkított strandra és sietve megindult annak egyik eldugott szöglete felé. Itt őrszemek állottak. Mindjárt észrevette Huntington magas alakját; a mellette lévő Rankovics a híres hidalgó fegyverhordozójához hasonlított.

Ekkor odalépett hozzájuk Milovan Gyilasz halászfelszerelésével s magával vitte Rankovicsot az öböl felé, ahol fehérpettyes, szürkésbarna — úgynevezett csillagos halak tenyésztek. Huntington pedig letelepedett egy olajfa gyér árnyékába.

MacCurver élve az alkalommal, hogy főnöke magára maradt, óvatosan leült melléje.

— Maga az, Sherry? — mondta az ezredes olyan hangon, mintha MacCurver nem is a tűzvonalból repült volna ide, hanem a vendéglőből jött volna vissza, ahol éppencsak az imént látták egymást. — Éppen arról vitatkoztam Markóval, hogy milyen módon lehetne kitolni azt az elkerülhetetlen és végleges időpontot, amikor az ember meghal az öregségtől. Titónak most nagy fejtörést okoz az a kérdés, hogy miképpen hosszabbíthatná meg az életét, hogyan fiatalodhatna meg. Különben, ez nekünk is elsőrendű érdekünk.

— No és milyen módszert választottak? — tudakozódott gúnyosan MacCurver.

— Én a megfiatalítás egyiptomi módszerének híve vagyok: az ember vegyen be minél több hánytatót és izzadjon. Tito viszont XIII. Lajos eljárását részesíti előnyben: hashajtó, érvágás és beöntés.

— Már megbocsásson, patron — vágott közbe idegesen MacCurver — ezt a kérdést nem találom annyira fontosnak a jelen pillanatban. Ön, természetesen, tájékoztatva van arról, hogy mi történik most a szárazföldön?

— Hogy tájékoztatva vagyok-e? — mosolygott finom gúnynyal Huntington. — Nagyon jól tudom, a németek elhatározták, hogy erőnek erejével tartani fogják balkáni támpontjaikat. Azonkívül a Narev meg a Visztula mentén és a Nyugati-Kárpátok határán jó előre kiépítették védelmi állásukat. Aztán ott van a Siegfried-vonal. Ezekkel még elbajlódunk egy darabig...

— Ez rendjén van, ezredes. Csakhogy minden egészen másképp üt ki, mint ahogyan Hitler tervezi. Ezek az átkozott oroszok még azt is megtanulták, hogy a nekik látszólag kedvezőtlen tényezőket a maguk javára fordítsák. Éppen most repültem ide Kelet-Szerbiából. A németek képtelenek feltartóztatni a Harmadik Ukrán Arcvonal támadását. Ha még így tart egy kis ideig, elveszítettük a Balkánt — állapította meg MacCurver minden kertelés nélkül.

Huntington hallgatott s tenyerével szőrös mellét simogatta.

— Sherry — szólalt meg végre. — Emlékszik még dravarl beszélgetésünkre? Emlékszik, hogyan ragadta galléron Titót?

— Hát jól megszorongattam, úgy hogy meg se mukkant.

— Egyszóval, Sherry, megvan az esélyünk a Balkán megtartására, ha a legszigorúbb titokban tartjuk mindazt, amit Titóról tudunk; ha ideig-óráig ezentúl sem fogunk nyíltan semmi olyasmit tenni, amit a balkán országok belügyeibe való beavatkozásnak minősíthetnének; ha sikerül Titónak, mint kommunista vezetőnek és a balkáni nemzeti felszabadító mozgalom vezérének tekintélyét még jobban felduzzasztanunk és végül, ha ő is eléggé óvatos lesz...

MacCurver figyelemmel hallgatta. Magában egyetértett Huntingtonnal és türelmetlenül várta, mikor tér ki végre főnöke Tito rejtélyes eltűnésére. Huntington azonban nyilván kerülte ezt a tárgyat és az alezredes már nem tudta tovább türtőztetni magát:

— Jól van, de lehet-e minden tekintetben építeni Titóra? Ez a mostani váratlan, megmagyarázhatatlan elutazása... Hiszen ön tudja... — Minthogy azonban MacCurver az aggodalomnak a legcsekélyebb árnyékát sem vette észre Huntington arcán, halkított hangon folytatta: — Értesüléseim szerint Romániába szökött, abba a körzetbe, amelyet a Vörös Hadsereg már elfoglalt.

— Az ön értesülései szerint? — Huntington kedélyesen fölnevetett. — Ön nagyszerű felderítő! Na jó, hát mi van abban?! Megtette a helyes sakkhúzást, még mielőtt túl késő lett volna.

— Hát így vagyunk! — MacCurver kezdte pedzeni, hogy Tito eltűnése nem a főnökének közreműködése nélkül történt.

— De most milyen szemmel néz az oroszok szemébe? — kérdezte csodálkozva.

— Milyen szemmel? Az ő ártatlan kék szemével, melynek színe összhangban van a gyűrűjén pompázó brilliánssal s ezt a gyűrűt — ha jól tudom — ön ajándékozta neki — felelte Huntington. — Meg kell mondanom önnek, Sherry, hogy Tito kiválóan elsajátított egy jó gondolatot: az árulás fogalmát csak az együgyűeknek találták ki. Az olyan ívású embereknek, mint amilyen Tito, ez a fogalom a következővel azonos: rugalmas, hajlékony és... áruba bocsátható politika. Minden az áron fordul meg. Általában, Sherry, különösebb nyugtalanságra nincs okunk. Jugoszlávia mostani kommunista pártjában tisztességes rések tátongnak, amelyeken embereink már behatoltak. A mi tartalékaink!

— Elsőrangú! — szólt hűvös elragadtatással MacCurver. — De ha már a Balkánról esik szó, akadnak-e Bulgáriában és Magyarországon ugyanolyan tartalékok, mint amilyeneket Jugoszláviában előkészítettünk?

Huntington nagy erővel hajított egy kavicsot a tengerbe. Megvárta a víz csobbanását, aztán hirtelen szembefordult társával.

— Hallgasson ide, Sherry! Nincs okom titkolni ön előtt azt, amit most mondani fogok. — Az ezredes körülnézett. — Én itt érintkezésbe léptem az OSS* egyik vezetőjével, Noel Fielddel. Átadott nekem bizonyos adatokat azokról a magyarokról, akik — éppúgy, mint az ön híres lajstromán feltüntetett egyes jugoszlávok — már a francia internáltak táborában a francia felderítő „Deuxième Bureau" részére dolgoztak és a gestapo segítségével hazatértek. Nem tartom titokban a nevét sem annak az embernek, akire Magyarországon kártyánkat feltesszük. Rajk László! Már 1931-ben aláírásával elkötelezte magát Horthy rendőrségének. A kötelezvény fényképmásolata nálam van. Majd annakidején, amikor Rajk a mi támogatásunkkal vezető tisztségbe kerül a kommunista pártban, ezt a tartalmas fényképmásolatot átadom Rankovicsnak, ő pedig összeköttetésbe lép Rajkkal.

MacCurver hallgatta főnökét és már semmin sem csodálkozott.

— Hát Bulgáriában? — kérdezte.

— Megbízottaink már oda is bepréselték Tito barátait. Most, amikor mi egymással beszélgetünk, Sherry, már kijöttek a plevnai börtönből és a szeptember kilencediki antifasiszta népfölkelés után befurakodtak a bolgár kommunista párt Központi Bizottságának vezető pozícióiba... Trajcso Kosztov: jól jegyezze meg ezt a nevet is... Szóval ők a mi balkáni tartalékaink. Ez az a rohamosztag, amelyet mi akkor indítunk harcba, amikor ezekben az országokban a szocializmus fejlődése elért egy bizonyos fokot.

— Értem — szólt halkan MacCurver. — De hátha ugyanez a Tito Jugoszláviában, a nép nyomására túl messzire megy a szocializmus építésében? Hátha ugyancsak a mi hajlékony politikánk elvét követve egy szép napon majd a pokolba küld bennünket?!

— Nem meri megtenni. Beleragadt, mint légy a mézbe. Egy lépést se tehet sehova a mi tudtunk nélkül. Megbízható környezetet teremtettünk körülötte, Sherry! Ha pedig mégis utasításaink ellenére próbálna cselekedni, azonnal leleplezzük. Ettől pedig fél, mint a haláltól. Továbbá vegye figyelembe egyes jellembeli vonásait, azt, hogy a Balkán félsziget Bonapartéja akar lenni. Hízeleg neki az a körülmény, hogy ő itt a legmegbízhatóbb sakkfiguránk. Egyéni kezdeményezés és a mi „önzetlen" segítségünk: erre kell épülnie a Balkán jövőjének; márpedig Tito ezt jól az

* OSS = „Office of strategic service." Az USA európai kémszervezete.

emlékezetébe véste — állapította meg Huntington gúnyos vigyorgással. — Jugoszlávia nem lehet meg a mi segítségünk nélkül, ugye, Sherry?

— Hm, úgy van, igaz — mormogta MacCurver. — A háború meg a „Ratwick"-terv eléggé előkészítették Jugoszláviát arra, hogy kénytelen legyen a mi segítségünket kérni.

— Látja, ez az! Már a rómaiak is rájöttek, hogy a legjobb és a legveszélytelenebb módja egy meghódított ország megtartásának az, ha tönkreteszik és megfosztják minden erejétől. A rómaiak feldúlták Karthagót, megszilárdították uralmukat fölötte s ezzel meg is tartották maguknak.

— Bocsásson meg, ezredes — szólt elgondolkozva MacCurver. — De hátha döglött lóra verjük a patkót? Kibírja-e Tito?

— Kibírja hát, csak egy kis türelem kell hozzá ...

Huntington lefeszített egy nagy kagylót a nedves szikláról.

— Látja ezt itt a kezemben, Sherry? Most apály van s a két kagylóhéj szorosan összecsukódott. Ez óvja meg a kis puhányt a kiszáradástól és ennek köszönheti, hogy apály idején is életben marad. Azt hiszem, Tito is átvészeli az időt kagylóhéjában, mint ahogy a puhány teszi, nem fullad meg. Ha eljön az ideje, mi majd fölfeszítjük a kagyló héját s a behatoló víz megadja a puhánynak a táplálékot és a lélekzéshez szükséges oxigént. A mi táplálékunkat, Sherry, a mi oxigénünket.

MacCurver kényelmesen elnyúlt a homokban, széttárta karját és teli tüdővel szívta magába a sós tengeri levegőt.

13

... A Sumadiai-zászlóalj élén, Gyuro kezében, a széltől duzzasztott régi harci zászló úgy lebegett, mint a tűz visszfénye. Kitartó, egyenletes léptekkel haladtunk a zászló után. Útközben néhány partizánosztag hozzánk csatlakozott.

A csetnikek is közénk álltak: a jugoszláviai felszabadító néphadsereg csapatainak vezérkara bűnbocsánatban részesítette őket. A „bűnbánó" csetnikek levágatták hosszú szakállukat, zsíros-gubancos hajukat, a királyi kokárda helyett csillagot tűztek sapkájukra és szemtelenül, folyton-folyvást utánunk kullogtak. Mint a szennyes-zavaros keskeny ér, folytak bele a széles, ragyogó áradatba.

Mileticset elhagyta a béketűrés, mikor rájuk nézett.

— Az ördög érti, hogy mi ez?! — morgott elégedetlenül. — Hogy kikecmeregtek a bajból! Milyen csavarosak, csusszanó testűek! Ha nem vigyáz rájuk az ember, még egészen belepik a „ta-

ligánkat" és sehogyse tudjuk levakarni őket! Lám, ez a Kustrinovics is belénk csimpaszkodott... Csak bele ne süppedjünk valahova ilyen útitársakkal!...

Jovan állandó felháborodással gondolt Katnics esetére is: ez az ember rengeteg baklövést követett el, kétes alak, egy szemernyi tisztelete nincs a katonák előtt és mégis meghagyták nálunk politikai biztosnak.

— Látod, milyen sokat jelent az, hogy őt a párt Központi Bizottságának szervezési osztálya a maga emberének tartja — mondta Jovan. — Már én azon se csodálkozom, ha Rankovics még magasabb állásba tolja. Ilyen esetek előfordulnak nálunk. Mégis csak rossz, hogy ott, fönn, nem számolnak a tömegek véleményével. Így esik meg aztán az, amiről neked beszéltem. Emlékszel? Kiváló emberek, olyan, mint Bajo vagy Vucsetin, százával távoznak az életből, mert nem kímélik magukat a harcban vagy pedig őket nem kímélik, az olyanok pedig, mint Kustrinovics, megmaradnak, belopakodnak sorainkba, pártunkba. És most tessék, ezekkel kell építenünk a szocializmust!

Testvéremmé fogadott barátomat komolyan aggasztotta a jövő kérdése. Noha szilárdan hitt a közös győzelemben, már nem ábrándozott úgy, mint azelőtt, a háborúutáni gondtalan életről, a kék tenger partján, „ott messze", ahol az örökzöld repkény susog és minden évben háromszor nyílnak a rózsák. Másként hangzott ajkán kedvenc dala:

Ott, messze, a Száva és Duna táján,
Ott az én városom, Belgrád...

Az volt a szándéka, hogy nem megy haza, hanem visszatér Belgrádba. Persze nem azért, hogy tovább is ott dolgozzon a könyvkereskedésben és esténként a Kalemegdan-parkban gyönyörködjék és nézze, hogyan tűnik el a nap éjtszakára a Dunába nyúló Bezsania-földnyelv mögött. Nem, azért tér vissza, hogy komoly politikai munkát végezzen. Látta jól, hogy a jugoszláv népnek még kemény harcot kell vívnia boldogságáért.

S mintha már most mérlegelné, mekkorák is az elvégzésre váró nagy feladatok, Jovan gondterhelt arccal nézett szét az elhagyott út két oldalán: nézte a szürke hegyeket és a csupasz halmokat, ahol a kövek már elfojtották a zöldülő életet, nézte a hegyoldalban lépcsőzetesen elterülő apró parcellákat, a szilváskertek közül kikandikáló szegényes kunyhókat.

Csak ritkán bukkant fel előttünk útközben egy-egy sumica, vagyis „susogó" — tenyérnyi erdőcske, a régi sűrű rengetegek maradványa. A vidék éppen ezekről a zúgó erdőkről nyerte a Suma-

dia költői nevet. De most itt köröskörül csak komor, terméketlen hegyhátakat láttunk, ahonnan sárga porfelhőket sodor le a szél.

— Ennek a földnek vissza kell adni mindazt, amit az emberek oktalanul elfecséreltek: a természet erejét és a természet szépségeit — mondotta Miletics. — Általában ez a vidék nyomába se ér a Tengermelléknek. Igaz, hogy ott sem él jobb módban a nép, de a kék tenger melege, a nyájas, csodaszép természet simogatja és kényezteti. Dalmácia szikláit repkény futja be, illatos oleánderligetek veszik körül, ám e kies ligetek árnyékában sem hullott kevesebb vér és könny, mint itt a bükkök és fenyők alatt De az egész együtt a mi egyetlen, sokat szenvedett jugoszláv szülőföldünk, amelynek meg kell adni azt, amitől végtelen idők óta megfosztották: a békés és harmónikus élet boldogságát.

Bár Jovant kételyek gyötörték, mégis tovább álmodozott a jövőről.

Abban egy volt velem, hogy a legfontosabb: nem szabad letérni a nagy és helyes útról, nem szabad a nép erejét arra pazarolni, hogy nekimenjen valami meredek és szakadékos oldalösvénynek, amely homályos és bizonytalan célhoz vezet...

Jovannal együtt őszinte örömmel gyönyörködtünk Vaszkóban, amikor a Vucsetin ajándékozta pejlovat megsarkantyúzva, fölkaptatott egy kis magaslatra és tenyerét sapkája elé tartva a távolt fürkészte: jönnek-e már a szovjet hadfiak? Hát letévedhet ilyen legény a helyes útról?

Vaszko tarisznyájában nedves rongyba göngyölve pettyes, ezüst-zöld levelek között lilás ramondiákat őrzött. A Zlatar lejtőjén szedte ezeket a szubtropikus virágokat, amelyek nagyon ritkák Jugoszláviában. Vaszko azért tartogatta, hogy az oroszoknak ajándékozza. Gyuro is készített ajándékot: faragványokkal díszített pipát, Lausek dohányzacskót, Aleksza Muszics pedig, aki Zlatartól zászlóaljunkkal együtt menetelt, egy elmés szerkezetű, apró légibomba-formájú öngyújtót őrzött az oroszok számára.

Morava — a szerb Volga — már mögöttünk maradt.

A homoljei fennsíkon ránk köszöntött a hajnalpírból kiemelkedő nap, amely aranyfonalakként terítette szét ferde sugarait a Mlava és Pek völgyein meg szakadékain. Az évszázados bükkösök biztató zúgása köszöntött bennünket.

A jólismert, szomorú emlékű Bor városka, rézbányájával és gyárával oldalt maradt el mellettünk. Aleksza Muszics távolról az öklét rázta feléje. Most már nemsokára, nagyon hamar, a nyoma se marad ott Schmolkának meg Krebsnek, ő pedig — Aleksza — visszatér majd Bela Rekára, ahol várja majd elhamvasztott házikójának üszkös maradványa, feleségének meg

Szrecsko fiának sírja; visszatér falujába és hozzáfog az új, szép és jó élet építéséhez. Már nem sokáig kell várnia...

Bor és Szalas között néptelen vidéken vezetett útunk, majd hirtelen délnek fordulva, három oldalról intézett koncentrált támadással bevettük az ellenség által megerősített Zaecsar várost, ezt a bolgár határtól nem messze fekvő fontos pontot, ahol több út keresztezi egymást.

De a várost nem tudtuk megtartani. A németek ellentámadással kivertek onnan minket. Dandárunk a gépesített gyalogság ellen vívott harcok során nagy veszteséget szenvedett és kénytelen volt a Szlatinától délre fekvő erdőbe vonulni. Tovább már nem lehetett előremennünk. A német alpesi SS-csapatok a határtól a Morava völgyéhez vezető összes utakat, hágókat és szorosokat aláaknázták és megszállták. Bevettük magunkat az őserdőbe, ott lapultunk meg.

Zászlóaljunkat ismét felkereste Ilia Perucsica. Ezúttal Grombaccal együtt jött. A dandár-népvédelmi osztály parancsnoka, mintha semmi sem történt volna, mosolyogva köszöntött és szerényen félrevonulva leült, amikor Perucsica helyzetünkről beszélni kezdett.

A dandárparancsnok elgondolkozva futtatta végig hegyes ceruzáját a térképre rajzolt folyók kék vonalán s tájékoztatta a zászlóaljparancsnokot meg engem az előállott helyzetről.

A németek újabb és újabb csapatokat összpontosítottak Kelet-Szerbiában. Ideküldték Délbalkánról a híres, nem egszer szétugrasztott, de még mindig erős „Prinz Eugen"-hadosztályt. A hitleristák mindenütt fedezéket építettek, tankcsapdákat ástak, páncélkupakokat raktak le, tankokat ástak be a földbe, az erdőben pedig ledöntött fatörzsekből szöges dróttal átfont torlaszokat emeltek. A német hadvezetőség mindent elkövetett, hogy a Harmadik Ukrán Arcvonal előtt lezárja a Bulgáriából és Romániából a Morava-völgybe vezető összes utakat. Hiszen ez a völgy megnyitja az utat Belgrád felé, Belgrád pedig a Dunamedence kapuja, amely Magyarországon keresztül egyenesen Németországba visz. Németország erről az oldalról volt legkevésbbé megvédve.

— Helyzetünk szinte kétségbeejtő — hangsúlyozta Perucsica. — Ha a Vörös Hadsereg csak egy hétig is a jugoszláv határon marad, a németek harcba bocsátkozhatnak és megsemmisíthetik az összes partizánegységeket. Csak a Harmadik Ukrán Arcvonal gyors és erélyes támadása menthet meg bennünket ettől a tragikus sorstól.

— Így tehát, Nyikolaj — folytatta Perucsica — dandárunknak már előre összeköttetésbe kell lépni az oroszokkal, hogy mindjárt helyesen tájékoztassuk őket a terepről és felvilágosítsuk őket

helyzetünkről. Azt hiszem, hogy parancsnokotok, Tolbuhin marsall éppen ide irányítja csapatainak egy részét. A Vörös Hadsereg bevonult Szófiába és mi éppen a Szófiából közvetlenül Belgrádba vezető országút mellett vagyunk. Hadosztályaitok alkalmasint Nyugat-Balkánon keresztül és a Duna mentén jönnek át hozzánk.

Grombac közelebb húzódott és beleszólt a beszélgetésbe:

— Fel kell venni az érintkezést az orosz hadsereg valamelyik csapatával — mondotta. — Zagorjanov, mi önben teljesen megbízunk. Próbára tettem az ön kitartását, fegyelmezettségét és forradalmunk iránti odaadását. Semmi kifogásom sincs az ellen, hogy felelős feladatot bízzanak önre.

Perucsica mindjárt meg is határozta, hogy mi lesz a feladatom: kiválasztok egy harcost s vele együtt pásztornak öltözve messze előre megyünk az oroszok elé.

— Hajlandó vállalni? — kérdezte Grombac.

— De mennyire! Mehetek a mieink elé! Végre beköszöntött az a boldogság, amiről annyit álmodoztam, amire oly sokáig vártam!

Kustrinovics szívesen megengedte, hogy Vaszkót magammal vigyem.

Egy óra múltán Jovan és Kicsa elkísért kettőnket arra a pontra, ahol a hegyi ösvény kezd leereszkedni a Timok folyó völgyébe. Az erdei tisztáson, sötét borókafenyők között búcsúztam el tőlük.

— A viszontlátásra drága „pobratim", kedves fogadott testvérem, gyere vissza minél előbb a tieiddel — rebegte Jovan s szemében könny csillant meg.

Komoly és sápadt volt az orcája. Nem szégyelte azt a néhány csepp könnyet, mintha hosszú időre vált volna meg tőlem, vagy nem lett volna bizonyos abban, hogy találkozunk.

— Türelmetlenül fogunk visszavárni téged — mondta Kicsa s keményen kezet szorított velem.

Elbúcsúzva tőlünk, mind a ketten sokáig integettek sapkájukkal.

Alulról nagyon jól lehetett látni őket: naptól kiszítt zubbonyuk kivált a sötét lombozat hátteréből.

— Nemsokára visszatérünk! Hamarosan! Várjatok bennünket! — kiáltotta feléjük Vaszko, s minduntalan hátra tekintett.

A köveken csúszva egészen a folyóig ereszkedtünk s a víz mentében elindultunk a bolgár határ mellett. Fejünkön bárányból süveg volt, rongyos szűr a nyakunkban, s jól megmarkoltuk azt a két kemény botot, amit Gyuro vágott le fiatal diófáról.

Zagorjanov és Vaszkó még el sem távozott a zászlóaljból, amikor Grombac Kustrinovics századossal bezárkózott az erdei kalyibába.

A dandár-népvédelmi osztály parancsnoka gondosan becsukta az ajtót, aztán odalépett a századoshoz.

— Beszélgessük ki magunkat kedvünkre — kezdte.

— Szalüt, parancsnokom, hallgatom önt! Kész vagyok bármely parancsát teljesíteni.

— No, no, csak ne siess, druzse, — intette le Grombac. — Hiszen ismerlek én téged, jómadár.

Kustrinovics lesütötte szemét.

— Ugyan mit tud rólam? — kérdezte, mert már nem bírta elviselni tovább ezt a kínos szünetet.

— Tudom, hogy te akasztottad fel Sztepan Cekicset, a valjevói partizánosztag századparancsnokát. Kivágtad az eleven szívét egy Ratkó nevű partizánnak. Hadifogoly partizánokat lőttél agyon Krusevácban.

— Csakhogy ezt nem én tettem, hanem zászlóaljam csetnikei — felelte Kustrinovics, még mindig lesütött szemmel.

— De te voltál a parancsnokuk!

— Viszont mindezt töredelmesen megbántam és átpártoltam önökhöz. Hiszen megígérték, hogy...

— Hogy megmarad a rangod és a tisztséged? — szakította félbe csípősen Grombac. — Az ígéretet teljesítettük. De csak nem gondolod, hogy elfelejtettük azt a sok gaztettedet, amitől az embernek megfagy ereiben a vér? A nép nem bocsát meg neked. Különben is bűntetteidről nem csak nekünk, a Népvédelmi Osztálynak van tudomása. Tud róluk századod politikai biztosa, Korcsagin is.

A százados elsápadt.

— Voltaképpen nem is annyira Korcsaginról van itt szó — folytatta Grombac. — Ha ráparancsolnak, hallgatni fog. Arról van szó, hogy Korcsagin ennek az orosz hadnagynak, Zagorjanovnak sok mindent kifecsegett, amiről nem lett volna szabad neki tudnia.

— De hisz ez bűncselekmény — mormolta foga között Kustrinovics. — Külföldinek adatokat kiszolgáltatni...

— Hát éppen erről van szó — szólt keményen Grombac. — Zagorjanov túl sokat tud... Még jó, hogy a többi orosz foglyot idejekorán egy században fogtuk össze és keményen tartjuk őket a markunkban. De Zagorjanov, azt mondhatnám, egészen a bel-

sönkbe fúrta magát. Ez a mi mulasztásunk, amit már késő jóvátenni.

Kustrinovics végigmérte a kalyibát.

— Csakugyan — dörmögte, majd hirtelen Grombachoz fordult: — De mért volna késő? — kérdezte gyorsan.

— Késő — ismételte Grombac. — Holnap már találkozhatik az övéivel.

— Holnap... — Kustrinovics megállott Grombac előtt, belekémlelt a Népvédelmi Osztály parancsnokának szemébe, abból akarta kiolvasni, jóváhagyja-e gondolatát, de Grombac tekintete kitért előle. — Egy nap alatt sok minden történhetik... — szótagolta elgondolkozva.

Grombac arcára torz mosoly ült ki.

— Magától értetődik, hogy nálunk, Jugoszláviában — erről meg vagyok győződve — Zagorjanovval semmi olyasmi nem történik, ami árnyékot vethetne az orosz emberekkel fennálló szívélyes és barátságos viszonyunkra — mondotta lassan, minden szót megnyomva. — Ellenben Bulgáriában, mielőtt még találkozna övéivel... Ott minden lehetséges... Ott teljesen valószínű, hogy egy szovjet ember ellen merényletet követnek el...

Grombac feszülten figyelte Kustrinovics arcát.

„Bírod-e szusszal?" — kérdezte a tekintete.

Kustrinovics helybenagyóan bólintott:

— Ó, a bolgárok... azoktól minden kitelik...

Fejében már kirajzolódott a terv: „Ha magammal viszem Párducot, Katnics emberét..."

Grombac, miután már nem volt kétsége aziránt, hogy jól megértették, hirtelen más tárgyra tért át.

— Mellesleg megjegyezve, barátocskám... — szólalt meg mosolyogva — a te szénád nem is áll olyan rosszul... Olyan benyomásom van, mintha arra az útra térnél, hogy jóvá tedd bűnödet, s azt hiszem, nem tévedek, ha előre gratulálok neked valószínű közeli előléptetésed alkalmából.

15

... A Timok partja mentén ballagtunk előre Vaszkóval. Szeptember a végét járta. A szemerkélő eső ködfüggönyként lebegett a völgy felett. Az esőtől megduzzadt a folyó vize, kávébarna színt nyert, s a hullámok tetején ott úszott a partról besodort sötét szemétreteg.

Az ösvény a helyenként tölggyel és jegenyével benőtt köves hegyoldalban kanyargott. Hol leereszkedett egészen a haragosan

zajló folyóig, amely telefröcskölt bennünket, hol az erdőborította meredeken kanyargott, mint a dugóhúzó, hol pedig a világoszöld csalamádéparcellák között vezetett nyílegyenesen. Végre egy nagy faluhoz vitt bennünket.

— Itt is olyan szegények a parasztok, mint nálunk — mondta szomorúan Vaszko. — Látod?

Egy öreg parasztra mutatott. Lassan bicegett a templom felé. Magas szalmakalap volt rajta és háziszövésű kendervászon nadrág. Épp ilyen öltözete volt Vaszkó apjának meg nagyapjának. Éppúgy mentek végig a falu utcáján, hétrét görnyedve, úgy hogy majd a földet érte a testetölő munkától megnyúlt, hosszú kezük. Ezeknek az embereknek a tenyeréről sose tünt el a kéreg.

Féltünk, hogy németekre bukkanunk s menetközben csodálkozva hallottuk, hogy szól a muzsika. A templomtérre érve álmélkodva állottunk meg a váratlan látványra.

Zenészek játszottak: verték a dobot, fújták a dudát, ríkatták a hegedűt, az emberek meg járták a kolot. Pedig esett az eső és még hozzá hétköznap volt! A lányok ki voltak öltözködve: fehér hímzett inget meg posztószoknyát viseltek, szép mintás kendő volt a vállukon, sőt néhányan színes esernyőt tartottak maguk fölött. Az öregekkel meg a fiatal legénykékkel együtt vidáman, élénken járták a körtáncot s közben ezt dalolták:

Ó, Sztálin elvtársunk,
Gyere a Balkánra!
Ó, druzse, elvtársunk,
Gyere a Balkánra!

Odamentünk a táncolókhoz. Köszöntünk:

— Dobor dan!

— Dobor dan! — köszöntek vissza.

— Honnan jönnek, nem az erdőből véletlenül? — kérdezte a szalmakalapos apó. — Nem találkoztak ott kisunokámmal, Marin Sztefanoviccsal? Partizán hál' istennek. Mostanában a svábokat kémleli és onnan, arról a hegyről ni, tilinkóval adja meg a jelet. Hallják?

És csakugyan, a magasból tilinkószót hozott felénk a szellő.

— És mit jelez?

— Azt, hogy a zaecsar-szalasi országúton nincsenek svábok. Ott gubbasztanak a bunkerekben.

— Hát az oroszok hol vannak? — faggatta őket izgatottan Vaszko.

— Praohovoban, a Duna mentén!.

— Kulában vannak! Egészen közel! — kiabáltak az asszo-

nyok meg a gyerekek. — Jönnek ide! A németek Romániából és Bulgáriából menekülnek. Maguk se tudják, hova futnak.

Hát ezért mulatott a nép Veliko-Jaszikovo faluban! A győzedelmes szovjet csapatok elérték az Erdélyi Havasok nyugati nyúlványait és átkeltek a Dunán, Bulgária felől pedig a Nyugat-Balkán hegyekről Vidináig jutottak le.

Hegyről-hegyre tülökszóval repítették ide a legnagyobb örömhírt. Az emberek ujjongva újságolták egymásnak:

— Jönnek!

Az események annyira fölizgatták Vaszkót, hogy önkéntelenül elszólta magát; megmondta, hogy partizánok vagyunk és megyünk az oroszok elé.

Erre mindnyájan sürgetni kezdtek bennünket:

— Siessetek. Az oroszok már a Timokon túl vannak.

Tajtékot hányva, lármásan futott a Timok mély medrében. Az ösvény mellett, az alagutakban bújkálva húzódott a zaecsar-negotini vasútvonal. Sok helyen kifordították, meggörbítették a síneket. De a talpfák megmaradtak és a töltés is épségben volt. Vaszkóval megállapítottuk, hogy a hadosztály-tűzérségnek végső esetben nem kell az országúton áthaladnia, hanem jöhet egyenesen a talpfákon. Csak az alagutak legyenek épségben és biztonságban.

Arra mégsem szántuk rá magunkat, hogy ezt kivizsgáljuk, hanem inkább betekintettünk Tabakovo vasútállomásra. Az állomásépület leégett. A pályatesten egymás hegyén-hátán felfordított vasúti kocsik ágaskodtak. De már egy ember vasutassapkában, amelyen aranyos szárnyaskerék volt és meztelen lábára húzott faszandálban buzgón söpörgette a perront.

— Lesz vonat hamarosan? — fordult hozzá Vaszko.

Halvány mosoly élénkítette föl az állomásfőnök elcsigázott arcát.

— Lesz, lesz — mondotta — mihelyt bejönnek az oroszok.

— És az alagutak rendben vannak?

— Megőriztük.

— Hát itt nem robbantották fel őket, mint Konicban? — csodálkozott Vaszko. — Nem? Akkor jól tették. No és a németek messze vannak?

— Csak a hült helyük maradt. Hiszen az oroszok már Cár-Petrovoban vannak, amott ni!

Így aztán különböző úton-módon beszerezve a szükséges értesüléseket, ballagtunk tovább Vaszkóval. De már nem titkolóztunk, azt néztük, hogy hol kelhetnénk át még a sötétség beállta előtt a Timok jobb partjára.

Az eső elállott. A hegyszorosban még ott maradt a ködréteg, de már a nap leáldozó sugaraitól megaranyozott folyó fölött kiderült és felkéklett az ég.

Vaszko felvidult s szipákolva, fennhangon latolgatta, hogy miképpen fogjuk visszavezetni az orosz katonákat ugyanezen az úton, Tabakovon és Veliko-Jaszikovón keresztül a szlatinói erdőbe, ahol a dandárunk várakozik ránk. Tyű, micsoda vigasság lesz ott! Aztán együtt neki az ellenségnek, Belgrádnak!

— Nézd csak! — rikkantott föl hirtelen Vaszko. — Híd!

A folyó fölött keskeny kőhíd púposodott. Végükön a két hídfőt felrobbantották s a híd a középső pilléren lebegett, mint a madár röptében. Mind a két parton emberek sürögtek-forogtak. A túlsó oldalon bolgárok, emitt meg jugoszlávok. Ezek is, azok is gerendákat, deszkákat cipeltek, követ hordtak a folyóból és lerakták a partra, hogy az utat a hídtartók szintjére emeljék.

Ezek az emberek nemrégiben még ellenséges lábon álltak egymással, most pedig valósággal elgyönyörködtünk bennük, milyen egyetértésben dolgoznak. Észre se vettük, hogy két katona közeledett felénk: vörös vállpántos, hosszú lilásszürke köpenyt viseltek, sasmadarat ábrázoló gombokkal. Amikor Vaszko megpillantotta a két katonát, kereket akart oldani, de én visszatartottam.

A bolgár határőrök gyakorlott szeme mindjárt felismerte bennünk a partizánt. Mosolyogva nyújtottak kezet, köszöntek és plovdivi „Vojniski" cigarettával kínáltak meg bennünket.

Vaszko megnyugodott. Az egyik katona — kerekarcú, fekete hajú, élénk barnaszemű — így szólt hozzánk:

— Mostantól fogva örök barátok vagyunk. Semmi sem választhat többé szét bennünket. Nincs válaszfal közöttünk. Minden szláv nép egy szövetségben tömörül.

— Úgy van, úgy van. Vszicsko dobro — mondta helyeselve a másik katona s folyton csak mosolygott.

Megtudtuk a határőröktől, hogy az oroszokat holnap reggelre várják a legközelebbi bolgár faluba: Sisencibe. Megmutatták nekünk a gázlót is: egy helyen, ahol szűkül a folyó, kőről-kőre gerendákat helyeztek el. Mikor átmentem rajtuk, botommal megmértem a folyót: nem mély, ágya köves.

A másik partra érve, a cserjékbe kapaszkodva, fölmásztunk egy meredek hegyre. Még eljutott hozzánk a katonák bátorító dala:

Előre, bajtársak, mindnyájan, győzelemre!
Előre, hurrá! Hurrá, előre!

— Viszontlátásra a tűzvonalban! Együtt megyünk Berlin ellen! — kiáltotta Vaszko feléjük a kis hegy tetejéről.

Mégegyszer körülnézett, de hirtelen összerezzent s megragadta a karomat.

— Nem látsz semmit? Ott lenn két ember van elbújva a bokorban, láttam, éppen most rejtőztek mögéje. Csak nem minket akarnak elérni?

Figyelmesen szemügyre vettem a bokrokat, de nem találtam semmi gyanúsat.

De azért mégis megszaporáztuk lépteinket.

16

...Alkonyodott, mire beértünk Sisencibe. Senki sem figyelt ránk. Sokan jöttek ide le a hegyekből a Vörös Hadsereg fogadtatására. A falu végén, a Cár-Petrovo községbe vezető úton — onnan kellett érkezniök szovjet csapatainknak — diadalkaput emeltek, a lányok különböző színű szalagokkal, fenyő- és vörösberkenyegallyakkal díszítették fel. A falu terén asztalok és lócák álltak. Az asszonyok kosaraikban gyümölcsöt, húst, brinzát, bort hoztak. Ünnepre tartogatták.

Késő volt már, de az utcán uralkodó élénkség nem lankadt. Mindenütt lámpák égtek. Lovaslegények nyargaltak egyre-másra Cár-Petrovo felé. Aztán vágtattak vissza a hírrel, hogy az oroszok holnap jönnek be Sisencibe. És ezt a hírt minden alkalommal általános újjongással fogadták:

— Éljen a dicső és legyőzhetetlen Vörös Hadsereg!

— Hurrá! Mindenki Berlin ellen!

— Éljen a testvéri jugoszláv nép!

Sokáig álltunk Vaszkóval a községházának nyitott, alacsony ablakánál. A vörös zászlókkal feldíszített nagyteremben folytak a próbák: a fiatalság hangversennyel akarta meglepni a szovjet katonákat. Kórusban énekelték a szláv himnuszt, majd felcsendült a dal a Bulgáriának felszabadulást hozó sztálini harcosok dicsőségéről. A falusi műkedvelő kör tagjai furulyaszó mellett hosszú, hősi legendát adtak elő, aztán elénekelték ezt a kis dalt: „Eressz engem, kedvesem, cseresznyét szedni." De Vaszkónak legjobban tetszett Hriszto Botev „Harc" című költeménye. Ezt a verset egy hosszú fekete-hajfonatú leány szavalta el nagy lelkesedéssel. Boldog világot sejttető, kemény harci szózatként csendült a leány hangja:

S a könnynek, kicsapongásnak, sötét gaztetteknek
ebben a véres és bűnös birodalmában,
a keserűség e honában, hol a gonoszságnak nincs határa,
föllángolt a harc, föllángolt!

Vaszko lábujjhegyre ágaskodva, visszafojtott lélekzettel tekintett a leány felindult, elszánt akaratot sugárzó arcára, feszült figyelemmel kísérte kis kezének minden mozdulatát, magasba lendülő karját, amellyel mintegy hangsúlyozta a költeménynek szabadságharcra hívó nagyszerű szavait.

És később sem vette le szemét róla Vaszko, amikor a leány a többiekkel együtt szédületes gyorsasággal járta a „Bocsvanka"-t

— Milyen szép kislány — suttogta Vaszko. — Jaj, milyen tündérszép! Ilyet még nem láttam!...

Mikor a lány kiment az utcára, Vaszko némi habozás után, bátran hozzálépett és szóba elegyedett vele...

Félóra sem telt el, s máris ott találtuk magunkat Netka házában, a lányt ugyanis Netkának hívták. Olyan jól éreztük ott magunkat, mintha családi körben lettünk volna. Netka nagyapja, Coko Zselezko, ez a kacskaringós szürkebajszú öreg, akinek olyan volt az orra, mint a hegyespaprika, amikor megtudta, hogy Jugoszláviából jöttünk és én orosz vagyok, örömében még a könnye is kicsordult.

Körülültük az alacsony, kerek asztalkát, ittuk a gyenge borocskát, aztán birsalmát és sárgadinnyét ettünk. Nyitva volt az ajtó, az utcáról behallatszott a nótázás, kiáltozás és a harmonikaszó.

Homályosan pislogott az olajmécses. A kormos, fekete deszkamennyezetről kerek bádoglámpa lógott, de nem égett, mert — ahogyan Netka mondotta — már második éve nem volt benne „gáz". A gyér világosságot kiegészítette a földes padlón pislákoló tűz. A füst a mennyezeten vágott nyílás felé tódult, de nem szállt el egészen. A füst csípte a szemünket és viszketett a torkunk meg az orrunk tőle.

— Náluk is úgy van, akárcsak nálunk, egy szikrával se jobb — súgta felém Vaszko, halkan köhécselve.

Már elszokott a parasztházak nyomasztó, széngázas levegőjétől.

— Mondd csak, Netka — szólalt meg Vaszko. — Tanulni nem akarsz?

A leány szomorúan rázta fejét:

— Nincsen pénzünk.

— Ahá! Nekem sincs. De nem is kell. Tanuljunk pénz nélkül.. És Moszkvába nem mégy el?

Netka zavarba jött és elpirult.

— Nem tudom.

— Gyere utazzunk együtt! — vágta ki határozottan Vaszko, kissé fontoskodva.

— Majd aztán. De most mi, komszomolisták, elhatároztuk..

— Te... komszomolka vagy? — Vaszko nagyot csuklott meglepetésében.

— Igen — felelte egyszerűen Netka. — Elhatároztuk, hogy a Vörös Hadsereg tiszteletére felmegyünk a Musz-Alla csúcsára.*

Az öreg kétkedve csóválta fejét.

— Magas az, lelkecském. Három napig tart, míg felvergődtök a tetejére.

— Feljutunk! És a sziklára rávéssük a nevét...

— Kinek a nevét? — kérdezte Vaszko s arca kigyulladt: már sejtette.

— Sztálinét — rebegte a leány halkan, szinte lehelve.

Vaszko nem tudta levenni róla elragadtatott és csodálkozó tekintetét. Lám, micsoda lány ez: bátor, erélyes, okos. És már tagja a komszomolnak is!

Vaszko kezét keményen ökölbe szorította, elvörösödött és egy harsányat kiáltott:

— Én pedig a Durmitor tetejére megyek fel!

Hangjából szenvedélyes elszántság csapott ki, de még ez sem tudta elfojtani a lelkében lappangó tétovázást. Hiszen fogalma sem volt a Durmitorról, csak Gyurótól hallotta, hogy ennek a hegynek a csúcsa átböki a felhőket. De valamivel mégis csak meg kellett támasztania férfiúi méltóságát!

— Nagyon jó lesz — mosolygott Netka bátorítóan.

Vaszko tisztelettel és hálásan szorította meg kezét.

— Legyünk jóbarátok egész életünkre.

— Adja isten — bólintott Coko Zselezkov s kihúzta tőrét a tüszőjén függő ócska hüvelyből, a tőr fényes pengéjének könnyed érintésével elválasztotta Netka és Vaszko kezét.

— Hogy népeink — folytatta reszkető hangon — mostantól fogva mindig úgy éljenek, mint a testvérek. A mi Musz-Allank és a ti Durmitorotok: egy félsziget hegyei. Egy nap világít fölöttük...

Mileticsre gondoltam. Nemsokára, hamarosan valóra válnak álmai: a szabad balkáni népek boldogan, békében és egyetértésben fognak élni. Nemsokára megismertetem Jovant orosz elvtársaimmal s együtt haladunk majd a győzelem és dicsőség útján...

* A balkáni hegyek legmagasabb csúcsa Bulgáriában (2925 m).

...Kint már derengett a hajnal.

Vaszkóra, Netkára és valamennyiünkre, akik Sisenciben velünk voltak ezen az éjtszakán, felvirradt a legboldogabb nap...

*

...Délben a falu lakosai örömujjongva fogadták a Timok felé nyomuló 223. lövészhadosztály egyik ezredét. A csapatparancsnok rövid pihenőt tartott Sisenciben.

Amikor az ünnepség javában folyt és a szovjet harcosok a parasztok meghívására a falu terén megterített hosszú asztalok mellé telepedtek, hogy falatozzanak egy kicsit és meghallgassák a műkedvelő kör hangversenyét, a parancsnokhoz félénken odalépett egy leány. A szeme könnyben úszott. Netka volt.

Elmondta a parancsnoknak, hogy a házukban tegnap jugoszláv partizánok éjtszakáztak: egy fiatal, Nyikolaj nevű orosz s vele volt egy szerb fiú: Vaszko. Mind a ketten Jugoszláviából jöttek, parancsnokságuk küldte őket valami fontos megbízással. Nyikolaj egész reggel a füzetébe jegyezgetett valamit. Hirtelen kopogtak az ajtón. Két ember lépett be. Nyikolaj és Vaszko megismerték őket, de nem nagyon örültek meg nekik.

A leány hallotta, miről beszélgettek. A két jövevény kijelentése szerint, valami új parancsot hoztak magukkal. Nyikolaj elbúcsúzott Netkától s azt mondta neki, hogy hamarosan már az orosz csapatok első osztagával együtt visszatér a faluba.

Mind a négyen elindultak a Cár-Petrovoba vezető úton. Netka tekintetével kísérte őket, míg csak el nem tűntek az erdőben, ahol sok az árok. Kisvártatva azon a helyen lövések dördültek el...

Így gyilkolták meg galád módon Nyikolaj Zagorjanovot és Vaszko Hriszticset.

Zagorjanov hadnagy füzete csak három évvel később került a fiatal orosz ezredtársaihoz. A napló tartalma szolgált alapul ehhez a regényhez.

A REGÉNY FŐBB SZEREPLŐI

ZAGARJANOV NIKOLAJ, a Szovjet Hadsereg hadnagya
MILETICS JOVAN, más néven „Korcsagin", partizán század-politikai megbízott
VUCSETIN TOMAS, zászlóaljparancsnok
FILIPPOVICS GYURO, partizán zászlótartó
MUSZICS ALEKSZA, partizán
BRKOVICS RUZSICA, BASICS AJSA, } partizánlányok
JANKOV KICSA, századparancsnok
PETKOVSZKIJ KOCE, partizán, költő
JOVANOVICS ARSZO, vezérkari főnök
PERUCSICA ILIA, dandárparancsnok
RADOVICS TODOR, zászlóaljparancsnok
MAGDICS DOBRIVOE, dandárpolitikai megbízott
MACSEK MATJE, zászlóalj-párttitkár
KATNICS BLAZSO, politikai megbízott
KUSTRINOVICS VULO, volt csetnik-százados, partizánparancsnok
GROMBAC, a népvédelmi osztag főnöke
„PÁRDUC", Katnics küldönce
POPOVICS-KRCUN, hadosztályparancsnok
PÁL MIKLÓS, magyar
LAUSEK EUGEN, cseh
COLACCIONE ANTONIO, olasz } német gyüjtőtábor foglyai, később partizánok
HRISZTICS VUJA, szegényparaszt
VASZKO, a fia, partizán
SCHMOLKA WILLY, a német gyüjtőtábor parancsnoka
DR. KREBS, német bányaigazgató
VON HOLZ, német SS-ezredes
MACCURVER, a szövetséges misszió amerikai megbízottja
BUDGE PINCH, a szövetséges misszió angol megbízottja
HUNTINGTON, a szövetséges misszió amerikai vezetője
DEDIJER VLADO, szerb milliomos, Tito sajtófőnöke